

Sektoranalyse av annen industri- og næringsvirksomhet i Nord-Norge

Kunnskapsinnhenting - verdiskaping i nord

RAPPORT

Sektoranalyse av annen industri og næringsvirksomhet i Nord-Norge

Innhold

Forord fra departementene	3
Forord	4
1. Sammenheng	5
2. Innledning	9
3. Hva er annen industri og næringsvirksomhet?	11
3.1. Eksportrettet industri er en driver for vekst i skjernet sektor	11
3.2. Kunnskapsbaserte næringer vokser mest i nord	13
4. Fire tunge trender påvirker samfunnsutviklingen	16
4.1. Urbanisering og sentralisering	16
4.2. Deindustrialisering – og et todelt næringsliv	17
4.3. Hardere lokaliseringskonkurransen mellom land og regioner	18
4.4. Næringslivet blir mer kunnskapsbasert og konkurransen mer innovasjonsdrevet	18
5. Regional etterspørsel er den største vekstkraften i annen industri og næringsutvikling	20
5.1. Maritim, olje og gass - del av en sterk nasjonal klynge	20
5.2. Industri - en todelt næring	28
5.3. Bygg og anleggsnæringen – en stor og viktig distriktsnæring	39
5.4. Kulturnæringen - størst i sentrumsnære strøk, viktig for sysselsettingen i distriktene	47
5.5. Handelsnæringen – skaper et levende samfunn	57
5.6. Logistikk og transport - størst lengst sør i regionen	65
5.7. Kunnskapsintensive forretningstjenester - en næring i vekst	72
5.8. Finansnæringen - tjenesteleverandør for vekst og utvikling	78
5.9. Resten av næringslivet - en stor næring med lav vekst	83
6. Tiltak for økt verdiskaping	87
7. Personeide virksomheter dominerer i Nord-Norge	92
8. Fire prosent utenlandsk arbeidskraft, tre prosent sesongarbeidere	94
9. Kompetanse	97
10. Samarbeid og FoU	103
10.1. Samarbeid	103
10.2. FoU og innovasjon	105
11. 1,469 millioner tonn CO₂ utslipp fra næringen	109
11.1. 90 prosent av CO ₂ -utslippene er fra olje/gass/maritim og industri	109
11.2. Næringenes påvirkning av det ytre miljø	110
12. Fremtidig potensial	115

12.1.	Dagens rammevilkår for bedriftene i Nord-Norge	115
12.2.	Framskrivninger mot 2030	122
12.3.	Referansebane mot 2100 – Kun langsiktige trender	130
12.4.	Forslag til politiske virkemidler rettet mot næringene	132
12.5.	Virkninger av næringsrettet politikk mot 2030, 2050 og 2100	135
13.	Vedlegg 1 – Verdiskaping, omsetning, ansatte per næring.....	137
13.1.	Bygg og anlegg	137
13.2.	Industri	138
13.3.	Handel	139
13.4.	Maritim, olje og gass	140
13.5.	Kunnskapsintensive tjenester og life science	141
13.6.	Resten av næringslivet	142
13.7.	Kultur	143
13.8.	Logistikk og transport	144
13.9.	Finans	145
14.	Vedlegg 2 - Kompetanse fordelt på regioner	145
15.	Vedlegg 3 – Nøkkeltall fordelt på region og næring	146
16.	Vedlegg 4 – Andre figurer	146
17.	Vedlegg 5 - Modell og notasjon for referansebane til 2030 og 2100	147
18.	Vedlegg 6 - Datakilder og begrepsforklaringer	148
18.1.	Inndelinger	148
18.2.	Datakilder	152
18.3.	Definisjoner av økonomiske nøkkeltall	153
19.	Vedlegg 7 – Nøkkeltall fordelt på elleve regioner	155
20.	Vedlegg 8 - Referanseliste	158

Forord fra departementene

Bakgrunnen for denne kunnskapsinnhenting er Meld. St. 10 (2010 – 2011) *Oppdatering av forvaltningsplan for det marine miljø i Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten*. Her besluttet regjeringen å gjennomføre to kunnskapsinnhenter:

Nærings- og handelsdepartementet, Fiskeri- og kystdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Miljøverndepartementet gjennomfører kunnskapsinnhenting om virkninger og ringvirkninger av økt satsing på verdiskaping som reiseliv og fiskerirelaterte virksomheter. Kunnskapen som samles inn, skal kunne brukes som grunnlag for neste oppdatering av forvaltningsplanen. [...]

Olje- og energidepartementet gjennomfører kunnskapsinnhenting om virkninger av petroleumsvirksomhet i uåpnede deler av Nordland IV, V, VI, VII og Troms II. Kunnskapen som samles inn, skal kunne brukes i en eventuell konsekvensutredning om petroleumsvirksomhet. Kunnskapen som samles inn, skal kunne brukes som grunnlag for neste oppdatering av forvaltningsplanen. [...]

Kunnskapsinnhenting - verdiskaping i nord omfatter de tre nordligste fylkene (Nordland, Troms og Finnmark) og har et særlig fokus på kystområdene. Temaene for kunnskapsinnhenting er fastsatt i samspill med lokale og regionale myndigheter, samt sektormyndigheter, fagmiljøer, næringsaktører og andre berørte parter. Det er utarbeidet et program for kunnskapsinnhenting som er tilgjengelig på [Nærings- og handelsdepartementets hjemmeside](#).

Målet med kunnskapsinnhenting er å synliggjøre mulighetene for økt bærekraftig verdiskaping i en ressursrik region og tegne et kunnskapsbasert framtidsbilde av Nord-Norge fram mot 2030 og 2050, med særlig vekt på *fiskeri, havbruk, nye marine næringer, reiseliv, fornybar energi og mineraler*. Kunnskapsinnhenting skal bidra til å gi et bedre beslutningsgrunnlag for de veivalg som kan tas og vise hvilke virkemidler og tiltak som kan påvirke utviklingen og bidra til å utløse landsdelens verdiskapingspotensial.

Status og potensial i de utvalgte sektorene kartlegges i egne sektoranalyser. I tillegg adresseres grunnleggende forutsetninger og virkemidler for økt verdiskaping gjennom tverrgående utredninger som omhandler bruken av økosystemtjenester, etablering av attraktive lokalsamfunn og arbeidsmarkedsregioner, styrking av infrastruktur, kompetanse og innovasjon, samt hvordan kulturminner kan brukes for å fremme verdiskaping. For å vurdere samlet verdiskaping utvikles det en regionaløkonomisk modell. De faglige utredningene kompletteres med en scenario-prosess hvor en bredt sammensatt gruppe av aktører i regionen er engasjert, og som skal resultere i kvalitative framtidsbilder for Nord-Norge i 2030.

Denne rapporten er en av de faglige utredningsrapportene i kunnskapsinnhenting. Rapporten er laget på oppdrag for de berørte departementene, men utrederen står selv ansvarlig for det faglige innholdet.

Departementene vil legge frem resultatene fra kunnskapsinnhenting i en sluttrapport. Det vil bli gitt anledning til å kommentere på sluttrapporten i en høringsprosess høsten 2013.

Fiskeri- og kystdepartementet
Kommunal- og regionaldepartementet
Miljøverndepartementet
Nærings- og handelsdepartementet

Forord

Studien «Sektoranalyse av annen industri og næringsvirksomhet i Nord-Norge» er et ledd i kunnskapsinnhenting om *virksomheter og ringvirkninger av økt satsing på verdiskaping*.

Foreliggende rapport skal bidra til å øke kunnskapen om alt annet næringsliv som ikke er fiskeri og havbruk, reiseliv, mineraler og fornybar energi. Selv om annen industri og næringsvirksomhet primært er rettet mot lokal tjenesteyting, er en mindre del eksportrettet. Mens vekst i lokal tjenesteyting skjer lokalt, er eksportrettet industri en driver for videre regional vekst uavhengig av dette, fordi kundene og markedet også finnes utenfor Nord-Norge. Dette gjør eksportrettet industri til en viktig driver for utvikling av skjermet sektor. Med utgangspunkt i regional næringsutvikling ser rapporten på hvilke muligheter som finnes for økt verdiskaping i denne sektoren. Det er gjort en framskrivning av verdiskaping og sysselsetting fram mot 2030, 2050 og 2100, basert på tiltak for økt vekst. Grunnlaget for våre analyser er utviklingstrekk etter år 2004 og intervjuer med bedrifter og kunnskapsmiljøer. I tillegg er det brukt relevant dokumentasjon og litteratur.

Arbeidet er gjennomført av Menon Business Economics AS. Teamet har bestått av Anne Espelien (partner), Lisbeth M. Iversen (senioranalytiker), Leo A Grünfeld (partner/forskningsleder) og Torunn Kielland (analytiker).

Vi takker alle informanter og de som svarte på spørreundersøkelsen for svært velvillige og konstruktive bidrag! Arbeidet er gjennomført på oppdrag fra Nærings- og handelsdepartementet i perioden oktober 2012 til april 2013.

Prosjektleder

Anne Espelien (sign.)

Oslo 10.04.2013

1. Sammendrag

Denne rapporten er en av fem sektorrettede analyser av næringslivet i Nord-Norge. En betydelig andel av de sysselsatte og verdiskapingen i Nord-Norge ligger utenfor de fire sektorrettede analysene som ser på fiskeri og havbruk, reiseliv, mineraler og fornybar energi. Det er denne næringsvirksomheten som fanges opp gjennom denne studien av annen industri og næringsvirksomhet.

Mens sektoranalysene er rettet mot en avgrenset næring er annen industri og næringsvirksomhet sammensatt av svært forskjellige næringer med ulik størrelse. Rapporten beskriver status og utvikling (2004 til 2011) i denne delen av næringslivet med fokus på regional konsentrasjon, verdiskaping, antall ansatte og lønnsomhet, der Nord-Norge er delt inn i elleve regioner¹. Sektoren **er delt inn i åtte næringer og en restkategori**. Mens innholdet i næringene er relativt og definert ut fra et verdikjedeperspektiv, består restkategorien av rengjøringstjenester, private barnehager og luftfartsrelaterte tjenester i tillegg til tjenesteytende leverandører til både private husholdninger og bedrifter, som frisører og regnskapselskaper.

Tabell 1 Nøkkeltall - annen industri og næringsvirksomhet

	Antall sysselsatte 2011	Antall bedrifter 2011	Totale inntekter 2011 (i mill. kr)	Lønnskostnader 2011 (i mill. kr)	Verdiskaping 2011 (i mill. kr)
Handel	23 375	3 443	64 664	7 441	9 803
Bygg og anlegg	22 627	3 209	41 929	10 266	13 793
Resten av næringslivet	21 762	7 603	30 326	9 262	15 183
Maritim, olje og gass	7 869	580	15 792	4 458	5 650
Industri	7 854	549	25 793	3 782	5 969
KIFT	5 486	1 081	6 032	2 856	3 343
Kultur	3 498	501	4 200	1 585	1 903
Logistikk og transport	3 098	402	5 423	1 475	2 016
Finans	2 561				4 217
SUM annen industri og næringsvirksomhet	98 130	17 368	194 159	41 125	61 878

Totalt er 98 000 personer ansatt i bedrifter tilknyttet annen industri og næringsvirksomhet. Verdiskaping fra næringsaktiviteten er på litt under 62 milliarder. Totalt står annen industri og næringsvirksomhet for 78 prosent av sysselsettingen og 72 prosent av verdiskapingen i næringslivet i Nord-Norge. Handel, bygg og anlegg og resten av næringslivet er klart de største næringene i denne sektoranalysen målt i verdiskaping og antall ansatte.

Annen industri og næringsvirksomhet er primært rettet mot lokal tjenesteyting; en mindre del er eksportrettet. Regional etterspørsel er derfor en viktig vekstfaktor. Etterspørselen i bygg og anleggsnæringen, kultur, transport og logistikk, handelsnæringen, finans og restkategorien styres i størst grad av **lokale utviklingstrekk**, slik som lokal befolkningsvekst, lokal inntektsvekst og bevilgninger over offentlige budsjetter. Bedriftene leverer varer og tjenester som konsumeres lokalt og som i stor grad etterspørres av den lokale befolkningen. Etterspørselen i olje og gass, maritimt og industri er derimot mer rettet mot et nasjonalt og internasjonalt marked. Den påvirkes i større grad av drivkrefter som skapes utenfor regionen, herunder trender i verdensøkonomien. Kundene er lokalisert nasjonalt eller internasjonalt og leveransene gjøres **i konkurranse med andre som leverer i tilsvarende markeder**.

¹ Finnmark: Vest-Finnmark, Øst-Finnmark, Indre Finnmark. Troms: Nord-Troms, Tromsø, Midt-Troms og Sør-Troms. Nordland: Lofoten/Vesterålen, Ofoten, Salten og Helgeland.

For di kundene finnes utenfor regionen er eksportrettet industri en viktig driver for skjermet sektor. I tall er 82 000 av 98 000 ansatt i bedrifter hvor det primære markedet er lokal tjenesteyting, mens 16 000 er ansatt i bedrifter som konkurrerer med nasjonale og/eller internasjonale bedrifter om prosjekter og kunder.

Utviklingen av næringslivet i Nord-Norge preges av generelle utviklingstrender i samfunnet. Samfunnsutviklingen i Norge og internasjonalt er preget av tunge trender. Disse påvirker også utviklingen av næringsvirksomhet i Nord-Norge og skaper utfordringer og flaskehalsar for fremtidig vekst i regionen. Samtidig gir trendene et mulighetsrom det går an å utnytte og forsterke for å skape regional vekst.

Det er nær sammenheng mellom befolkningsutvikling og utvikling av næringslivet. Den generelle utviklingen går mot urbanisering og sentralisering. **Kort oppsummert er det generelle bildet av Nord-Norge at befolkningen i de sentrale områdene vokser, mens mindre sentrale strøk har en lavere vekstkraft.**

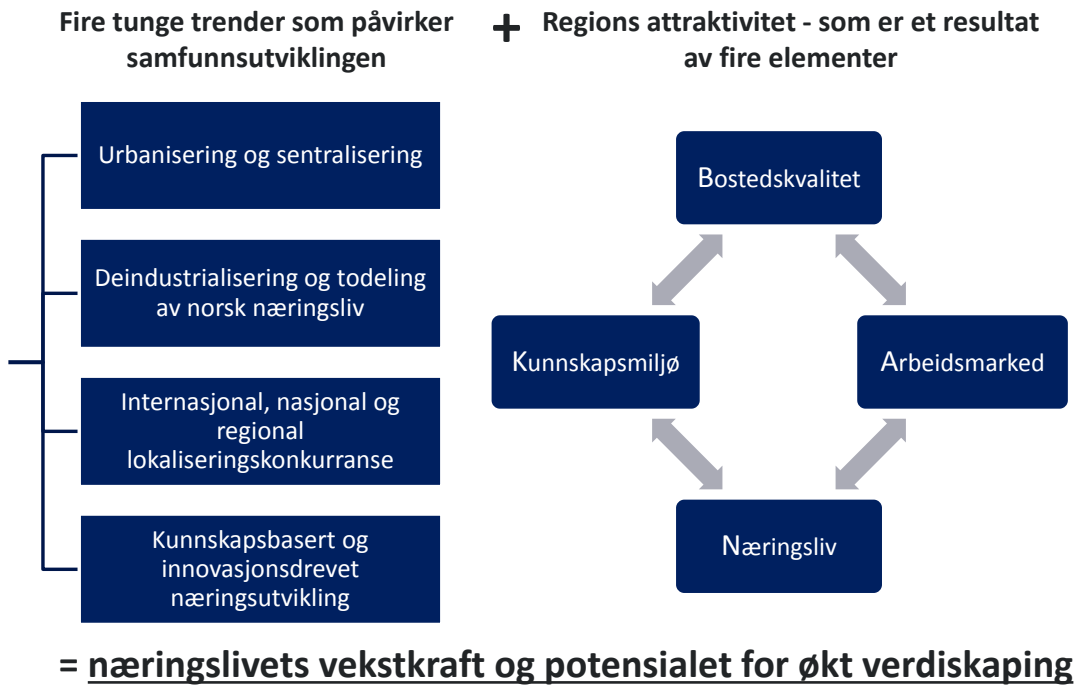
De fleste OECD-land har gjennomgått en deindustrialisering i flere tiår. Prosessen skyldes at arbeidsintensiv industri i høykostnadsland er blitt utkonkurrert av land med god tilgang på lavtlønnet arbeidskraft. På mange måter kunne man ventet at deindustrialiseringen skulle gå raskt i Norge, fordi lønnsveksten er spesielt høy og på grunn av sterk norsk valuta. To forhold har trolig bidratt til å dempe fallet. Det ene er de sterke konjunktorene i offshoreindustrien, og det andre er at deler av industrivirksomheten er rettet mot et skjermet hjemmemarked. **Til tross for at vi i Nord-Norge finner vi en liten offshorerettet sektor er sysselsettingen i industrien voksende.** Dette skyldes til dels at en del av den industrien som er lagt ned naturlig hører hjemme i de andre sektoranalysene (eksempelvis REC som tilhører fornybar energi) og til dels vekst i næringsmiddelindustrien.

Lokaliseringskonkurransen mellom land og regioner er ikke noe nytt, men av flere årsaker er lokalisingskonkurransen blitt viktigere og hardere. Blant annet har bedrifter blitt mer internasjonale, noe som også gjør dem mer nasjonalt og internasjonalt mobile. Nord-Norges primære lokalisingsfortrinn for næringslivet er i stor grad knyttet til nærhet til ressurser som fisk, olje, mineraler og spektakulær natur. **Mens lokalisingskonkurransen i sentrale strøk i økende grad er rettet mot tilgang på relevant kompetanse, kunnskapsmiljøer og kunderelasjoner, er store deler av lokalisingsfortrinnene i Nord-Norge, med noen unntak som Tromsø og Bodø, fortsatt basert på utnyttelse av naturressurser.**

I et næringsliv som blir stadig mer internasjonalt, teknologisk avansert og dynamisk, spiller kunnskap en stadig viktigere rolle for bedrifters konkurransevne. Dette gjelder spesielt for norske bedrifter som har et langt høyere kostnadsnivå enn bedrifter i de fleste andre land. **Kunnskapsbaserte forretningstjenester (KIFT), tele og media (kultur) og offshore fremstår som spesielt FoU-intensive i regionen, med en høy andel av bedrifter med egenutført FoU og en høy andel av omsetningen som benyttes til dette.** Totalt er det kartlagt 437,4 millioner i FoU-kostnader knyttet til utviklingen av produkter og tjenester i denne næringen i 2012. De største bedrifter trekker opp resultatet. Til sammenlikning har SSB estimert at hele næringslivet i Nord-Norge totalt brukte 553 millioner på FoU i 2010. Til tross for lange avstander og en fragmentert struktur, oppgir informantene koblinger mellom universiteter, høyskoler og bedrifter. Disse koblingene er hovedsakelig knyttet til utvikling av studieretninger.

Summen av regionens attraktivitet og trendene som påvirker samfunnsutviklingen bestemmer næringslivets vekstkraft og potensiale for økt verdiskaping. Dette er illustrert under.

Figur 1 Modell for samfunnsutvikling

Fordi annen industri og næringsvirksomhet i størst grad retter seg mot et lokalt hjemmemarked, henger tiltak for økt verdiskaping og utvikling av næringslivet nært sammen med regional utvikling. Tiltak for økt verdiskaping kan dermed forstås som tiltak for å øke landsdelens attraktivitet. Basert på påvirkning utenfra og egenskaper ved landsdelen gir dette fem potensielle strategier for økt verdiskaping for næringslivet som inngår i denne sektoranalysen, selv om overgangene til de andre sektoranalysene er glidende:

- ✓ Utvikle kunnskapsbasert næringsliv som kan gi relevant arbeid til kunnskapsarbeidere, slik at unge enten blir i regionen eller kommer tilbake etter endt utdanning.
- ✓ Videreutvikle noen vekstkraftige regioner. Vi har i denne analysen sett at urbanisering og sentralisering er motorer i befolkningsutviklingen, også i Nord-Norge. Man kan enten like det eller ikke, men flere velger i dag å bosette seg i sentrale strøk. En satsning på noen større regioner kan skape vekst i Nord-Norge, med ringvirkninger til mindre sentrale strøk.
- ✓ Spesialisere næringsutviklingen i noen regioner med mål om å oppnå kritisk masse og tilhørende klyngeeffekter.
- ✓ Satse på det som i dag differensierer Nord-Norge fra resten av landet, det vil si utvikling av kompetanse knyttet til utnytting av naturressurser.
- ✓ Utvikling av næringer som har nasjonale og/eller internasjonale kunder. Selv om konkurransen er hardere, gir en slik utvikling tilgangen til et større kundegrunnlag.

Eierskapet i Nord-Norge preges i større grad av personeide virksomheter enn i resten av landet. Dette ser man spesielt innenfor bygg og anlegg og handel. Personlige lokale eiere har store deler av sin investeringsportefølje i Nord-Norge. Jevnt over er det en relativt lav andel av utenlandsk eierskap i regionen. Den høyeste andelen utenlandsk eierskap finner man innenfor industri, der flere viktige industribedrifter har utenlandske eiere. Kulturnæringen har den høyeste andelen offentlig eierskap i regionen. Innenfor finans dominerer stiftelser som eierskapsform, der Sparebank 1 Nord-Norge utgjør en betydelig del av denne eierskapsformen.

Fire prosent utenlandsk arbeidskraft, tre prosent sesongarbeidere. Å tiltrekke seg utenlandsk arbeidskraft kan være fordelaktig på flere måter. For det første tilfører utenlandsk arbeidskraft nye impulser, samtidig kan de dekke kompetansebehov det er knapphet på lokalt. Utenlandsk arbeidskraft kan også hentes inn for å utføre arbeidsoppgavene til en rimeligere kostnad. I hektiske perioder kan bruk av sesongarbeidere løse akutte kapasitetsutfordringer. I regioner med knapphet på arbeidskraft kan bruk av utenlandsk arbeidskraft være avgjørende for vekst. I 2011 er fire prosent av de ansatte utenlandske statsborgere, mens rundt tre prosent er sesongarbeidere.

Mens bedriftene i Nord-Norge tidligere trengte arbeidskraft, er utfordringen i dag mer rettet mot å tiltrekke seg arbeidstakere med rett og høy **kompetanse**. Andelen arbeidstakere med høyere utdanning, mer enn ett år på enten høyskole eller universitet, er noe lavere i denne næringen i Nord-Norge enn i resten av landet. En høyt utdannet helsesektor trekker snittet opp slik at forskjellene mellom Nord-Norge og resten av landet først kommer til syne når vi fordeler ansatte med høyere utdanning på næringer. Muligheten til å hevde seg i konkurranse med nasjonale og internasjonale leverandører kan være utfordrende for eksportrettet næringsvirksomhet, hvis kompetanseforskjellene er betydelige.

Utslipp fra næringen på 1,469 millioner tonn CO₂-ekvivalenter. 90 prosent av utslippene er knyttet til olje/gass/maritim næring og industri. Dette er spesielt utslipp fra næringsvirksomhet innen utenriks sjøfart (maritim næring) og oljeraffinering, kjemisk- og farmasøytisk industri (industri).

Prognosene for vekst i skjermet sektor og eksportrettet virksomhet danner sammen et anslag på vekstpotensialet i Nord-Norge (utenom reiseliv, mineraler, fornybar energi og fiskeri og havbruk). Den årlige veksten frem mot 2030 forventes å bli høyest i maritim/offshore og KIFT. Det forventes også en betydelig vekst innen bygg- og anlegg og logistikk og transport. To effekter styrer utvikling frem mot 2030, tidligere utvikling og forventet eksportetterspørsel. På lang sikt (mot 2100) vil næringsutviklingen i større grad styres av tilgang på ressurser, som kompetent arbeidskraft, kapital og tilgang på naturressurser. Tilgang på arbeidskraft styres av befolkningsutviklingen og migrasjon og må derfor vurderes i et demografisk perspektiv, der langsiktig bostedsattraktivitet spiller en viktig rolle. Som en følge av høyere vekst innen kunnskapsintensiv tjenesteyting, får vi særlig kraftig vekst i denne næringen. Logistikk og transportnæringen får også betydelig vekst i sysselsettingen, primært drevet av at annen økonomisk aktivitet øker.

Ettersom denne studien omfatter en stor andel av næringsaktiviteten i Nord-Norge, åpner det seg et stort antall mulige virkemidler som kan studeres. Vi har valgt ut noen som er relativt generiske i sin utforming og vil derfor berøre mange av næringene. Virkemidlene som studeres er; liberalisering av arbeidsinnvandring fra land utenfor EØS, økt olje- og gassutvinning utenfor Nord-Norge, regional satsning på høyere utdanning og skatteinsentiver for økt FoU i bedriftene.

2. Innledning

Denne rapporten er en del av kunnskapsinnhenting om virkninger av økt satsing på verdiskaping i Nord-Norge. Rapporten er en av fem sektorspesifikke næringsanalyser og omfatter alt næringsliv som ikke er fiskeri og havbruk, reiseliv, mineraler og fornybar energi. Oppdragsgiver er Fiskeri- og kystdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Miljøverndepartementet og Nærings- og handelsdepartementet. Rapporten fokuserer først og fremst på hele Nord-Norge, men deler også landsdelen inn i elleve regioner; Vest-Finnmark, Øst-Finnmark, Indre Finnmark, Nord-Troms, Tromsø, Midt-Troms og Sør-Troms, Lofoten/Vesterålen, Ofoten, Salten og Helgeland.

Denne rapporten beskriver status og utvikling (2004 til 2011) i mesteparten av næringslivet i Nord-Norge. Rapporten omtaler ikke offentlig sektor. I tillegg ser rapporten kort på sammenhengen mellom tunge utviklingstrender i samfunnet generelt og hvordan disse påvirker utviklingen av næringene og lokalsamfunn i landsdelen, hvilken kompetanse som finnes og fordelingen av denne i næringslivet, bruken av utenlands arbeidskraft og deltidsansatte, samt hvem som eier bedriftene i Nord-Norge, hvordan bedriftene samarbeider og investeringer i FoU. Rapporten beregner også CO₂- utslipp fra næringslivet i landsdelen. Til sist inneholder rapporten fremskrivninger av annen industri og næringsvirksomhet der den ser på mulige utviklingstrekk på kort og lang sikt (2030, 2050 og 2100).

Etter sammendraget (kapittel 1) og denne innledningen (kapittel 2) er rapportstrukturen som følger:

I kapittel 3 beskriver vi hvilke deler av næringslivet som omfattes av rapporten. Her introduseres delingen av annen industri og næringsvirksomhet i åtte næringen og en restkategori, samt inndelingen i en eksportrettet del og skjermet sektor.

Kapittel 4 presenterer fire trender som påvirker samfunnsutviklingen i Nord-Norge. Trendene påvirker all næringsaktivitet i mindre eller større grad, både med hensyn til regioner og til spesifikke næringer. Dette presenteres kort.

Kapittel 5 er det dominerende kapittelet i denne rapporten og beskriver i detalj status og utviklingen i de åtte næringene og restkategorien med hensyn til antall ansatte, verdiskaping, regional konsentrasjon og lønnsomhet i form av driftsmargin og total kapitalrentabilitet. Aktiviteten i næringene er fordelt på elleve regioner som er likt for alle sektoranalysene.

Kapittel 6 identifiserer med utgangspunkt i de samfunnsmessige trendene beskrevet i kapittel 4 og Menons BANK-modell, hvor **Bostedskvalitet**, **Arbeidsmarkeder**, **Næringsliv** og **Kunnskapsmiljøer** ses i sammenheng, utfordringer for fremtidig verdiskaping i landsdelen.

I kapittel 7 ser vi på hvilke eiertyper som er dominerende for bedriftene i Nord-Norge. Det er definert fire typer eiere: personlige eiere, offentlig eierskap, utenlandsk eierskap og stiftelser.

Kapittel 8 beskriver bruken av utenlandsk arbeidskraft og sesongarbeidere i denne sektoren i Nord-Norge.

Kapittel 9 ser på både utdanningsnivå og fagprofilen til de ansatte i denne sektoren. Fokuset er lagt på arbeidstakere med høyere utdanning.

I kapittel 10 beskrives kort samarbeid, FoU og innovasjon. Mens FoU og innovasjon er relatert til næringer er samarbeid kort kommentert på sektornivå.

Kapittel 11 estimerer utslipp fra næringsvirksomheten i Nord-Norge med fokus på utslipp av CO₂. Utslippene er i den grad det har vært mulig relatert til næringene som denne sektoranalysen er opptatt av.

Kapittel 12 presenterer en prognosemodell for økonomisk aktivitet i landsdelen i tiden frem mot 2030 og 2100. Utviklingen frem til 2030 påvirkes av forhold beskrevet i Perspektivmeldingen i kombinasjon med utviklingen i næringene. Prognosene frem til 2100 er ilagt politiske virkemidler for vekst i regionen.

3. Hva er annen industri og næringsvirksomhet?

I forbindelse med oppdatering av forvaltningsplanen for Barentshavet og Lofoten er det behov for å innhente kunnskap om verdiskapingspotensialet i ulike næringer i Nord-Norge. Det gjennomføres egne sektoranalyser for reiseliv, fiskeri og havbruk, fornybar energi og mineralnæringen. Denne rapporten kartlegger annen industri og næringsvirksomhet.

En betydelig andel av de sysselsatte og verdiskaping i Nord-Norge ligger utenfor de sektorrettede analysene. Det er denne næringsvirksomheten som fanges opp gjennom studien av annen industri og næringsvirksomhet. Offentlig sektor er ikke en del av analysene og er den siste større «sektoren» og arbeidsgiveren i Nord-Norge. Selv om vi i størst mulig grad har forsøkt å unngå overlapp mellom sektoranalysene og annen industri og næringsvirksomhet, er ikke dette til å unngå helt. Miljøene har hatt frihet til å definere egne næringer og ofte lever selskaper av å levere til flere næringer.² Annen industri og næringsvirksomhet for 78 prosent av sysselsettingen og 72 prosent av verdiskapingen i næringslivet i Nord-Norge.³

Mens sektoranalysene er rettet mot en avgrenset næring er annen industri og næringsvirksomhet sammensatt av svært forskjellige næringer med ulik størrelse. Tabellen under viser nøkkeltall for de ulike næringene⁴. Målt i antall ansatte er handelsnæringen klart den største grupperingen i denne analysen. Resten av næringslivet og bygg og anlegg har klart høyest verdiskaping.

Tabell 2 Nøkkeltall for annen industri og næringsvirksomhet

	Antall sysselsatte 2011	Antall bedrifter 2011	Totale inntekter 2011 (i mill. kr)	Lønnskostnader 2011 (i mill. kr)	Verdiskaping 2011 (i mill. kr)
Handel	23 375	3 443	64 664	7 441	9 803
Bygg og anlegg	22 627	3 209	41 929	10 266	13 793
Resten av næringslivet	21 762	7 603	30 326	9 262	15 183
Maritim, olje og gass	7 869	580	15 792	4 458	5 650
Industri	7 854	549	25 793	3 782	5 969
KIFT	5 486	1 081	6 032	2 856	3 343
Kultur	3 498	501	4 200	1 585	1 903
Logistikk og transport	3 098	402	5 423	1 475	2 016
Finans	2 561				4 217
SUM annen industri og næringsvirksomhet	98 130	17 368	194 159	41 125	61 878

3.1. Eksportrettet industri er en driver for vekst i skjermet sektor

Et vel så viktig skille som å dele gruppen inn i næringer er å se på premissene for næringsvirksomheten. Drivkreftene som påvirker utviklingen i disse åtte næringene og restkategorien er svært ulike. Mens det meste av næringslivet i denne sektoranalysen drives av lokal etterspørsel, konkurrerer en mindre del i et internasjonalt marked⁵. Vi skal se nærmere på dette.

² Legger vi antall ansatte og verdiskaping kartlagt gjennom sektoranalysene og annen industri og næringsvirksomhet til grunn finner vi en overlapp på 16 000 ansatte og 6,8 milliarder NOK i verdiskaping.

³ Se metodekapittelet for definisjon av næringslivet.

⁴ Næringene er definert i metodekapittelet og i analysene av hver enkelt næring.

⁵

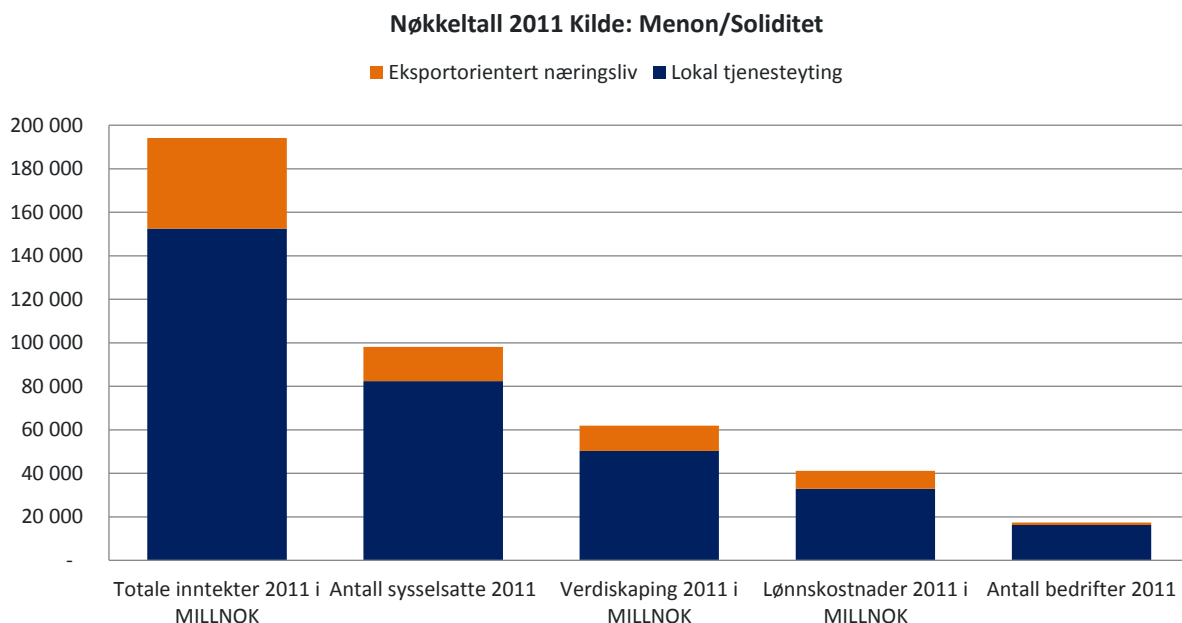
To-delning av annen industri og næringsvirksomhet	Næringene
LOKAL TJENESTYTING	Finans, bygg og anlegg, KIFT, handel, transport, kulturnæringen og annen personlig tjenesteyting
EKSPORTINTENSIVT NÆRINGSLIV	Maritim, olje og gass og industri

Etterspørselen i bygg og anleggsnæringen, kultur, transport og logistikk, handelsnæringen, finans og restkategorien er knyttet til lokal etterspørsel. Drivkreftene for utvikling og vekst i denne delen av næringslivet må derav komme fra vekst i det lokale markedet.

Etterspørselen i olje og gass, maritimt og industri, med unntak av næringsmiddelindustrien, er derimot mer rettet mot et nasjonalt og internasjonalt marked og påvirkes i større grad av drivkrefter som skapes utenfor regionen, herunder trender i verdensøkonomien. Kundene er lokalisert nasjonalt eller internasjonalt og leveransene gjøres i konkurranse med andre internasjonalt leverandører. Det stilles med andre ord helt andre krav til konkurranseevnen til bedriftene.

Legger vi todelingen av næringslivet til grunn for inndelingen av annen industri og næringsvirksomhet ser vi at en betydelig del av næringslivet i Nord-Norge er rettet mot lokal tjenesteyting og mot et lokalt marked. Dette resultatet gir implikasjoner for utviklingen av næringslivet i Nord-Norge. Mens en mindre andel av bedriftene har rettet sine tjenester mot et internasjonalt marked, er en større andel av bedriftene avhengig av vekst i det lokale kundegrunnlaget. Dette er selvfølgelig, satt litt på spissen. Helt reelt kan man tenke seg at bedrifter innen for eksempel bygg og anlegg og KIFT leverer nasjonalt, lokale banker kan ha kunder fra hele Norge, det samme kan nord-norske transportører. Poenget er at markedet for disse to gruppene er vidt forskjellige og at de i hovedsak konkurrerer med lokale aktører eller i et internasjonalt marked.

Figur 2 Lokal tjenesteyting og eksportrettet næringsliv

På mange måter synliggjør dette en viktig diskusjon for den videre utviklingen av næringslivet i Nord-Norge. I en region der befolkningsveksten er lav eller negativ må veksten i næringslivet komme fra eksportrettet industri. Mer eksplisitt, eksportrettet industri i Nord-Norge er en viktig driver for både bedrifter som lever av lokal tjenesteyting og offentlig sektor.

De viktigste driverne for lokal tjenesteyting er befolkningsvekst, flytting og demografi: Etterspørselen etter varer og tjenester skjer lokalt. En viktig driver for den lokale etterspørselen er derfor befolkningsgrunnlaget og endringer i denne. Intern pendling og flyttemønstre internt i Nord-Norge kan også påvirke det lokale

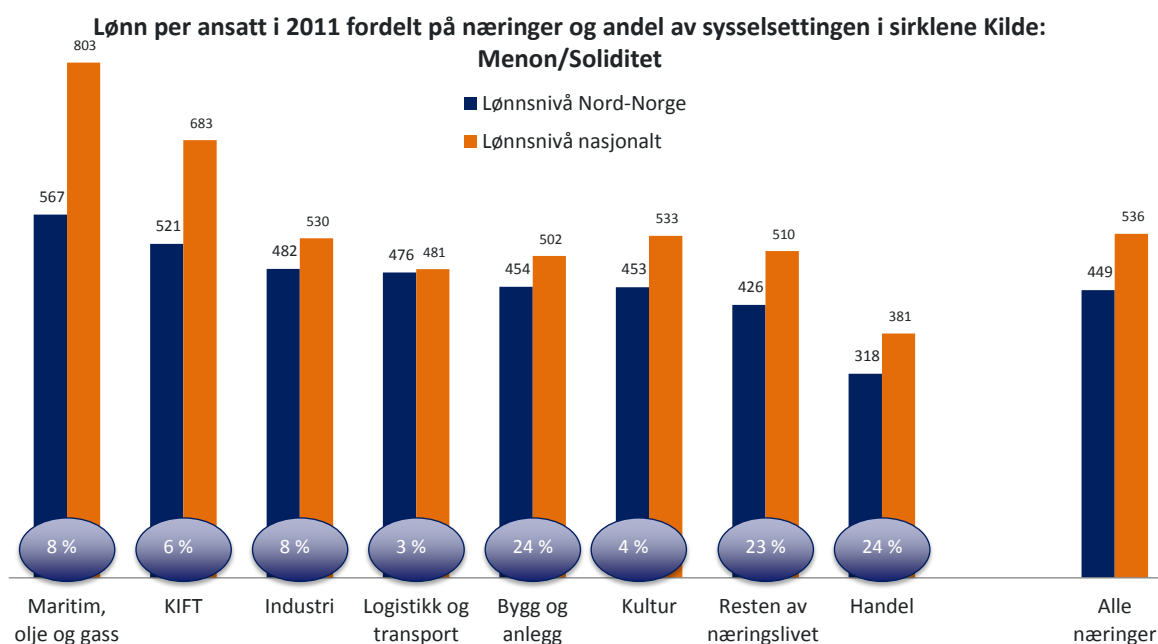
kundegrunnlaget. For noen regioner i Nord-Norge vil reiseliv kunne påvirke etterspørselen og utbudet av tjenester som tilbys lokalt. En del av befolkningsveksten vil komme gjennom **arbeidsinnvandring** fra øst og asylinnvandring. Økt arbeidsinnvandring demper lønnsveksten i mindre kunnskapsintensive næringer og øker etterspørselen etter denne typen tjenester. **En aldrende befolkning** vil etterspørre andre typer lokal tjenesteyting, slik som hjelpetjenester. Dette sammen med en **generell inntekstvekst** som gir et høyere fokus på luksus- og fritidsgoder.

Etterspørselen til det eksportorienterte næringslivet påvirkes av helt andre faktorer. Kronekurs, utvikling i internasjonalt økonomi og BRIKS-landenes fremvekst er noen av faktorene som påvirker etterspørselen i disse sektorene. En høy norsk **kronkurs** er en viktig årsak til at inflasjonen i Norge holder seg på et lavt nivå. Samtidig medfører en høy kronkurs at eksportvarer stiger i pris. En studie gjort av Erlend Bullvåg ved Handelshøyskolen i Bodø i 2003 estimerte at eksportrettet næringsliv i Nordland fikk redusert sine inntekter med over en milliard kroner på grunn av høy kronkurs. **Utvikling i internasjonal økonomi** påvirker kjøpekraften i viktige utenlandske markeder. Usikkerhet rundt fremtidig inntjening kan medføre at investeringer forskyves – eksempelvis innen maritim skipsbygging og design. Dette påvirker igjen etterspørselen for norske leverandører. **Fremveksten i BRICS-landene** vil kunne gi økt etterspørsel etter råvarer og energi. Etterspørselen etter varer fra prosessindustrien vil kunne skape nye markeder for nordnorske bedrifter som Alcoa, Finnfjord og Elkem.

3.2. Kunnskapsbaserte næringer vokser mest i nord

Status for 2011 er at de fleste er ansatt i næringer som leverer tjenester lokalt. Felles for disse næringene er at lønnsnivået er lavt. Nesten halvparten er ansatt i næringer der lønnsnivået er lavere enn i Nord-Norge samlet sett. I 2011 var 16 prosent ansatt innen eksportorientert næringsliv. Både maritim, olje og gass og industri trekker lønnsnivået i regionen opp. Dette gjør de sammen med KIFT, transport og logistikk og til dels bygg og anlegg, som ligger like over snittet i landsdelen. Snittet i landsdelen påvirkes også av lønnsnivået i de fire tverrgående sektoranalysene. Dette kan studeres i respektive sektoranalysene og kommenteres ikke her.

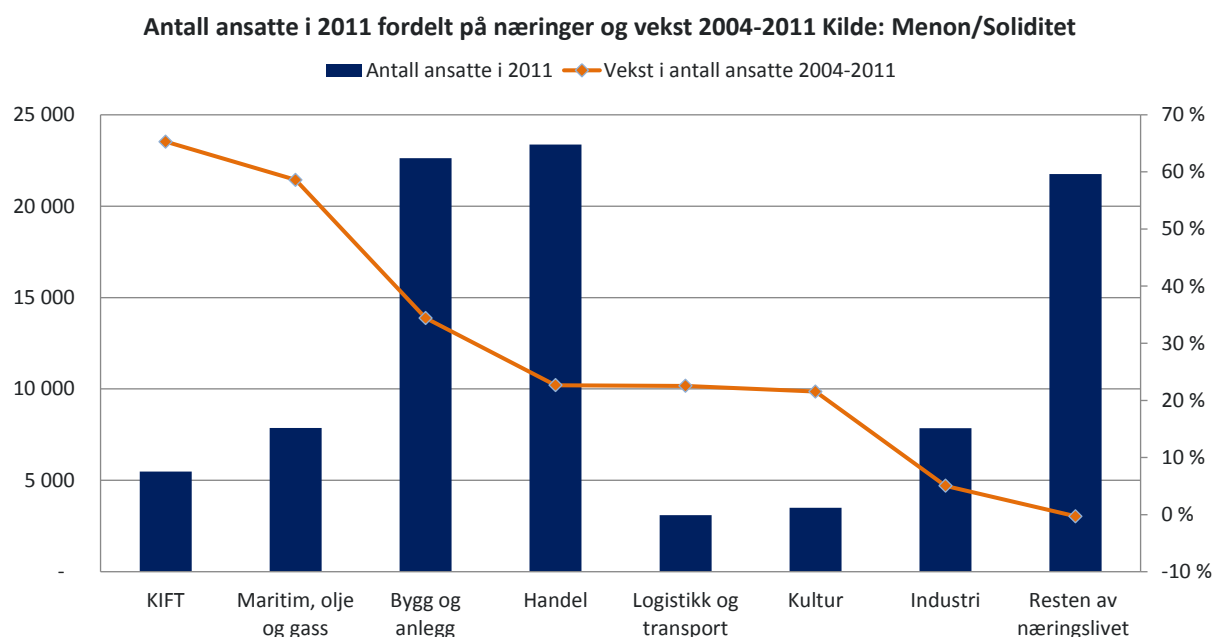
Figur 3 Lønn per ansatt og andel ansatte i annen industri og næringsvirksomhet

Flere påpeker at kompetanse er en mangelvare i Nord-Norge. Selv om lokale utdanningsinstitusjoner virker positivt inn på å beholde nyutdannede i regionen, er ikke dette nok alene. Flere kompetansearbeidsplasser er viktig for å tiltrekke seg høyt utdannede mennesker. Ser vi på utviklingen i sysselsettingen fra 2004 til 2011, har veksten kommet i kompetansenæringer som KIFT og maritim, olje og gass der lønnsnivået i regionen er høyt, men fra et lavt nivå i 2004.

Den sterkeste veksten i sysselsettingen har kommet innen lokal tjenesteyting i næringer som bygg og anlegg og handel. Spesielt er vekst i bygg og anleggsnæringen viktig i utviklingen av landsdelen. Det er grunn til å tro at denne utviklingen vil fortsette gjennom behovet for nye boliger og næringsbygg.

Figur 4 Ansatte fordelt på næringer

Bygg og anleggsnæringen oppnår samme driftsmargin i Nord-Norge som nasjonalt. Dette skyldes også at bygg og anleggsnæringen er en betydelig næring i distriktene. De største forskjellene finner i sterke norske klynger som er svake i Nord-Norge, eksempelvis innen maritim, olje og gass. Her oppnår næringen nasjonalt en høyere fortjeneste per omsatte krone. Tilsvarende finner vi også innen KIFT-næringen. Selv om vi tidligere har påpekt at KIFT-næringen i Nord-Norge er i vekst og at de som jobber der er høyt avlønnet, klarer ikke bedriftene helt å oppnå de samme marginene som næringen nasjonalt. Trolig har dette også med et høyt spesialiseringsnivå med tilsvarende høy betalingsvillighet i denne næringen i de større regionene.

Bedriftene i Nord-Norge er generelt mindre enn i landet for øvrig. De har et lavere antall ansatte, verdiskaping, omsetning og driftsresultat. I tillegg til klart lavere lønn per ansatt i gjennomsnitt og i vektet snitt. Dette illustreres av tabellen under.

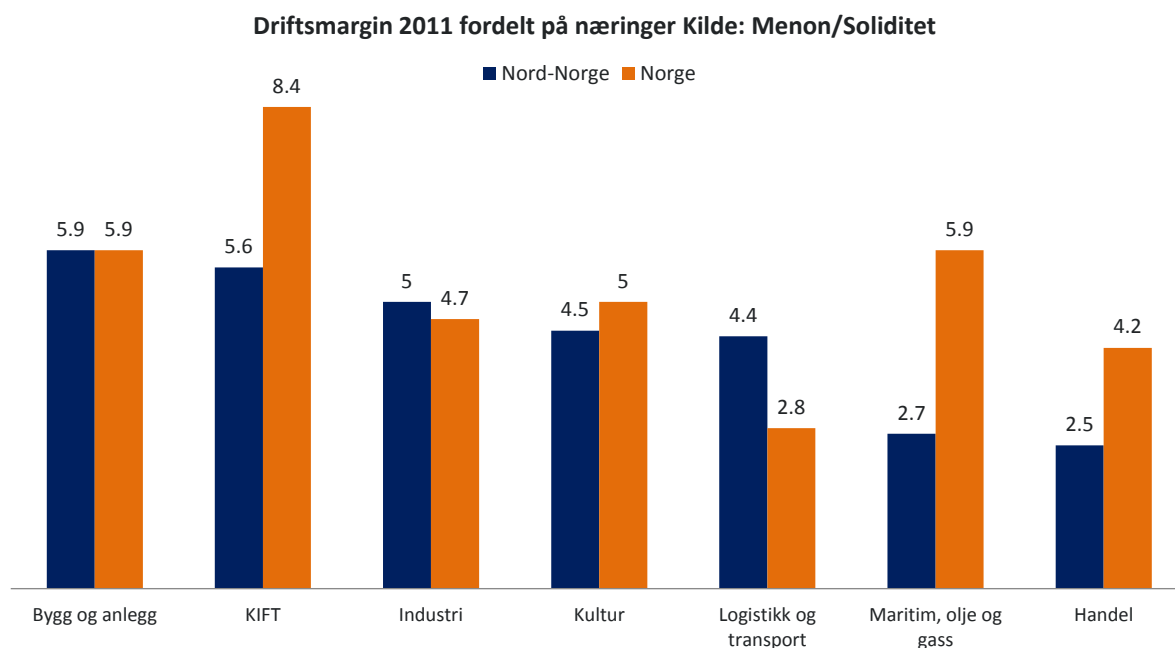
Tabell 3 Størrelsen på bedriftene

	Gjennomsnittlig antall ansatte 2011	Gjennomsnittlig verdiskaping per ansatt	Gjennomsnittlig lønn per ansatt	Vektet snitt - lønn per ansatt	Gjennomsnittlig omsetning	Gjennomsnittlig driftsresultat
Resten av landet utenom Nord-Norge	5.7	4 274	753 449	823 790	14 501	1 036
Nord-Norge	4.7	2 565	565 107	597 614	8 642	473

Litt interessant er det å se at industrien i Nord-Norge oppnår en høyere driftsmargin enn næringen nasjonalt, skjønt forskjellen er marginal. Grunnet det høye lønnsnivået i Norge blir en stadig større del av norsk industri flagget ut eller mekanisert. Industrien i Nord-Norge har konkurransemessige fortrinn gjennom billig kraft, noe som kan være en av forklaringene for dette resultatet. En annen forklaring kan være at den delen av industrien som er knyttet til fornybar energi (REC) ikke er en del av denne studien⁶.

Innen logistikk og transport oppnår bedriftene i Nord-Norge en betydelig høyere driftsmargin enn tilsvarende næring nasjonalt. De svake resultatene for næringen nasjonalt påvirkes sterkt av resultatene knyttet til en større aktør lokalisert utenfor Nord-Norge.

Figur 5 Driftsmargin fordelt på næringer

Næringslivet i Nord-Norge påvirkes av to forhold – det påvirkes utenfra av tunge trender i samfunnsutviklingen og det påvirkes innenfra – av vekstkraften i næringslivet generelt. Disse to elementene henger tett sammen. I det følgende skal vi først se på påvirkningen som trendene utenfra har på næringslivet i Nord-Norge, for deretter å se på vekstkraften og utviklingen for hver enkelt av de åtte næringene og restkategorien i Nord-Norge.

⁶ Fornybar energi er en egen sektoranalyse i kunnskapsinnhenting.

4. Fire tunge trender påvirker samfunnsutviklingen

Samfunnsutviklingen i Norge og andre utviklede økonomier er preget av flere tunge trender. Disse påvirker også utviklingen av næringsvirksomhet i Nord-Norge og skaper utfordringer og flaskehals for fremtidig vekst i regionen. Samtidig gir trendene et mulighetsrom det går an å utnytte og forsterke for å skape regional vekst. De fire trendene med størst påvirkningskraft er:

1. Urbanisering og sentralisering
2. Deindustrialisering og todeling av norsk næringsliv
3. Internasjonal, nasjonal og regional lokaliseringskonkurranse
4. Kunnskapsbasert og innovasjonsdrevet næringsutvikling

Trendene påvirker all næringsaktivitet i Norge i mindre eller større grad, både med hensyn til regioner og til spesifikke næringer. I det følgende vil vi kort se på hvordan disse trendene påvirker utviklingen av næringslivet i Nord-Norge.

4.1. Urbanisering og sentralisering

Det er nær sammenheng mellom befolkningsutvikling og utvikling av næringslivet. Høy arbeidsdeltakelse og lav arbeidsledighet innebærer at økt sysselsetting ikke kan skapes uten innflytting eller innpendling. Dette er en svært sentral problemstilling i Nord-Norge, der arbeidsledigheten er lav. Samtidig går flyttestrømmer fra distriktene til byene, spesielt av unge mennesker i utdanningsfasen. Urbaniseringen skjer på alle nivåer; mellom landsdeler, innad i landsdeler, mellom kommuner og innad i kommuner. Generelt er det i norsk næringsliv en overgang fra tradisjonell industri, der nærhet til innsatsfaktorer som energi, råvarer og transportårer har vært avgjørende for lokaliseringen av bedriftene, til tjenester der nye lokaliseringfaktorer, spesielt nærhet til kunnskapsmiljøer og tilgang på relevant arbeidskraft, er avgjørende.

Ytterligere er skillelinjene mellom arbeid og fritid blir stadig mer utflytende: Folk realiserer sine drømmer og ambisjoner gjennom jobbvalg, hvor livsstil og verdier blir stadig viktigere for hva man vil drive med, og hvor man vil gjøre det. Samtidig stiller man stadig høyere krav til livskvalitet utenfor jobben, for eksempel i form av oppvekstmiljø, tilgang på offentlige og private service-faktorer, samt kultur- og aktivitetstilbudet der man bor.

Tilgang på nok og kvalifisert arbeidskraft er avgjørende for vekst i næringslivet i en region, spesielt når næringslivet i stor grad er rettet mot lokal tjenesteyting. Næringslivet konkurrerer i tillegg med en betydelig offentlig sektor om arbeidskraften, noe som forsterker utfordringen.

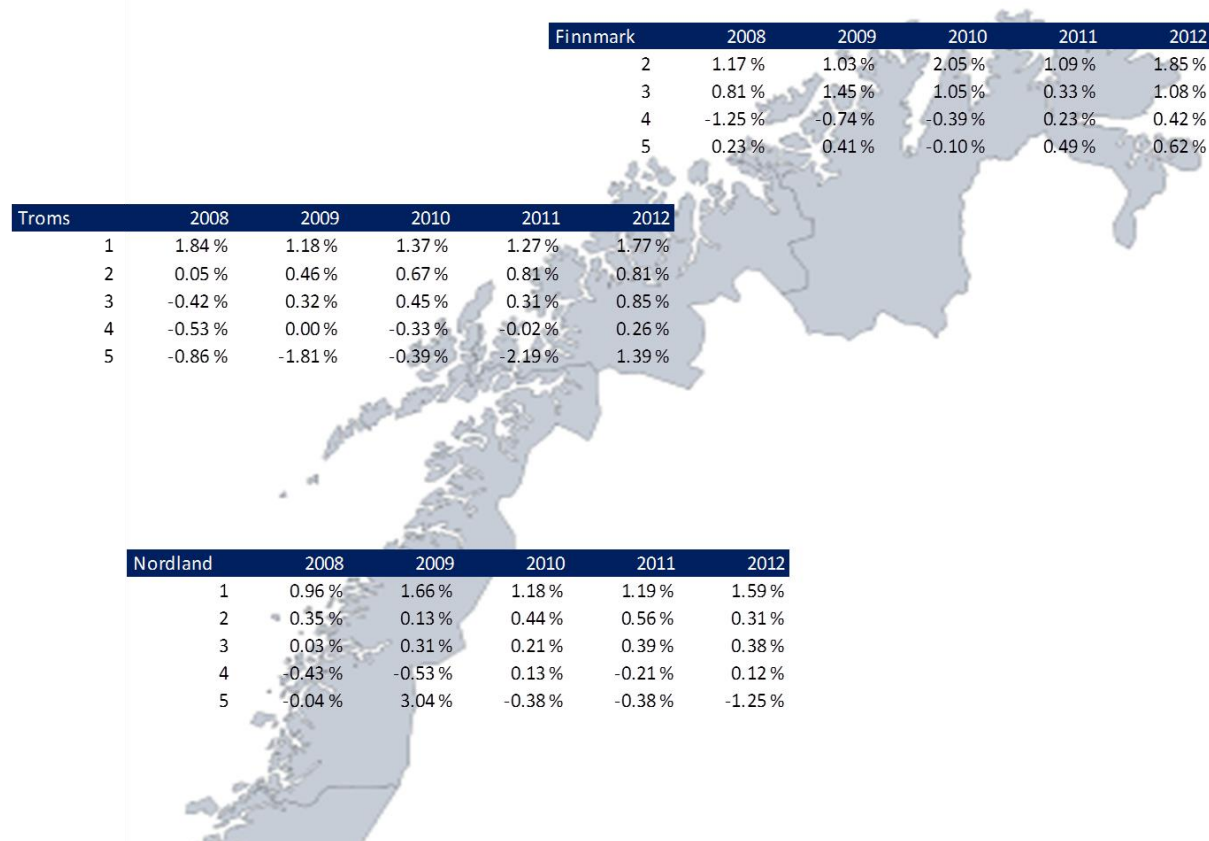
I kartet nedenfor er effekten av denne trenden illustrert i Nord-Norge. KRDe sentralitetsindeks⁷ angir størrelsen på regionene. Der regioner med sentralitetsindeks 1 er storbyregioner og regioner med sentralitetsindeks 5 er områder med spredt bosetting. Med unntak av 5'er regionene i Troms⁸ er det i de sentrale områdene den

BA-sentralitet	Regiontype	Kriterier
1	Storbyregioner	Regioner med senter med mer enn 50 000 innbyggere
2	Mellomstore byregioner	Regioner med senter mellom 15 000 og 50 000 innbyggere
3	Småbyregioner	Regioner med senter mellom 5 000 og 15 000 innbyggere
4	Småsenterregioner	Regioner med senter mellom 1 000 og 5 000 innbygger
5	Områder med spredt bosetting	Regioner med senter under 1 000 innbyggere

⁸ Berg og Torsken kommune.

største prosentvise veksten i antall innbyggere har kommet fra 2008 til 2012. Prosenttallet viser folkevekst i prosenter av folketallet ved utgangen av 4. kvartal det året.

Figur 6 Effekten av sentralisering og urbanisering Kilde: SSB

Kort oppsummert er det generelle bildet av Nord-Norge at befolkningen i de sentrale områdene vokser, mens mindre sentrale strøk har lavere vekstkraft. Dette er i tråd med det som skjer i resten av verden.

4.2. Deindustrialisering – og et todelt næringsliv

De fleste OECD-land har gjennomgått en deindustrialisering i flere tiår. Prosessen skyldes at arbeidsintensiv industri i høykostnadsland er blitt utkonkurrert av land med god tilgang på lavtlønnet arbeidskraft. Arbeidskraften som er blitt frigjort fra industri har i stor grad gått til privat tjenesteyting og offentlig forvaltning. Etter finanskrisen i 2009 har prosessen skutt fart, blant annet gjennom nedleggelse, utflyttinger og nedbemanning av industribedrifter. I Storbritannia har industriens andel av total sysselsetting falt med 50 prosent de siste 10 årene, og i Sverige falt andelen fra 18 prosent i år 2000 til 14 prosent i 2009. I Norge er trenden den samme. 1970 var nesten en fjerdedel av de yrkesaktive i Norge ansatt i industri. I 1995 var andelen falt til 13 prosent, og i 2011 er den på under 10 prosent.

På mange måter kunne man ventet at deindustrialiseringen skulle gå enda raskere i Norge enn i EU-landene, fordi lønnsveksten er spesielt høy i Norge og på grunn av sterk norsk valuta. To forhold har trolig bidratt til å dempe fallet. Det ene er de sterke konjunktorene i offshoreindustri, og det andre er at deler av industrivirksomheten er rettet mot et skjermet hjemmemarked.

I Nord-Norge finner vi en liten offshorerettet sektor. Likevel har antallet ansatte i innen industrien knyttet til denne sektoranalysen økt med fem prosent i perioden 2004 til 2011. Dette bildet er bare delvis riktig. Blant annet er ikke REC en del av denne sektoranalysen, men er en del av fornybar energi. REC har som kjent lagt ned store deler av sin virksomhet i Nord-Norge og ville gitt et annet bilde hadde de telt med. En skjermet næringsmiddelsektor bidrar til å opprettholde sysselsettingen.

Nordland er industrifylket i Nord-Norge og gir nok et riktigere bilde av den reelle situasjonen i landsdelen. Steder som Mosjøen, Narvik og Mo i Rana har lang industritradisjon. Industrien i Nord-Norge bidrar med viktige arbeidsplasser spesielt i enkelte lokalsamfunn. Mosjøens er et sted som har mistet mye industri, men har fremdeles en viktig hjørnestensbedrift igjen, Mosjøen Aluminiumsverk med den tilhørende fabrikken Mosjøen Anode. Siden 2008 har antall industriarbeidsplasser i Nordland falt med åtte prosent.

Til tross for dette er andelen industriarbeidsplasser økende i Nord-Norge, mens trenden er motsatt i resten av landet, selv om endringene er små. I 2004 var ti prosent av arbeidsstyrken ansatt i industrirelatert virksomhet i Nord-Norge, tilsvarende andel i resten av landet var 14 prosent. Til 2011 har andelen i Nord-Norge økt med en prosent, mens den har falt med tilsvarende prosentandel i resten av landet. Det faktum at industrien blir en stadig viktigere arbeidsgiver i Nord-Norge skyldes til dels økt etablering av offshore rettet leverandørvirksomhet i regionen, men i størst grad vekst i industri knyttet til fiskeri og næringsmidler.

4.3. Hardere lokaliseringskonkurranse mellom land og regioner

Lokaliseringskonkurranse mellom land og regioner er ikke noe nytt, men av flere årsaker er lokaliseringskonkurransen blitt viktigere og hardere. Blant annet har bedrifter blitt mer internasjonale, noe som også gjør dem mer internasjonalt mobile. Dessuten er land og regioner blitt mer bevisste på mulighetene til å tiltrække seg investorer, bedrifter og personer utenfra, noe som skjerper konkurransen.

Mens konkurransen tradisjonelt har dreid seg om tilgang til naturressurser, billig arbeidskraft eller gunstige skattevilkår, dreies lokaliseringskonkurransen i økende grad mot tilgang på relevant kompetanse, kunnskapsmiljø og kunderelasjoner. Sagt på en annen måte går vi fra kostnadskonkurranse til kunnskapskonkurranse. Land og regioner som satser på å vinne lokaliseringskonkurransen ved å tilby de beste kunnskapsmiljøene har et svært viktig fortrinn. Fordi kunnskapsmiljøer er lite mobile, vil de være langt mer robuste mot endringer i markeds- og konkurranseforhold. Dette leder til *økt regional spesialisering* – ikke nødvendigvis innenfor produktområder og bransjer, men rundt kompetanseområder og basisteknologier.

Nord-Norges primære lokaliseringfortrinn for næringslivet er knyttet til nærhet til ressurser som fisk, olje, mineraler og spektakulære naturressurser. Mens lokaliseringskonkurransen i sentrale strøk i økende grad er rettet mot tilgang på relevant kompetanse, kunnskapsmiljøer og kunderelasjoner, er store deler av lokaliseringfortrinnene i Nord-Norge, med noen unntak som Tromsø og Bodø, forblitt med base i utnyttelse av naturressurser og nærhet til disse.

4.4. Næringslivet blir mer kunnskapsbasert og konkurransen mer innovasjonsdrevet

I et næringsliv som blir stadig mer internasjonalt, teknologisk avansert og dynamisk, spiller kunnskap en stadig viktigere rolle for bedrifters konkurransevne. Dette gjelder spesielt for norske bedrifter som har et langt høyere kostnadsnivå enn bedrifter i de fleste andre land. Siden norske konkurranseutsatte næringer vanskelig kan konkurrere på pris alene, blir kvalitets- og kunnskapsbygging stående sentralt. Et høyt kostnadsnivå betyr

ikke at forskning og formell kompetanse er de eneste kildene til innovasjon og produktivitetsøkninger, også erfaringsbasert kompetanse og brukerinitiert utvikling er viktige kilder til innovasjon.

Utviklingen av et kunnskapsbasert næringsliv handler om utvikling av et dynamisk samspill mellom bedrifter og kunnskapsaktører, hvor markeds- og brukerbehov setter premisser for kunnskapsutvikling. Videre vil denne kunnskapen omdannes til produkter, tjenester og prosesser, hvilket leder til lønnsom vekst for bedriftene som er involvert og til økt verdiskaping for samfunnet som helhet. Mens det tidligere var vanlig å skille mellom kunnskapsintensive og lite kunnskapsintensive næringer, gir skillet mindre mening i dag. Ledende bedrifter innenfor alle næringer er i dag kunnskapsintensive, og det foregår kunnskapsdrevet innovasjon i alle næringer. Kunnskapsbasert næringsutvikling handler derfor vel så mye om å øke kunnskapsinnholdet i det eksisterende næringslivet, som å omstille til nye næringer og vri næringsvirksomhet mot nye markeder.

For å fortsette å være i kunnskaps- og innovasjonsfronten er det nødvendig å kunne omsette forskningsresultater og ny teknologi i kommersialiserbare produkter så raskt som mulig. Det krever tette koblinger mellom bedrifter og forskningsmiljøer. Til tross for lange avstander og en fragmentert struktur oppgir informantene sterke og tette koblinger mellom universiteter, høyskoler og bedrifter. Dette kartlegges i detalj i en egen rapport i kunnskapsinnhenting og er derfor ikke kommentert ytterligere i denne rapporten.

Selv om trender som lokaliseringskonkurransen og kunnskapsbasert- og innovasjonsdrevet næringsutvikling påvirker utviklingen av lokale samfunn i Nord-Norge er det urbaniseringen og todelingen av norsk næringsliv som vi mener påvirker mest. Høye lønninger i oljeindustrien driver ikke bare opp det generelle lønnsnivået, men det fører også til at ungdommen velger utdanning, karrierevei og ikke minst, velger å bosette seg i regioner der de får relevante jobber. Urbaniseringen og sentraliseringen påvirker utviklingen innad i Nord-Norge gjennom at sentrale regioner blir større, med tilsvarende avfolkning i mindre sentrale områder.

Siden fokuset i denne rapporten er rettet mot å dokumentere status og utvikling i annen industri og næringsvirksomhet er dette vektlagt og utgjør den største delen av rapporten. I det neste kapitlet skal vi se på nettopp status og utvikling i næringslivet i Nord-Norge i annen industri og næringsvirksomhet.

5. Regional etterspørsel er den største vekstkraften i annen industri og næringsutvikling

I forrige kapittel så vi at samfunnsutviklingen i Nord-Norge preges av fire tunge trender. Ved siden av disse har næringslivet i seg selv en egen vekstkraft og det er denne vi skal studere nærmere i dette kapitlet. Annen industri og næringsvirksomhet består av åtte næringer og en restkategori. Mens vi i innledningskapitlet har sett på forskjellene mellom næringene helt overfladisk, skal vi her gå mer i dybden av hver enkelt næring. Vi starter med de eksportorienterte næringene (maritim, olje, gass og industri) og avslutter med de lokalt tjenesteytende næringene (bygg og anlegg, finans, KIFT, handel, transport, kultur og resten av næringslivet).

5.1. Maritim, olje og gass - del av en sterk nasjonal klynge

Dette er en sammensatt næringsbeskrivelse av maritim virksomhet og olje og gassleverandører. Hovedvekten av bedrifter her er maritime bedrifter. Flere av de maritime bedriftene er også offshorerettet. I tillegg inneholder beskrivelsen leverandørbedrifter til olje og gassnæringen. Fiskerivirksomheten knyttet til maritim næring er ikke inkludert i denne næringsbeskrivelsen, da dette er dekket av sektoranalysen for fiskeri og havbruk.

Den maritime delen av virksomheten har lange tradisjoner i Nord-Norge. Dette er spesielt knyttet til fiskeri og kysttransport av personer og gods. Hurtigruta er en viktig aktør her. Innovasjons- og kunnskapsdrevet maritim utvikling har preget næringen de siste årene. I Nord-Norge ser en tendens til økt aktivitet offshore, men fremdeles er det tradisjonell virksomhet som dominerer. Vekst i olje- og gassvirksomhet i nordområdene kan endre dette bildet⁹.

Petroleumsaktiviteten er av betraktelig nyere dato i Nord-Norge enn tradisjonell maritim virksomhet. Økt aktivitet gir nye markedsmuligheter for leverandørindustri i nord. Leverandørindustrien består av generelle leverandører som ikke er bransjespesifikke til høyteknologiske løsninger spesielt rettet mot arktisk petroleumsaktivitet. I denne analysen er det konsentrert rundt bedrifter direkte rettet mot petroleumsleveranser.

Til sammen sysselsetter disse to gruppene 8 000 i Nord-Norge. Disse er fordelt på 580 bedrifter med inntekter på nesten 16 milliarder og en verdiskaping på 5,6 milliarder kroner i 2011. Enkeltregioner som Ofoten, Vest-Finnmark og Helgeland dominerer aktiviteten i maritim, olje og gass i nord. I Ofoten er Hurtigrutens hovedkontor lokalisert. Nå er det varslet at hovedkontoret skal flyttes til Tromsø, og dette vil få innvirkning på maritim sysselsetting i Ofoten hvis flyttingen gjennomføres. Vest-Finnmark er en viktig region i olje- og gass-sammenheng, da Melkøya og Snøhvitfeltet er lokalisert i Hammerfest. Helgeland er en annen viktig olje og gassregion med Sandnessjøen og Brønnøysund, der mye aktivitet er tilknyttet forsynings- og helikopterbasene. Det er også store maritime aktører langs Helgelandskysten som rederiet BTN Sjø.

⁹ Menon 2012, Arenabilaget (Konjunkturbarometeret)

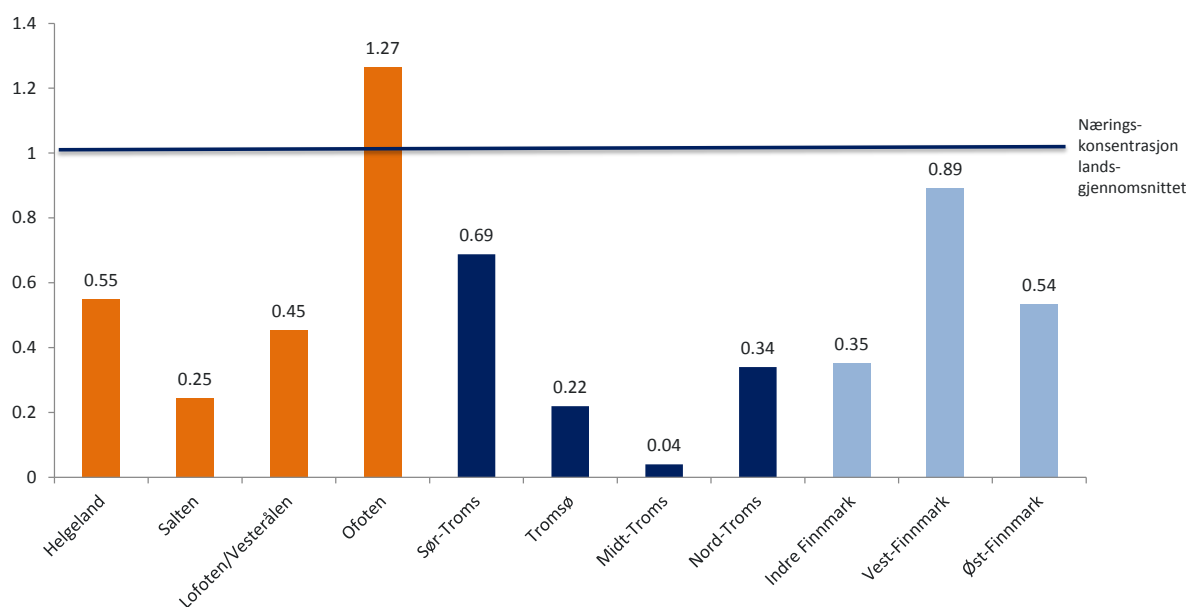
Tabell 4 Hovedstørrelser maritim, olje og gass

Delregioner	Antall sysselsatte 2011	Antall bedrifter 2011	Totale inntekter 2011 (i mill. kr)	Lønnskostnader 2011 (i mill. kr)	Verdiskaping 2011 (i mill. kr)	Total kapitalrentabilitet 2011
Øst-Finnmark	468	41	689	280	312	-0.3
Vest-Finnmark	1 066	79	2 250	713	901	7.4
Indre Finnmark	48	2	123	37	46	
Sum Finnmark	1 582	122	3 062	1 030	1 260	
Nord-Troms	138	10	235	64	92	-5.6
Tromsø	611	71	2 196	383	489	4.1
Midt-Troms	39	11	62	19	24	3.5
Sør-Troms	668	58	1 376	402	513	8.2
Sum Troms	1 456	150	3 868	868	1 117	
Lofoten/Vesterålen	892	99	1 764	459	585	1.4
Ofoten	1 659	25	3 100	808	1 060	-4.8
Salten	756	75	1 858	457	584	1.9
Helgeland	1 524	109	2 141	837	1 045	-0.6
Sum Nordland	4 831	308	8 862	2 560	3 273	
SUM Nord-Norge	7 869	580	15 792	4 458	5 650	

5.1.1. Maritim næring og olje- og gassleverandørene er viktige i enkeltmiljøer

Generelt er nivået av maritim, olje og gassaktører lavere målt i skapte verdier enn i resten av landet. Ofoten skiller seg klart ut der Hurtigruten bidrar til en tilstedeværelse av maritim næring som nesten er 30 prosent høyere enn i landet for øvrig. Til sammenligning har Midt-Troms en svært lav tilstedeværelse, men dette kan endre seg raskt hvis det blir besluttet av forsyningsbaser eller landanlegg i forbindelse med oljeutvinning skulle bli plassert for eksempel på Senja.

Figur 7 Balassa - maritim, olje og gass

Maritim, olje og gass er en sammensatt gruppe bedrifter. Tradisjonelt er det maritim næring som dominerer, men olje og gassrelaterte leveranser øker i omfang. Flere bedrifter har noe overlappende virksomhet, der maritime aktører også er leverandører til olje og gassvirksomhet.

Maritime bedrifter innenfor rute og godstransport på sjø både nasjonalt og lokalt dominerer. Dette utgjør 2 800 av de rundt 7 900 ansatte. Andre viktige grupper er verft og mekaniske verksted. Disse kan være både maritim og olje/gassrelatert. Eksempler på dette er i Helgeland der Norne og Skarv gir betydelig maritim oljerelatert aktivitet.

Tradisjonell maritim virksomhet innenfor fiskeri er utelukket da dette omtales i en egen sektoranalyse for fiskeri og havbruk. I tillegg er oljeoperatørene som Statoil og Lundin utelukket da deres aktivitet, målt spesielt i verdiskaping og omsetning, vil dominere analysene fullstendig, og deres verdiskaping har mindre med den faktiske aktiviteten i Nord-Norge å gjøre.

Konkurransefortrinn

Det er flere konkurransefortrinn aktørene i nord har fremfor andre. Et viktig punkt er lokalisering. Aktører i Nord-Norge er godt posisjonert til å ta del i de nye markedsmulighetene. Dette gjelder maritime operasjoner i arktiske klima, petroleumsaktivitet i nord, nye transportmuligheter via Nordøstpassasjen og tilgang på verdensledende kompetanse nasjonalt. Utfordringer er knyttet til hard konkurranse om oppdrag nasjonalt og internasjonalt, i tillegg til en stor mangel på kompetent arbeidskraft i regionen.

Maritime operasjoner i arktisk klima byr på utfordringer som man i liten grad har erfaringer med lenger sør, blant annet i form av kjølige og isfylte farvann. Nordnorske operatører håndterer allerede slike arktiske utfordringer og har dermed et konkurransefortrinn relativt til selskaper i sør.¹⁰

Et annet lokaliseringsfortrinn for maritim næring er muligheter for en snarvei mellom øst og vest. De siste årene har det blitt stadig mindre is i Arktis, noe som åpner nye transportmuligheter som Nordøstpassasjen fra Europa til og fra Østen. Uavhengig om Norge vil eller ikke kommer trafikken til å øke gjennom Nordøstpassasjen når leden er farbar.

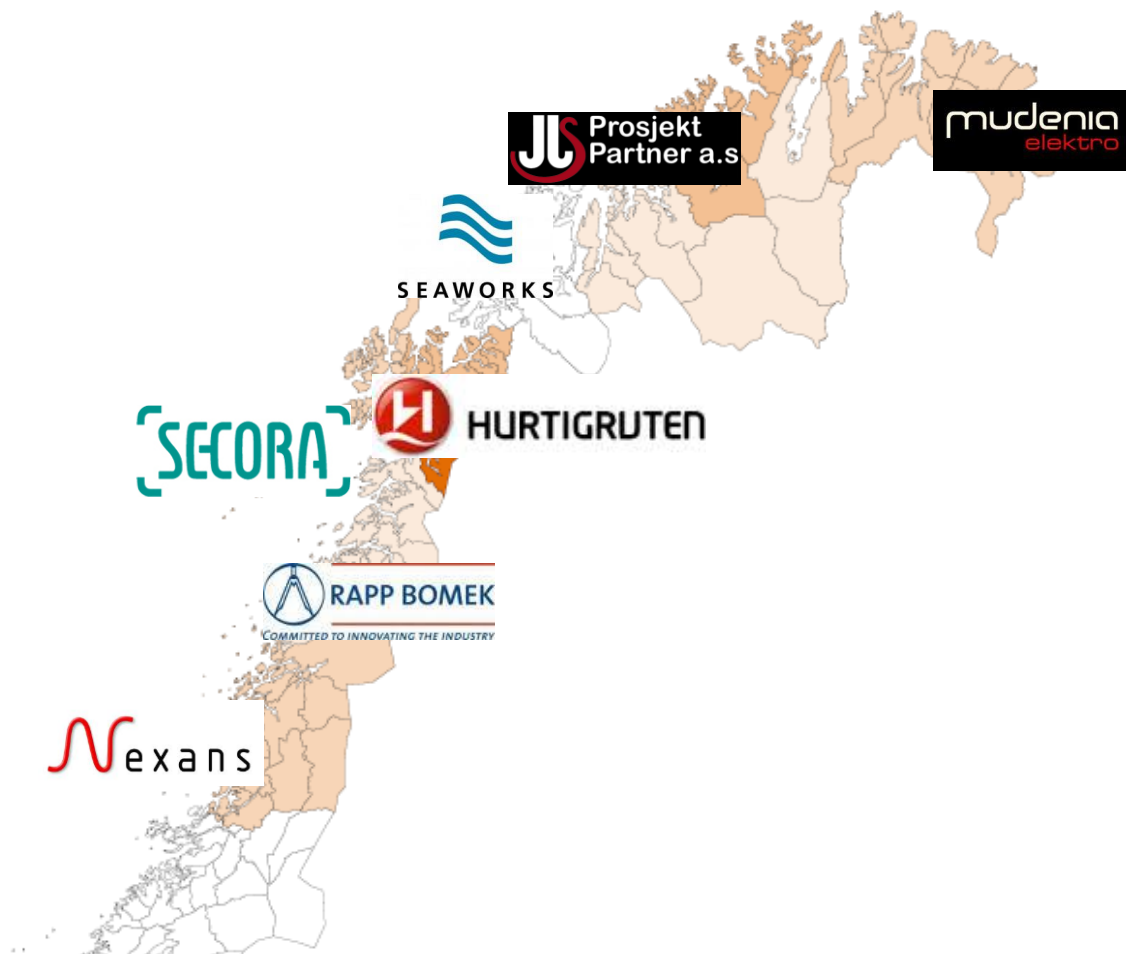
Maritim næring og offshore leverandørindustri i Norge står sterkt internasjonalt. For Nord-Norge er dette både en mulighet og en trussel. Trusselen er knyttet til at tunge aktører fra andre miljøer kan komme til å kontrollere utviklingen, hvor operative enheter legges i nord, mens beslutninger og kompetansemiljøer blir værende i lokale klynger i Sør. Samtidig er den sterke nasjonale konkurransen en stor mulighet, fordi næringen i Nord har tilgang på verdensledende kompetanse, leverandører og kunder nasjonalt¹¹.

En klar utfordring Nord-Norge står overfor er tilgangen på kompetanse. Bedriftene opplever sterk konkurranse om kompetansesarbeidskraften fra Sør-Norge og internasjonalt. Dette spesielt innenfor maritim og olje/gass der konkurranse om de beste hodene er allerede er svært hard. Dette kan være et hinder for utviklingen i nord.

Kartet under viser andel av total sysselsetting næringen står for i elleve regioner. Jo mørkere farge på regionen, desto større andel av sysselsettingen i regionen står næringen for. Bedriftsmangfoldet er illustrert med logoer til noen av de største bedriftene.

¹⁰ Arenabilaget 2012, Menon.

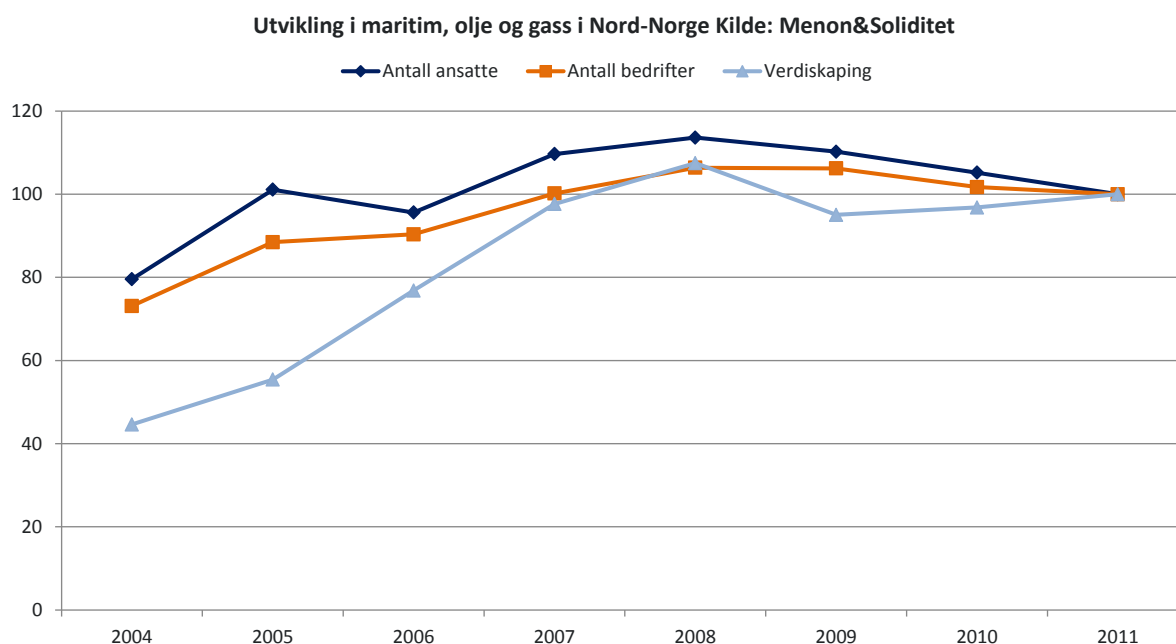
Figur 8 Kart - Maritim, olje og gass

5.1.2. Nøkkeltall maritim, olje og gass

Det har vært en klar utvikling i maritim, olje og gass i Nord-Norge, spesielt i verdiskaping. Verdiskapingen har mer enn doblet seg fra 2,5 milliarder i 2004 til 5,6 milliarder i 2011. Sysselsettingen hadde sitt høydepunkt i 2008 med nesten 9 000 ansatte, men har falt noe og endt opp på rundt 7 900 i 2011. Antall bedrifter har vært økende, men falt noe etter toppåret i 2008.

Figur 9 Utvikling nøkkeltall – maritim, olje og gass

Det er enkelte regioner som driver utviklingen. Vest-Finnmark og Helgeland har hatt den sterkeste veksten, hvor de har økt sysselsettingen med mange hundre ansatte og en flerdobling av verdiskaping.

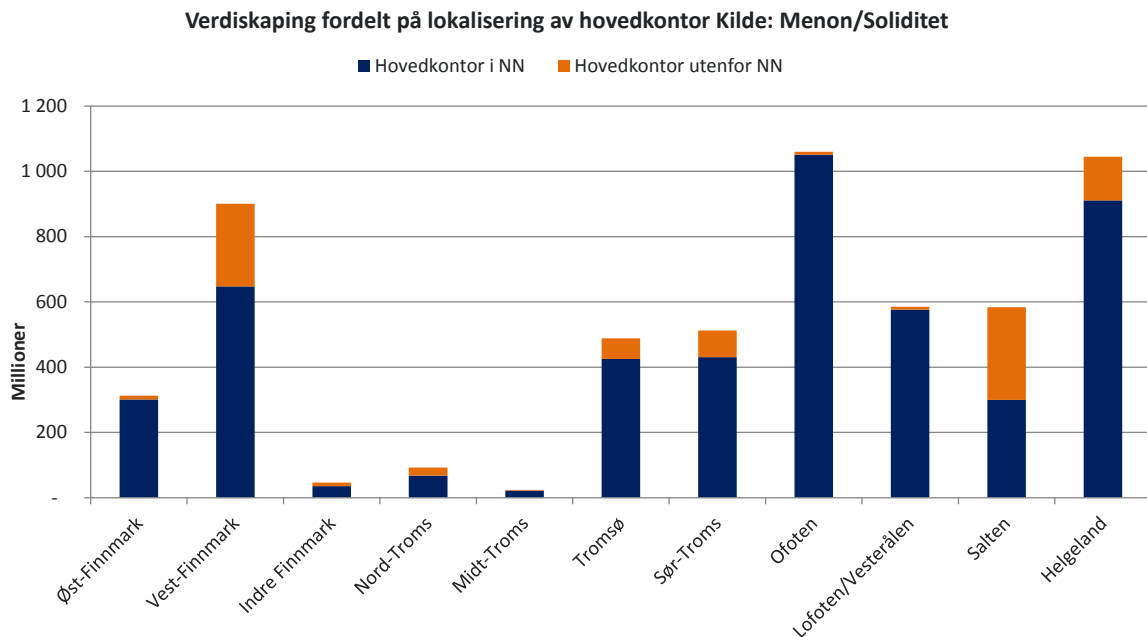
Verdiskaping

Det har vært over en dobling av verdiskaping i perioden fra 2004 til 2011 med et toppår i 2008. Veksten er nå gjennomtatt fra 2009. Store enkeltsselskaper dominerer utviklingen i regionen. De fire største selskapene står for 20 prosent av verdiskapingen¹¹ i 2011.

I figuren under er verdiskaping i 2011 fordelt på bedrifter med hovedkontor i Nord-Norge og hovedkontor andre steder i landet. Lokalisering av hovedkontor kan symbolisere to ting. Et lokalt hovedkontor kan by trygghet for en bedrift i form av at man ikke trenger å være bekymret for nedskjæringer av avdelinger lokalisert utenfor kjerneområdet til bedriften. Lokalisering av hovedkontor utenfor regionen kan på den andre siden bety at regionen er attraktiv, slik at store konserner ønsker å etablere seg i regionen.

¹¹ HURTIGRUTEN ASA, LKAB NORGE AS, NEXANS NORWAY AS, BTN SJØ AS

Figur 10 Verdiskaping fordelt på hvor bedriftene har hovedkontor - maritim, olje og gass

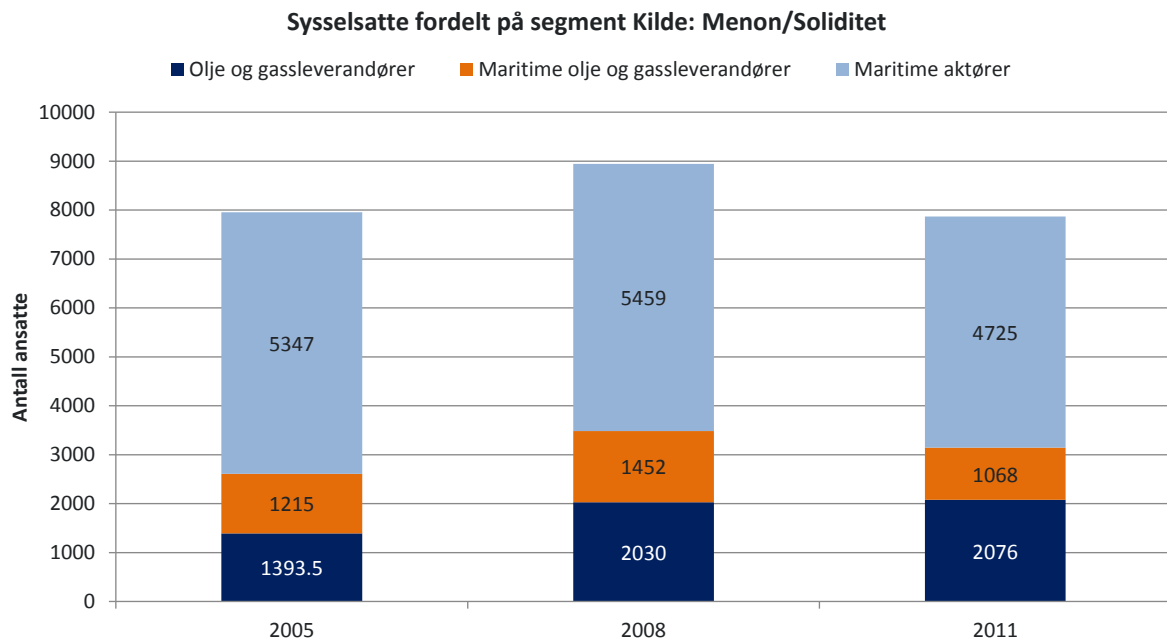

For maritim, olje og gassleverandørene er verdiskapingen målt i hovedkontor i eller utenfor regionen svært varierende fra region til region. Det er hovedsakelig leverandørindustrien til olje og gassvirksomheten som står for mesteparten av eierskapet utenfor Nord-Norge. I Finnmark er det hovedsakelig Vest-Finmark med Hammerfest, hvor bedrifter med hovedkontor utenfor Nord-Norge hovedsakelig er lokalisert. Dominerende aktører er Aibel og BIS Industrier. Disse er to viktige leverandørbedrifter med hovedkontor i Rogaland. I Salten, som er den andre regionen med betydelig andel av bedrifter med hovedkontor utenfor regionen, er Nexans den som utgjør omtrent halvparten av verdiskapingen i den oransje søylen.

Syssetting

Nesten 7 900 ansatte arbeider innenfor maritim næring eller leverandørindustri til olje og gassindustrien i Nord-Norge. Ser man på utviklingen de siste årene har det vært liten grad av nye arbeidsplasser totalt sett, men det er mer et bilde på at enkeltbedrifter som Hurtigruten har redusert sysselsettingen. Dette slår kraftig inn på totaltallene. Olje og gassleverandørene har blant annet økt sin sysselsetting fra 2005 til 2011 med nesten 700.

Figur 11 Sysselsatte - maritim, olje og gass

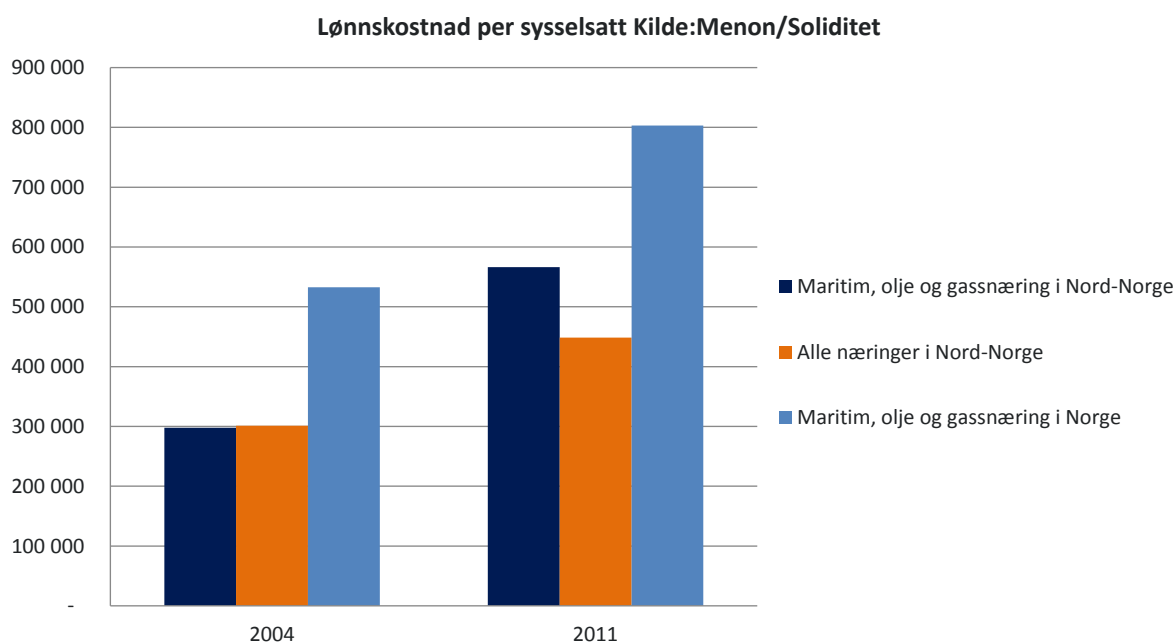
5.1.3. Lønnsomhet og produktivitet

Flere mål kan brukes for å vise lønnsomhet og produktivitet i en næring. Lønn per sysselsatt viser hva en medarbeider i snitt koster i en næring eller i et område. Driftsmargin er et enhetsmål som forteller om hvordan resultat i prosent av en ekstra omsatt krone koster av seg. Totalkapitalrentabiliteten viser avkastning av investert kapital.

Lønnsnivå

Maritim, olje og gass-næringen i Nord-Norge hadde omtrent samme lønnsnivå som næringslivet for øvrig i 2005, men dette endret seg frem mot 2011, der maritim olje og gassleverandører i Nord-Norge tjener langt bedre enn andre i Nord-Norge generelt. Til tross for dette ligger nivået fortsatt langt bak landsgjennomsnittet for denne samlenæringen.

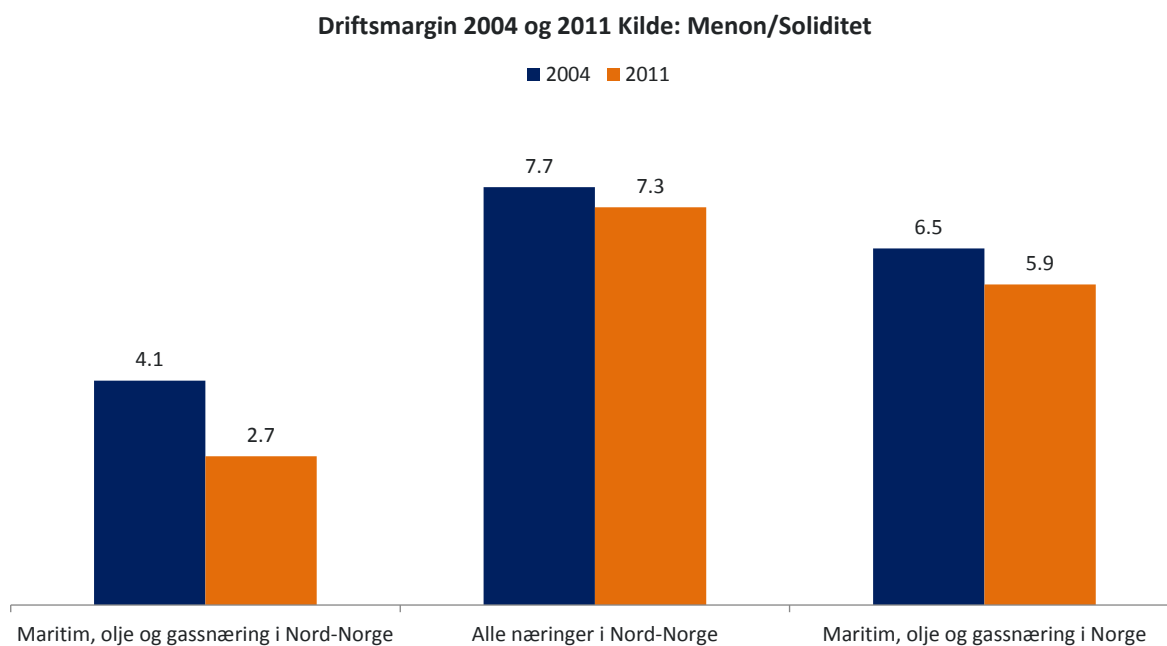
Figur 12 Lønnskostnader per sysselsatt - maritim, olje og gass

Driftsmargin

Studerer man utviklingen i driftsmarginen ser man at marginene har falt fra 4,1 prosent i 2004 til 2,7 prosent i 2011 for maritim, olje og gassleverandørene i Nord-Norge. Disse har opplevd et langt kraftigere fall enn tilsvarende bedrifter nasjonalt. Sammenlikner man med næringsliv i Nord-Norge generelt har bedriftene betraktelig lavere marginer enn andre aktører i Nord-Norge.

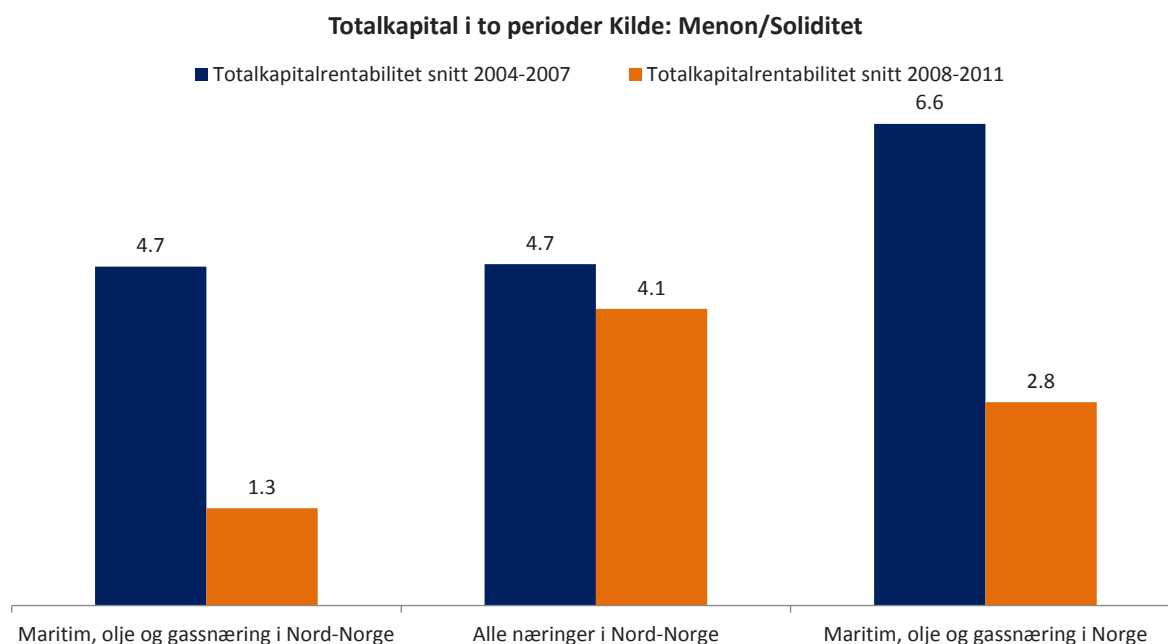
Figur 13 Driftsmargin – maritim, olje og gass

Totalkapitalrentabilitet

I perioden 2004 til 2007 hadde maritim, olje og gassleverandørene i snitt en avkastning på investert kapital som næringslivet i Nord-Norge forøvrig, men fra 2008 til 2011 falt avkastningen betraktelig og ligger for sist periode betraktelig lavere enn Nord-Norge for øvrig. Dette skyldes i hovedsak svake resultater i 2008 for en rekkes av de større maritime virksomhetene. Hurtigruten var en sterk driver for de svake resultatene til næringen. Bedriftene i Nord-Norge har generelt lavere avkastning til eierne enn tilsvarende bedrifter i Norge.

Figur 14 Totalkapitalrentabilitet – maritim, olje og gass

5.2. Industri - en todelt næring

Industrinæringen utgjør nærmere 8 000 ansatte fordelt på 550 bedrifter i Nord-Norge. Disse hadde samlede inntekter på nesten 26 milliarder og skapte verdier for nesten seks milliarder kroner i 2011.

Næringen slik den er definert her er todelt. Deler av industrien er meget konjunkturutsatt og påvirkes i stor grad av utvikling i verdensøkonomien. Dette er blant annet metallproduksjon, trevare-, kjemikaliproduksjon samt produksjon av andre industrivarer. Den andre delen er næringsmiddelindustrien. Denne er i Norge i stor grad skjermet fra konkurranse fra utlandet gjennom høyt tollvern og mindre konkurranse i Norge, da det er flere store produsenter med betydelig markedsrett. De største gruppene er klart næringsmidler og metallindustri. Målt i antall ansatte er over 1 900 sysselsatt i næringsmiddelindustrien og 1 200 innenfor metallindustri.

Nordland er industrifylket i Nord-Norge. Steder som Mosjøen, Narvik og Mo i Rana har lang industritradisjon. Industrien i Nord-Norge bidrar med viktige arbeidsplasser spesielt i enkelte lokalsamfunn, men man har de siste årene opplevd hard konkurranse fra utlandet. Mosjøens er et sted som har mistet mye industri, men har fremdeles en viktig hjørnesteinsbedrift igjen, Mosjøen Aluminiumsverk med den tilhørende fabrikken Mosjøen Anode.

Tabell 5 Hovedstørrelser - industri

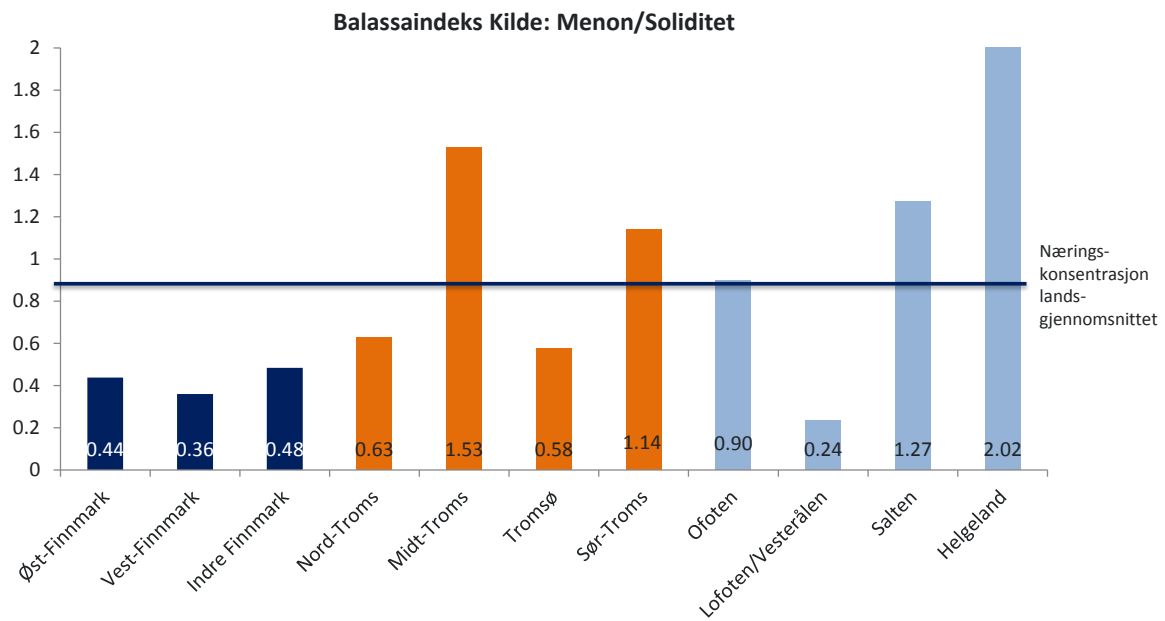
Delregioner	Antall sysselsatte 2011	Antall bedrifter 2011	Totale inntekter 2011 (i mill. kr)	Lønnskostnader 2011 (i mill. kr)	Verdiskaping 2011 (i mill. kr)	Totalkapitalrentabilitet 2011
Øst-Finnmark	206	32	417	91	129	6.9
Vest-Finnmark	314	33	544	130	183	9.8
Indre Finnmark	74	20	108	27	32	-2.1
Sum Finnmark	594	85	1 069	248	344	
Nord-Troms	174	24	276	60	86	11.6
Tromsø	998	81	2 407	459	648	7.0
Midt-Troms	643	46	1 756	303	460	11.7
Sør-Troms	612	44	1 667	289	428	10.5
Sum Troms	2 427	195	6 106	1 111	1 622	
Lofoten/Vesterålen	264	47	616	120	153	3.8
Ofoten	440	28	1 099	227	379	8.3
Salten	1 519	77	7 167	851	1 530	10.4
Helgeland	2 610	117	9 736	1 226	1 941	-3.3
Sum Nordland	4 833	269	18 618	2 424	4 003	
SUM Nord-Norge	7 854	549	25 793	3 782	5 969	

Helgeland og Salten er de største industriregionene med henholdsvis 2 610 og 1 519 ansatte. Finnmark har klart færrest industribedrifter. Den minste regionen er Indre Finnmark hvor kun 74 personer har arbeidsplassen sin. Målt i verdiskaping er verdiskapingen i industrien i Helgeland 3,5 milliarder større enn Salten, som er nest største region.

Det er betydelig regionale forskjeller hvor stor andel industriarbeidsplassene utgjør av total sysselsetting i private sektor. Helgeland er den største industriregionen målt i andel av sysselsatte, hvor hele 15 prosent er sysselsatt i industrien. Midt-Troms har rundt 11 prosent sysselsatt i industri og gjør regionen til den nest største målt i andel av industriarbeidere. Regionene med lavest industriandel er Lofoten/Vesterålen og Vest-Finnmark med to og tre prosent.

Helgeland har den høyeste konsentrasjonen med høyere andel skapte verdier i regionen enn snittet i landet forøvrig. Andre regioner med høy konsentrasjon er Midt-Troms, Sør-Troms og Salten. Den regionen med den laveste tilstedeværelse av industri er Lofoten/Vesterålen. Alle regionene i Finnmark har en generelt lav tilstedeværelse av industri relativt snittet i landet.

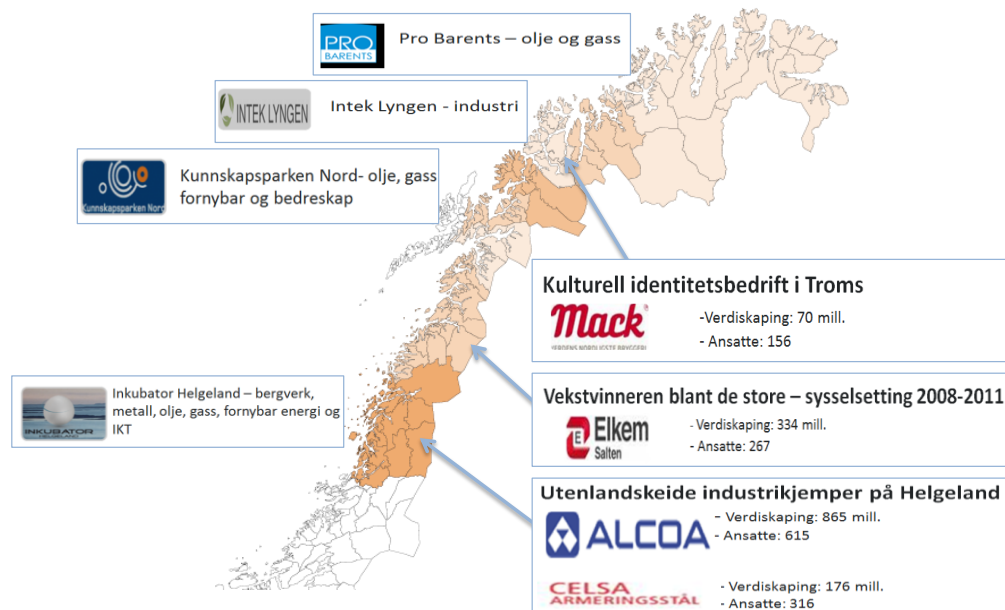
Figur 15 Balassa - industri

Industrinæringen har flere store bedrifter i Nord-Norge. Av i alt 77 bedrifter i Nord-Norge med fler enn 100 ansatte er elleve innenfor industri. Noe av disse bedrifter er svært dominerende i enkeltregionen. De to største bedriftene innenfor industri i Nord-Norge er Alcoa og Celsa Armeringsstål med over 600 og 300 ansatte. Begge disse er lokalisert i Helgeland. Den nest største regionen Salten, har Elkem og Yara som viktige arbeidsgivere med rundt 200 ansatte hver. Av de ti største bedriftene i regionen er ingen lokalisert i Finnmark.

Kartet under viser andel av total sysselsetting næringen står for i elleve regioner. Jo mørkere farge på regionen, desto større andel av sysselsettingen i regionen står næringen for. Bedriftsmangfoldet er illustrert med logoer til noen av de største bedriftene og noen sentrale kunnskapsmiljøer.

Figur 16 Kart - industri

Industriens konkurransefortrinn

Industrien har to sentrale konkurransefortrinn i Nord-Norge. Dette er tilgang på råvarer og billig kraft. Samtidig kan lange tradisjoner for industri til en viss grad også regnes som et konkurransefortrinn, i den grad erfaringer og etablert kunnskap har tatt form i effektive produksjonsmetoder og drift.

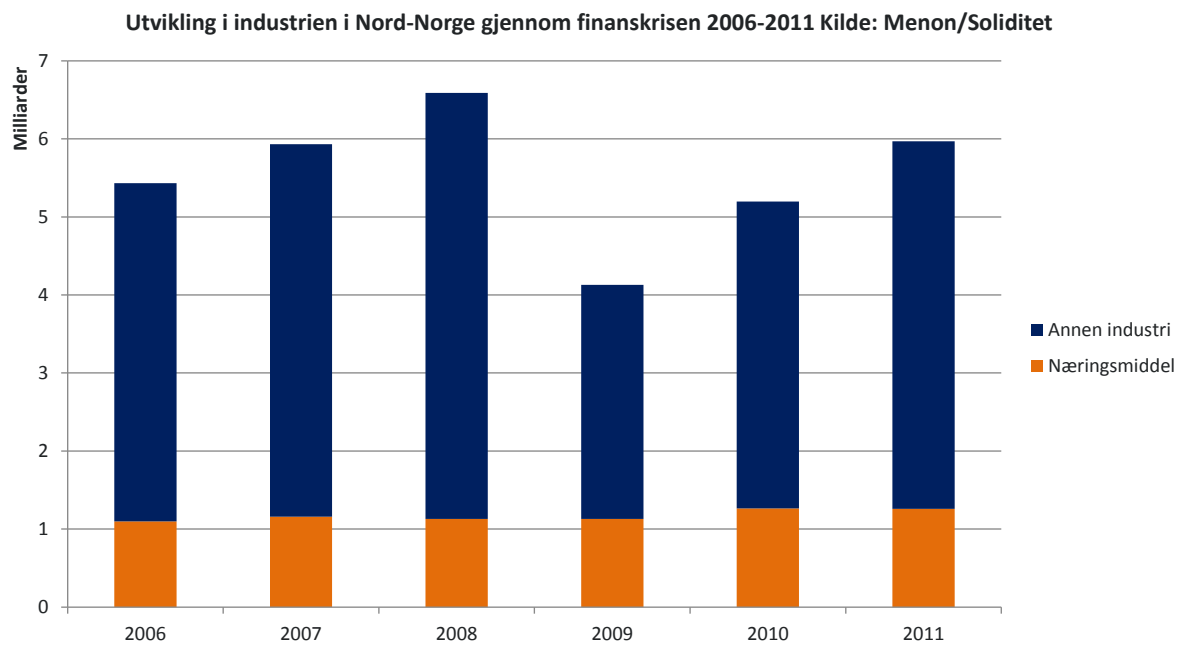
5.2.1. Industrien i Nord-Norge gjennom finanskrisen

Et naturlig skille når man snakker om industrien i Nord-Norge er mellom næringsmiddelindustri og annen industri. Næringsmiddelindustrien har lokale markeder og det er sterk grad av regulering i markedet. Den andre delen av industrivirksomheten i Nord-Norge er sterkt konkurranseutsatt. Dette ser man tydelig i utvikling gjennom finanskrisearene hvor verdiskapingen i denne delen av industrien falt betydelig i 2009, fra toppåret i 2008. Fra 2009 til 2011 har det vært en positiv vekst i verdiskapingen og nivået i 2011 var på tilsvarende nivå som i 2007.

Næringsmiddelindustrien har i perioden fra 2006 til 2011 hatt mindre utvikling i Nord-Norge. Det har vært en liten økning i skapte verdier fra 1,1 milliarder i 2006 til 1,26 milliarder i 2011. Dette utgjør en vekst på rundt 14,7 prosent på fem år. Målt i faste priser tilsvarer dette en vekst på kun 3,1 prosent¹².

¹² Gjennomsnittlig konsumprisindeks 2006-2011 SSB

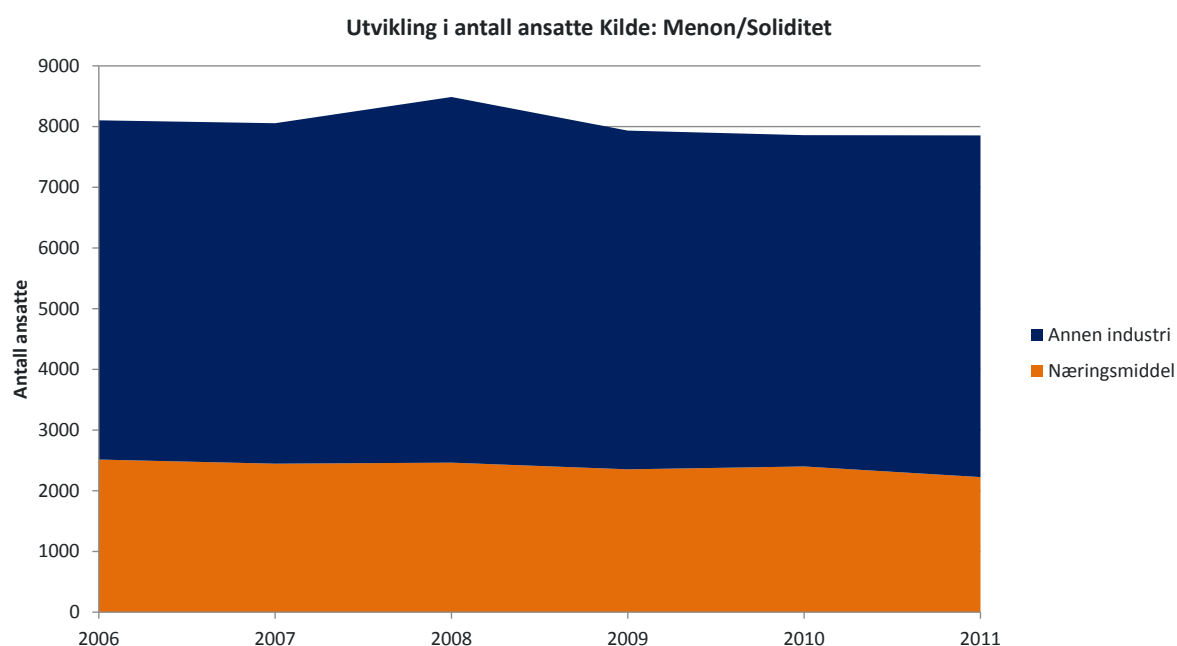
Figur 17 Verdiskaping – industri delt opp i skjermet og eksportrettet sektor

Den konkurranseutsatte industrien er hovedsakelig lokalisert i Helgeland og Salten. Disse regionene har også opplevd den sterkeste nedgangen fra 2008 til 2009. Hvilke selskaper som er driverne i denne utviklingen er nevnt senere i dette kapitlet.

Studerer man antall ansatte ser man ikke de samme svingningene som i verdiskaping gjennom finanskrisen. Det var en liten topp i sysselsatte i 2008. Den konkurranseutsatte industrien sysselsatte rundt 6 000 mennesker i Nord-Norge. Dette falt til 5600 i 2011, tilsvarende nivået i 2006. Næringsmiddelindustrien hadde i 2005 2500 ansatte. Noen arbeidsplasser har forsvunnet i perioden. I alt var 7 850 sysselsatt i næringsmiddelindustrien i 2011.

Figur 18 Sysselsatte – fordelt på eksportrettet industri og skjermet sektor

5.2.2. Nøkkeltall for industrien

Fra 2004 til 2011 har utviklingen i industrien gått i bølger. Verdiskapingsutviklingen har vært spesielt preget av utviklingen i verdensmarkedet. Dette resulterer i svært svingene resultater enkelte år.

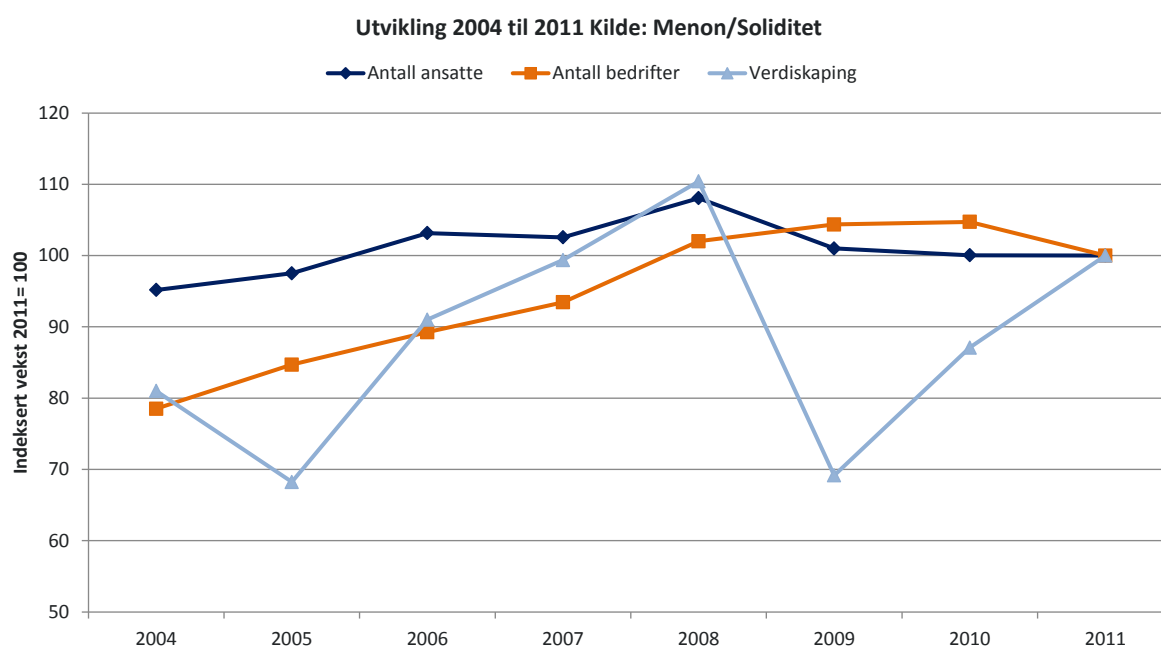
Av figuren ser man at verdiskapingen fikk et kraftig fall i 2009. Dette skyldes hovedsakelig negative eller kraftige fall i resultat¹³ for mange av de store selskapene. Åtte store selskaper står for store deler av nedgangen.¹⁴ Det var også et betydelig fall i hvor spesielt Helgelands verdiskapingen falt fra 2,2 milliarder til 1,7 milliarder. Også her utgjorde enkeltsekskapers svake resultater driverne.¹⁵ Antall ansatte har falt noe fra toppåret i 2008. Det har generelt vært lite utvikling i industriarbeidsplasser i regionen.

¹³ Earnings before interest, taxes, depreciation and amortization (EBIDTA)

¹⁴ Alcoa, Elkem AS, Yara Norge AS, Celsa Armeringsstål, Finnfjord, Biotech Pharmacon, Ruukki Profiler og Glencore Manganese Norway

¹⁵ Glencore Manganese Norway, Alcoa Norway, Fesil Rana Metall og Celsa Armeringsstål hadde store fall i verdiskaping som følge av svake resultat i 2005.

Figur 19 Utvikling i verdiskaping, antall ansatte og antall bedrifter fra 2004 til 2011 – industri

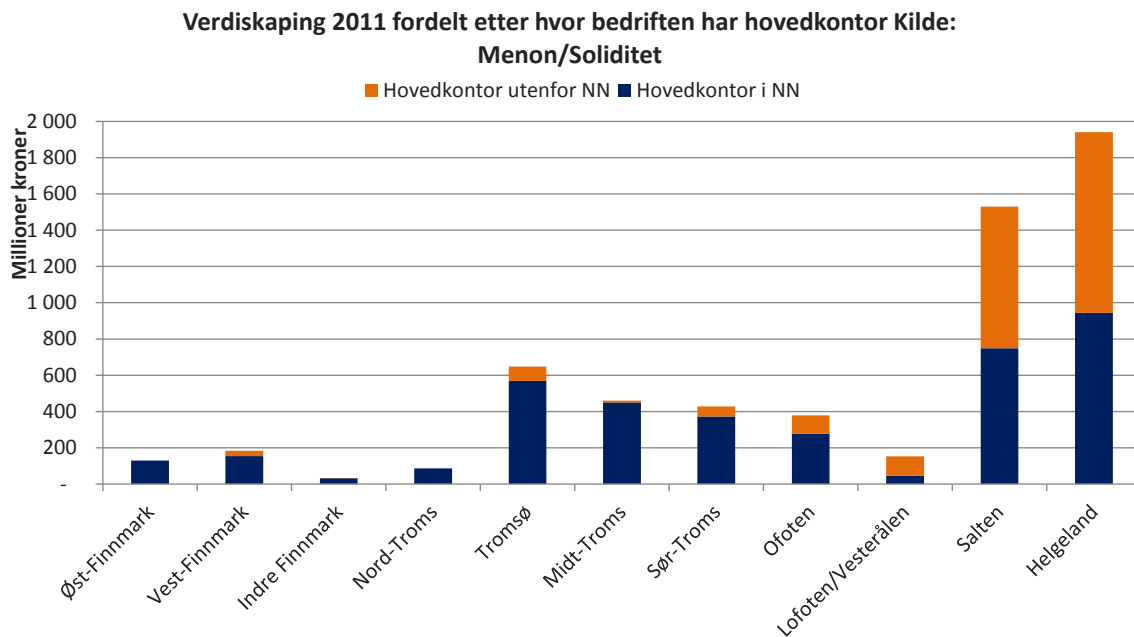

Verdiskaping

Det har vært en samlet vekst i verdiskaping i perioden, men industrien opplevde en klar nedgang i verdiskaping, spesielt i 2009. Det var kraftige fall i enkelte selskaper som drev dette, som redegjort for tidligere. Resultatene har forbedret seg betydelig fra 2009 til 2011 og er på vei opp mot nivåene i 2008.

Den samlede veksten i verdiskaping i Nord-Norge skyldes ikke vekst i den største regionen. Faktisk har Helgeland nesten 500 millioner kroner lavere verdiskaping i 2011 enn i 2004. Den sterkeste vekst-regionen, målt i løpende kroner, er Salten. Sør-Troms og Nord-Troms har derimot hatt den sterkeste prosentvise veksten, hvor Sør-Troms har økt sin verdiskaping innenfor industrinæringen fra 156 millioner i 2004 til 430 millioner i 2011.

Figur 20 Verdiskaping fordelt på hovedkontor - industri

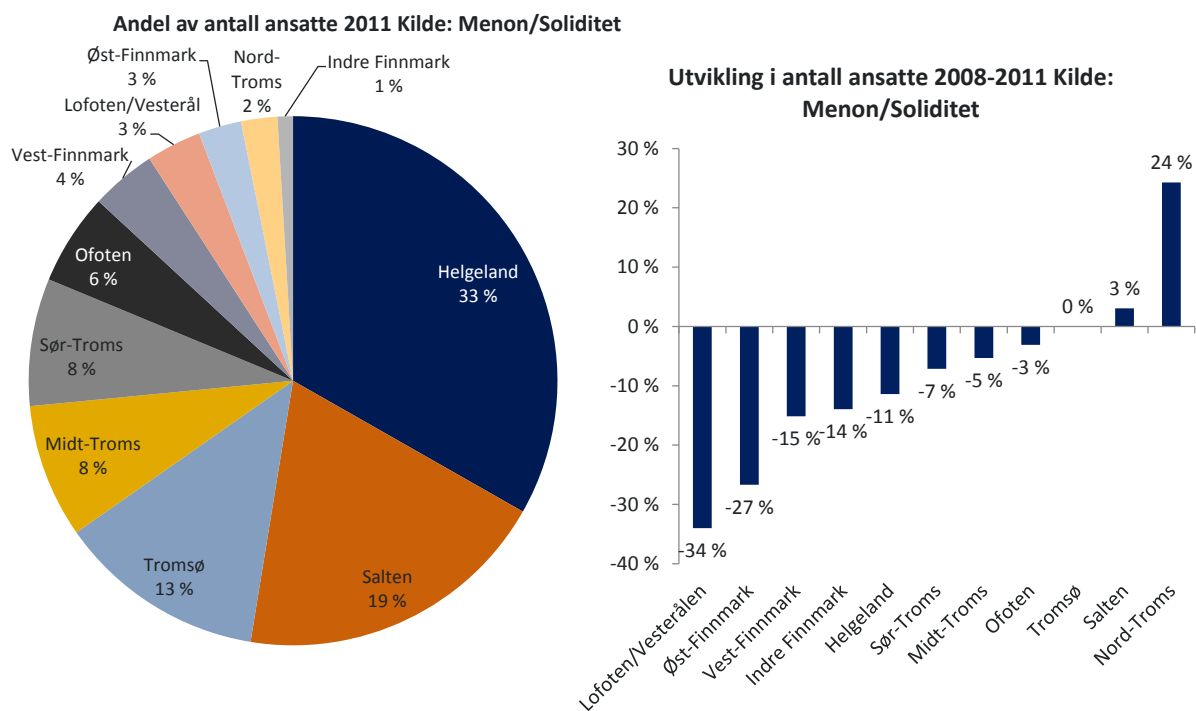
Lokaliseringen av hovedkontoret til en bedrift har betydelighet for hvor beslutningsmakten og avgjørelsene blir tatt. Nasjonale konserner hvor hovedkontoret er lokalisert i andre deler av landet utgjør over 50 prosent. Det er spesielt i regionene Helgeland, Salten, Sør-Troms og Ofoten at andelen med hovedkontor utenfor regionen er størst. Store aktører som Alcoa/Elkem Aluminium Mosjøen, Yara Norge AS Glomfjord Fabrikker, Elkem AS Salten Verk har alle hovedkontorene lokalisert i Oslo. Viktige aktører med regionalt hovedkontor er Finnfjord og Celsa Armeringsstål.

Syssetting

Det sysselsettes 7 850 personer i industrien i Nord-Norge. Dette antallet har ligget relativt stabilt fra 2004 til 2011 med et toppår i 2008 på nesten 8 500. Den viktigste undergruppen er næringsmiddelindustrien med nesten 2 000 ansatte. Både deler av metallindustrien og næringsmiddelindustrien har opplevd både vekst og nedgang gjennom de siste nesten ti årene.

Regionalt ser man at Helgeland er den klart største regionen med 33 prosent av de sysselsatte fulgt av Salten og Tromsø med hhv. 19 og 13 prosent. Ser man på sysselsettingsutviklingen de siste fire årene er det kun Salten og Nord-Troms som har hatt positiv utvikling. Den regionen med størst nedgang er Lofoten, hvor sysselsettingen innenfor industrien har falt med 34 prosent fra litt over 400 til rundt 250. Den største regionen Helgeland har mistet rundt 300 arbeidsplasser.

Figur 21 Sysselsatte - industri

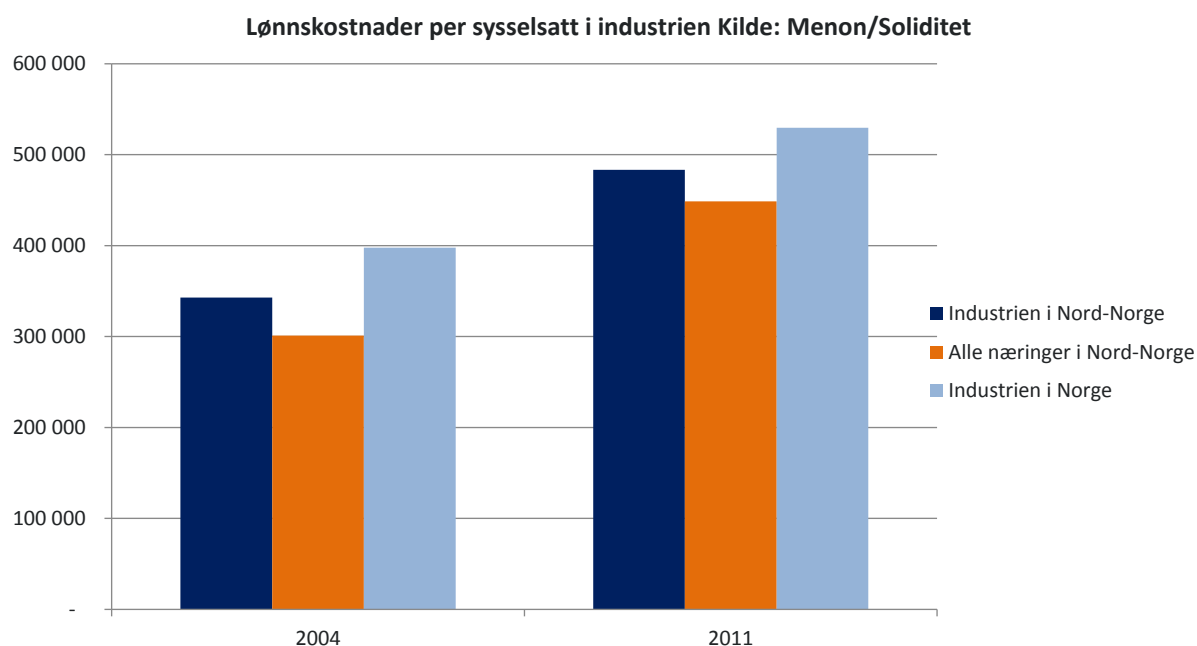
5.2.3. Lønnsomhet og produktivitet

Flere mål kan brukes for å vise lønnsomhet og produktivitet i en næring. Lønn per sysselsatt viser hva en medarbeider i snitt koster i en næring eller i et område. Driftsmargin er et enhetsmål som forteller om hvordan resultat i prosent av en ekstra omsatt krone koster av seg. Totalkapitalrentabiliteten viser avkastning av investert kapital.

Lønnsnivå

Lønn per sysselsatt viser at gjennomsnittlig lønnskostnader i denne næringen i Nord-Norge er over snittet for næringslivet i Nord-Norge for øvrig, men noe lavere enn industrinæringen i Norge generelt. Arbeidsplassene i industrien i Nord-Norge har derfor en høyere avkastning til samfunnet enn andre arbeidsplasser i Nord-Norge målt i lønnskostnader.

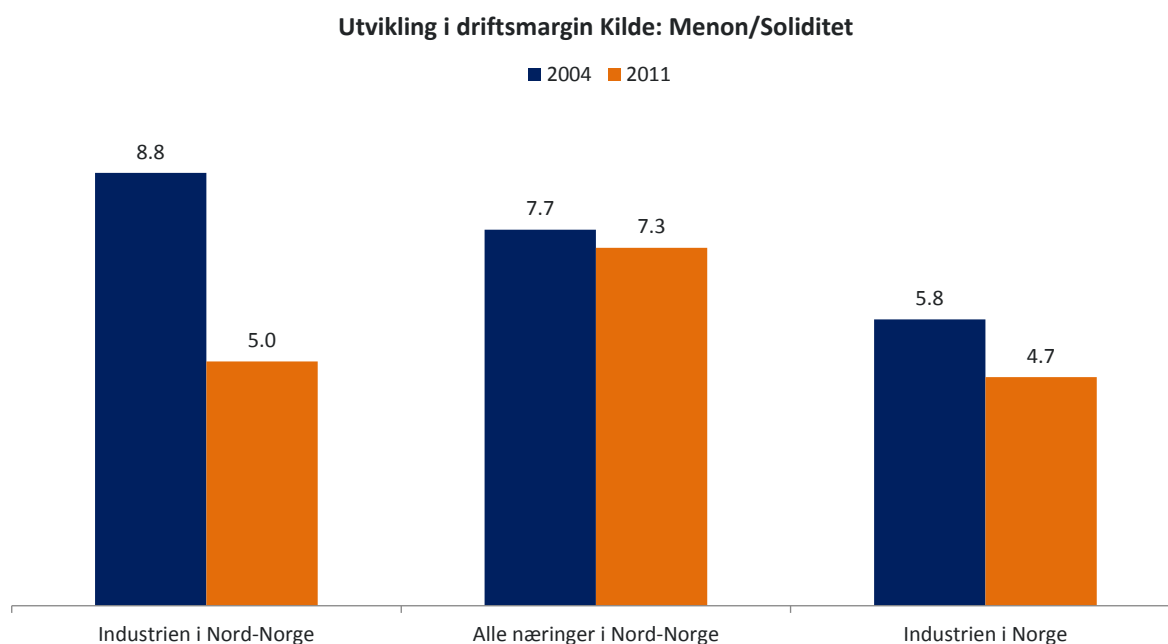
Figur 22 Lønnskostnad per ansatt - industri

Driftsmargin

Driftsmarginen i industrien i Nord-Norge har vært i snitt noe lavere enn det øvrige næringslivet i Nord-Norge fra 2004 til 2011. I 2011 var den samlede driftsmarginen for industrinæringen 5,0 prosent mot 7,3 for øvrig i Nord-Norge. Industrien i Norge for øvrig hadde en samlet driftsmargin på 4,7 prosent i 2011. Frem til finanskrisen i 2009 hadde de nordnorske bedriftene høyere driftsmargin enn næringen i landet for øvrig. I snitt fra 2011 var igjen driftsmarginen høyere enn industrien i landet for øvrig, men kun med 0,3 prosent.

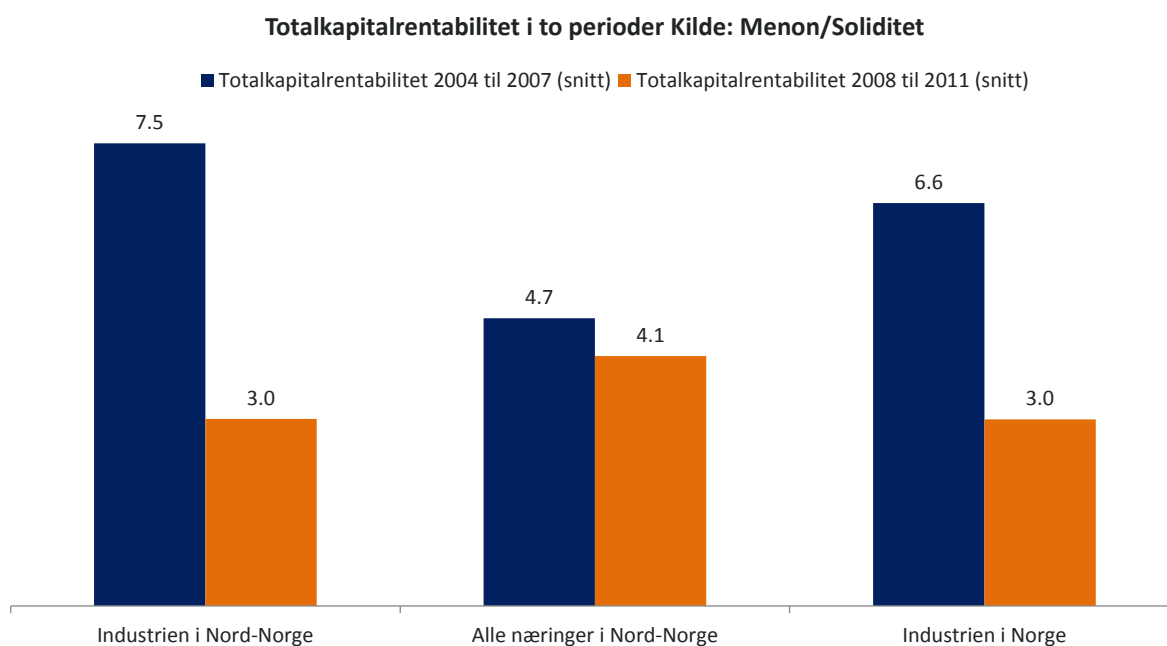
Figur 23 Driftsmargin - industri

Totalkapitalrentabilitet

Utviklingen i totalkapitalrentabilitet viser at finanskrisen har slått kraftig inn og at årene frem til 2008 var betraktelig bedre enn årene etter. Ser man på snittet i perioden fra 2004 til 2007 og 2008 til 2011 finner man at samlet hadde industrinæringen i Nord-Norge en avkastning på 7.5 prosent før 2007, mens den falt til tre prosent fra 2008 til 2011. Til sammenligning hadde industrinæringen i Norge generelt en lavere avkastning i perioden før 2007 enn i Nord-Norge og ente på det samme nivået i perioden fra 2008 som i Nord-Norge. I snitt lå industri-næringen lagt over snittet i Nord-Norge før 2007, mens etter har de falt og ligger 1,1 prosent under i perioden 2008 til 2011.

Figur 24 Totalkapitalrentabilitet - industri

5.3. Bygg og anleggsnæringen – en stor og viktig distriktsnæring

Bygg og anleggsnæringen har en sentral betydning i norsk økonomi. Med en verdiskaping på nesten 200 milliarder og nesten 300 000 ansatte står bygg og anleggsnæringen for 14 prosent av verdiskapingen og 19 prosent av de ansatte i norsk økonomi i 2011.

Selv om bygg og anleggsnæringen har sitt tyngdepunkt i de største byregionene fremstår byggenæringen som viktigst i distriktene (Espelien & Reve, 2007). Relativt til næringsaktiviteten i Nord-Norge er bygg og anleggsnæringen av enda større regional betydning. Med i underkant av 23 000 ansatte fordelt på 3 200 bedrifter, samlede inntekter på nesten 42 milliarder kroner og en verdiskaping på nesten 14 milliarder står bygg og anleggsnæringen for 17 prosent av verdiskapingen i regionen og 21 prosent av sysselsettingen i næringslivet i 2011.

Høy grad av offentlige innkjøp gjør bygg og anleggsnæringen svært konjunkturutsatt. Offentlige kontrakter utgjør rundt 40 prosent av etterspørselen i næringen, noe som gjør stat og kommune til viktige kunder og oppdragsgivere. I tider med økonomisk vekst investeres det i rehabilitering og nybygging, mens det i nedgangstider er lett å skyve på dette for å møte reduserte budsjetter.

Tabell 6 Hovedstørrelser – bygg og anlegg

Delregioner	Antall sysselsatte 2011	Antall bedrifter 2011	Totale inntekter 2011 (i mill. kr)	Lønnskostnader 2011 (i mill. kr)	Verdiskaping 2011 (i mill. kr)	Totalkapital- rentabilitet 2011
Øst-Finnmark	1 120	201	2 203	510	656	5.0
Vest-Finnmark	1 990	290	3 237	871	1 198	6.5
Indre Finnmark	251	59	289	103	130	4.1
SUM Finnmark	3 361	550	5 729	1 484	1 984	
Nord-Troms	506	100	610	171	238	8.0
Tromsø	3 961	505	8 532	1 959	2 670	5.1
Midt-Troms	1 371	203	2 869	630	922	3.7
Sør-Troms	1 428	243	2 189	598	751	8.0
SUM Troms	7 266	1 051	14 200	3 358	4 581	
Lofoten/Vesterålen	2 579	388	4 547	1 181	1 521	4.8
Ofoten	1 501	211	2 894	686	1 033	6.1
Salten	4 099	508	6 538	1 892	2 488	4.9
Helgeland	3 821	501	8 021	1 665	2 185	2.8
SUM Nordland	12 000	1 608	22 000	5 424	7 228	
SUM Nord-Norge	22 627	3 209	41 929	10 266	13 793	

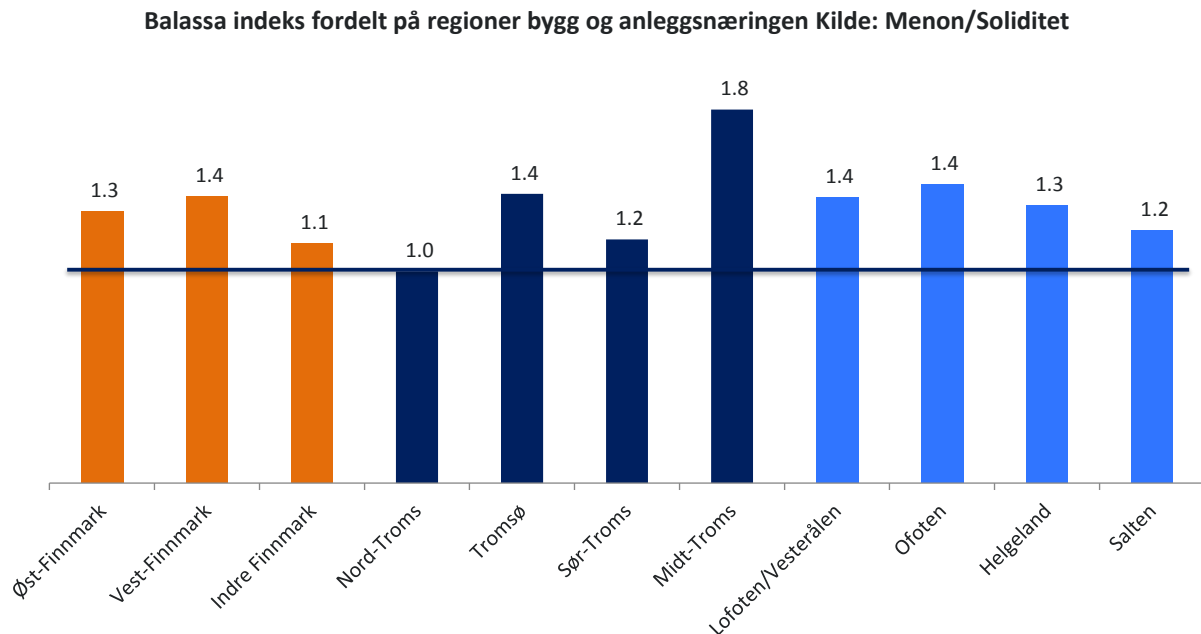
Bygg og anleggsnæringen består i hovedsak av små bedrifter og i 2007 oppga Byggenæringens Landsforening at 97 prosent av bedriftene i næringen har under 20 ansatte. Små frittstående næringsdrivende er typiske for næringen også i Nord-Norge der medianbedriften har tre ansatte, mens gjennomsnittsbefridten er noe større med syv ansatte. De største bedriftene finner vi innen produksjon av byggevarer og utførende virksomhet. Målt i omsetning er medianbedriften innen handel med byggevarer størst med 20 millioner i omsetning. 226 bedrifter har flere enn 20 ansatte.

5.3.1. Byggenæringen er en distriktsnæring

I motsetning til mange andre næringer med klare geografiske tyngdepunkter, har bygg og anleggsnæringen en utpreget desentralisert struktur (Bygballe & Goldeng, 2011). Selv om vi finner de største entreprenørene lokalisert i større bysentra, er det mye som taler for at bygg- og anleggsnæringen er en utpreget distriktsnæring. En grunn til dette er at bedriftene ofte er etablert der eieren av bedriften bor.

Bygg og anleggsnæringen er representert i hele Nord-Norge, men ikke spesielt overrepresentert i noen regioner. Noe som er et resultat av at næringen er spredd utover hele landet.

Figur 25 Balassa - bygg og anleggsnæringen

De største bedriftene driver enten med utførende bygg og anlegg eller produksjon av varer til næringen. Flere av disse er hjørnestensbedrifter med stor betydning for den totale sysselsettingen i regionen. Den største bedriften i byggenæringen i Nord-Norge er Leonhard Nilsen & Sønner AS (LNS) som er Nord-Norges største entreprenør. Bedriften er samtidig rangert som den tiende største entreprenøren i Norge. Selskapet er spesialist på å løse krevende prosjekter på steder med vanskelig logistikk. I Andøy kommune er bedriften en viktig arbeidsgiver med 35 prosent av ansatte i næringslivet. Flere større Oslobaserte entreprenører har avdelingen i Nord-Norge; eksempelvis NCC, Skanska, YIT og Mesta. Under intervjuene oppgis nærhet til markedet som et viktig konkurransefortrinn i byggenæringen.

Den geografiske strukturen følger i stor grad befolkningsmønsteret (i hvert fall på fylkesnivå). Nordland har flest innbyggere – det er også her næringen er størst. Næringen er også betydelig i større regionale sentra med større byer.

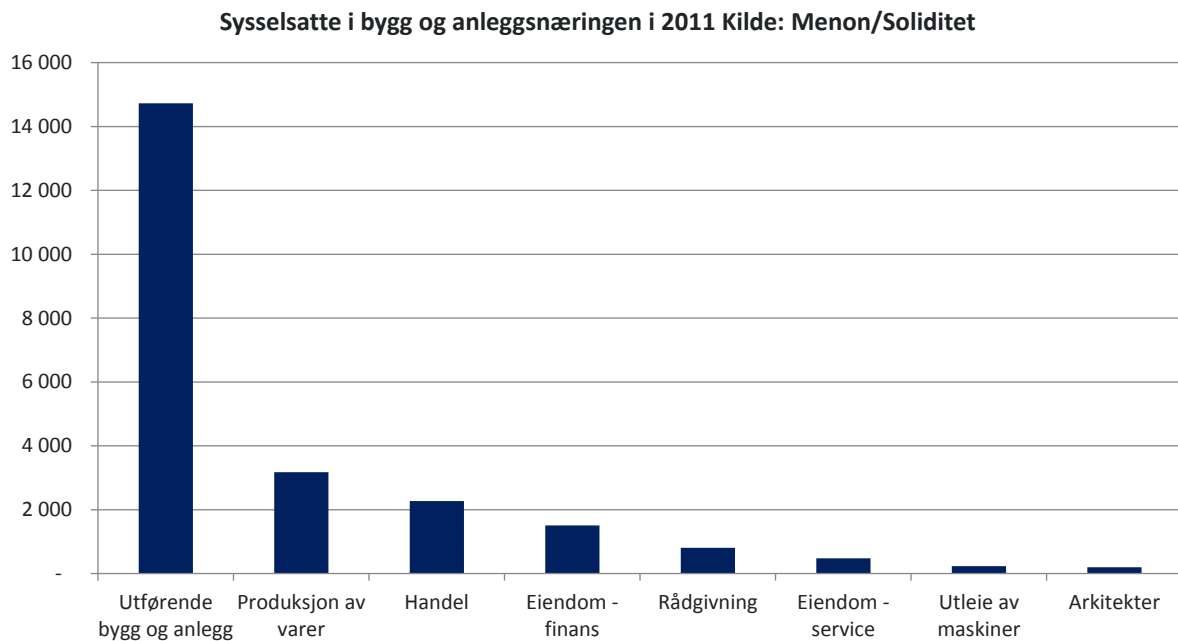
Kartet under viser andel av total sysselsetting næringen står for i elleve regioner. Jo mørkere farge på regionen, desto større andel av sysselsettingen i regionen står næringen for. Bedriftsmangfoldet er illustrert med logoer til noen av de største bedriftene.

Figur 26 Kart - bygg og anlegg

Næringen i Nord-Norge er i stor grad knyttet til utførende byggevirksomhet. I praksis er dette bedrifter som bygger – slik som entreprenører, rørleggere, elektrikere og malere. Innen produksjon av varer til byggenæringen finner vi flere hjørnestensbedrifter i Nord-Norge. 162 av de 226 bedriftene med over 20 ansatte er utførende virksomhet. All byggevarehandel er inkludert i næringen og fremkommer som handel i figuren under.

Figur 27 Antall sysselsatte fordelt på undergruppene - bygg og anlegg

Næringens konkurransefortrinn i Nord-Norge

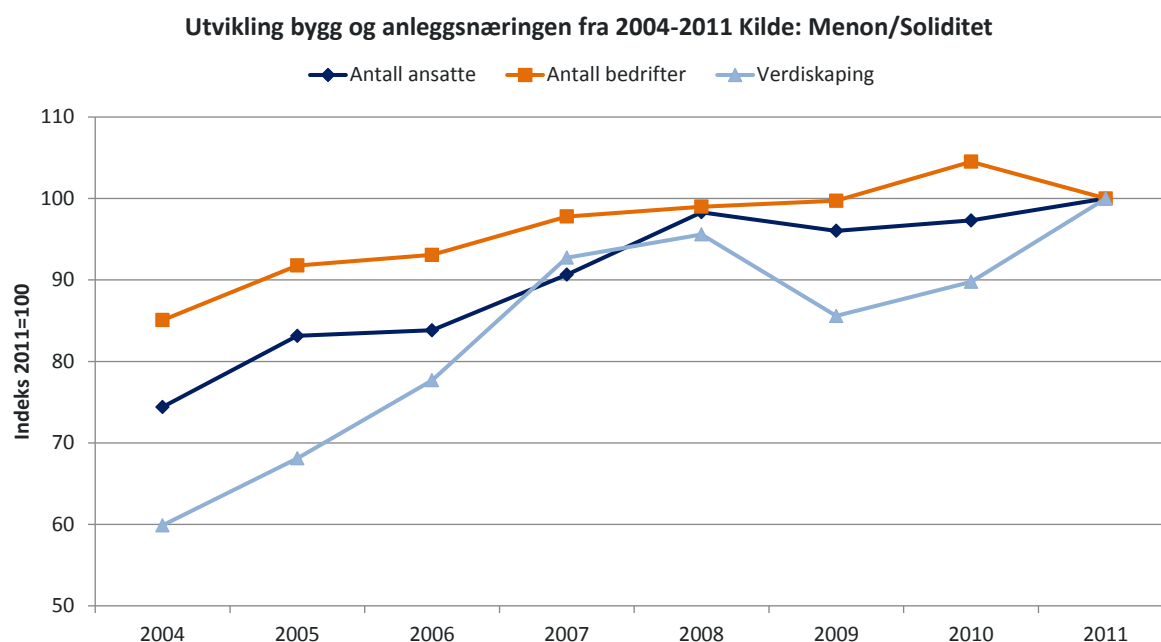
En næring har et konkurransefortrinn når konkurrenter i andre regioner vanskelig kan kopiere fortrinnet. For bygg og anleggsnæringen er nærhet til markedet og lokalkunnskap det viktigste fortrinnet. En betydelig del av lønnsomheten ved større byggeprosjekter er knyttet til at riktig leveranse kommer til rett tid og med rett kvalitet. Samarbeid med aktører man kjenner og stoler på bidrar til tette nettverk. Også mellom kunder og leverandører. Å være en del av slike allianser og nettverk krever tilstedeværelse i Nord-Norge. Økt etterspørsel i markedet kan løse opp slike strukturer og danne nye.

5.3.2. Nøkkeltall for bygg og anleggsnæringen

Fra 2004 til 2008 har utviklingen i bygg og anleggsnæringen vært jevn. Frem til finanskrisen, som var et faktum høsten 2008, var veksten i verdiskaping kraftig for så å flate ut. Det faktum verdiskapingen ikke faller mer i 2009 skyldes delvis den offentlige krisepakker, blant annet i form av en økning i kommuneøkonomien med én milliard i 2009, og delvis at krisen traff ulike næringer på ulikt tidspunkt. En undersøkelse utført av NHH¹⁶ om krisens påvirkning på norsk økonomi avdekket sistnevnte. Til tross for svekkede resultater øker sysselsettingen i perioden frem til toppåret i 2010.

¹⁶ Lasse Lien NHH

Figur 28 Utvikling i verdiskaping, antall ansatte og antall bedrifter fra 2004 til 2011 – bygg og anlegg

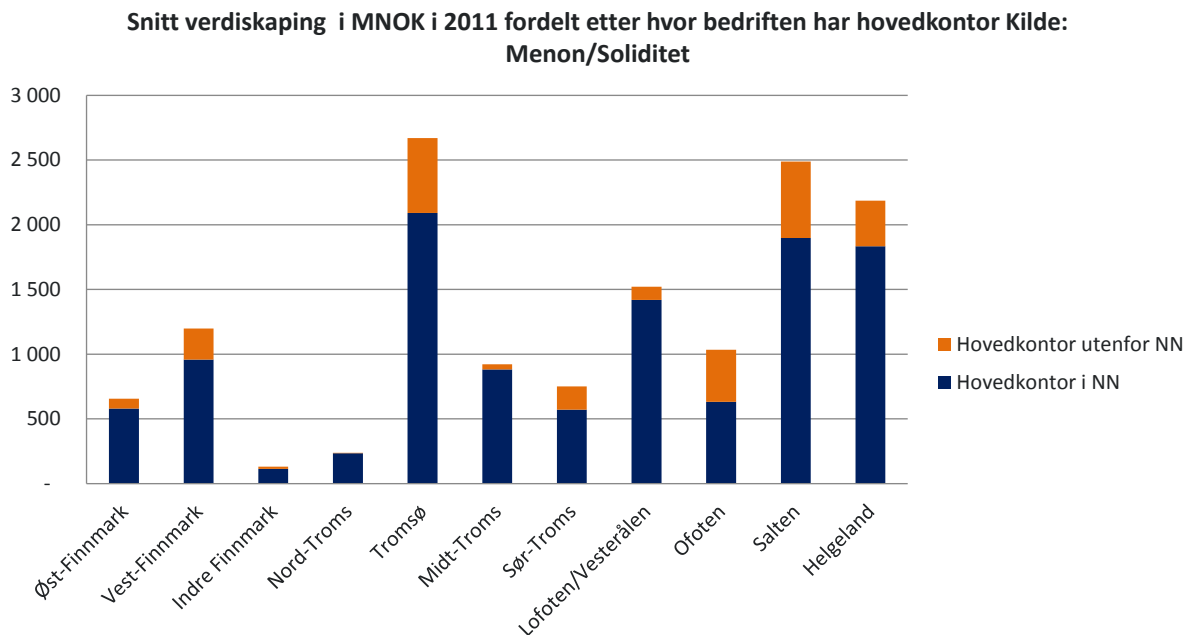

Verdiskaping

Det har vært en samlet vekst i verdiskaping fra 2004 til 2011 i bygg og anleggsnæringen, selv om verdiskapingen i næringen reduseres fra 2008 til 2009.

I Nord-Norge var det de største bedriftene som ble hardest rammet i 2009. Det kraftige fallet fra 2008 til 2009 skyldes hovedsakelig svekkede resultater fra driften for flere av de største selskapene. For å motvirke økte effekter av finanskrisen satte regjeringen inn tiltak i form av krisepakker for å opprettholde aktiviteten i blant annet bygg og anleggsnæringen. Det faktum at de største selskapene ble rammet kan skyldes at de økte midlene som kommunene fikk til disposisjon ble gitt med restriksjoner. En del av disse pengene skulle benyttes til byggeprosjekter, og disse skulle ferdigstilles innen utgangen av 2009. For å få til dette måtte pengene bli brukt på mindre prosjekter det var mulig å gjennomføre i løpet av kort tid. Samtidig bidro nok usikkerheten til fremtidig kommuneøkonomi at større investeringer i offentlige bygg og vei ble skjøvet frem i tid. På den måten merket nok de større bygg og anleggsbedriftene mer til krisen enn de mindre. Funnet om at utslaget for næringen som helhet er knyttet til resultatene til de største bedriftene er for så vidt ikke så spesielt. Sårbarheten er knyttet til bedriftenes betydning som hjørnestensbedrift i lokalsamfunnet.

Figur 29 Verdiskaping fordelt etter hvor bedriften har hovedkontor – bygg og anlegg

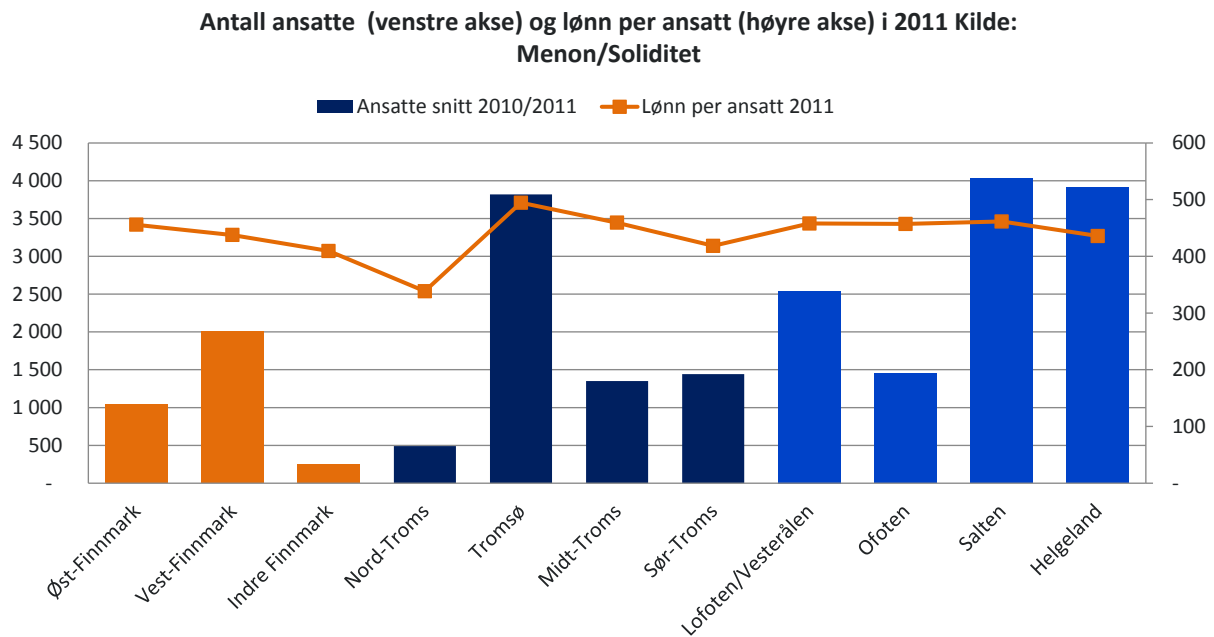
Det nordnorske markedet er attraktivt. Figuren over viser to poenger. Med unntak av Nord-Troms er det i samtlige regioner etablert avdelinger av bedrifter med hovedkontor lokalisert utenfor Nord-Norge. Andelen av verdiskapingen disse står for er marginal med unntak av i Ofoten. Et andre poeng som figuren over viser er at jo lenger sør i Nord-Norge, desto større andel av verdiskapingen i regionen er knyttet til avdelinger der hovedkontoret befinner seg utenfor Nord-Norge. Andelen av verdiskaping knyttet til bedrifter med hovedkontor i og utenfor Nord-Norge er stabil i perioden.

Syssetting

Nesten 23 000 personer har sitt virke i bygg og anleggsnæringen i 2011. Antall ansatte har økt i hele perioden til tross for et år med reduserte resultater. Figuren under viser at lønnsnivået i bygg og anleggsnæringen er relativt likt i hele regionen uansett antall ansatte. De ansatte i Nord-Troms mottar noe lavere lønn i snitt og de ansatte i Tromsø noe mer enn snittet i regionen.

Helgeland, Salten og Tromsø er de største regionene målt i syssetting. De største regionene har hatt klart lavere syssettingsvekst enn de mindre. Reduksjonen i antall ansatte fra 2010 til 2011 skyldes redusert arbeidskapasitet i regionene Helgeland, Sør-Troms og Vest-Finnmark. Selv om en reduksjon i antall ansatte i enkelte større selskaper gir de største utslagene finner vi også at de mindre selskapene fra 2010 til 2011 nedbemanner.

Figur 30 Gjennomsnittlig antall ansatte og lønn per ansatt - bygg og anlegg

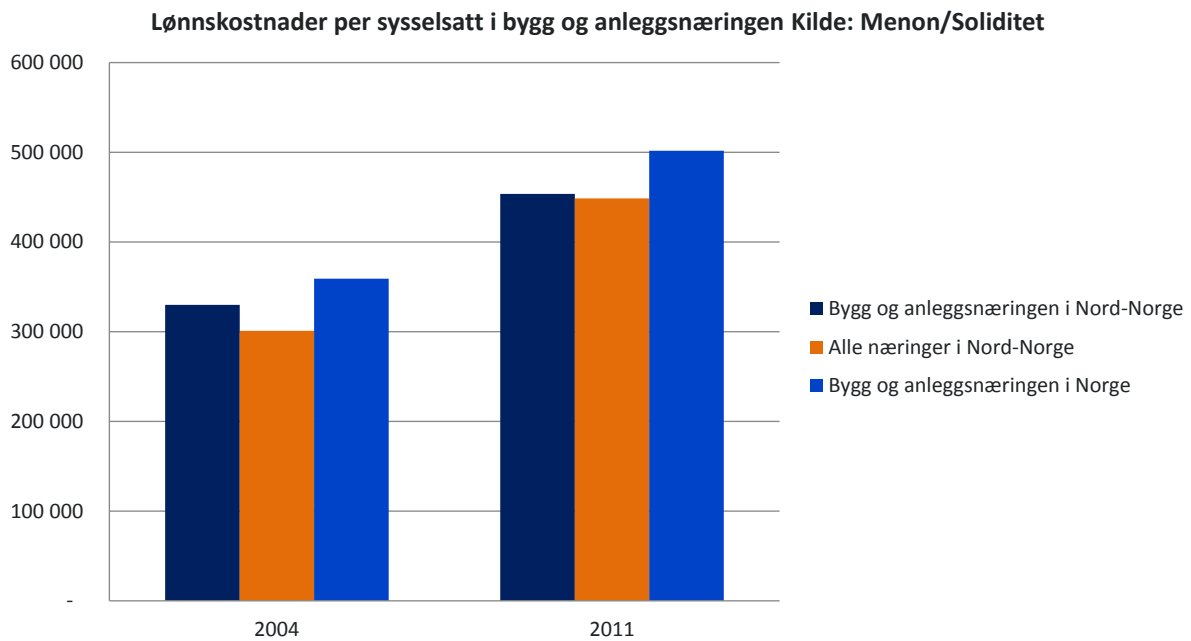
5.3.3. Lønnsomhet og produktivitet

Flere mål kan brukes for å vise lønnsomhet og produktivitet i en næring. Lønn per sysselsatt viser hva en medarbeider i snitt koster i en næring eller i et område. Driftsmargin er et enhetsmål som forteller om hvordan resultat i prosent av en ekstra omsatt krone kaster av seg. Totalkapitalrentabiliteten viser avkastning av investert kapital.

Lønnsnivå

Bygg og anleggsnæringen betaler i snitt mer i lønn per ansatt enn næringslivet i Nord-Norge. Lønnsnivået i bygg og anleggsnæringen i Nord-Norge ligger i snitt lavere enn i næringen nasjonalt. Vi har tidligere sett at det er mindre forskjeller i lønnsnivået i bygg og anleggsnæringen mellom regionene. Veksten i lønnsnivået i bygg og anleggsnæringen i Nord-Norge har ligget marginalt under veksten nasjonalt på 38 prosent fra 2004 til 2011. Næringslivet i Nord-Norge sett under ett har hatt en høyere vekst og lukket det meste av lønnsgapet til bygg og anleggsnæringen.

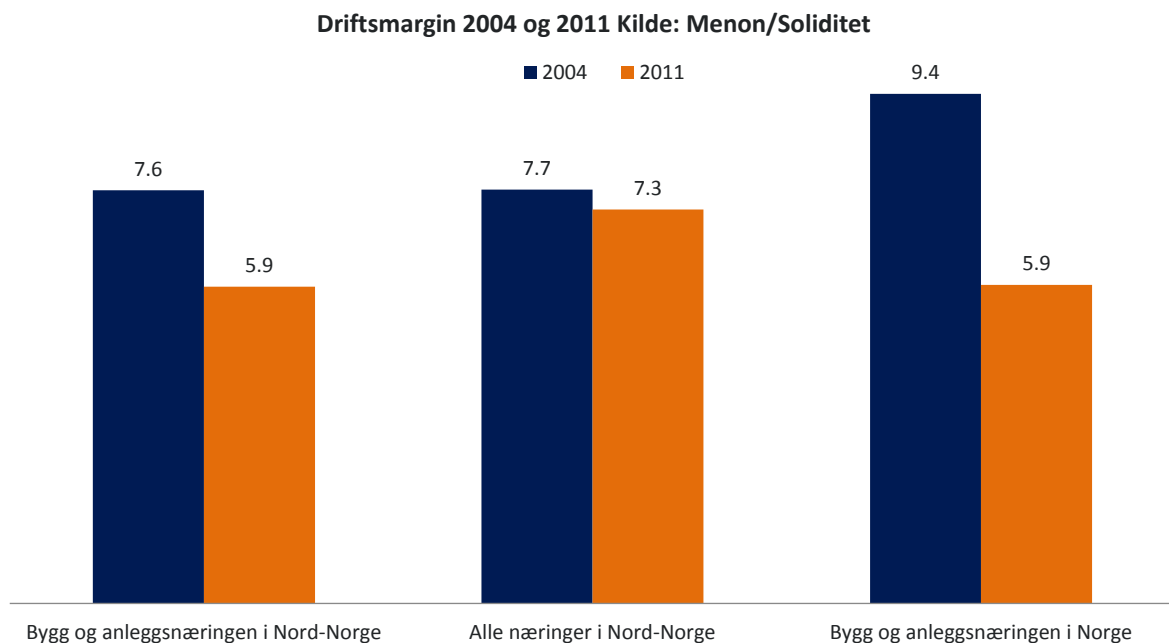
Figur 31 Lønnskostnader per sysselsatt - bygg og anlegg

Driftsmargin

Studerer man utviklingen i driftsmarginen ser man at marginene har falt fra 7,6 prosent i 2004 til 5,9 prosent i 2011 i bygg og anleggsnæringen. Tilsvarende fall finner vi i næringen nasjonalt, men fra et høyere nivå. Sammenlikner man bygg og anleggsnæringen med alt næringsliv i Nord-Norge har bygg- og anleggsbedriftene en betraktelig lavere margin i 2011 selv om utgangspunktet i 2004 var nesten likt. De fallende marginene betyr i praksis at kostnadene øker mer enn omsetningen, noe som resulterer i næringen sitter igjen med mindre per omsatte krone.

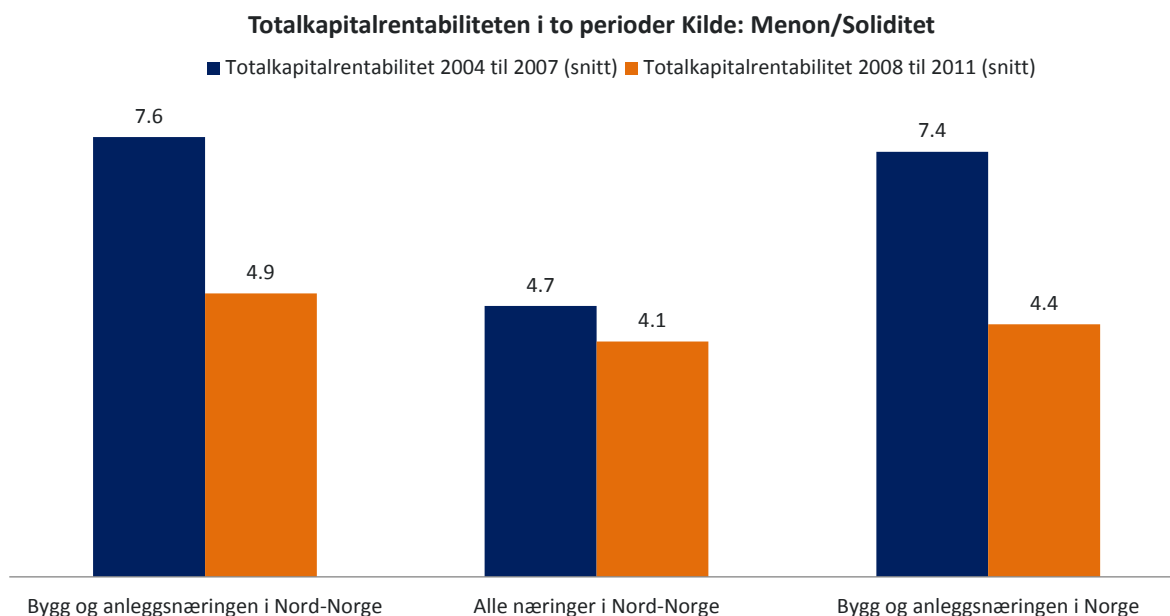
Figur 32 Driftsmargin – bygg og anlegg

Totalkapitalrentabilitet

I perioden 2004 til 2007 hadde bygg og anleggsnæringen i snitt en høyere avkastning på investert kapital enn næringslivet i Nord-Norge, bygg og anleggsnæringen nasjonalt og næringslivet i Norge. Selv om avkastningen er redusert til 2011 ligger denne også høyere for bygg og anleggsnæringen i Nord-Norge enn i resten av gruppene.

Figur 33 Totalkapitalrentabilitet – bygg og anlegg

5.4. Kulturnæringen - størst i sentrumsnære strøk, viktig for sysselsettingen i distriktene

Regjeringens hovedmål for kulturpolitikken er «å legge til rette for mangfoldet innenfor kulturlivet og sikre et stimulerende og utfordrende kulturliv for hele befolkningen». Kulturnæringen skiller seg fra det meste annet næringsliv ved at deler av næringen mottar offentlig støtte til drift gjennom subsidier. En støtte som har økt den siste perioden som en følge av den rødgrønne regjeringens kulturloft.¹⁷ En årsak til at bedriftene mottar støtte kan være at de skal oppfylle en samfunnsrolle. Eksempel er aviser som får pressestøtte eller museum og teatre som mottar midler for å sikre opprettholdelse av kulturtilbud. Noen av de som mottar støtte er basert på non-profit virksomhet, noe som gir implikasjoner for vekst og lønnsomhet for næringen.

¹⁷ Kulturloftet ble presentert i 2004 og videreutviklet i 2009. Med dette løftet setter regjeringa ambisiøse mål for kulturlivet og for den statlige ressursbruken til kulturformål. Budsjettframlegget for 2013 innebærer en samlet økning på 889,3 millioner kroner eller 9,8 prosent til oppfølging av Kulturloftet. Et hovedpunkt i Kulturloftet er at kulturbudsjettet innen 2014 skal utgjøre en prosent av statsbudsjettet. Med økningen i 2013 tar kulturbudsjettet et sprang fra 0,92 prosent til 0,96 prosent av statsbudsjettet. Se for øvrig www.kulturdepartementet.no.

Betrakter vi kultur som næring, har denne både en funksjon som næring og for å øke en regions bostedsattraktivitet. Kultur er ikke avgjørende¹⁸, men en vesentlig drivkraft bak bosteds kvalitet, sammen med egenskaper som trygt bomiljø, godt tjenestetilbud og god infrastruktur. Videre har kulturnæringen potensial for å styrke regioners besøksattraktivitet, og derigjennom skape økonomisk vekst og lønnsomhet for andre næringer som reiseliv og handel. Deler av kunst- og kulturmiljøene oppfatter ikke seg som næringsaktører, og selv de som gjør det, vil de ofte ha andre motivasjonsfaktorer enn lønnsomhet som drivkraft bak virksomheten. Dette er også med på å påvirke resultatene for næringen totalt sett.

Kulturnæringen utgjør nærmere 3 500 ansatte i 2011 fordelt på 500 bedrifter i Nord-Norge. Disse hadde samlede inntekter på 4,2 milliarder og en samfunnsmessig avkastning av driften på 1,9 milliarder kroner i 2011. Dette beskriver resultatene fra aksjeselskapene og andre selskaper som er rapporteringspliktige til Brønnøysundregistrene. Ved siden av disse finnes et betydelig antall enkeltmannsforetak og ansvarlige selskaper med tjenester rettet mot kulturnæringen. Nasjonalt var det i 2008 registrert nesten 18 000 enkeltmannsforetak og ansvarlige selskaper som oppga 6,7 milliarder i verdiskaping. Av disse var 917 registrert i Nord-Norge med en verdiskaping på 289 millioner.

Tabell 7 Hovedstørrelser - kulturnæringen

Delregioner	Antall sysselsatte 2011	Antall bedrifter 2011	Totale inntekter 2011 (i mill. kr)	Lønnskostnader 2011 (i mill. kr)	Verdiskaping 2011 (i mill. kr)	Totalkapital- rentabilitet 2011
Øst-Finnmark	173	25	162	70	78	4.5
Vest-Finnmark	271	50	277	93	100	1.7
Indre Finnmark	249	26	259	128	140	2.2
SUM Finnmark	693	101	698	290	319	
Nord-Troms	23	8	39	11	11	-11.2
Tromsø	701	83	927	354	424	7.8
Midt-Troms	117	21	116	47	53	3.9
Sør-Troms	307	39	399	140	183	6.5
SUM Troms	1 148	151	1 481	552	670	
Lofoten/Vesterålen	291	58	300	113	123	5.1
Ofoten	117	25	127	51	56	7.3
Salten	542	93	750	250	322	16.8
Helgeland	707	73	844	330	413	11.1
SUM Nordland	1 657	249	2 021	743	914	
SUM Nord-Norge	3 498	501	4 200	1 585	1 903	

Nasjonalt skjer nesten all verdiskaping i kulturnæringen i tilknytning til storby-regioner (Espelien og Gran, 2010). Det er her vi finner flest bedrifter og størst verdiskaping. Dette mønsteret finner vi også igjen i Nord-

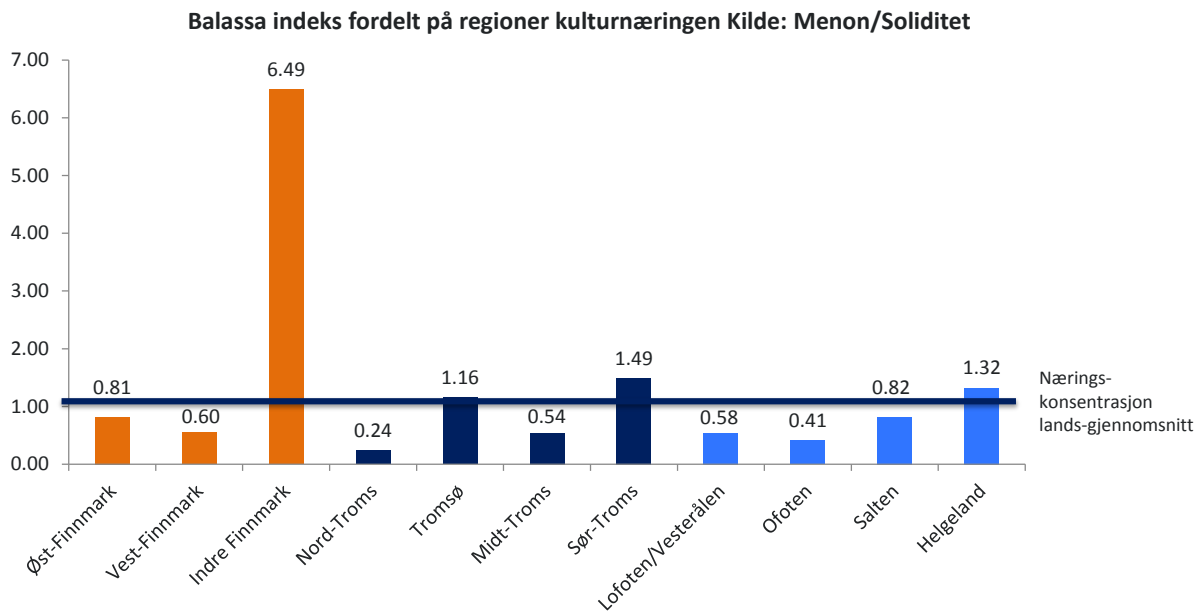
¹⁸ Telemarksforskning utga i 2012 en rapport om kulturnæringens betydning for bostedsattraktivitet. Telemarksforskningens analyser av hvorvidt kultur bidrar til bostedsattraktivitet konkluderer med at kultur ikke er en viktig drivkraft for bostedsattraktivitet når attraktivitet er definert som å tiltrekke seg innflyttere eller redusere utflytting (Vareide og Kobro, 1/2012). En av utfordringene ved Telemarksforskningens «attraktivitetspyramide» er imidlertid at den ikke ser på årsakene bak utviklingen, og heller ikke ser på kulturens kvalitet. I tillegg kan det være problematisk å lage en kvantitativ indeks over kultursatsing som skal gjelde for alle kommuner av ulik størrelse og profil. Videre mener vi at kultur kan være viktigere for noen befolkningssegmenter enn andre. Dette blir ikke fanget opp i Telemarksforskningens analyser – da de ser på befolkningen som helhet – ikke flyttemønster per segment slik som for eksempel sosiodemografiske- eller livsstilgrupper.

Norge. Ikke overraskende er det flest sysselsatte og høyest verdiskaping i Nordland, som er det største fylket målt i innbyggere.

5.4.1. Kulturnæringen er av størst betydning i områder med spredt bosetting

Kulturnæringen skal spres til hele folket. Den nasjonale kartleggingen i 2010 viste at bedrifter innen kulturarv er dominerende i områder med spredt bosetting. I mange kommuner med få innbyggere kan kulturbedriftene utgjøre en betydelig andel av den totale næringsvirksomheten. Figuren under viser nettopp dette.

Figur 34 Balassa - kulturnæringen

Indre Finmark, som er den minste regionen målt i verdiskaping og sysselsetting, har den høyeste konsentrasjonen med 6,5 ganger så høy verdiskaping i kulturnæringen i regionen enn i landet for øvrig. Andre regioner med en noe høyere konsentrasjon enn landsgjennomsnittet er Helgeland, Sør-Troms og Tromsø. Seks av elleve regioner kommer lavere ut enn landsgjennomsnittet.

Av total verdiskaping og sysselsetting i Indre Finmark kan 16 prosent av dette knyttes til kulturnæringen. De to største er samiske kulturbedrifter, nærmere bestemt NRK Sápmi i Karasjok og Beavvas Sami Nasunalateahter (Samisk nasjonalteater). De står for 60 prosent av verdiskapingen i kulturnæringen i regionen. I den nasjonale kartleggingen av kulturnæringen viste det seg at kulturnæringen i flere kommuner nord i landet er av spesielt stor betydning. Fordi vi har delt inn Nord-Norge i regioner, kommer dette ikke spesielt godt til syne i figuren. I tillegg til Karasjok er kulturnæringen av stor betydning i kommunene Kautokeino i Finnmark og Tysfjord i Nordland.

Kartet under viser andel av total sysselsetting næringen står for i elleve regioner. Jo mørkere farge på regionen, desto større andel av sysselsettingen i regionen står næringen for. Bedriftsmangfoldet er illustrert med logoer til noen av de største bedriftene.

Figur 35 Kart - kulturnæringen

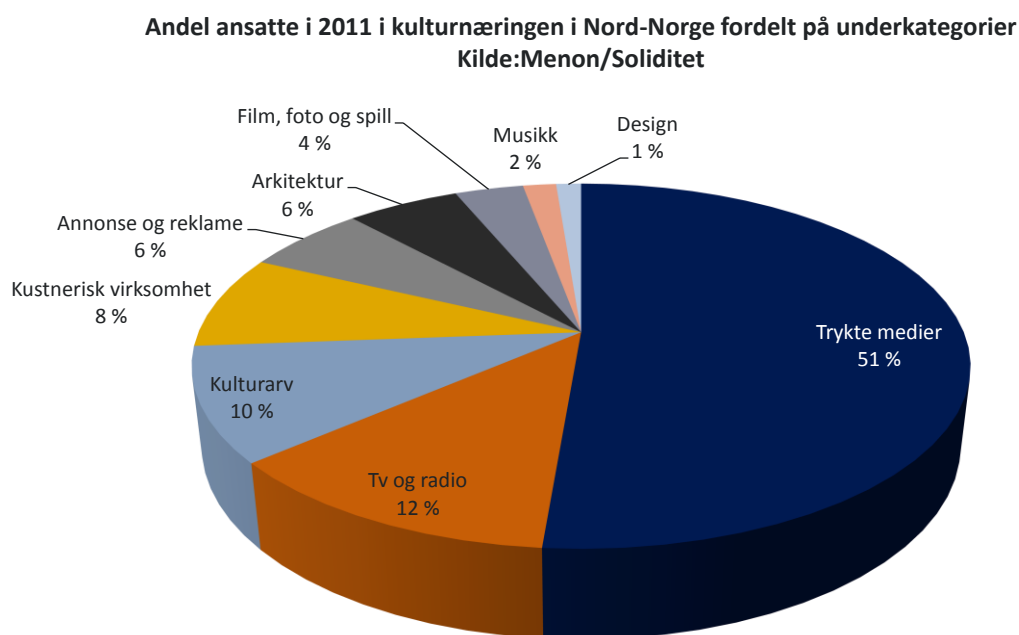
Fokuset på kulturnæringene er relativt nytt både internasjonalt og i Norge. Avgrensingen for næringen ble lagt i 2004, da denne ble definert for første gang som «kulturnæring» framfor konkurrerende begreper (og teorier) som «kreative næringer» eller «opplevelsesnæringer». Dette har ført til at norsk kulturnæring er smalere definert enn det er i våre europeiske naboland. Blant annet er ikke reiseliv en del av norsk kulturnæring; ei heller småskala.

Ved siden av aktiviteten knyttet til aksjeselskapene i næringen driver kommuner og fylkeskommuner betydelig kulturvirksomhet. Dette skjer eksempelvis gjennom kommunale kulturhus, biblioteker, frivillighet med mer. Kultursatsinger som finansieres gjennom kommunale budsjetter og som ikke er skilt ut som egne selskaper er ikke en del av denne statistikken. SSB har gjennom KOSTRA-tallene¹⁹, beregnet at fylkeskommunene benyttet 1,6 prosent av sine totale netto driftsutgifter til kulturformål i 2011, mens kommunene benyttet 3,9 prosent på kultur. I sum utgjorde dette 1,2 milliarder for Fylkeskommunene og 8,9 milliarder kroner for kommunene.

Aktiviteter knyttet til trykte medier, som er utgivelse av aviser, blader og bøker, samt trykking av dette, engroshandel og nyhetsbyråer utgjør det meste av næringen. Figuren under viser dette.

¹⁹ Kultur-KOSTRA omfatter fylkeskommunenes og kommunenes utgifter til kulturformål. Det er SSB som utgir KOSTRA-tall basert på innrapportering fra kommunene (ssb.no)

Figur 36 Andel sysselsatte fordelt på undergruppene - kulturnæringen

Kulturnæringens konkurransefortrinn i Nord-Norge

En næring har et konkurransefortrinn når konkurrentene ikke kan kopiere fortrinnet. I og med at kulturnæringen er et tilbud som skal nå alle geografisk er det litt søkt å snakke om kulturnæringens konkurransefortrinn i Nord-Norge. Likevel har vi gjort noen betraktninger rundt dette.

Et av kulturnæringens konkurransefortrinn i Nord-Norge er knyttet til **samisk kultur og kulturarv**. Et annet område som gir konkurransefortrinn er området «**painful heritage**» eller krigsturisme. Nordlandsbanen og blodveien²⁰ er eksempler på infrastruktur som krigsfanger arbeidet med under andre verdenskrig. **Gjenreisningsarkitektur** er også spesielt i regionen. Den brente jords taktikk som tyskerne utførte i Nord-Norge har medført at det i Finnmark finnes få hus som er eldre enn 1946 i regionen. I 1998 ble Gjenreisningsmuseet for Finnmark og Nord-Troms åpnet i Hammerfest. Museet formidler historien om tvangsevakuering, nedbrenning, om hjemkomsten og gjenreisningsarbeidet etterpå.

Helt særegent for kulturnæringen i Nord-Norge finner vi **INTRO-fondet** (Fond for kulturnæringen i Tromsø). Fondet er underlagt Tromsø kommune. INTRO er et nasjonalt pilotprosjekt som skal stimulere forretningsmessig utvikling i kulturnæringslivet i Tromsø-regionen ved å gi tilskudd til prosjekter som gir varig næringsinntekt for egen virksomhet og som bidrar til omsetningsøkning hos samarbeidende virksomheter i kulturnæringen (Kilde: Intro.no)²¹. Et siste varig konkurransefortrinn vi vil trekke frem innen kulturnæringen er

²⁰ To strekninger på Riksvei 50, dagens E6. De fikk tilnavnet fordi det ble anlagt hovedsakelig av krigsfanger under andre verdenskrig, under særdeles brutale forhold. De fleste av fangene var jugoslaver, spesielt serbere, men det var også noen kroatisk og sovjetiske fanger. Arbeidet pågikk fra 1942 til 1945. Det er ikke kjent hvor mange fanger som slet seg til døde eller ble skutt av vaktene i denne perioden. Kilde: lokalhistoriewiki.no.

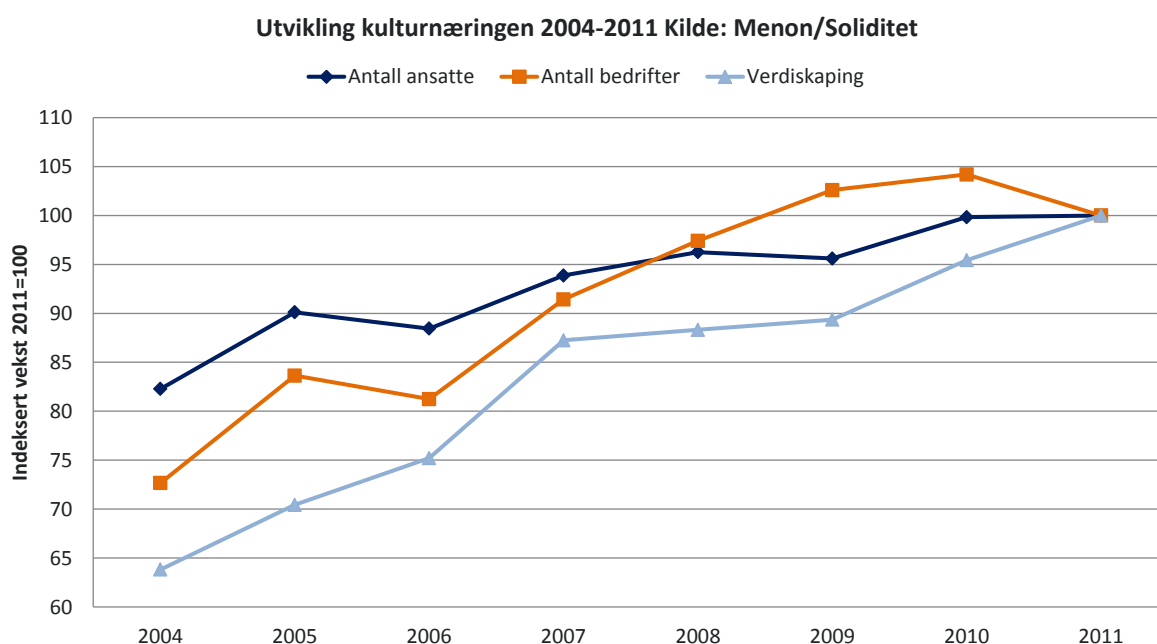
²¹ En treårig drift av fondet er samfinansiert av Kulturdepartementet og RDA. For første og andre driftsår berammet fylkesrådet 15 millioner per år i fondsmidler fra RDA. Det er søkt om 30 millioner per år for de neste to årene.

Nordnorsk Opera og Symfoniorkester (NOSO). NOSO skal blant annet bidra til å stryke regionens kulturtilbud og markedsføre Nord-Norge nasjonalt og internasjonalt. Gjennom etableringen av NOSO bygger Nord-Norge opp et eget opera- og symfoniensemble som kan gi regionen konkurransefortrinn.

5.4.2. Nøkkeltall for kulturnæringen

Vi har tidligere sagt at flere deler av kulturnæringen driftes av subsidier. Spesielt gjelder dette de største aktørene som aviser, TV og radio og museer. Figuren under viser at utviklingen i kulturnæringen har vært svært jevn, noe som er et resultat av forutsigbare rammer over flere år for næringen. Siden kulturloftet ble introdusert i 2004 har den statlige ressursbruken til kulturformål økt. Ambisjonen er at kulturbudsjettet innen 2014 skal utgjøre en prosent av statsbudsjettet.

Figur 37 Utvikling i verdiskaping, antall ansatte og antall bedrifter fra 2004 til 2011 - kulturnæringen

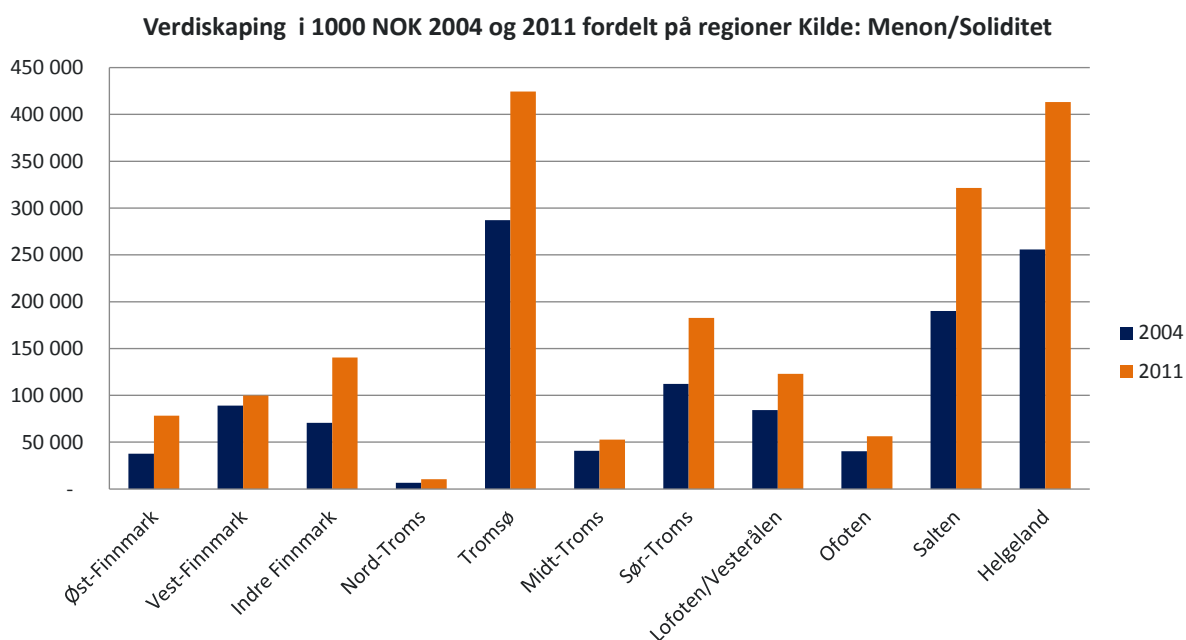
Verdiskaping

Det har vært en jevn samlet vekst i verdiskaping i næringen i perioden. 19 prosent av verdiskapingen i næringen er knyttet til bedrifter som har hovedkontor utenfor regionen, eksempelvis NRK som har avdelingen i Nord-Norge og hovedkontor i Oslo.

Tromsø, Salten og Helgeland er de største regionene målt i verdiskapingen. Ser vi bort fra sterk vekst i de minste regionene, Øst-Finnmark og Indre Finnmark, er veksten i stor grad knyttet til de regionene som allerede har høy verdiskaping innen kultur. Det er de største bedriftene som også står for veksten. De største bedriftene er knyttet til NRK, regionale aviser, teater/museum og trykkerier.

Veksten i Tromsø er nok litt overvurdert, eksempelvis samles all aktivitet som tidligere har vært lokalisert i Nordland i Tromsø gjennom fusjonen av Opera Nord, Tromsø Symfoniorkester, Musikkteateret i Nordland og Bodø Sinfonietta inn i Nordnorsk Opera og symfoniorkester.

Figur 38 Verdiskaping - kulturnæringen

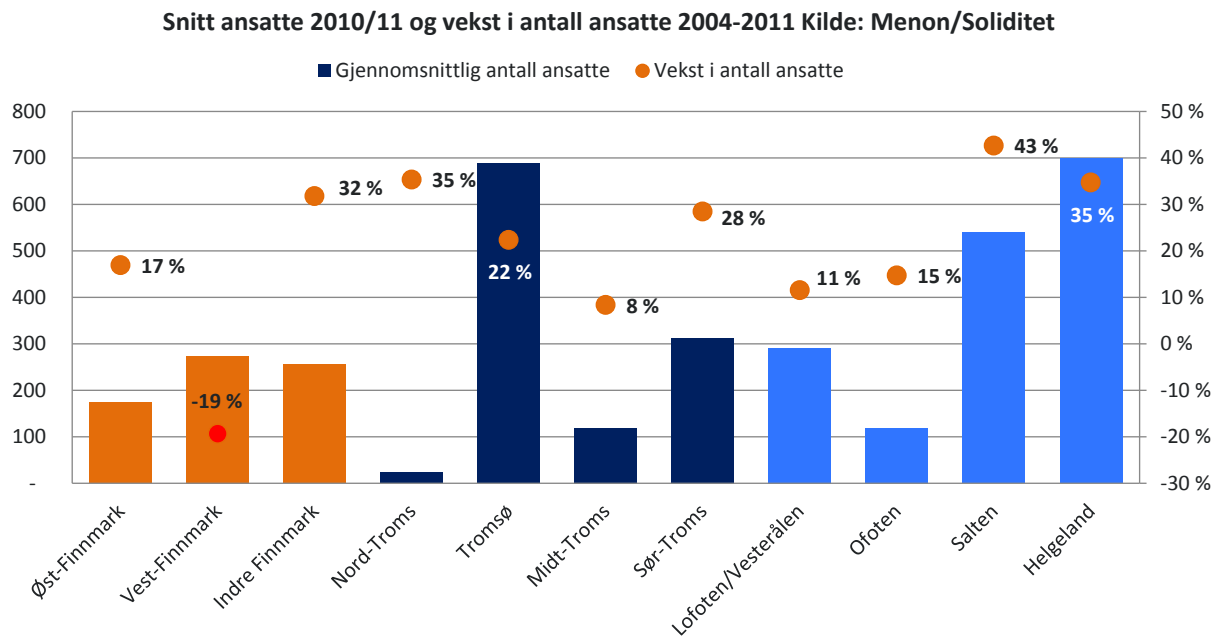

Syssetting

Den samlede veksten i antall ansatte i kulturnæringen i Nord-Norge har i perioden vært på 22 prosent. Dette er noe lavere enn veksten i verdiskaping i samme perioden. Bortsett fra i Vest-Finnmark finner vi ingen reduksjoner i syssettingen.

Når en bedrifts hovedinntekter er offentlige midler er det andre som legger premisser for driften snarere enn bedriften selv. Effektivisering gjennom reduksjon i antall ansatte er en av virkemiddelene som blir brukt. Til tross for vekst i perioden totalt har flere aviser i Nord-Norge redusert antall ansatte i perioden. Reduksjonen i Vest-Finnmark skyldes at antall ansatte i Nordavis AS halveres fra 2004 til 2011. Nordavis eier i dag Altaposten, samt at de har eierinteresser i flere andre aviser, radio og TV. Flere andre regionale aviser oppgir også nedbemanning i perioden. Den sterke veksten i antall ansatte i Salten er kraftig overvurdert. Denne er primært knyttet at driften av Nordlandsmuseet, som startet opp i 2004.

Figur 39 Gjennomsnittlig antall sysselsatte og vekst siste tre år - kulturnæringen

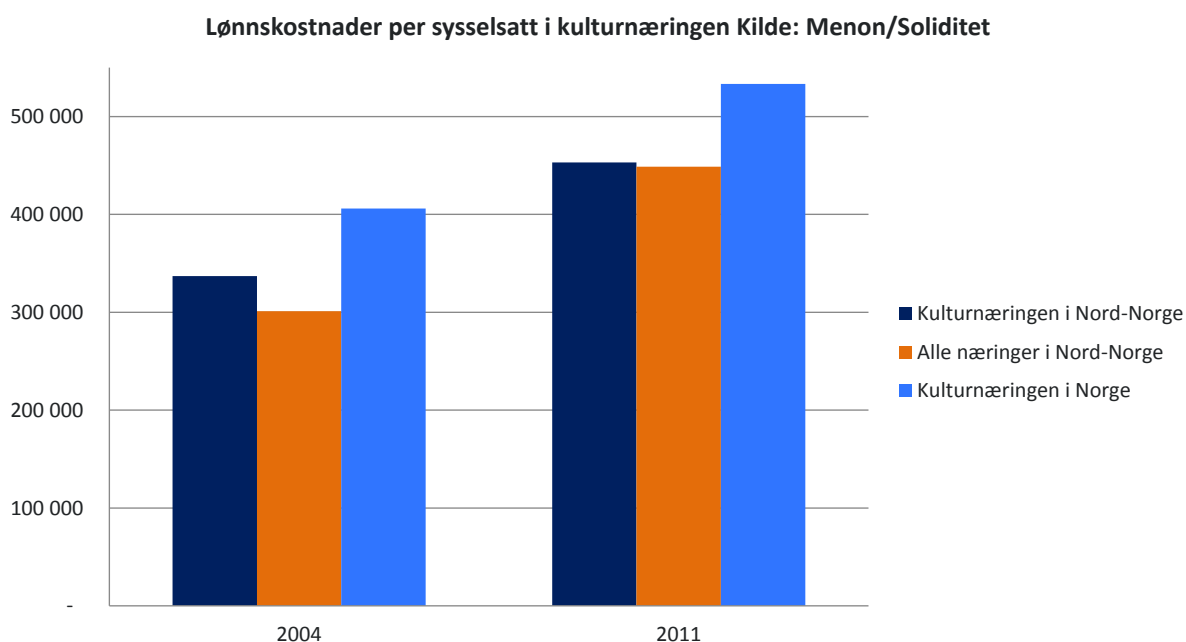
5.4.3. Lønnsomhet og produktivitet

Flere mål kan brukes for å vise lønnsomhet og produktivitet i en næring. Lønn per sysselsatt viser hva en medarbeider i snitt koster i en næring eller i et område. Driftsmargin er et enhetsmål som forteller om hvordan resultat i prosent av en ekstra omsatt krone koster av seg. Totalkapitalrentabiliteten viser avkastning av investert kapital.

Lønnsnivå

Vi har tidligere sagt at lønnsnivå er et godt uttrykk for de ansattes produktivitet så fremt bedriftene opererer i velfungerende markeder. Siden deler av kulturnæringen drives non-profit og kjennetegnes av markedssvikt (f.eks. eksterne virkninger og kollektivt gode aspekter), svekker dette at markedet er optimalt velfungerende. Det er likevel relevant å se på lønnsnivået i næringen på grunn av konkurransen om arbeidskraften i en region. Er det stort sprik mellom lønnsnivåene i en region og samtidig mangel på arbeidskraft, er det trolig at den lønntapende næringen vil svekkes på sikt. Figuren under viser at lønnsnivået i kulturnæringen i Nord-Norge ligger marginalt over snittet av næringslivet, men under snittet for næringen nasjonalt. Alle næringer har i større grad evnet å øke lønnsnivået i perioden fra 2004 til 2011.

Figur 40 Lønnskostnader per ansatt - kulturnæringen

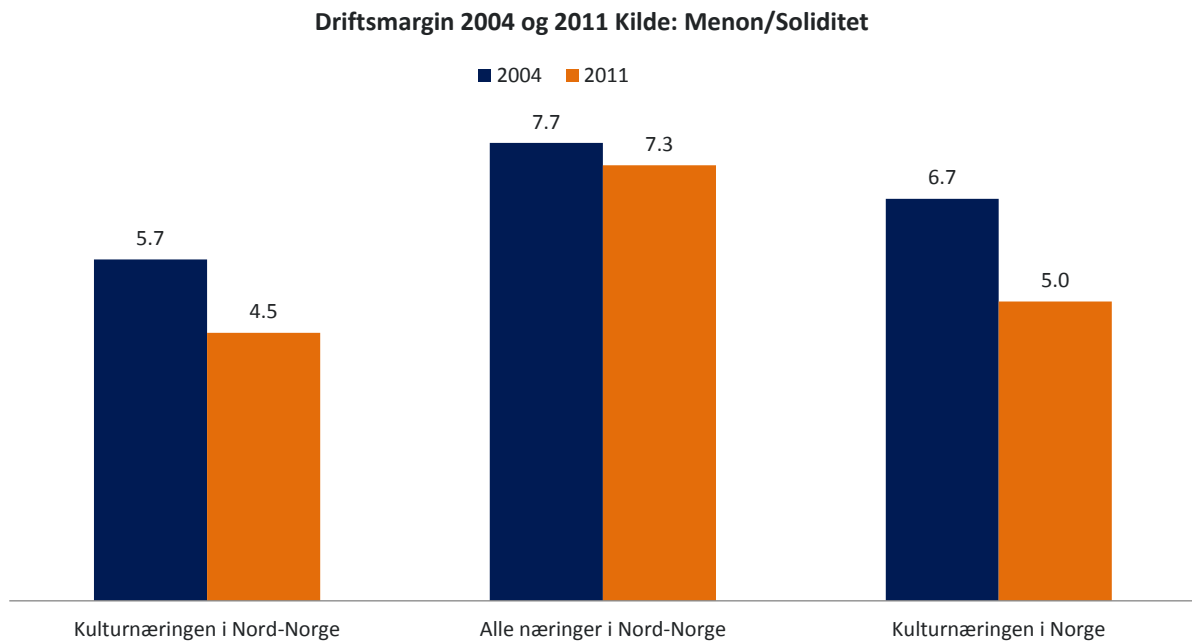
Driftsmargin

Når man snakker om lønnsomhet for kulturnæringen, er det spesielt viktig å være klar over at flere av bransjene i norsk kulturnæring driver med tilskudd fra staten eller de driver non-profit.

Hvis man studerer utviklingen i driftsmargin ser man at marginene falt fra over 5,7 prosent i 2004 til mellom 4,5 i 2011 i kulturnæringen i Nord-Norge. Marginen er i hele perioden rundt 1 prosent lavere enn for kulturnæringen i Norge generelt. Selv om lønnsomheten til denne næringen i Nord-Norge har vært noe fallende, har den falt mindre enn på nasjonalt plan. Sammenligner man kulturnæringen med næringslivet for øvrig i Nord-Norge, har kulturbedriftene jevnt over en betraktelig lavere margin. Fallene i marginene betyr i praksis at kostandene øker mer enn omsetningen og at næringen dermed får mindre igjen per omsatte krone.

Utviklingen i driftsmarginen for kulturbedriftene i Nord-Norge er sammenfallende med utviklingen i næringen nasjonalt. Lønnsomheten i kulturnæringen nasjonalt er lavere enn i norsk næringsliv, den varierte over tid og var fallende i perioden (Espelien & Gran, 2010).

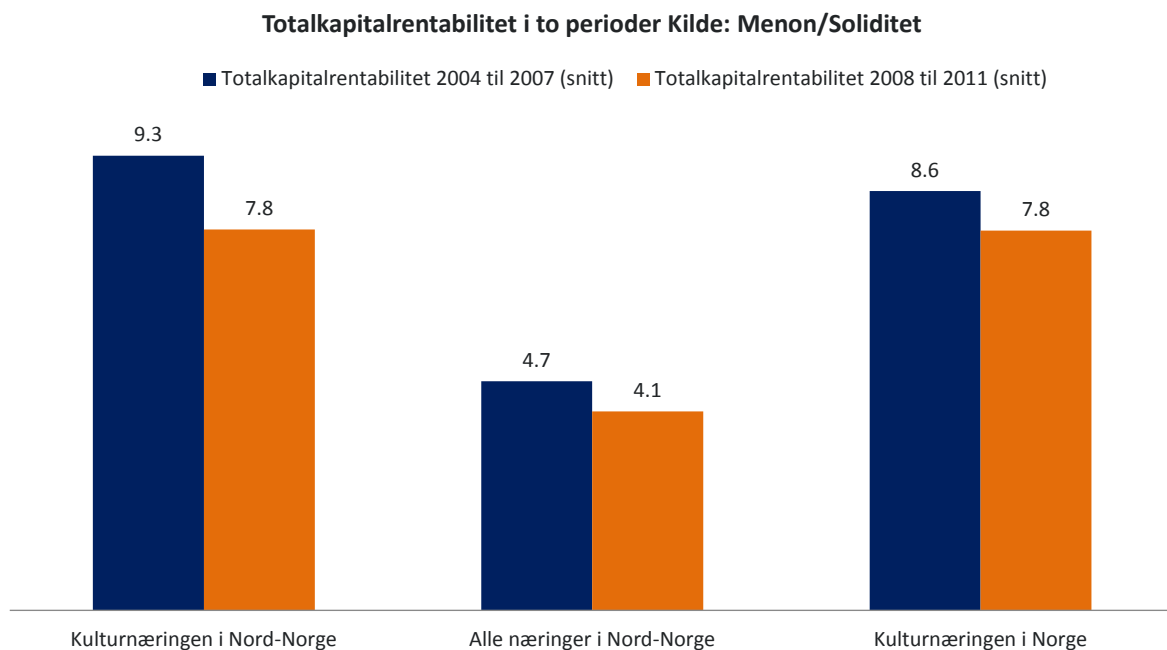
Figur 41 Driftsmargin - kulturnæringen

Totalkapitalrentabilitet

I perioden fra 2004 til 2007 hadde kulturnæringen i snitt en høyere avkastning på investert kapital enn kulturnæringen nasjonalt. Avkastningen er betydelig høyere enn for næringslivet i Nord-Norge generelt. Ser vi isolert sett på resultatene fra siste periode ligger avkastningen på investert kapital i Nord-Norge på linje med næringen nasjonalt.

Figur 42 Totalkapitalrentabilitet - kulturnæringen

5.5. Handelsnæringen – skaper et levende samfunn

Handelsnæringen bidrar til et levende samfunn gjennom tilstedeværelse i bybilde og tilgang på livsnødvendige varer som mat og medisiner, i tillegg til andre forbruksvarer. Næringen er avgjørende for lokal infrastruktur. Handelsnæringen er en tjenestenæring som i store grad er drevet av bosetningsmønster og turisme. Disse er næringens viktigste kundegruppe.

Handelsnæringen har vært igjennom en stor utvikling fra 1960-tallet. Man har gått fra små lokale detaljister og kjøpmenn til større grad av nasjonale og internasjonale kjeder, samt ulike franchiseløsninger. Dette har bidratt til større grad av stordriftsfordeler og forbedrede logistikkløsninger.²²

Tabell 8 Hovedstørrelser - handelsnæringen

Delregioner	Antall sysselsatte 2011	Antall bedrifter 2011	Totale inntekter 2011 (i mill. kr)	Lønnskostnader 2011 (i mill. kr)	Verdiskaping 2011 (i mill. kr)	Totalkapital- rentabilitet 2011
Øst-Finnmark	1 168	221	3 620	388	507	5.7
Vest-Finnmark	1 934	304	4 992	604	799	5.7
Indre Finnmark	359	64	791	93	127	9.4
Sum Finnmark	3 461	589	9 403	1 085	1 434	
Nord-Troms	431	91	930	125	151	4.8
Tromsø	4 595	521	15 224	1 557	2 057	4.0
Midt-Troms	1 381	221	3 741	410	549	4.5
Sør-Troms	1 762	275	4 139	548	718	5.9
Sum Troms	8 169	1 108	24 033	2 641	3 475	
Lofoten/Vesterålen	2 562	451	7 335	845	1 153	11.4
Ofoten	1 604	202	5 686	490	644	5.5
Salten	4 198	597	10 625	1 330	1 802	3.4
Helgeland	3 381	496	7 583	1 049	1 296	4.2
Sum Nordland	11 745	1 746	31 228	3 714	4 895	
SUM Nord-Norge	23 375	3 443	64 664	7 441	9 803	

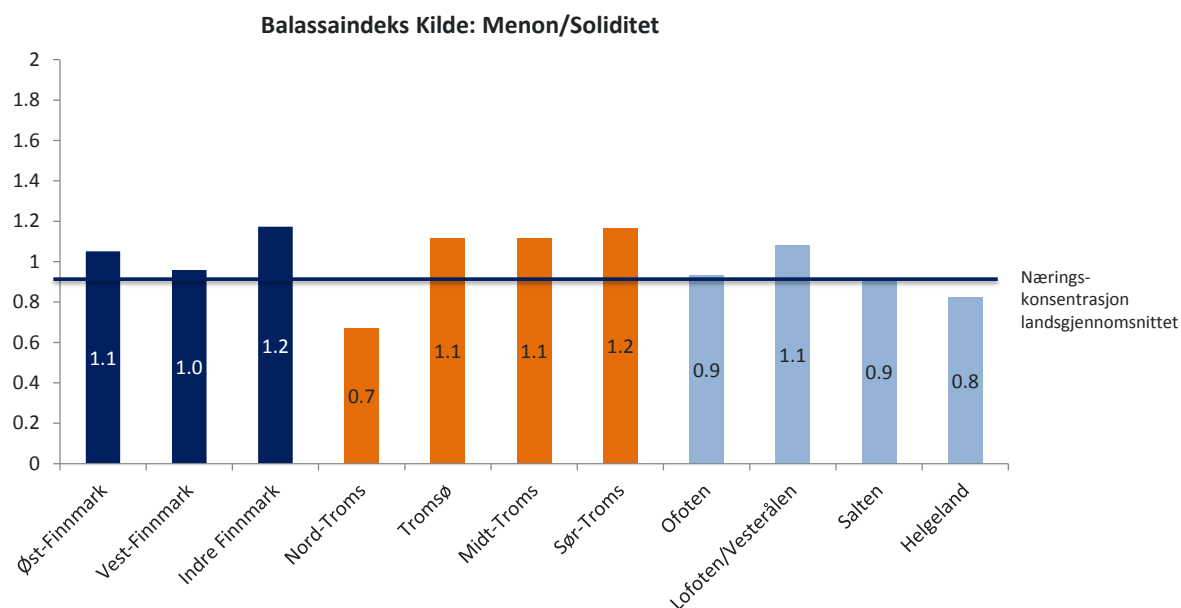
Næringen er en viktig privat arbeidsgiver og verdiskaper i regionen. Det sysselsettes i overkant av 23 000 innenfor handelsnæringen fordelt på rundt 3450 bedrifter. Samlede inntekter var i 2011 på 64,6 milliarder kroner og de skapte verdier for nesten 10 milliarder. I et regionalt perspektiv er Salten og Tromsø de klart største handelsregionene. De klart minste er Indre-Finnmark og Nord-Troms.

Handelsnæringen står for 12,4 prosent av total verdiskaping og sysselsatte 21,3 prosent av sysselsetting i privat næringsliv i Nord-Norge. Disse andelene har holdt seg relativt stabile de siste ti årene. Målt i forhold til befolkningsmønsteret i regionen utgjør næringen i snitt 5 prosent, hvor de mindre regionene som Nord-Troms og Indre-Finnmark har den laveste andelen på henholdsvis 2,7 og 3,7 prosent. I Tromsø arbeider 6 prosent av befolkningen innenfor handelsvirksomhet.

Handelsnæringen tilstedeværelse i Nord-Troms og Helgeland 20 til 30 prosent lavere enn landet for øvrig. Indre Finnmark og Sør-Troms har derimot det motsatt med over 20 prosent høyere tilstedeværelse målt i skapte verdier. Dette kan likevel regnes som mindre variasjoner. Det er derfor ikke grunn til å si at næringen er spesielt over- eller underrepresentert i forhold til landsgjennomsnittet.

²² Et kunnskapsbasert Norge - handelsnæringen

Figur 43 Balassaindeks - handelsnæringen

Der tilstedeværelsen av handelsvirksomhet er høyere i forhold til befolkningsgrunnlaget kan det være et tegn på den lokale tjenesteyting er drevet av annet næringsliv som reiseliv, men regionene som kommer høyest ut Sør-Troms og Indre Finnmark er ikke typiske reiselivsregioner. Andre forklaringsvariabler kan være høyere lønnsomhet, større vekstmuligheter eller lignende.

Store aktører i en næring kan være driverne av mye av utviklingen. I handelsnæringen er begge de to største bedriftene lokalisert i Tromsø, ASKO Nord og COOP Nord. ASKO er Norges største grossist. COOP er forbrukersamvirket i Norge som består av 113 samvirkelag. I tillegg til at COOP NORD er en av de største enkelarbeidsgiverne i handelsnæringen, er COOP-kjeden med en rekke samvirkelag er en stor viktig arbeidsgiver med mange bedrifter innenfor sin virksomhet. Til sammen sysselsetter COOP-samvirkelagene rundt 3000 i Nord-Norge. Dette har ligget relativt stabilt de siste ti årene, men noen hundre arbeidsplasser fra eller til.

Kartet under viser andel av total sysselsetting næringen står for i elleve regioner. Jo mørkere farge på regionen, desto større andel av sysselsettingen i regionen står næringen for. Bedriftsmangfoldet er illustrert med logoer til noen av de største bedriftene.

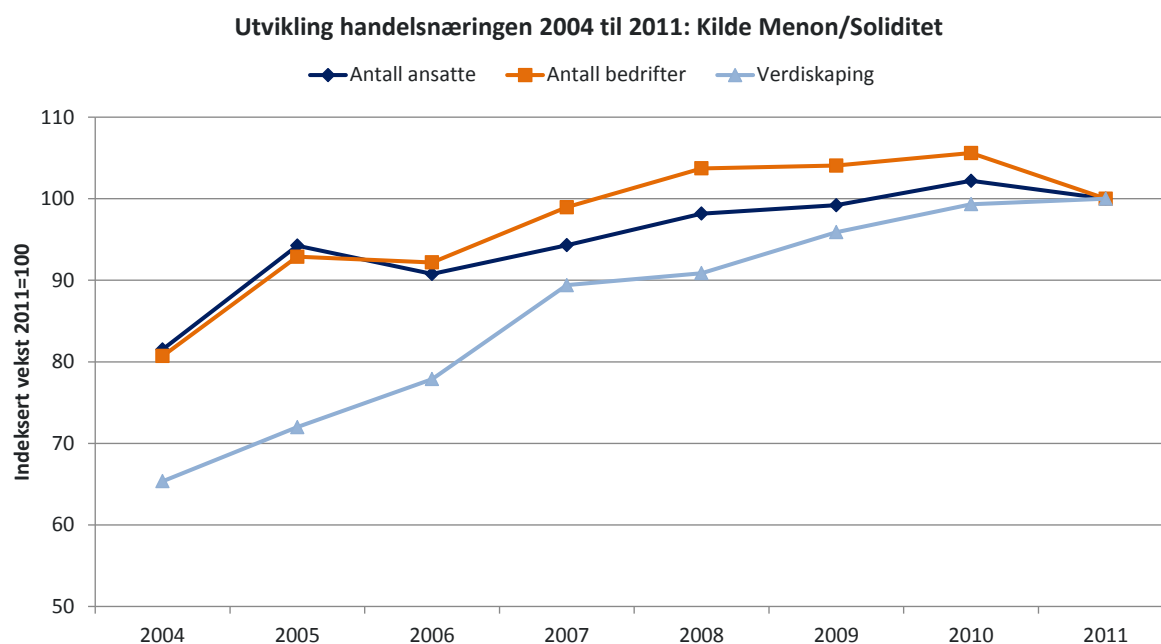
Figur 44 Kart - handelsnæringen

5.5.1. Nøkkeltall for handelsnæringen

Det har vært en jevn vekst i handelsnæringen i Nord-Norge fra 2004 til 2011 og den klart sterkeste veksten finner man målt i verdiskaping. Verdiskapingen har økt med 53 prosent fra 2004 i løpende kroner.

Figur 45 Utvikling i verdiskaping, antall ansatte og antall bedrifter fra 2004 til 2011 - handelsnæringen

5.5.2. Bedriftene

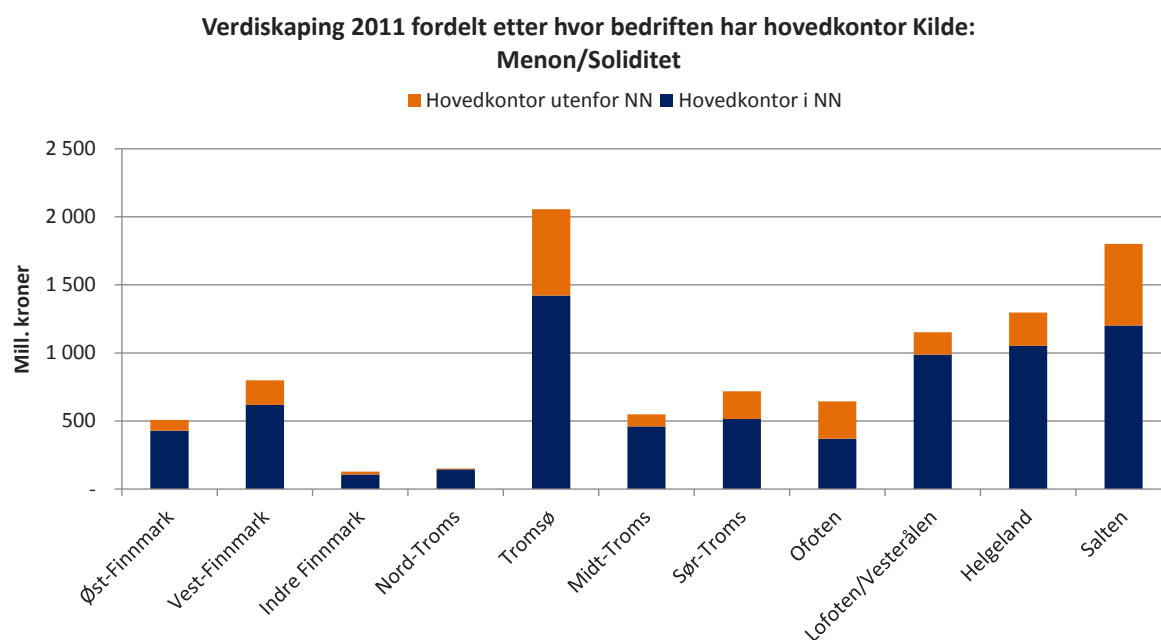
Det er i alt nesten 3450 handelsbedrifter i Nord-Norge. Det har vært en klar vekst fra 2004 med et toppår i 2010 på 3600.

Mange av bedriftene i næringen er små. En medianbedrift innenfor handelsnæringen har en omsetning på rundt 5,5 millioner kroner og har fire ansatte. De største medianbedriftene finner man i Helgeland og Tromsø med rundt 6,5 millioner i omsetning og fem ansatte. Ofoten og Tromsø har de største gjennomsnittsbedriftene med mellom 23 og 26 millioner i omsetning og syv til åtte ansatte. De minste median- og gjennomsnittsbedriftene finner man i Øst-Finnmark, Indre Finnmark og Nord-Troms med mellom fire og fem millioner i omsetning og tre ansatte på medianen.

5.5.3. Verdiskaping

Det var en samlet verdiskaping i regionen på 9,8 milliarder kroner i 2011. Samlet har det vært en vekst i verdiskaping fra 2008 på ti prosent. Den sterkeste veksten i verdiskaping har vært i Øst og Vest-Finnmark der skapte verdier innenfor handelsnæringen økte med 16 prosent. Målt i kroner er det Salten med sterkeste vekst målt i kroner på 218 millioner.

Figur 46 Verdiskaping knyttet til hvor hovedkontoret er lokalisert - handelsnæringen

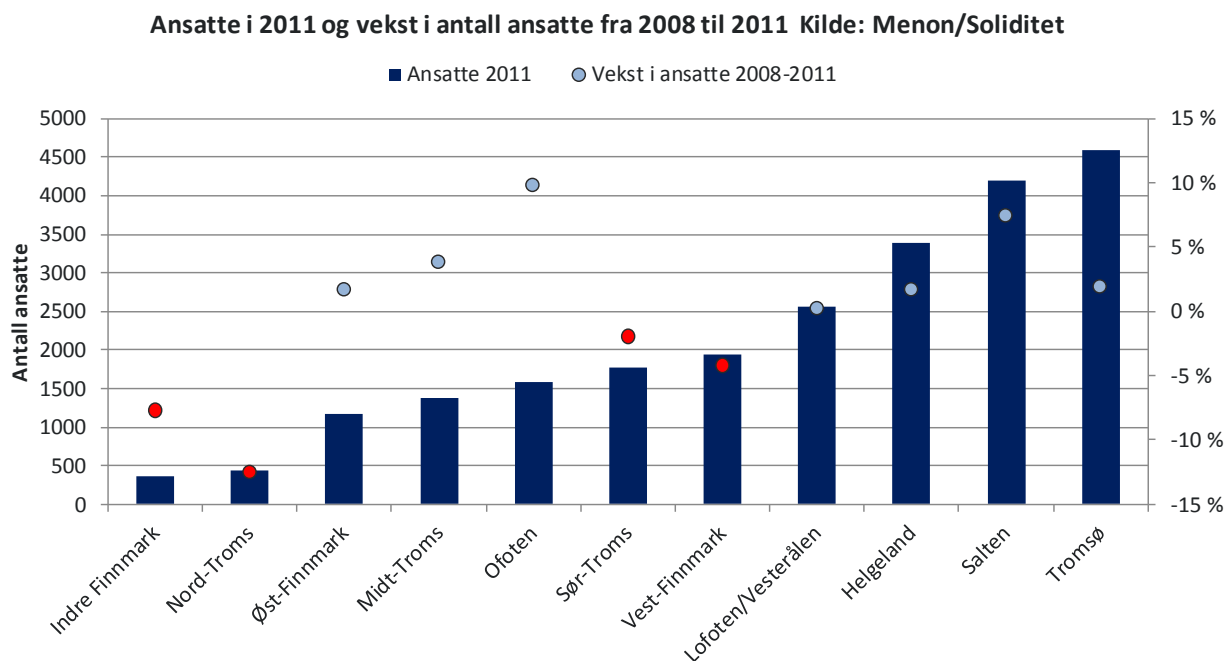

Et utviklingstrekk i perioden er at noe høyere andel av verdiskapingen finner sted i bedriften med hovedkontor utenfor Nord-Norge. I 2011 var andelen 26 prosent mot 22 prosent i 2004. Det er spesielt Salten som trekker opp, hvor økningen har vært størst.

5.5.4. Sysselsetting

Handelsnæringen sysselsetter om lag 23 400 personer i Nord-Norge og er en viktig privat arbeidsgiver i regionen. Tromsø er den største innenfor handelsvirksomhet med i overkant av 4 500 antatte tett fulgt av Salten. De minste regionene Indre Finnmark og Nord-Troms har typisk 400 til 500 ansatte.

Figur 47 Sysselsetting - handelsnæringen

Utvikling i ansatte de siste årene har vært positiv for regionen, men svært beskjeden samlet vekst på kun to prosent siden 2008. Syv av elleve regioner har hatt positiv vekst i antall ansatte fra 2008 til 2011. De resterende fire, Indre Finnmark, Nord-Troms, Sør-Troms og Vest-Finnmark har hatt negativ utvikling.

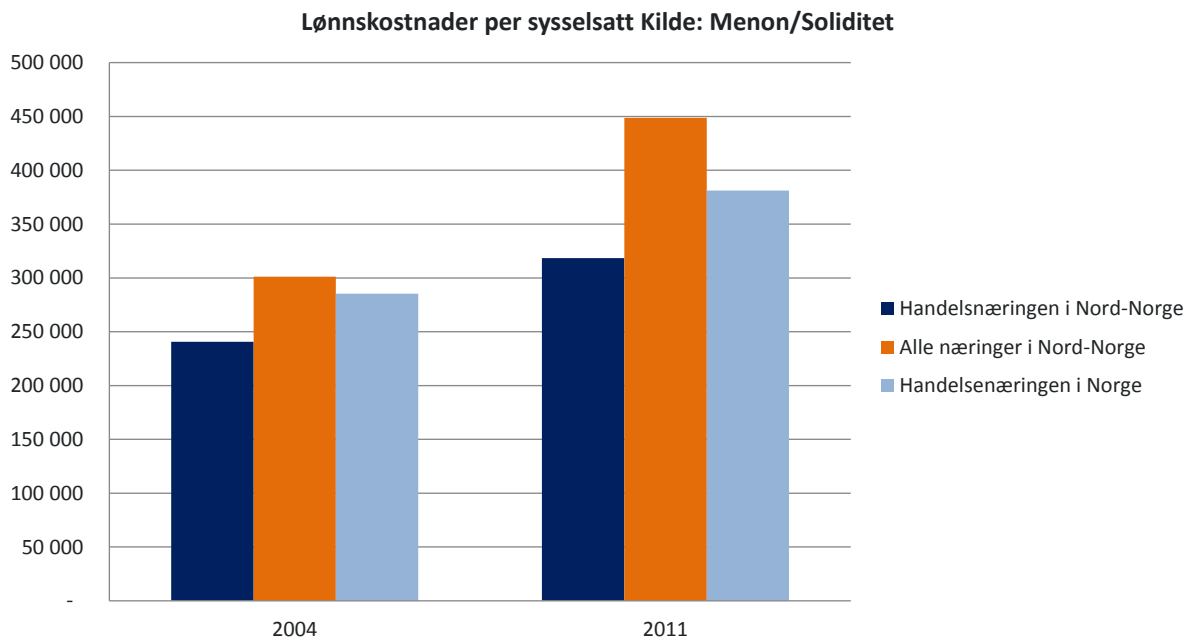
5.5.5. Lønnsomhet og produktivitet

Flere mål kan brukes for å vise lønnsomhet og produktivitet i en næring. Lønn per sysselsatt viser hva en medarbeider i snitt koster i en næring eller i et område. Driftsmargin er et enhetsmål som forteller om hvordan resultat i prosent av en ekstra omsatt krone koster av seg. Totalkapitalrentabiliteten viser avkastning av investert kapital.

Lønnsnivå

Lønnskostnader per ansatt i handelbedrifter er generelt lavere enn næringslivet for øvrig i Nord-Norge og mindre enn ansatte i tilsvarende næring i resten av landet. Veksten i næringen har derimot vært mer eller mindre lik, slik at de relative lønnsforskjellene holder seg konstant.

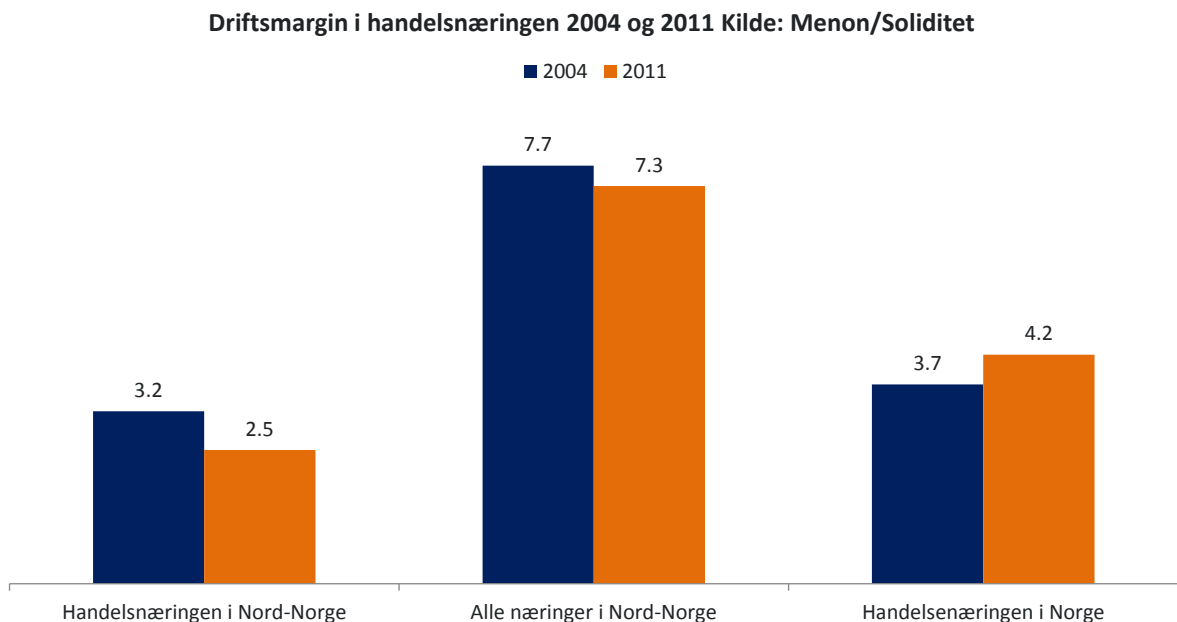
Figur 48 Lønnskostnader per sysselsatt - handelsnæringen

Driftsmargin

Handelbedriftene i Nord-Norge har langt lavere lønnsomhet enn annet næringsliv i Nord-Norge. De har også lavere avkastningen enn bedriftene i næringen generelt i Norge. Utviklingen i driftsmargin etter finanskrisen viser også at bedriftene i Nord-Norge i mindre grad har klart å øke lønnsomheten nå i ettertid.

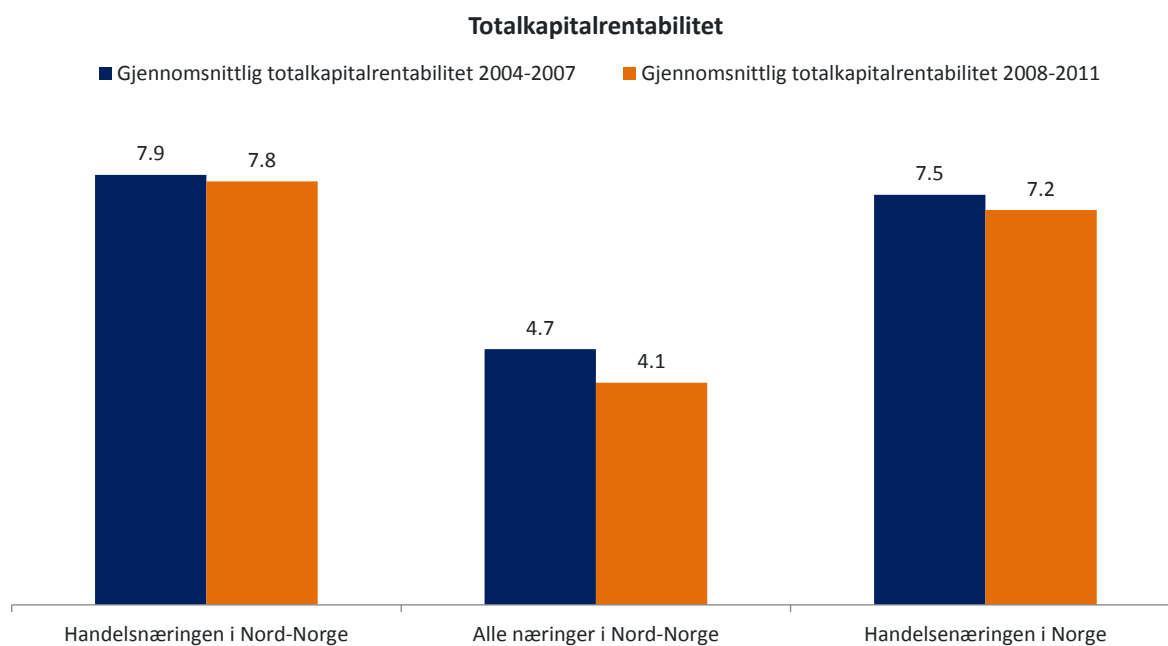
Figur 49 Driftsmargin - handelsnæringen

Totalkapitalrentabilitet

Avkastningen til eierne eller de som investerer i selskapene har handelsnæringen har over perioden vært høyere enn næringslivet for øvrig i Nord-Norge. Avkastningen for handelsbedriftene i Nord-Norge er også så vidt over snittet i næringen i Norge som helhet. Det er verdt å merke seg at totalkapitalrentabiliteten svinger i stor grad fra år til år og fra region til region i Nord-Norge.

Figur 50 Totalkapitalrentabilitet - handelsnæringen

5.6. Logistikk og transport - størst lengst sør i regionen

Logistikknæringen er en tjenesteytende næring som sikrer at transport av varer håndteres effektivt. De viktigste oppgavene for næringen er knyttet til transportformidling, godsbehandling og lagring og hjelpetjenester i forbindelse med transportinfrastruktur. En del av aktørene i logistikknæringen eier også transportmidler, men som hovedsak er de transportuavhengige og drar nytte av de transportformene som er best egnet for det aktuelle oppdraget. Næringen fokuserer i hovedsak på varetyper som stykkgoods, termovarer og industrivarer. De driver i liten grad med bulk og tømmer. Lange avstander med betydelige kostnader til drivstoff fordyrer transport av varer.

Transport og logistikk-næringen er en mindre næring i Nord-Norge. Men en verdiskaping på 2 milliarder og 3000 ansatte er transport og logistikk den minste næringen i denne analysen. Næringen kan med fordel deles inn i to grupper. Transportdelen av næringen har stor betydning for flere av de største næringene i Norge som fiskerinæringen, maritim næring, offshore leverandørindustri, varehandel og bygg- og anlegg. Høy vareintensitet, høy eksport grad, høy betalingsvilje for å få transportert varer og/eller innsatsfaktorer til riktig sted på riktig tid, i tillegg til geografisk spredning er faktorer som virker inn.

Logistikknæringen gjør transporten mer effektiv og bidrar til å dempe negative effekter av geografisk avstand. Bedre infrastruktur, transportteknologi og logistikkjenester reduserer transporttid, øker leveringssikkerhet og reduserer koordineringsproblemene. Internasjonal forskning viser at høye transportkostnader gjerne har en større innvirkning på handel mellom land enn høye handelshindre og reguleringer. Det er derfor store gevinster knyttet til å gjøre transporten mer effektiv. Uavhengig av lokalisering opplever næringen sterkt prispress og konkurranse fra utenlandske selskaper.

Tabell 9 Hovedstørrelser – logistikk og transport

Delregioner	Antall sysselsatte 2011	Antall bedrifter 2011	Totale inntekter 2011 (i mill. kr)	Lønnskostnader 2011 (i mill. kr)	Verdiskaping 2011 (i mill. kr)	Totalkapital- rentabilitet 2011
Øst-Finnmark	188	35	341	79	117	5.3
Vest-Finnmark	245	59	479	108	160	16.1
Indre Finnmark	57	13	68	17	27	12.3
SUM Finnmark	490	107	888	205	304	
Nord-Troms	62	13	149	28	48	7.4
Tromsø	339	42	633	160	218	12.3
Midt-Troms	128	23	245	61	78	3.2
Sør-Troms	284	32	429	132	183	7.0
SUM Troms	813	110	1 456	381	526	
Lofoten/Vesterålen	255	35	411	104	128	5.9
Ofoten	453	23	1 131	314	468	-0.6
Salten	442	61	720	181	240	9.0
Helgeland	645	66	817	289	351	4.3
SUM Nordland	1 795	185	3 080	889	1 187	
SUM	3 098	402	5 423	1 475	2 016	

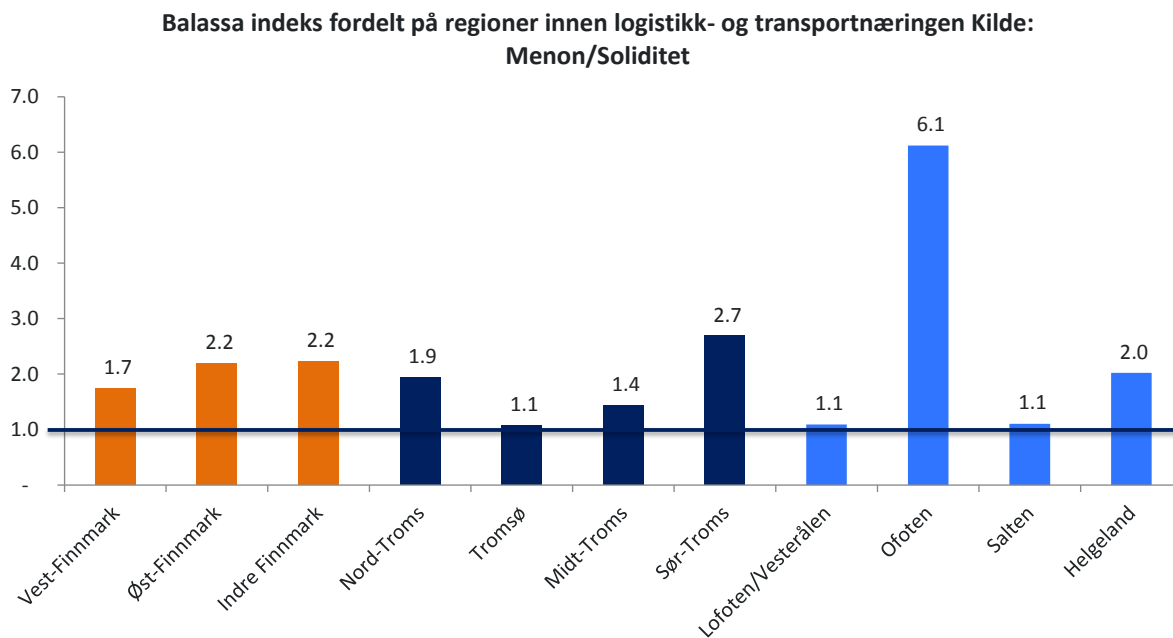
Antallet transport og logistikkbedrifter er lavt sett i forhold til flere av de andre næringene vi her studerer. Gjennomsnittsbidriften sysselsetter i snitt fra fire til 17 ansatte.

5.6.1. Næringen er sterkt representert i Ofoten

I motsetning til mange andre næringer med klare geografiske tyngdepunkter, fremstår logistikk- og transportnæringen med en utpreget desentralisert struktur i Nord-Norge. Figuren under viser at transport og

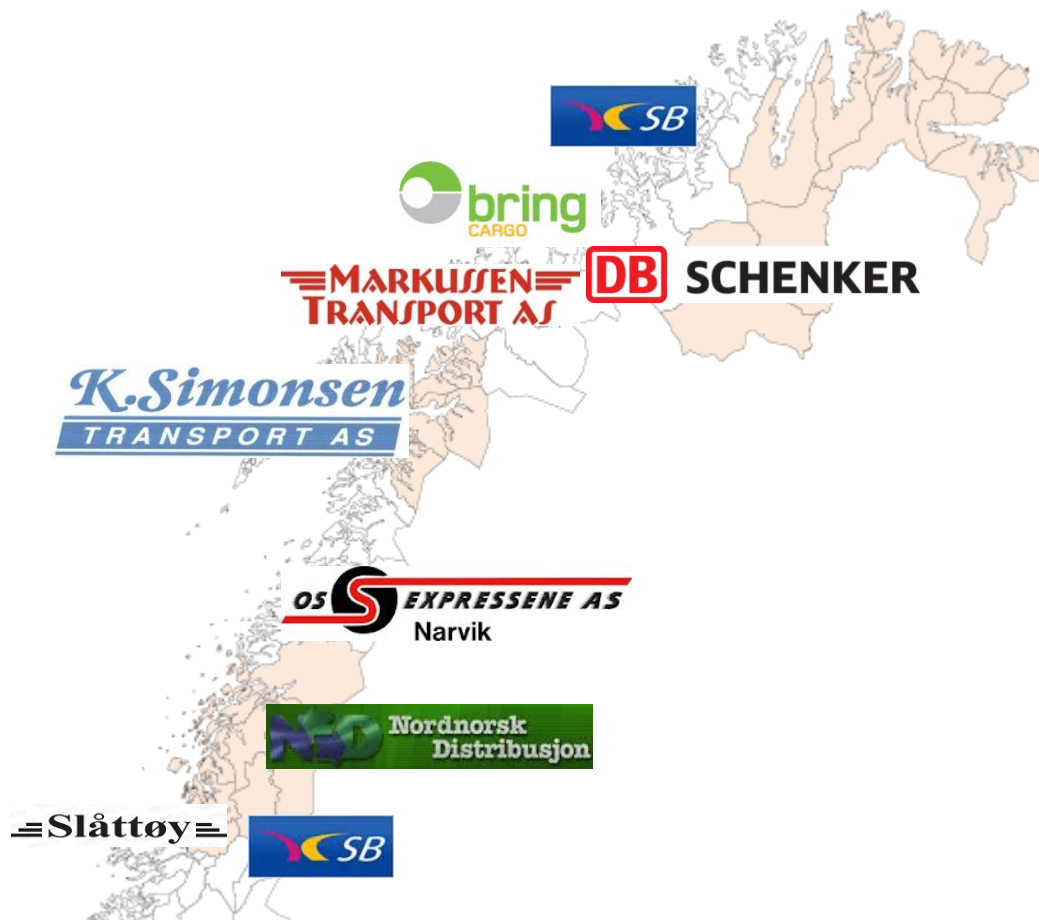
logistikk-næringen er representert i alle regionene i Nord-Norge. Næringen er sterkt overrepresentert i Ofoten. Det er i Ofoten den desidert største bedriften i næringen er lokalisert.

Figur 51 Balassa – logistikk og transport

Kartet under viser andel av total sysselsetting næringen står for i elleve regioner. Jo mørkere farge på regionen, desto større andel av sysselsettingen i regionen står næringen for. Bedriftsmangfoldet er illustrert med logoer til noen av de største bedriftene.

Figur 52 Kart - logistikk og transport

De viktigste oppgavene for logistikknæringen er transportformidling, godsbehandling og lagring og hjelpetjenester i forbindelse med transportinfrastruktur. Transportformidling utføres i stor grad av speditørene. Disse formidler og organiserer transport, utfører tollagentvirksomhet, mottak og sending av gods, håndtering av transportdokumenter og fraktbrev, pakking og utpakking av gods, og veiing. Godsbehandling innebærer blant annet lasting og lossing av gods uavhengig av transportform. Andre hjelpetjenester utgjør blant annet drift av transportsentraler og godsterminaler.

Transportørene står for den fysiske transporten av godset. En del av aktørene i logistikknæringen eier også transportmidler, men som hovedsak er de transportuavhengige og drar nytte av de transportformene som er best egnet for det aktuelle oppdraget. Veitransport er det dominerende transportmiddelet, men for eksempel tidskritiske leveranser sendes gjerne med fly over lange avstander. Er det større mengder med gods som skal fraktes langt så er skip også et alternativ. På enkelte strekninger fungerer det best med framføring på jernbane. Beslutning om valg av transportmiddel tas gjerne av store logistikkbedrifter, speditører, vareeiere og industribedrifter.

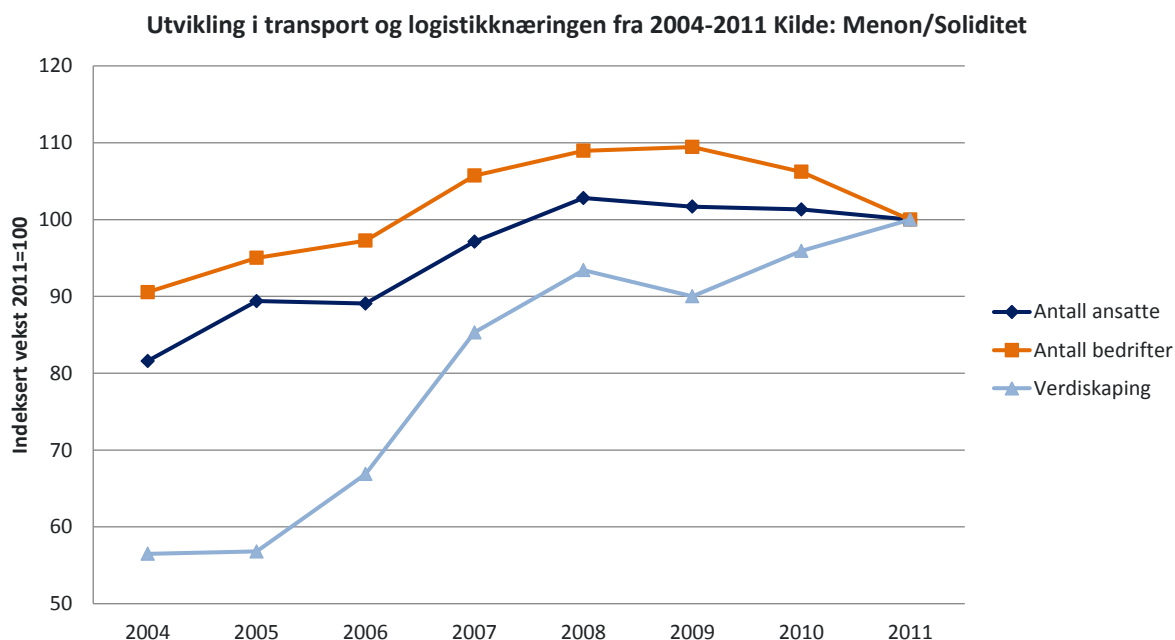
Næringens konkurransefortrinn i Nord-Norge

Nord-Norge ligger langt unna markedene for utenlandsk aktører. Det å være lokal gir næringen et konkurransemessig fortrinn. Sammen med unik kjennskap til trafikale forhold i regionen er nok dette denne næringens viktigste konkurransefortrinn i regionen.

5.6.2. Nøkkeltall for logistikk og transportnæringen

Næringen kan vise til sterk vekst i verdiskaping i perioden sett under ett. Selv om resultatene var noe lavere i 2009 kunne næringen igjen vise til vekst fra 2010 igjen.

Figur 53 Utvikling i verdiskaping, antall ansatte og antall bedrifter fra 2004 til 2011 – logistikk og transport

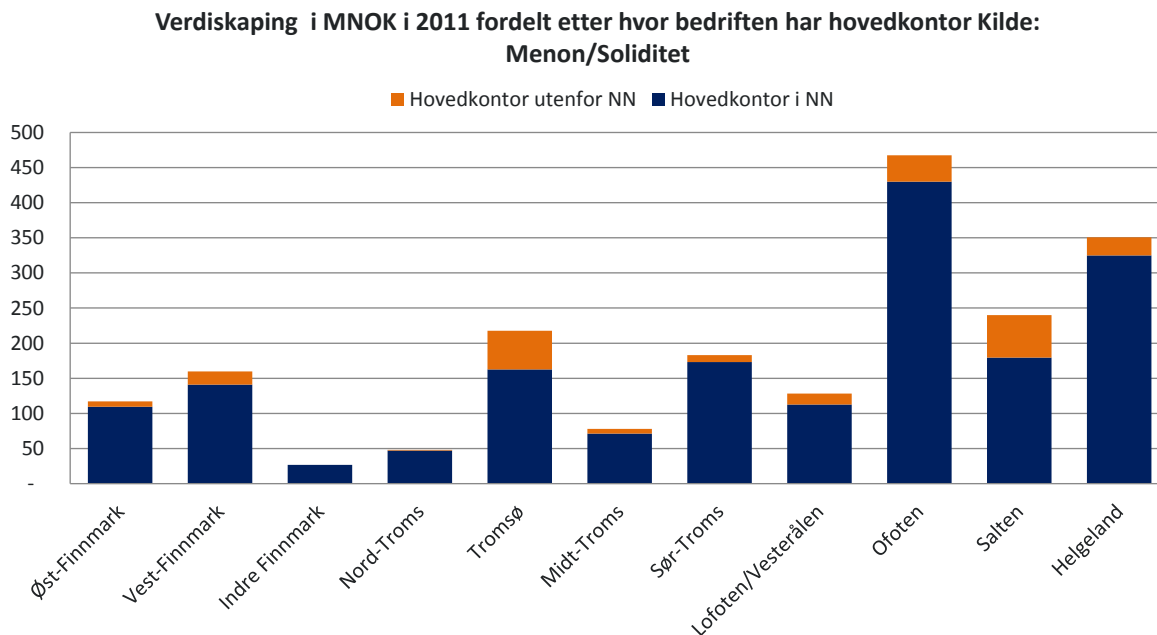

Verdiskaping

Det har vært en samlet vekst i verdiskaping fra 2004 til 2011 i bygg og anleggsnæringen, selv om verdiskapingen i næringen reduseres fra 2008 til 2009.

I Nord-Norge var det de største bedriftene som ble hardest rammet i 2009. Det kraftige fallet fra 2008 til 2009 skyldes hovedsakelig svekkede resultater fra driften for flere av de største selskapene. For å motvirke økte effekter av finanskrisen satte regjeringen inn tiltak i form av krisepakker for å opprettholde aktiviteten i blant annet bygg og anleggsnæringen. Det faktum at de største selskapene ble rammet kan skyldes at de økte midlene som kommunene fikk til disposisjon ble gitt med restriksjoner. En del av disse pengene skulle benyttes til byggeprosjekter, og disse skulle ferdigstilles innen utgangen av 2009. For å få til dette til, måtte pengene bli brukt på mindre prosjekter det var mulig å gjennomføre i løpet av kort tid. Samtidig bidro nok usikkerheten til fremtidig kommuneøkonomi at større investeringer i offentlige bygg og vei ble skjøvet frem i tid. På den måten merket nok de større bygg og anleggsbedriftene mer til krisen enn de mindre. Det faktum at utslaget for næringen som helhet er knyttet til resultatene til de største bedriftene er for så vidt ikke så spesielt. Sårbarheten er knyttet til bedriftenes betydning som hjørnesteinsbedrift i lokalsamfunnet.

Figur 54 Verdiskaping fordelt etter hvor bedriften har hovedkontor – logistikk og transport

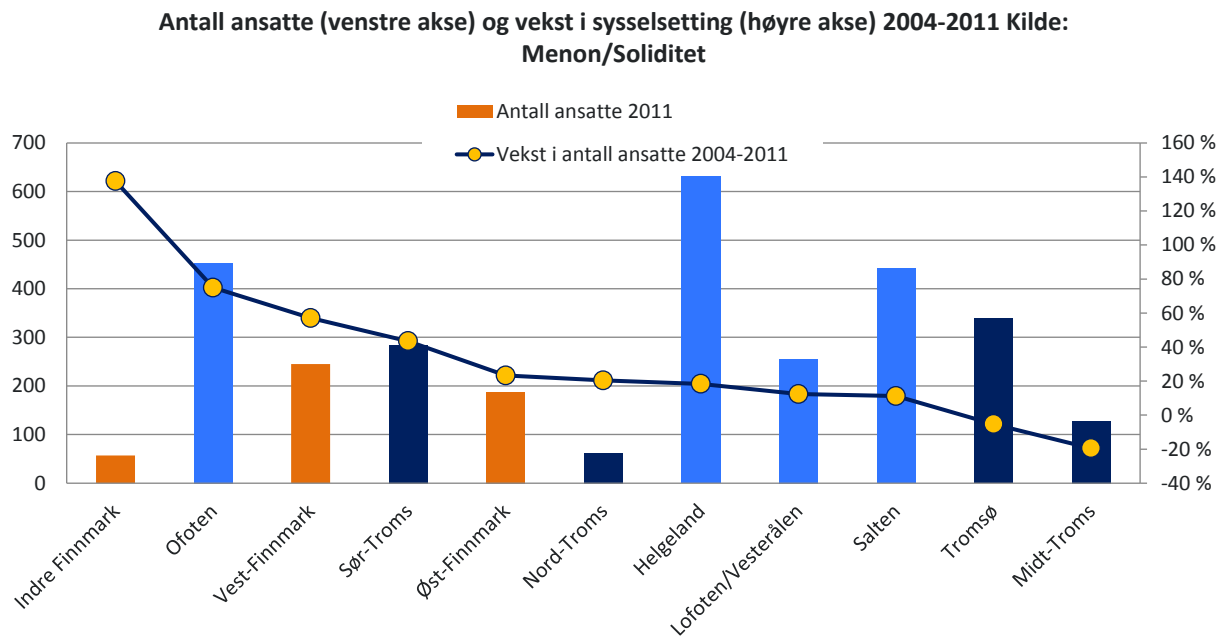

Det nordnorske markedet er attraktivt. Figuren over viser to poenger. Med unntak av Nord-Troms er det i samtlige regioner etablert avdelinger av bedrifter med hovedkontor lokalisert utenfor Nord-Norge. Andelen av verdiskapingen disse står for er uten unntak marginal. Et andre poeng som figuren over viser er at jo lenger sør i Nord-Norge, jo større andel av verdiskapingen i regionen er knyttet til avdelinger der hovedkontoret befinner seg utenfor Nord-Norge, med unntak av Tromsø.

Syssetting

Litt over 3 000 personer har sitt virke i transport og logistikknæringen i 2011. Antall ansatte har økt frem til toppåret 2009. Dette til tross for jevnt økende resultatene, med unntak av 2009. Nordland er klart det største fylket målt i sysselsetting og over halvparten av de ansatte i næringen i Nord-Norge har sin arbeidsplass her. Selskapene med flest ansatte bidrar til svingningene i sysselsettingen i perioden, men også de mindre selskapene svinger betraktelig i antall ansatte fra år til år. Hva dette skyldes er vanskelig å si.

Figur 55 Gjennomsnittlig antall ansatte og vekst i antall ansatte – logistikk og transport

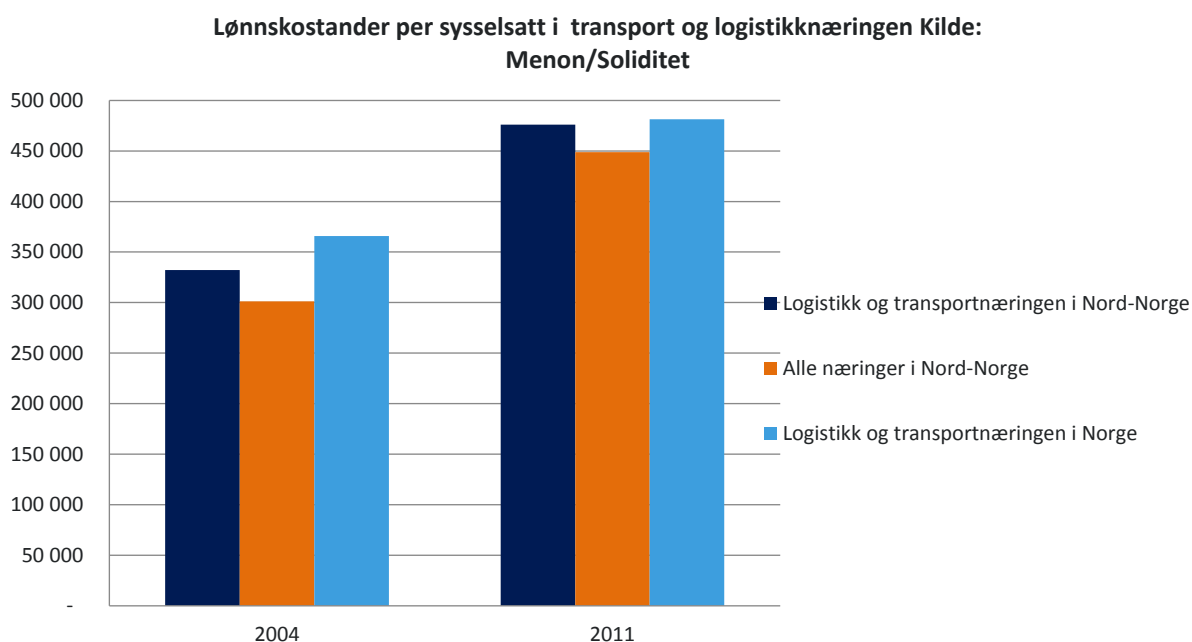
5.6.3. Lønnsomhet og produktivitet

Flere mål kan brukes for å vise lønnsomhet og produktivitet i en næring. Lønn per sysselsatt viser hva en medarbeider i snitt koster i en næring eller i et område. Driftsmargin er et enhetsmål som forteller om hvordan resultat i prosent av en ekstra omsatt krone kaster av seg. Totalkapitalrentabiliteten viser avkastning av investert kapital.

Lønnsnivå

Lønnsnivået i transport og logistikknæringen i Nord-Norge er høyere enn i regionen samlet, men ligger noe under næringen nasjonalt. Fra 2004 til 2010 har næringen i Nord-Norge nesten dekket hele lønnsgapet til næringen nasjonalt. Det er vanskelig å si hvorfor dette kan ha skjedd, men en profesjonalisering av næringen kan ha bidratt positivt. Datamaterialet viser blant annet at de etablerte enhetene har vokst i størrelse. Noe av dette har trolig skjedd gjennom oppkjøp.

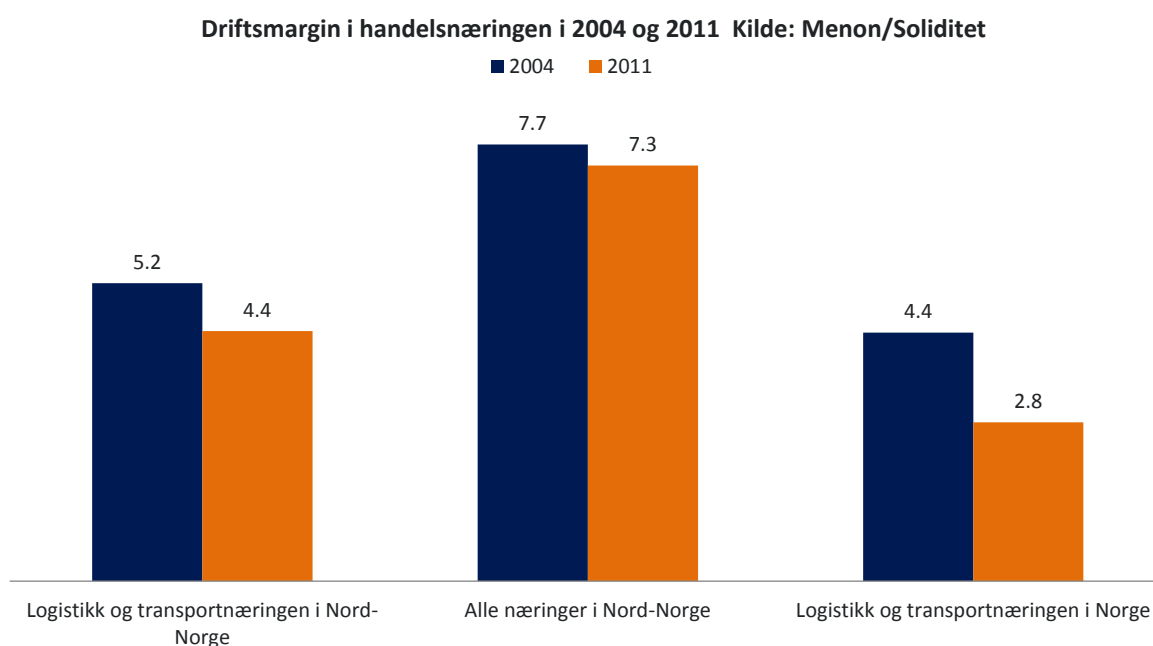
Figur 56 Lønnskostnader per sysselsatt – logistikk og transport

Driftsmargin

Studerer man utviklingen i driftsmarginen ser man at marginene har falt fra 5,2 prosent i 2004 til 4,4 prosent i 2011. Transport og logistikknæringen i Nord-Norge har vesentlige høyere driftsmarginer enn næringen nasjonalt. Mens priskonkurranse fra utenlandske leverandører preger markedet lengre sør i landet, kan lange avstander bidra til noe skjerming av næringen i nord. Dette har vi imidlertid ikke klart å bekrefte. Fallende marginer betyr i praksis at kostnadene øker mer enn omsetningen, noe som resulterer i næringen sitter igjen med mindre per omsatte krone.

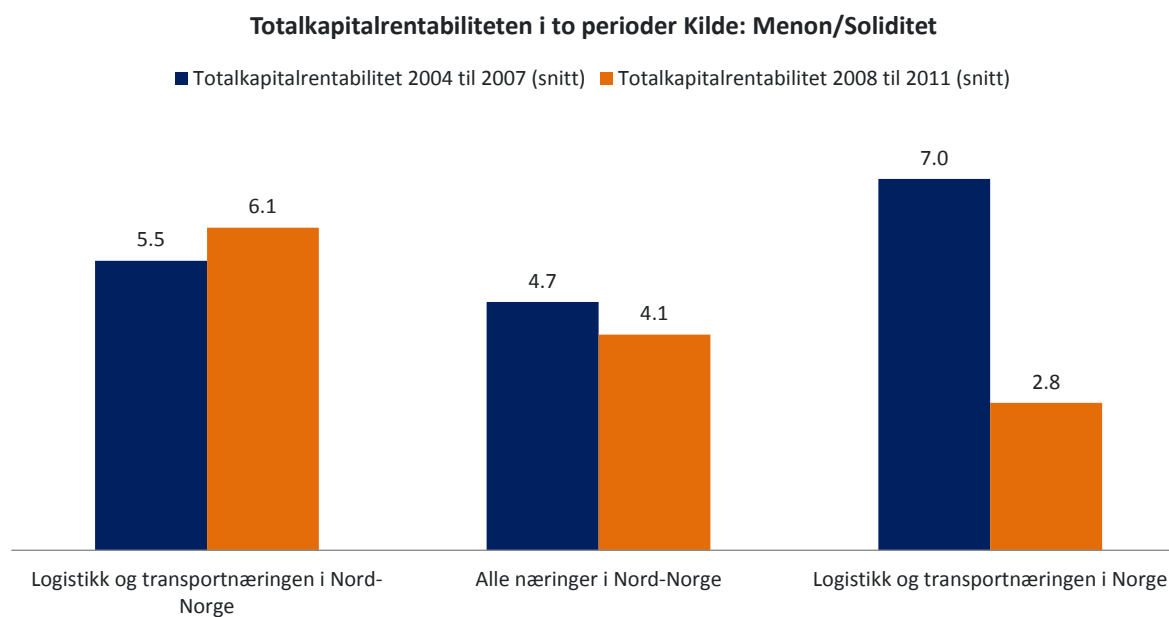
Figur 57 Driftsmargin – logistikk og transport

Totalkapitalrentabilitet

I perioden 2004 til 2007 hadde transport og logistikknæringen i snitt en høyere avkastning på investert kapital enn næringslivet i Nord-Norge. Mens avkastningen på investert kapital i næringen nasjonalt falt dramatisk til 2011, har bedriftene i Nord-Norge klart å øke denne. Det svake resultatet for næringen nasjonalt skyldes primært store tap knyttet til en sentral aktør.

Figur 58 Totalkapitalrentabilitet – logistikk og transport

5.7. Kunnskapsintensive forretningstjenester - en næring i vekst

Kunnskapsintensive forretningstjenester (KIFT) leverer profesjonell kunnskap som sin viktigste tjeneste. Med en verdiskaping på 3,3 milliarder og nesten 5 500 ansatte er dette en relativt sett mindre næring i Nord-Norge enn nasjonalt. En åpenbar grunn er at leverandører av kunnskapsbaserte tjenester rettet mot næringer studert i kunnskapsinnhenting er lagt til den respektive næringen. I praksis betyr dette at byggetekniske rådgivere ligger i bygg- og anleggsnæringen og ikke her. Kunnskapsbaserte tjenesteytere skaper verdi gjennom å løse problemer for kunder (Kålshaugen, 2011). De viktigste innsatsfaktorene for verdiskaping hos kunnskapsbaserte tjenesteytere er kompetanse (individuelle og organisatorisk) og relasjoner (Løwendahl, 1997).

Næringslivet utvikles gjennom kunnskap og kompetanse. En av måtene høykostlandet Norge kan konkurrere på er å legge innovasjon og kompetanse inn i produkter og tjenester, slik at enten produktiviteten blir høyere, kvaliteten er bedre.

Selv om KIFT relativt sett er en mindre næring i Nord-Norge, er aktiviteten spredt utover hele Nord-Norge. Likevel er tendensen at næringen er sterkest konsentrert i regioner med større bysentrum som Tromsø, Vest-Finnmark (Hammerfest og Alta), Salten (Bodø), Ofoten (Narvik) og Helgeland (Mo I Rana, Sandnessjøen og Mosjøen). I Vest-Finnmark og Tromsø utgjør KIFT nesten åtte prosent av ansatte i næringslivet.

Tabell 10 Hovedstørrelser - KIFT

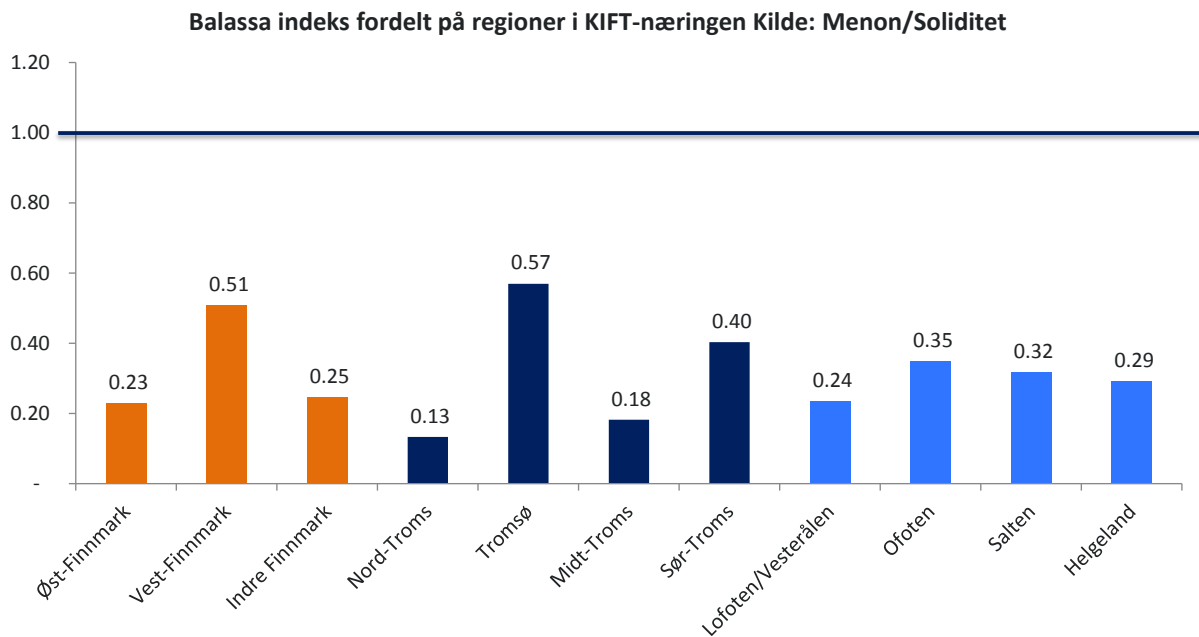
Delregioner	Antall ansatte 2011	Antall bedrifter 2011	Totale inntekter 2011 (i mill. kr)	Lønnskostnader 2011 (i mill. kr)	Verdiskaping 2011 (i mill. kr)	Totalkapital- rentabilitet 2011
Øst-Finnmark	153	57	178	93	104	-1.2
Vest-Finnmark	735	94	645	371	400	5.3
Indre Finnmark	32	13	39	20	25	20.3
SUM Finnmark	920	164	863	484	529	
Nord-Troms	70	25	101	32	28	-15.9
Tromsø	1 621	248	1 891	849	989	3.0
Midt-Troms	182	53	133	70	84	8.4
Sør-Troms	349	91	413	198	234	9.9
SUM Troms	2 222	417	2 538	1 148	1 335	
Lofoten/Vesteråler	334	105	520	173	236	15.1
Ofoten	347	61	370	187	227	15.3
Salten	994	187	1 014	524	586	2.7
Helgeland	669	147	726	340	430	2.1
SUM Nordland	2 344	500	2 631	1 224	1 479	
SUM Nord-Norge	5 486	1 081	6 032	2 856	3 343	

KIFT-næringen består i hovedsak av små bedrifter der medianbedriften har en ansatt, mens gjennomsnittsbedriften er noe større fra to til syv ansatte. De største bedriftene finner vi i Vest-Finnmark, Tromsø og Ofoten. Disse har i snitt fem til seks ansatte.

5.7.1. KIFT er lavt representert i Nord-Norge sett i forhold til i landet forøvrig

Kunnskapsbaserte tjenesteytere er plassert i og rundt de største byene i Norge og hvor det er etablerte kunnskapsmiljøer, det vil si Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger, Kristiansand, Bodø, Tromsø (Kvålshaugen, 2011). Eller sagt på en annen måte – KIFT-næringen har sitt geografiske tyngdepunkt i større byregioner. Denne trenden finner vi også i Nord-Norge. Figuren under viser at KIFT-næringen er lavt representert i næringslivet i Nord-Norge sett i forhold til landet for øvrig. Den relative konsentrasjonen er fra halvparten til nede i litt over ti prosent relativt til på landsbasis. Vi finner både leverandører av bransjeuavhengige og mer bransjerettede leveranser av kunnskapstjenester. En forklaring på at KIFT-næringen er lavt representert i Nord-Norge kan også være at kunnskapsleverandører knyttet direkte opp mot en av de andre næringene som studeres, enten i denne eller en av de andre sektoranalysene, er tatt ut av KIFT og lagt til i sine respektive næringer. Dette er gjort fordi man i minst grad ønsket overlapp mellom næringene.

Figur 59 Balassa - KIFT

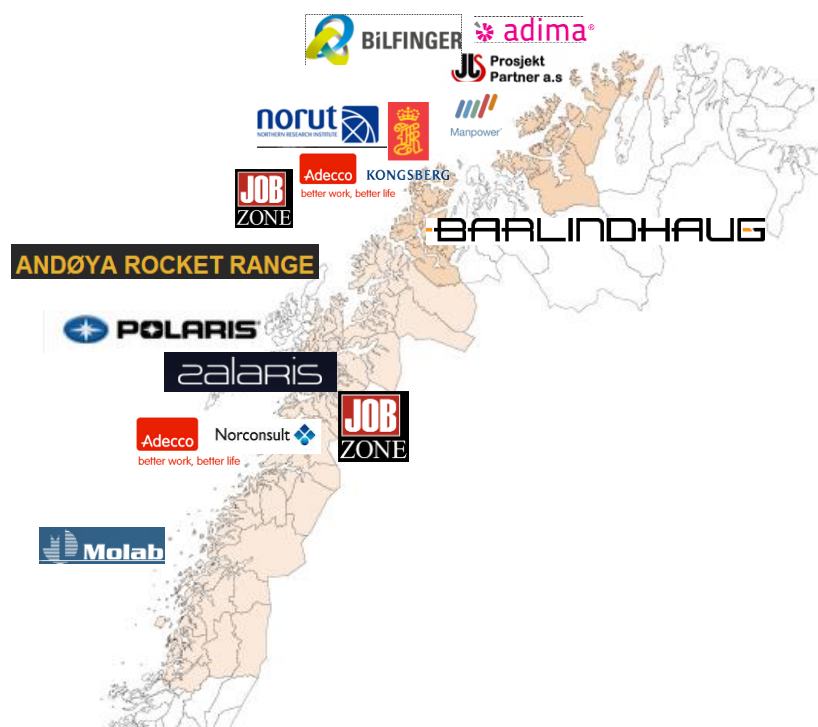

En implikasjon av den lave konsentrasjonen kan være at KIFT-næringen i Nord-Norge ikke står på egne ben og at de i størst grad betjener lokalt næringsliv. De som er til stede i regionen betjener de aktørene som selv er lokale og regionale. Slik næringen er definert her finner vi bedriftene innen juridisk tjenesteyting, administrativ rådgivning, forskningsinstitusjoner, arbeidsformidling, teknisk- og vitenskapelig tjenesteyting og IT-tjenester²³.

Kartet under ansatte i KIFT-næringen som andel av sysselsettingen i regionen. Kartet viser også lokaliseringen til noen av de største KIFT-bedriftene.

²³ Rådgivning innen bygg og anlegg, skipsmegling og olje og gastjenester er allokert til sine respektive næringer.

Figur 60 Kart - KIFT

Kunnskapsbaserte tjenestebedrifter er problemløserne og leverer sine tjenester til andre virksomheter. KIFT-bedriftene tilhører kunnskapsnæringen og har kunnskap som sin hovedinnsatsfaktor eller som kombinerer avansert kunnskap med andre innsatsfaktorer (Kvålshaugen, 2011). Kunnskapsbaserte tjenesteytere utvikles i samarbeid med andre virksomheter ved at kundene er krevende og kunnskapsrike (Anand et al., 2007; Faulconbridge, 2006; Skjølsvik, Løwendahl, Kvålshaugen, & Fosstenløyken, 2007).

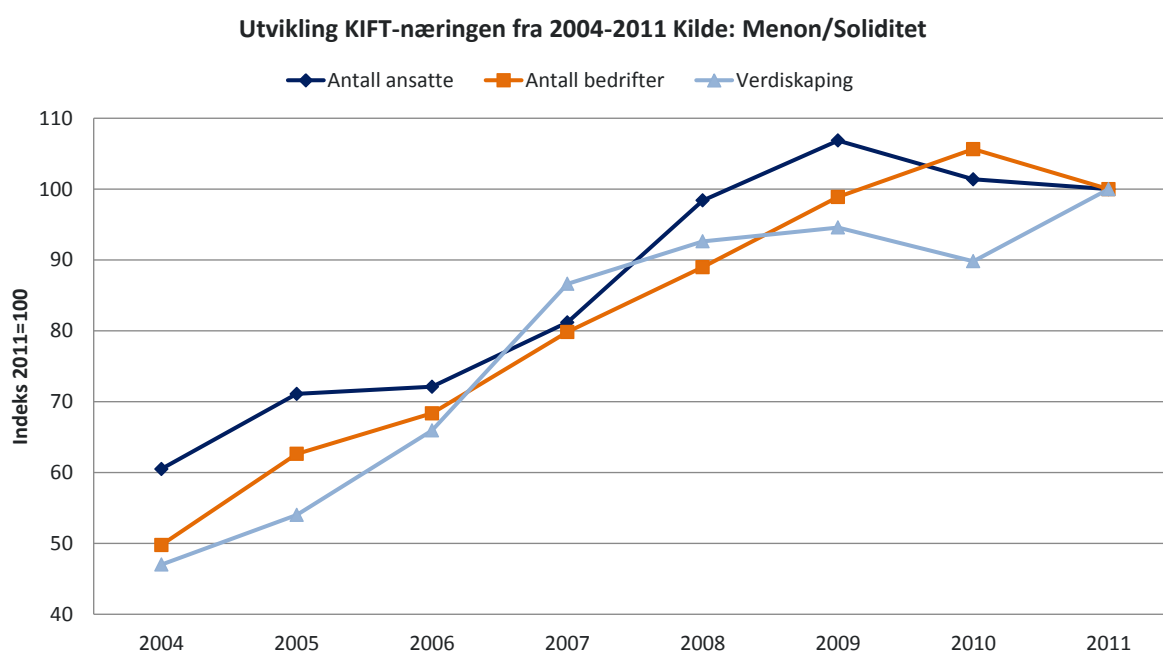
Næringens konkurransefortrinn i Nord-Norge

En næring har et konkurransefortrinn når konkurrenter i andre regioner vanskelig kan kopiere fortrinnet. For KIFT-næringen fremstår nærhet til markedet og lokalkunnskap som det viktigste fortrinnet. Man kan si det at kunnskapsbaserte tjenester i stor grad selges gjennom rykte og renommé. Et reelt konkurransefortrinn har næringen gjennom oppdrag knyttet til leveranser av spesialisert kunnskap inn mot sterke klynger i regionen. Eksempelvis kunnskapsbaserte tjenester knyttet til spesielle utfordringer innen arktisk miljø for å nevne et eksempel fra de næringene som denne rapporten behandler.

5.7.2. Nøkkeltall for KIFT-næringen

Fra 2004 til 2011 har veksten i KIFT-næringen vært jevnt kraftig i hele perioden. Næringen klarte seg godt gjennom finanskrisen selv om veksten flatet noe ut fra 2008 til 2009/10. Inntektene reduseres noe fra 2009 til 2010 for så å øke igjen til 2011. Veksten i sysselsetting følger i stor grad samme vekstkurve som verdiskaping i næringen, selv om den i 2011 har noen færre ansatte enn i 2009. Reduksjonen er knyttet til et selskap som fremdeles har betydelige aktiviteter i Nord-Norge. Det er derfor grunn til å tro at dette er bedriftsinterne forhold snarere enn en konsekvens av redusert etterspørsel etter denne næringens tjenester.

Figur 61 Utvikling i verdiskaping, antall ansatte og antall bedrifter fra 2004 til 2011 - KIFT

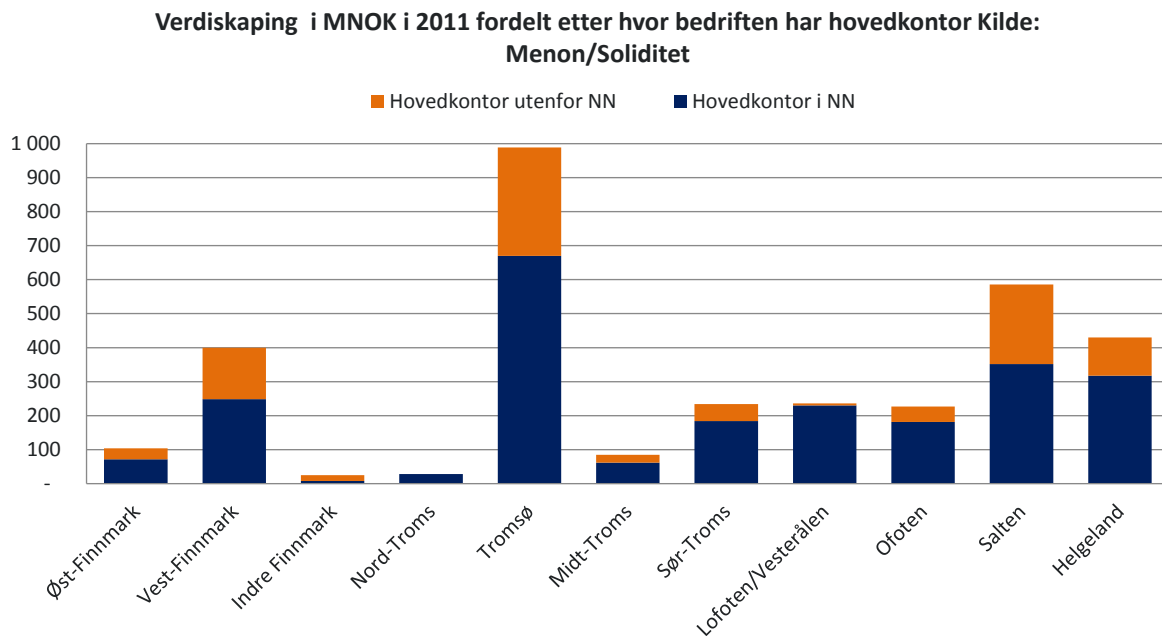

Verdiskaping

KIFT-næringen lever av å levere andre tjenester. I tøffe økonomiske tider er det naturlig at bedriftene i mindre grad kjøper tjenester eksternt, og heller forsøker å løse utfordringene internt. En undersøkelse gjort på NHH²⁴ om norske bedrifter gjennom finanskrisen påpeker at timingen for både når krisen inntraff og når den ble avsluttet oppleves forskjellig. Gjennom undersøkelsen oppga 35,5 prosent av bedriftene at krisen først traff dem i 2009 og nesten elleve prosent at den traff dem i 2010. 45,3 prosent av bedriftene oppga at krisen enda ikke er over. At verdiskapingen faller først i 2009 kan være et uttrykk for dette fenomenet uten at vi vet dette med sikkerhet.

²⁴ Lasse Lien, NHH «Norske bedrifter gjennom finanskrisen».

Figur 62 Verdiskaping fordelt etter hvor bedriften har hovedkontor - KIFT

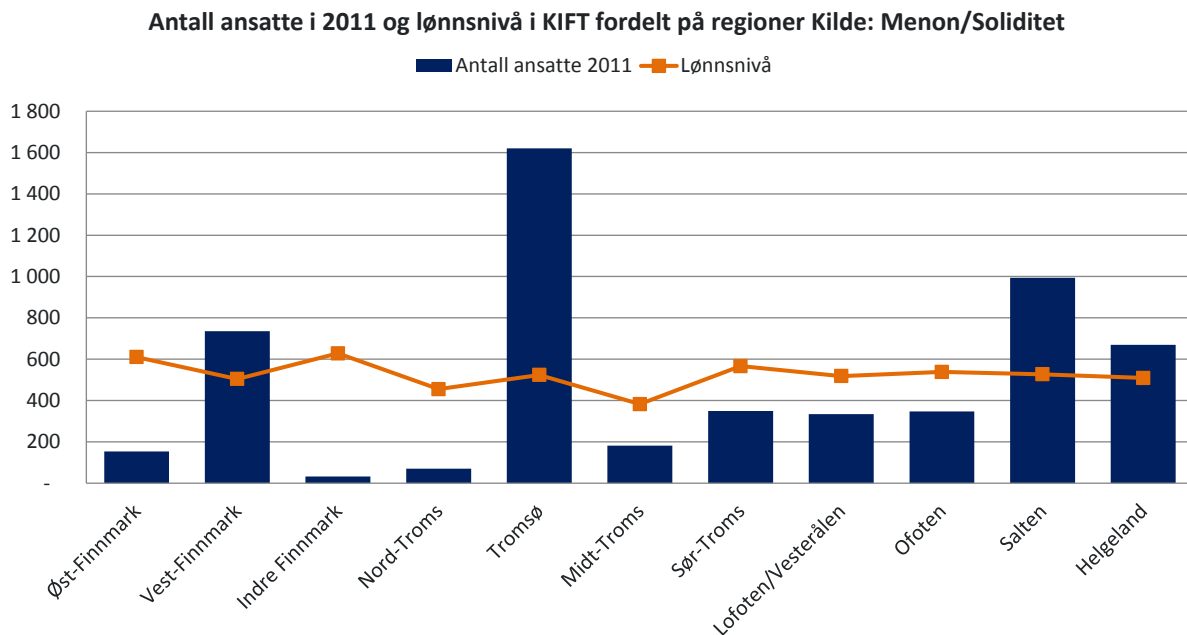

Det nordnorske markedet fremstår som attraktivt å etablere lokale avdelinger. Figuren over viser to poenger. Med unntak av Nord-Troms er det i samtlige regioner etablert avdelinger av bedrifter med hovedkontor lokalisert utenfor Nord-Norge. Andelen av verdiskapingen disse står for er marginal i flere av regionene med unntak av regioner med større byer, slik som Alta i Vest-Finnmark, Tromsø og Bodø.

Syssetting

Med litt under 5 500 ansatte i 2011 fremstår KIFT-næringen som liten i regionen. Tilsvarende som for flere andre næringer vi har sett på har antall ansatte økt i perioden til tross for et år med reduserte resultater. Den sterke veksten i antall ansatte kommer delvis av et lavt utgangspunkt og delvis flere nyetableringen i perioden. Figuren under viser at lønnsnivået i KIFT-næringen er relativt likt i hele regionen uansett antall ansatte. Antall ansatte i KIFT-næringen varierer sterkt mellom regionene. Tromsø er klart den største regionen målt i sysselsetting med 30 prosent.

Figur 63 Gjennomsnittlig antall ansatte og lønn per ansatt - KIFT

5.8. Finansnæringen - tjenesteleverandør for vekst og utvikling

Næringslivet er avhengig av en velfungerende finansnæring. Den er en avgjørende tjenesteleverandør for vekst og utvikling i annet næringsliv gjennom kanalisering av kapital til foretak med høy vekst, lønnsomhet og verdiskaping fra eksterne kapitaleiere. Næringen bidrar også med omfattende kompetanse om hvor kapitalen bør kanaliseres og løser midlertidig likviditetsutfordringer for næringslivet, husholdningenes og offentlig sektor. I tillegg spiller finansnæringen en avgjørende rolle ved å avdempes risiko gjennom ulike forsikringsprodukter.

Næringen har hatt en sterk utvikling de siste ti årene hvor de mindre kunnskapsintensive tjenestene har blitt effektivisert og marginalisert gjennom digitalisering. Det har derfor vært økt behov for kompetanse i finansnæringen. Sammensetningen av ansatte har endret seg som følge av dette og andelen høyere utdannede med spesialisert kompetanse har økt kraftig²⁵. Man har likevel ikke sett tilsvarende kompetansevekst i Nord-Norge som i resten av landet. Digitaliseringen har også medført at bosetningsmønster ikke lenger er en avgjørende faktor for lokalisering av bankvirksomhet.

Det foregår en økende grad av sentralisering og internasjonalisering av finanssektoren. Et eksempel på dette er Nordlandsbanken som ble kjøpt opp av DNB i 2002. Etter ti år, i oktober 2012, ser man at Nordlandsbanken ble avvirket som bank. Nord-Norge mistet da sin første forretningsbank, etablert allerede i 1893²⁶. Nordlandsbanken var frem til avviklingen den største banken i Salten, målt i sysselsetting. Derimot tyder det ikke på en omfattende trend i form av oppkjøp av nasjonale eller internasjonale aktører når man ser på antall sysselsatte i bedrifter med hovedkontor utenfor regionen i Nord-Norge.

²⁵ En kunnskapsbasert Finansnæring, Menon/BI 2011.

²⁶ <http://www11.nrk.no/nyheter/distrikt/nordland/1.8373720>

For at næringen i Nord-Norge skal klare seg i et konkurranseintensivt marked i fremtiden fordrer det at de klarer å utnytte de komparative fortrinnene gjennom nærhet til viktige kunder innenfor vekstnæringer i Nord, som fiskeri og havbruk, petroleum og til dels arktisk shipping.

Tabell 11 Hovedstørrelser 2011 Kilde: SSB og Menon/Soliditet - finans

	Verdiskaping (millioner kroner)	Sysselsetting
Nordland	2093	1341
Troms	1822	1023
Finnmark	302	197
Totalt	4217	2561

I 2011 skapte næringer verdier for rundt 4,2 milliarder kroner og sysselsatte i overkant av 2 500 mennesker i Nord-Norge. Finnmark utgjør kun åtte prosent av sysselsetting og syv prosent av de skapte verdiene i regionen. I Troms er store deler av de sysselsatte lokalisert i Tromsø. Nesten 800 av litt over 1 000 har sitt virke i Tromsø. I Nordland er sysselsettingen noe mer spredt.

Den klart største aktøren er Sparebank Nord-Norge. De dominerer finansnæringens sysselsetting i Nord med 881 årsverk ved utgangen av 2012²⁷. De har filialer i hele Nord-Norge. Hovedkontoret er i dag lokalisert i Tromsø. Andre aktører med flere enn 100 ansatte er Helgeland Sparebank, DnB, IF Skadeforsikring og Nordea Bank.

De klart dominerende aktørene målt i sysselsetting er bankvirksomhet med nesten 1 700 av 2500 ansatte. Skadeforsikring har 245 ansatte og revisjon 210, disse er henholdsvis andre og tredje største gruppe av bedrifter.

Kartet under viser andel av total sysselsetting næringen står for i elleve regioner. Jo mørkere farge på regionen, desto større andel av sysselsettingen i regionen står næringen for. Bedriftsmangfoldet er illustrert med logoer til noen av de største bedriftene.

²⁷ Regnskapstallene for 2011 viser 745 ansatte.

Figur 64 Kart - finansnæringen

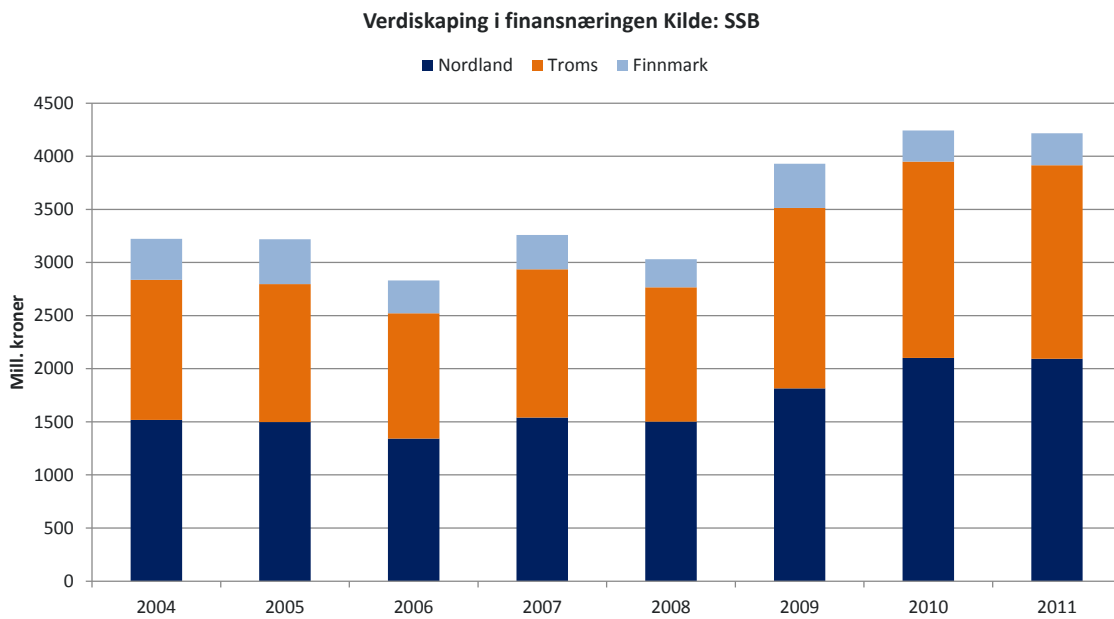
5.8.1. Finansnæringen har behov for fornyelse for å stå rustet i økende grad av konkurranse

Fra 2004 til 2011 har sysselsettingsnivået holdt seg stabilt. Næringen hadde i 2004 rundt 2 500 ansatte, og dette var status i 2011 også. Det har vært vekst i verdiskaping. Utlånsveksten til bankene kan også være en indikator på utviklingen i finansnæringen i regionen. Den viser at utlånsveksten til bedrifter i Nord har vært betraktelig lavere enn Norge for øvrig.

Verdiskaping

Ser man på verdiskaping i regionen, har Nordland den klart største andelen. Veksten i verdiskapingen i perioden har vært hovedsakelig i Nordland og Troms. Finnmark har en lavere verdiskaping i finansnæringen i 2011 enn de hadde i 2004, til tross for at verdiene er vist i løpende kroner.

Figur 65 Verdiskaping - finansnæringen

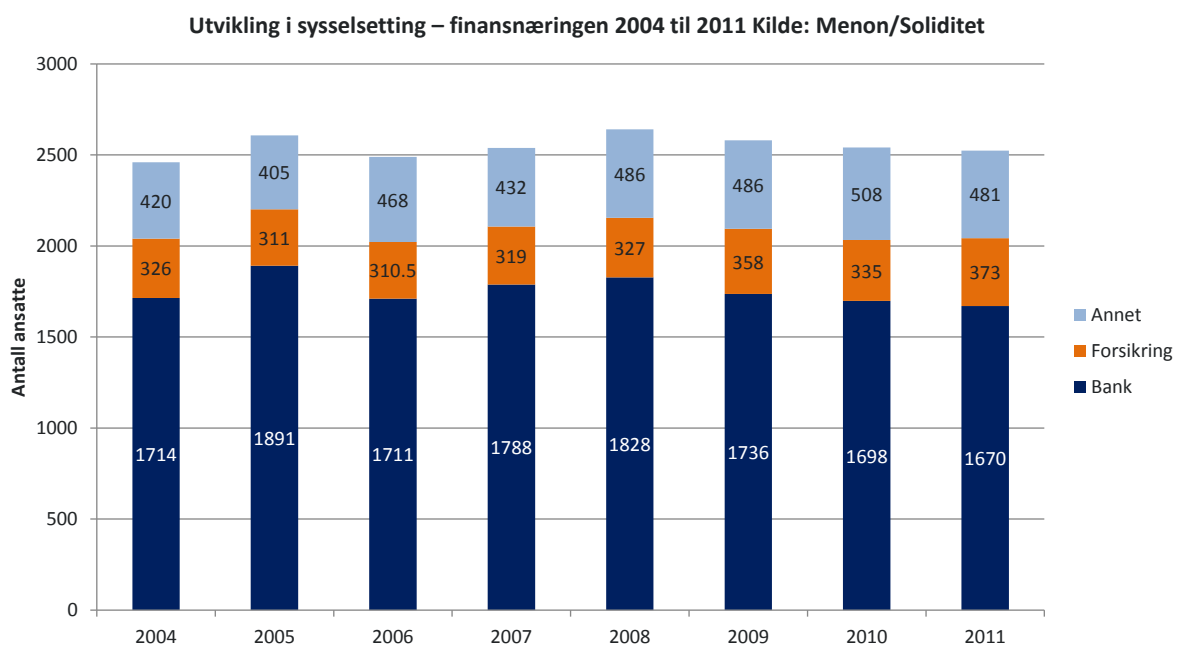

Syssetting

Det har vært svak utvikling i syssetting der det syssettes i stor grad like mange mennesker i 2004 som i 2011. Det har vært noen endringer i den regionale sammensetningen av syssettingen der man ser en økende grad av sentralisering til de større regionene i Nord-Norge.

De ulike segmenter innenfor finansielle tjenester har noe ulik utvikling. Bankvirksomhet syssetter noe færre enn i 2004, men reduksjonen er relativt begrenset. Forsikring har derimot vokst noe. Innenfor gruppen *Annet* er det hovedsakelig vekst i syssette innenfor revisjon som bidrar til at denne øker.

Figur 66 Syssetting - finansnæringen

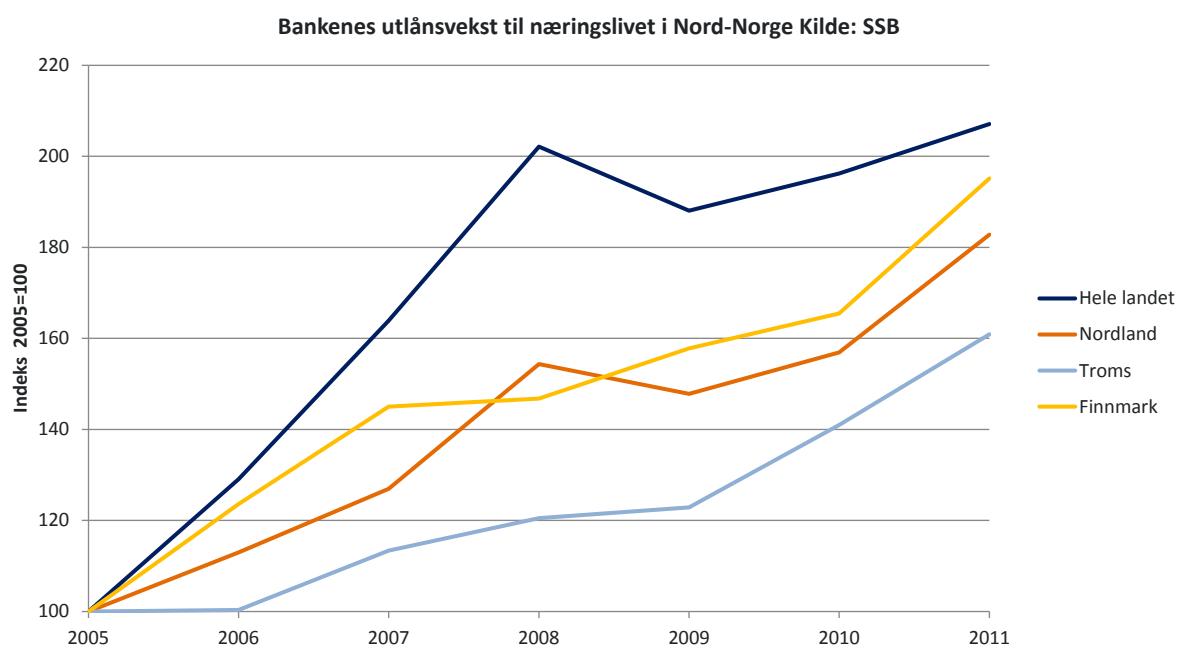
Tilgang på kapital

Finansiering av nyskaping og nyetablering er en avgjørende kilde for vekst. Lokale institusjoner som banker, investeringselskap og Innovasjon Norge spiller ofte en viktig rolle i denne sammenhengen.

Innenfor finansnæringen er bankene den vanligste kilden til ekstern fremmedkapital. Lokale banker kan være medvirkende til å redusere informasjonsasymmetrien mellom låntaker og utlåner da de kan sitte på viktig lokal kompetanse.

Utviklingen i utlånsveksten til bedrifter i Nord-Norge viser at den er betraktelig lavere enn utviklingen i Norge for øvrig. Manglende tilgang på kapital kan være et hinder for fremtidig vekst i regionen.

Figur 67 Utlånsrente

Innovasjon Norge er en viktig tilfører av kapital til bedrifter i Nord-Norge. Om lag 30 prosent av Innovasjon Norges utlån kanaliseres til Nord-Norge.

5.9. Resten av næringslivet - en stor næring med lav vekst

Resten av næringslivet er den samlegruppen over bedrifter som ikke faller innenfor noen av sektoranalysene eller de næringsspesifikke beskrivelsene som er gjort i denne rapporten. I alt utgjør denne samlegruppen i underkant av 21 700 ansatte i Nord-Norge fordelt på 7600 bedrifter. Den totale verdiskapingen var på nesten 15 milliarder i 2011. Nordland er den største regionen med nesten 11 000 ansatte fulgt av Troms med rundt 7500 og Finnmark med 3500. I snitt er dette rundt 20 prosent av det private næringslivet i Nord-Norge. Næringen er i stor grad en tjenesteleverandør. Omfanget av næringen følger bosetningsmønster og den generelle næringsaktiviteten i et område.

Tabell 12 Hovedstørrelser – resten av næringslivet

Delregioner	Antall sysselsatte 2011	Antall bedrifter 2011	Totale inntekter 2011 (i mill. kr)	Lønnskostnader 2011 (i mill. kr)	Verdiskaping 2011 (i mill. kr)	Total kapitalrentabilitet 2011
Øst-Finnmark	1 168	404	1 762	576	780	5.1
Vest-Finnmark	2 039	640	2 298	824	1 217	2.5
Indre Finnmark	300	130	334	134	169	2.3
Sum Finnmark	3 507	1 174	4 394	1 533	2 167	
Nord-Troms	595	197	784	242	380	13.8
Tromsø	4 304	1 260	6 614	1 932	3 232	4.6
Midt-Troms	1 135	399	1 523	450	792	7.1
Sør-Troms	1 432	573	2 140	571	1 078	3.9
Sum Troms	7 466	2 429	11 061	3 195	5 481	
Lofoten/Vesterålen	1 933	934	2 492	818	1 404	5.3
Ofoten	1 105	464	1 386	431	664	4.1
Salten	4 652	1 481	7 158	2 152	3 717	2.5
Helgeland	3 099	1 121	3 835	1 133	1 750	2.5
Sum Nordland	10 789	4 000	14 871	4 534	7 535	
SUM Nord-Norge	21 762	7 603	30 326	9 262	15 183	

Det er enkelte hovedgrupper som dominerer denne aktørgruppen. Rengjøringstjenester er den største enkeltgruppen med nesten 2 000 sysselsatte tett etterfulgt av private barnehager på omtrent 1 800 sysselsatte og luftfartsrelaterte tjenester på rundt 1 450 ansatte. Ellers er andre tjenesteytende grupper til både private husholdninger og bedrifter, som frisører og regnskapselskaper, godt representert. Det er også en rekke andre offentlig initierte eller finansierte bedrifter utenom barnehager. Eksempel på dette er attføringsbedrifter. Teleleverandører og annen IKT-virksomhet innenfor tele og IT finner man også i denne gruppen.

Kartet under viser andel av total sysselsetting næringen står for i elleve regioner. Jo mørkere farge på regionen, desto større andel av sysselsettingen i regionen står næringen for. Bedriftsmangfoldet er illustrert med logoer til noen av de største bedriftene.

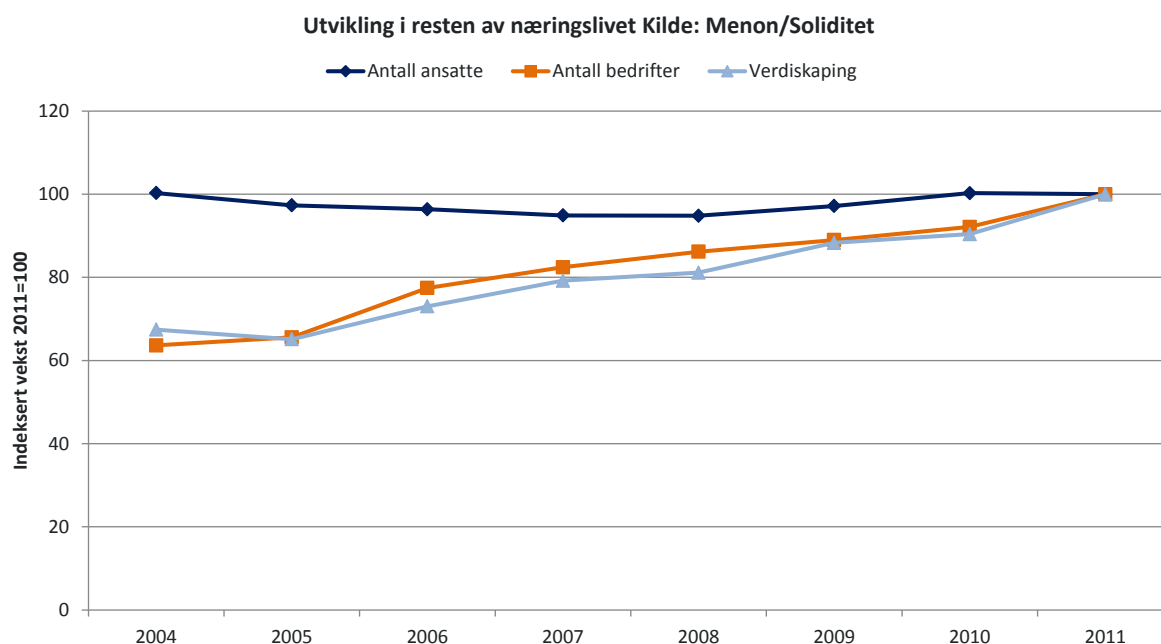
Figur 68 Kart - resten av næringslivet

5.9.1. Nøkkeltall for resten av næringslivet

Utviklingen i næringen er i mindre grad relevant da den er sammensatt av en rekke ulike næringer som i liten eller ingen grad er i samme verdikjede eller påvirkes av en annens virksomhet.

Figur 69 Utvikling i verdiskaping, antall ansatte og antall bedrifter fra 2004 til 2011 – resten av næringslivet

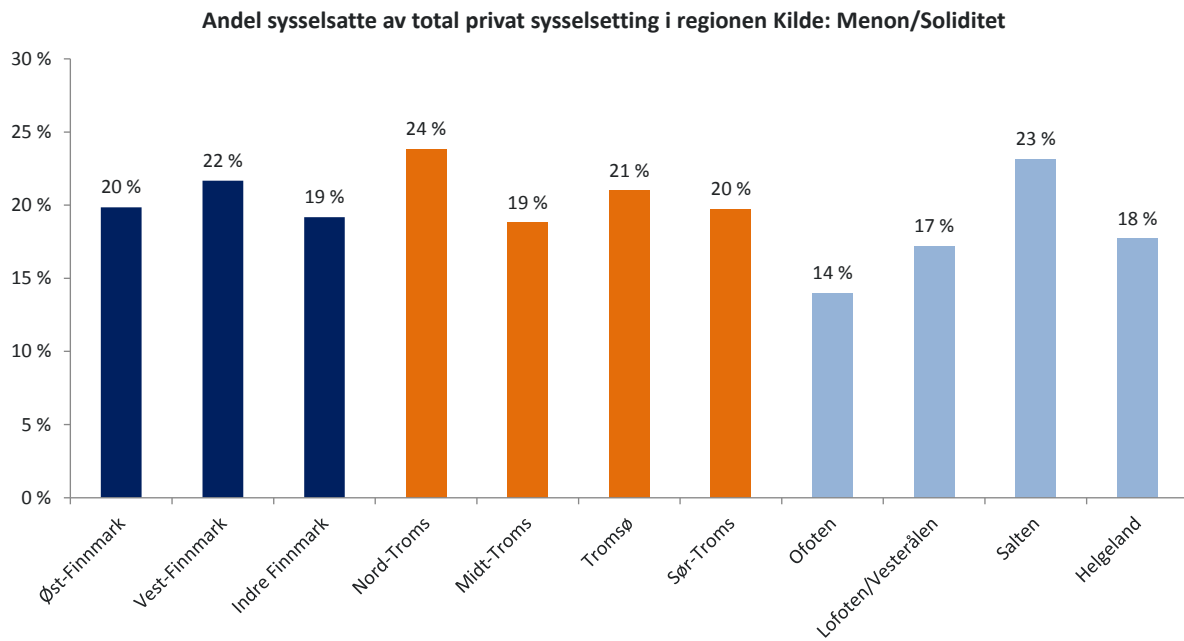
Ser man på utviklingen har antatt ansatte ligget stabil over perioden, mens verdiskapingen i løpende kroner har økt. Antall ansatte i resten av næringslivet er svært stabil fra litt over 21 800 i 2004 og 21 760 i 2011. Verdiskapingen har økt fra 10 til 15 milliarder kroner. Vekstraten til verdiskapingen er på linje med handelsnæringen i Nord-Norge.

De tre største arbeidsgiverne i regionene er ISS Facility Services, Avinor og Telenor som sysselsetter til sammen over 2300 i Nord-Norge. ISS Facility Services og Avinor sysselsetter alene nesten 900 personer hver. Telenor har i overkant av 500.

De største enkeltbedriftene i regionen er lokalisert i Bodø(Salten) eller Tromsø. Avinor har over 200 ansatte i Bodø. En annen stor aktør er Tromsprodukt. Tromsprodukt er en attføringsbedrift og tilbyder av arbeidsmarkedstiltak. De leverer tjenester og produkter inn mot en rekke bransjer som catering og kantinedrift, profileringstjenester, interiør, gjenbruk og kildesortering, vedproduksjon, teknisk hjelpemiddelservice og verksted for bevegelseshemmede, galleridrift, med mer²⁸.

²⁸ http://www.tromsprodukt.no/om_oss/index.html

Figur 70 Sysselsetting - resten av næringslivet

Andelen sysselsatte i samlekategorien varierer mellom 14 prosent i Ofoten i 24 prosent i Nord-Troms, men hovedvekten ligger et sted i overkant av 20 prosent som er snittet for hele regionen.

Målt som andel av befolkningsantall i fylkene kommer Nordland, Troms og Finnmark ut med i underkant av 5 prosent av befolkningen er sysselsatt i denne gruppen av bedrifter som ikke er definert under en enkeltnæring. Dette er noe lavere enn snittet for landet for øvrig.

6. Tiltak for økt verdiskaping

Befolknings- og næringsutviklingen i Nord-Norge henger nært sammen. Samtidig er eksportrettet industri viktig for å skape vekst utover den som kommer fra lokal etterspørsel i regionen. Fordi annen industri og næringsvirksomhet i størst grad retter seg mot et lokalt hjemmemarked, henger tiltak for økt verdiskaping og utvikling av næringslivet nært sammen med regional utvikling. Tiltak for økt verdiskaping kan dermed forstås som tiltak for å øke landsdelens attraktivitet. I tillegg påvirker de tunge samfunnsmessige trendene utviklingen i regionen. Med utgangspunkt i de samfunnsmessige trendene og Menons BANK-modell, hvor **Bostedskvalitet**, **Arbeidsmarkeder**, **Næringsliv** og **Kunnskapsmiljøer** ses i sammenheng, har vi beskrevet egenskaper ved disse faktorene i Nord-Norge og identifisert noen sentrale utfordringer for fremtidig verdiskaping i landsdelen.

Figur 71: BANK-faktorene – attraktivitetsmodell for regional næringsutvikling. Kilde: Erik W. Jakobsen, Menon Business Economics

Bostedattraktivitet

Nord-Norge sentraliseres og urbaniseres. Denne effekten fører til vekst i sentrale regioner, med motsatt utvikling i mindre sentrale regioner.

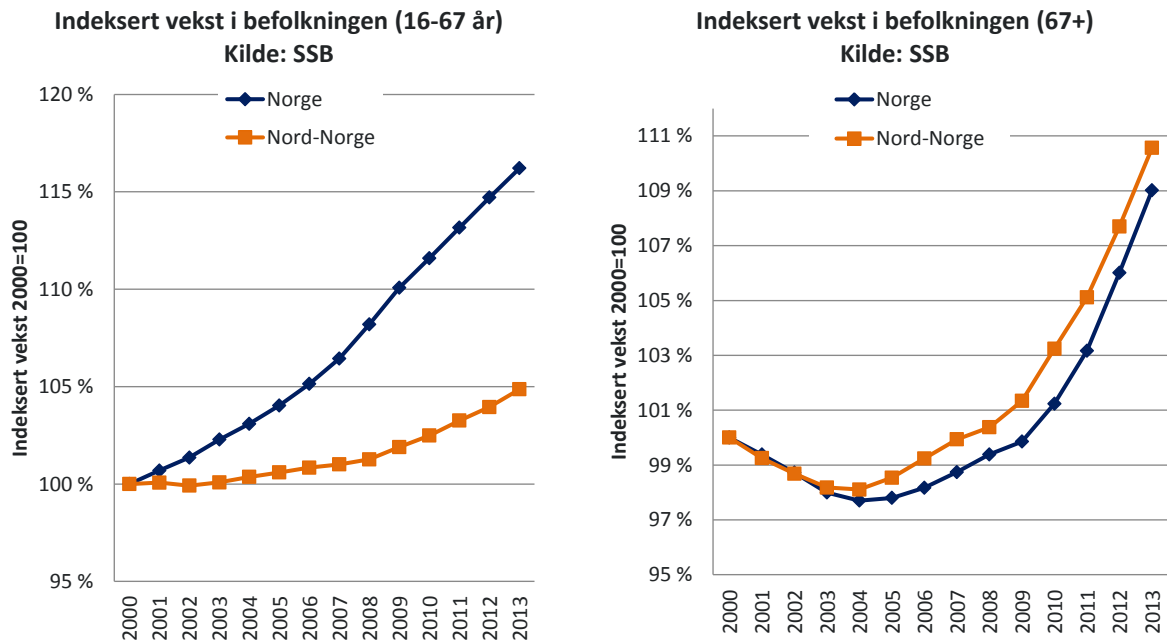
Nord-Norge har en lav befolkningsvekst. Ni prosent av Norges befolkning bor i Nord-Norge, til sammen 47 0000 innbyggere ved utgangen av 2011²⁹. I en ti-årsperioden fra 31.12.2001 til 31.12.2011 har Norges befolkning økt med 10,5 prosent. Veksten i antall innbyggere i Nord-Norge i samme periode var på 1,22 prosent.

Befolkningen fordelt på alder viser at utviklingen i andelen av befolkningen i Nord-Norge i arbeidsfør alder er svakere enn landet sett under ett. Tilsvarende vekst i den eldre befolkningen er ganske lik for landet som helhet og Nord-Norge som region. Deler vi opp befolkningen i snevrere aldersintervaller, ser vi at det er relativt færre innbyggere i aldersklassene 25-34 år, 34-44 år og 45-69 år, selv om forskjellene jevner seg ut jo eldre

²⁹ SSB.no

befolkningen blir. Dette tyder på at det er unge i utdanningsfasen som flytter og færre enn de som flytter ut kommer tilbake. Alderssammensetningen utgjør en utfordring for landsdelen, fordi den innebærer at er relativt få i arbeidsfør alder, som kan livnære resten.

Figur 72 Utvikling i alderssammensetning i befolkningen

Utfordring: Deler av Nord-Norge har lav bostedsattraktivitet. Spesielt unge flytter ut og veksten i innbyggere i arbeidsfør alder er lavere enn i landet som helhet. Samtidig er det størst befolkningsvekst i sentrale regioner³⁰. Utfordringen for Nord-Norge blir derfor å skape enda større vekstkraft i noen sentrale regioner.

Arbeidsmarkeder

Arbeidsmarkedet defineres av sysselsettingen, etterspørselen etter og tilgangen på arbeidskraft. Inntektsnivået sier også noe om hvor attraktivt arbeidsmarkedet er, mens utdanningsnivået forteller om tilgangen på kunnskapsmedarbeidere. Vi har tidligere sett at befolkningsveksten i Nord-Norge er lav. Hvis dette ikke endrer seg, kan vekst skapes gjennom innpendling eller arbeidsinnvandring.

Utdanningsnivået i Nord-Norge er lavt. På landsbasis har 28 prosent av befolkningen høyere utdanning; i Nord-Norge er andelen 24 prosent. Særlig er andelen med mer enn fire års utdanning lav i Nord-Norge, kun fem prosent mot 7,2 prosent på landsbasis³¹.

Inntektsnivået i Nord-Norge ligger under det nasjonale, både totalt og i flere næringer. Samtidig ligger inntektsnivået i kunnskapsbaserte næringer i regionen høyt. Sterkes vekst i antall ansatte har kommet i kunnskapsbaserte næringer, selv om antallet er lavt.

Utfordring: Lavt utdanningsnivå og få kunnskapsarbeidsplasser gir regionen lav attraktivitet for potensielle arbeidstakere. Utfordringen blir derfor å øke antall kunnskapsarbeidsplasser, slik at landsdelen blir mer

³⁰ Se kapittel 2.

³¹ Kilde: SSB

attraktiv for arbeidstakere med høy utdanning. Noen regioner har større forutsetninger for en positiv utvikling. Oppbygging av mer spesialiserte regioner er en annen utfordring som er aktuelt å vurdere.

Kunnskapsmiljøene

Det totale kunnskapsmiljøet i Nord-Norge er en funksjon av tilstedeværelsen av mange aktører. På en side finner vi U&H sektoren og andre fasilitatorer for deling og utvikling av kunnskap, slik som inkubatorer og næringshager. Samtidig utgjør FoU-intensive bedrifter og rådgivningsmiljøer en sentral del av en regions kunnskapsmiljø. Disse kan inspirere og tilby kunnskap på høyt nivå til bedrifter, som har behov for kunnskap i sine innovasjonsprosesser. Sist, men ikke minst, finner vi klynger og nettverk. I denne rapporten har det ikke vært ressurser til å gå i dybden i kartleggingen av kunnskapsmiljøer i alle næringene. Kunnskapsmiljøer som tilhører de andre sektoranalysene er utelatt her.

Et sentralt kunnskapsmiljø i Nord-Norge, Petro Arctic, er knyttet til utvikling av offshore leverandørindustri i regionen. Nettverket er en interesseorganisasjon for bedrifter som ønsker å posisjonere seg som leverandør til utbygging og drift av Snøhvit, Goliatprosjektet, Norne, Shtokman og framtidige utbyggingsprosjekter i Nord-Norge og Barentshavet.

Gjennom intervjuene har informantene påpekt betydelig samarbeid mellom bedrifter og U&H-sektoren. Både når det gjelder forskning og profilen/tematikken i ulike utdanninger. Flere har påpekt nordområdenes sårbarhet og behovet for å utvikle sterkere kunnskapsmiljøer med fokus på denne tematikken.

Utfordring: *En av utfordringene knyttet til utvikling av kunnskapsmiljøer i Nord-Norge at avstandene er lange. Dette medfører at kunnskapsmiljøene vanskeligere kan spesialisere seg dypt, men snarere må favne over et bredere spekter slik at de er relevant for flere. Nordområdenes sårbarhet et område som flere påpeker det trengs mer forskning og sterkere kunnskapsmiljøer på.*

Næringsliv

Den totale verdiskapingen i næringslivet i Nord-Norge var på 91.5 milliarder kroner i 2011³². Det utgjør fem prosent av total verdiskaping i norsk næringsliv når olje- og gasselskaper holdes utenom. Næringslivet i Nord-Norge har en lavere vekstrate enn næringslivet i Norge. Det faktum at Nord-Norges andel av verdiskapingen i norsk næringsliv holder seg stabilt på fem prosent betyr at veksten er lavere enn i landet som helhet³³.

Likevel skjer det noe i næringslivet i Nord-Norge. Selv om lokal tjenesteyting i likhet med resten av næringslivet, bygg og anlegg og handel fremdeles er de største næringer målt i verdiskaping, er det ikke her vi finner sterkst vekst. Veksten kommer i næringer tilknyttet sterke norske klynger, som olje og gass og maritim, og kunnskapsintensive forretningsytende næringer (KIFT). Dette er en positiv trend til tross for et lavt utgangspunkt. Dette følger av at mindre næringer med sterk vekst har et betydelig potensiale for utvikling. Vekst kan også være et uttrykk for i hvilke næringer som blir viktige i fremtiden. Offshore og maritim er næringer som vokser raskere i Nord-Norge enn den nasjonale veksttakten til næringene.

En betydelig andel av sysselsettingen er knyttet til lokale tjenesteytende næringer med lav lønnsnivå. Den lave andelen forklarer en lav verdiskaping per ansatt i næringslivet i Nord-Norge. Denne ligger rundt halvparten av verdiskaping per ansatt nasjonalt.

Ingen av de næringene vi har studert i denne analyse er særlig overrepresentert i regionen, noe som er en indikasjon på at det ikke er noen sterke klynger i landsdelen. I den grad vi finner overrepresentasjon av

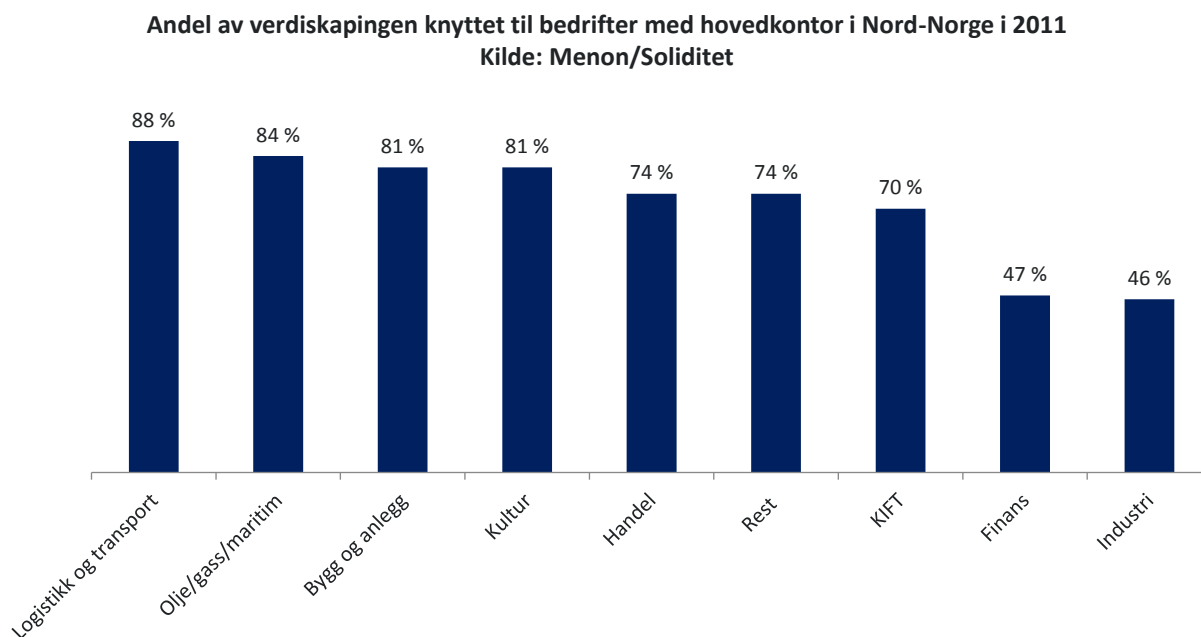
³² Inkludert verdiskaping knyttet til sektorene fiskeri og havbruk, mineraler, reiseliv og fornybar energi.

³³ Figur som illustrerer dette poenget finnes i vedlegg 4.

næringer i ulike regioner i Nord-Norge, skyldes dette i mange tilfeller større enkeltbedrifter. Spesielt gjelder dette for industri og maritim, olje og gass.

Lokal beslutningsmyndighet er viktig, ettersom lokale hovedkontor og eiere kan fatte beslutninger som styrker næringsutviklingen i regionen. Hovedkontor har også betydning for vekst siden de forvalter ressurser til forskning, innovasjon og kompetanseheving. Hovedkontorfunksjoner har også en viktig symbolsk verdi. Figuren under viser at andelen av regional kontroll er høy for flere av næringene.

Figur 73 Andel av verdiskapingen under regional kontroll

Utfordringen: *Utfordringen er å bygge opp miljøer med kritisk masse slik at veksten i større grad blir selvforsterkende og mer selvgående enn den er i dag. I de spesialiserte næringene handler dette om å konsentrere etableringen av bedrifter i næringsklynger³⁴. Geografisk samlokalisering gjør det lettere å utnytte eksternaliteter som oppstår i klyngen. For regioner handler dette om å satse på konsentrasjon og oppbygging av noen større regioner som kan gi ringvirkninger til omkringliggende næringsliv. En annen måte å si det på er å konsentrere utviklingen i regioner med befolkningsvekst der muligheten for urbanisering er størst.*

Forholdene diskutert ovenfor danner grunnlaget for følgende strategier som kan bidra til økt verdiskaping i annen industri og næringsaktivitet i Nord-Norge:

1. Utvikle kunnskapsbasert næringsliv som kan gi relevant arbeid til kunnskapsarbeidere, slik at unge enten blir i regionen eller kommer tilbake etter endt utdanning.
2. Videreutvikle noen vekstkraftige regioner. Vi har i denne analysen sett at urbanisering og sentralisering er motorer i befolkningsutviklingen også i Nord-Norge. Man kan enten like det eller ikke, men flere velger i dag å bosette seg i sentrale strøk. En satsning på noen større regioner kan skape vekst i Nord-Norge, med ringvirkninger til mindre sentrale strøk.

³⁴ En næringsklynge er en næring som har en horisontal struktur (flere konkurrerende bedrifter på samme nivå i næringen) og en vertikal struktur (bedrifter på ulike nivåer i en nærings verdikjede/nettverk).

3. Spesialisere næringsutviklingen i noen regioner med mål om å oppnå kritisk masse og tilhørende klyngeeffekter.
4. Satse på det som i dag differensierer Nord-Norge fra resten av landet, det vil si utvikling av kompetanse knyttet til utnytting av naturressurser.
5. Utvikling av næringer som har nasjonale og/eller internasjonale kunder. Selv om konkurransen er hardere, gir en utvikling i disse markedene tilgangen til et større kundegrunnlag.

7. Personeide virksomheter dominerer i Nord-Norge

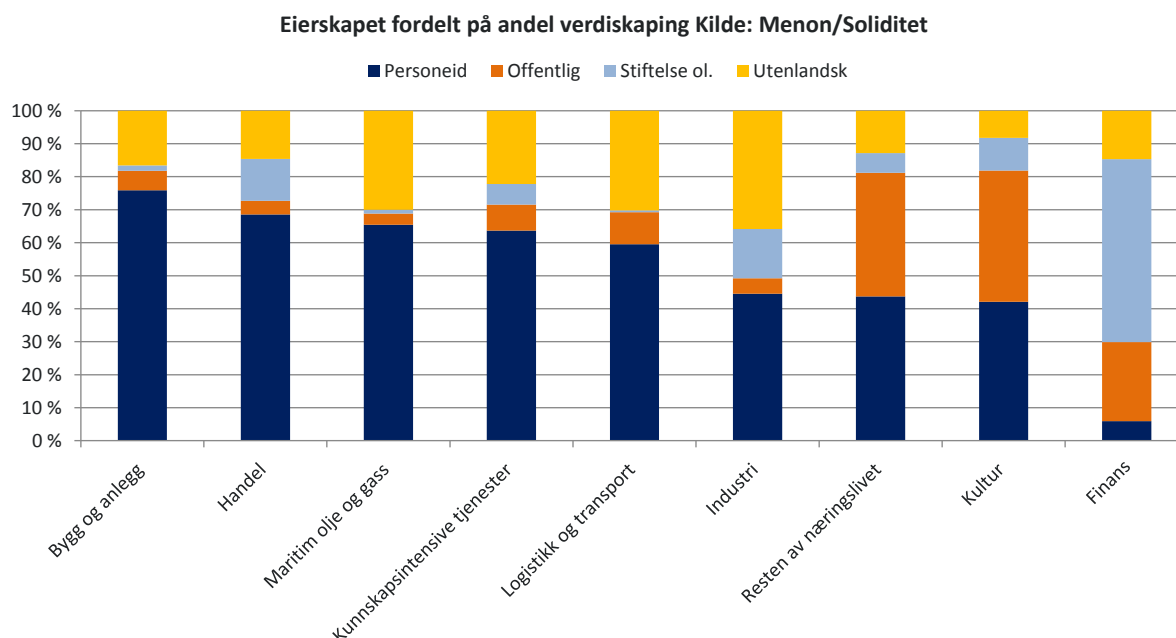
Eierskapet i Nord-Norge er i stor grad preget av personeide virksomheter. Denne eierformen er mer fremtredende i Nord-Norge enn i andre deler av landet og spesielt sentralt innenfor handel, bygg og anlegg, maritim. Det er i noe større grad utenlandsk eierskap innenfor olje og gass. Innenfor handel er også en ikke ubetydelig del av dagligvareindustrien eid gjennom samvirkelag, selskapene som dominerer her er ulike deler av COOP-kjeden. Dette kommer tydelig frem i den lyseblå delen av stolpediagrammet for handelsvirksomhetene.

Kunnskapsintensive tjenester og logistikk og transport har i noe større grad tilstedeværelse av privat, offentlig og utenlandsk eierskap. En stor andel av det utenlandske eierskapet i logistikk og transport er gjennom selskapene LKAB Norge, Schenker, Tollpost Globe og Malmtrafikk AS. Innenfor kunnskapsintensive tjenester er det to store personeide selskaper som dominerer, Norconsult og JJS prosjektpartner.

Beveger man seg lenger bort til høyre i søylediagrammet under ser man at industrien har den høyeste andelen utenlandsk eierskap. Industribedriftene som Celsa Armeringsstål, Elkem, Nexans og Alcoa har alle utenlandske eiere og utgjør store deler av det utenlandske eierskapet i industrien. Nortura og Tine er begge organisert som samvirkelag og eid av bøndene selv og presenterer i stor grad den lyseblå andelen av stiftelser og lignende.

Kulturnæringen er den næringen med størst offentlig eierskap i Nord-Norge. Dette dreier seg om er eierskap i NRK, flere aviser, museer og annet. Det private eierskapet i næringen er i hovedsakelig knyttet til trykkerier og kulturelle relaterte forretninger. Innenfor finans er Sparebanken Nord-Norge klart dominerende. Store deler av eierskapet i den sektoren er derfor drevet av en stiftelse.

Figur 74 Eierskap

Den generelt lave andelen utenlandsk eierskap kan tolkes som en svakhet i regionen, ettersom det er begrenset tilgang på kunnskap og nettverk knyttet til internasjonalisering. På den andre siden viser stor grad av privat eierskap en regional kontroll. Med noe større internasjonalt eierskap, men vedvarende regional kontroll vil man kunne bygge et sterkt eierfortrinn.

Blant de største eierne i regionen finner vi et begrenset antall personlige eiere. Mange av disse har hovedsete utenfor regionen. Likevel har alle næringene som er studert her, unntatt finansnæringen, én lokal personlig eier blant de ti største i hver næring. Under disse igjen finner vi en lang rekke mindre lokale eiere. Det er svært viktig å aktivere det fåtallet av regionale eiere til å investere i flere investeringsobjekt lokalt for å skape nye vekstforetak for fremtiden. Finanssiden på sin side har den lokale stiftelsen som eiere av Sparebank 1 Nord-Norge.

Lokale eiere i Nord-Norge eier mest regionalt og mindre utenfor landsdelen. Dette er en styrke i at det viser et stort regionalt engasjement og vilje til å investere i egen region, men det gir også en sårbarhet mot konjunktendringer i fremtiden.

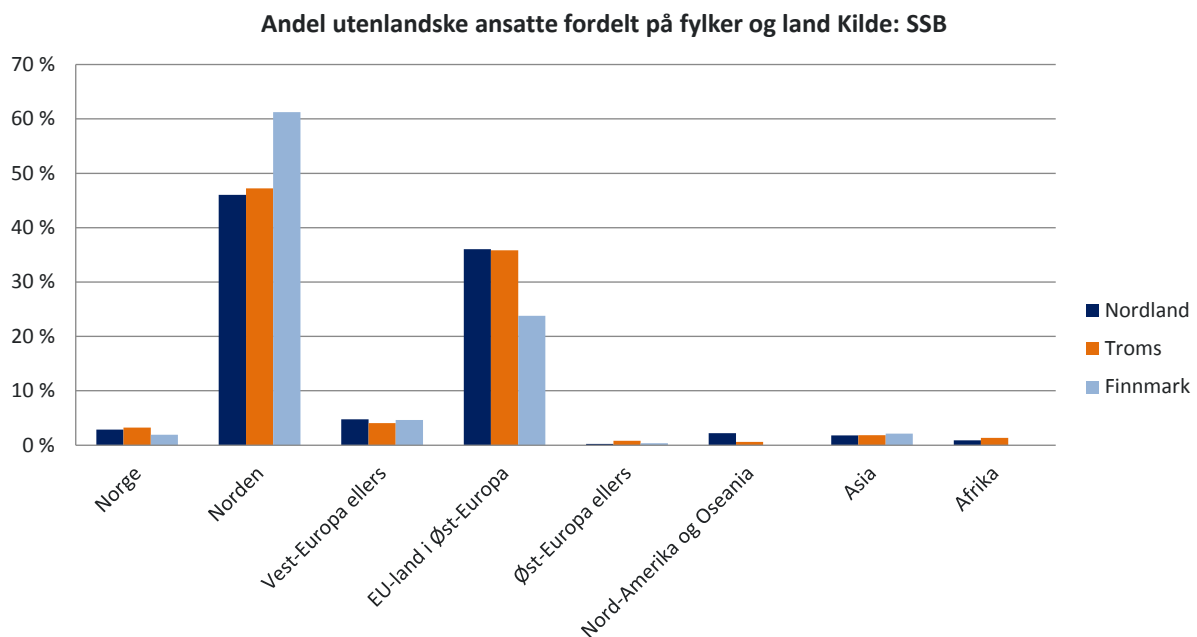
Samlet, målt i verdiskaping, har eierne av virksomheter i Nord-Norge, både offentlig, private, utenlandske og personlige, i lite av sin eierportefølje i Nord-Norge. Den varierer, men for alle næringene som er studert her er den under to prosent. Det er de store nasjonale eierne, blant annet de offentlige aktørene, som trekker snittet kraftig ned.

8. Fire prosent utenlandsk arbeidskraft, tre prosent sesongarbeidere

Å tiltrekke seg utenlandsk arbeidskraft kan være fordelaktig på flere måter. For det første tilfører utenlandsk arbeidskraft nye impulser, samtidig kan de dekke kompetansebehov som ikke finnes eller det er knapphet på. Men utenlandsk arbeidskraft kan også hentes inn for å utføre arbeidsoppgavene til en rimeligere kostand, fordi tilsvarende norske arbeidstakere koster mer. I hektiske perioder kan bruk av sesongarbeidere løse akutte kapasitetsutfordringer. I regioner med knapphet på arbeidskraft kan bruk av utenlandsk arbeidskraft være avgjørende for vekst.

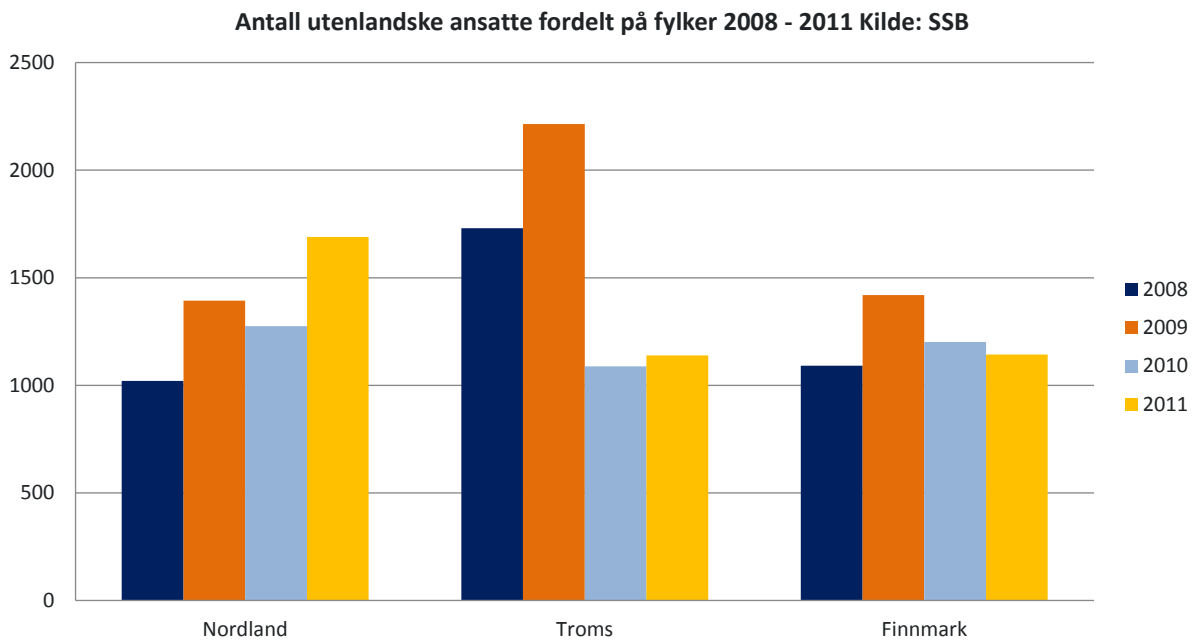
Tall fra SSB viser at det i 2011 er 4 500 utenlandske arbeidere ansatt i bedrifter i denne næringen Nord-Norge. Flest utenlandske ansatte finner vi i Nordland (1 700 arbeidstakere). Dette betyr at den relative betydningen av utenlands arbeidskraft er større jo lenger nord i landsdelen man kommer (1 200 i Troms og Finnmark). Uavhengig av fylke er flest ansatt innen helsevesenet, bygg og anlegg, industri og forretningsmessig tjenesteyting. De fleste arbeidstakerne kommer fra Norden eller EU-land i Øst-Europa. Figuren under viser dette.

Figur 75 Hjemland utenlandske ansatte

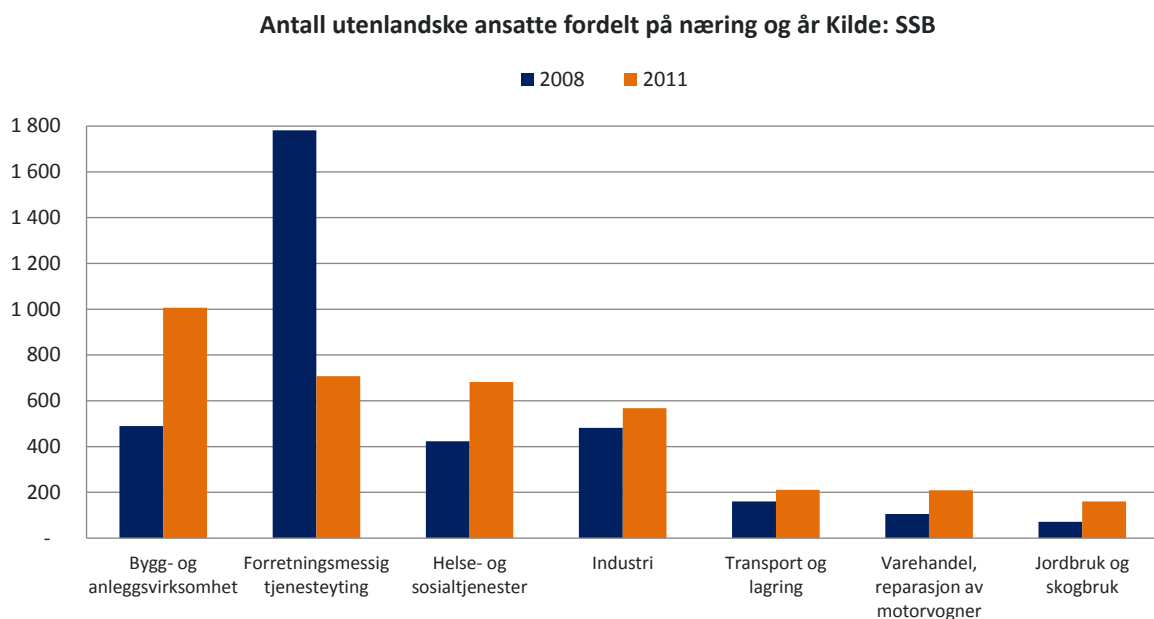
Mens det er mindre endringer knyttet til hvilke land utenlandske arbeidstakerne kommer fra 2008, er det større forskjeller fra år til år i bruken av utenlandsk arbeidskraft. Mens antall utenlandske arbeidstakere er mer enn halvert i Troms innen annen industri og næringsvirksomhet, sysselsetter bedriftene i Nordland flere for hvert år. Til tross for en topp i 2008 er antallet utenlandske arbeidstakere relativt stabilt i Finnmark.

Figur 76 Utenlandske ansatte fordelt på fylker

Det er innen forretningsmessig tjenesteyting – hvorav de fleste innen utleie av arbeidskraft – som bruken av utenlands arbeidskraft er størst i 2008. Til 2011 faller dette kraftig. Ikke uventet er det bygg og anleggsbedriftene som i størst grad benytter utenlandsk arbeidskraft i 2011. Tar vi som forutsetning at utleie av arbeidskraft er også direkte relatert til bygg og anleggsnæringen sysselsetter denne næringen en betydelig andel av den utenlandske arbeidskraften. Også innen hele og sosialtjenester hentes det arbeidskraft fra utlandet. Antall utenlandske ansatte i industrien i Nord-Norge ser ut til å være stabilt. Det samme finner vi innen transport og logistikk.

Figur 77 Utenlandske ansatte fordelt på næring

Antall sesongarbeidere ble kartlagt gjennom en nettbasert spørreundersøkelse. Spørreundersøkelsen ble sendt til alle foretak i regionen med over 20 ansatte. Totalt ble det sendt ut 430³⁵ invitasjoner hvorav 129 svarte på undersøkelsen³⁶. Dette gir en svarprosent på 30 prosent.

Legger vi totalt antall ansatte i bedriftene som svarte på undersøkelsen til grunn ansatte bedriftene i 2012 rundt 2 800 sesongarbeidere. Dette tilsvarer tre prosent av totalt antall ansatte i næringen. Bedriftene oppga at et fåtall av de utenlandske ansatte var sesongarbeider.

³⁵ Utvalget av bedrifter ble basert på foretaksdata. Dette vil si at foretak med flere avdelinger mottok ett skjema. Noen av selskapene fant vi ikke e-postadresse til.

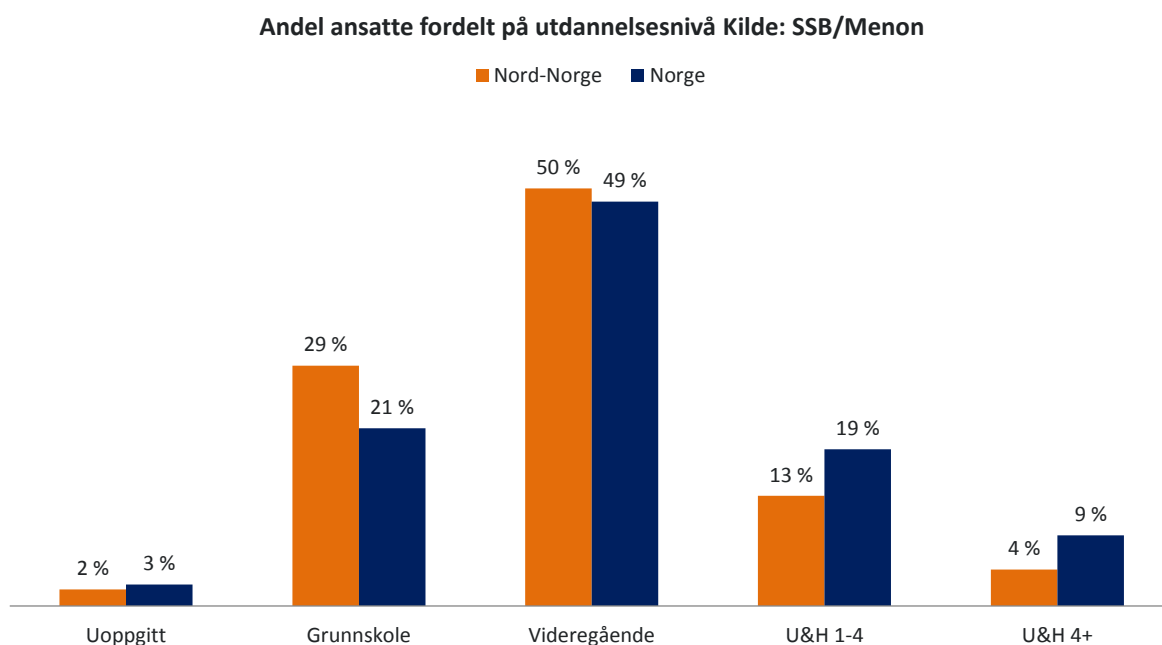
³⁶ Totalt var det 7 000 ansatte i selskapene som svarte på undersøkelsen – dette gir en svarprosent på 19 prosent av antall ansatte.

9. Kompetanse

I 2012 hadde 28 prosent av innbyggerne i Norge høyere utdanning. Flere unge velger å ta høyere utdanning. I følge NOU 2011:3 gir dette oss et relativt konkurransefortrinn i kunnskapsintensive næringer. Man forventer, og ønsker, en vekst i norsk næringsliv innenfor næringer som nyttiggjør seg av arbeidskraft med høyere utdanning. Imidlertid er veksten i kompetansearbeidsplasser ujevnt fordelt mellom sentrale strøk og andre regioner. Det varierer også hvordan ulike utdanningstyper er relevant for ulike næringer.

Figuren under viser andel ansatte fordelt på utdannelsesnivå og næring³⁷. Størst forskjell er det i ansatte med høyere utdanning. Her er andelen i Nord-Norge noe lavere enn nasjonale tall. I figuren er offentlig ansatte tatt ut, fordi de ikke er en del av denne analysen. Disse trekker snittet opp og gir mindre forskjeller i sammenlikningen mellom Nord-Norge og Norge. Dette kommer imidlertid til uttrykk i neste figur, der restkategorien er behandlet som en egen gruppe.

Figur 78 Utdannelsesnivå fordelt på nivå

Fordeler vi ansatte med høyere kompetanse på næringer kommer kompetanseutfordringen til syne. Figuren under viser at andel ansatte med høyere utdanning er lavere i flere næringer i Nord-Norge enn i tilsvarende næringer nasjonalt. Minst forskjell finner vi i restkategorien. Grunnen til dette kan være en betydelig andel høyt utdannende innen blant annet helsesektoren, telekommunikasjon, offentlig administrasjon og forsvar for å nevne noen. Det faktum at forskjellene mellom Nord-Norge og Norge er høyere når vi fordeler på næring, kan forklares av et høyt antall ansatte i restkategorien. Når denne isoleres, kommer forskjellene til syne.

Gjennom intervjuene er det delte meninger om hvorvidt det er en utfordring knyttet til det å få tak i nok og riktig kompetanse. Ingen av dem vi snakket med var av den oppfatningen at det offentlige støvsugde markedet for arbeidstakere med kompetanse. En forklaring kan være at kompetansen ikke er relevant. Man kan diskutere

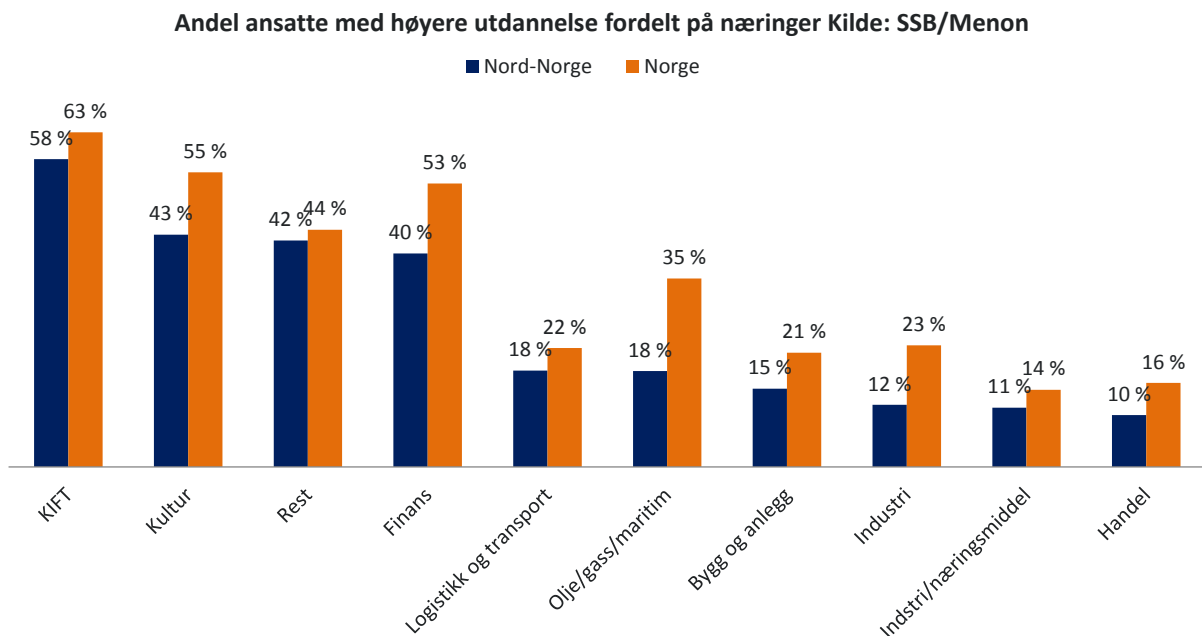
³⁷ Utdannelsesnivået er fordelt på næringene etter 2-siffer NACE. Dette gir en grov inndeling, men gir likevel et godt bilde av nivået fordelt på næringer. Det er brukt samme inndeling for henholdsvis Nord-Norge og Norge slik at dette er sammenliknbart.

om forskjellene som figuren under viser er betydelig og om kompetansenivået i Nord-Norge bare er lavere eller om det er for lavt.

En viss bekymring er det likevel at kompetansenivået i bygg og anleggsnæringen er såpass lavt. Dette er en av de største næringene i Nord-Norge målt i verdiskaping og sysselsetting – og en næring som er spesielt viktig i distriktene. Gjennom intervjuene ble det uttrykt bekymring spesielt knyttet til mangelen på ingeniører. For lav kompetanse tilgjengelig i regionen kan være ekskluderende ved større prosjekter. En annen utfordring knyttet til lav kompetanse er at bedriften forblir en underleverandør.

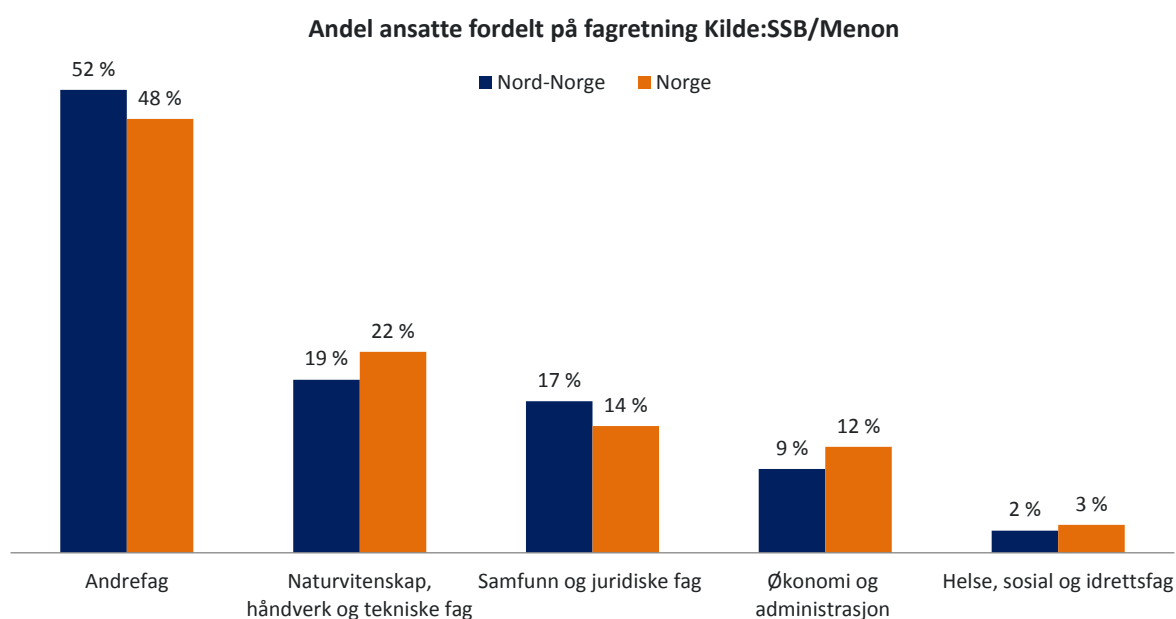
Industrien i Nord-Norge kommer også ut med lav kompetanse, mens næringsmiddelindustrien i Nord-Norge ligger omtrent på nasjonalt nivå. Det samme gjelder bedriftene innen olje/gass/maritim næring. Muligheten til å hevde seg i konkurranse med nasjonale og internasjonale leverandører kan være utfordrende hvis kompetanse forskjellene er betydelige. Krav til kompetanse kan også i noen tilfeller være ekskluderende ved større og/eller spesialiserte leveranser.

Figur 79 Høyere kompetanse fordelt på næringer

Å ha tilgang til relevant kompetanse er mer enn bare å ha tilgang til høyt utdannede mennesker. Relevansen av de ansattes fagretning kan være vel så viktig. Hvilken fagretning som er den mest relevante avhenger av som etterspørres og hva som tilbys. Ser vi på den faglige sammensetningen, finner vi at denne er svært lik den nasjonale utdanningsprofilen. Mens det er en liten overvekt av kompetanse innen andre fag og samfunns- og juridiske fag i Nord-Norge relativt til antall arbeidstakere, er det tilsvarende marginalt undervekt av arbeidstakere innen økonomi, naturvitenskap og helsefaglige retninger. Sett under ett er kompetanseprofilen forbausende lik.

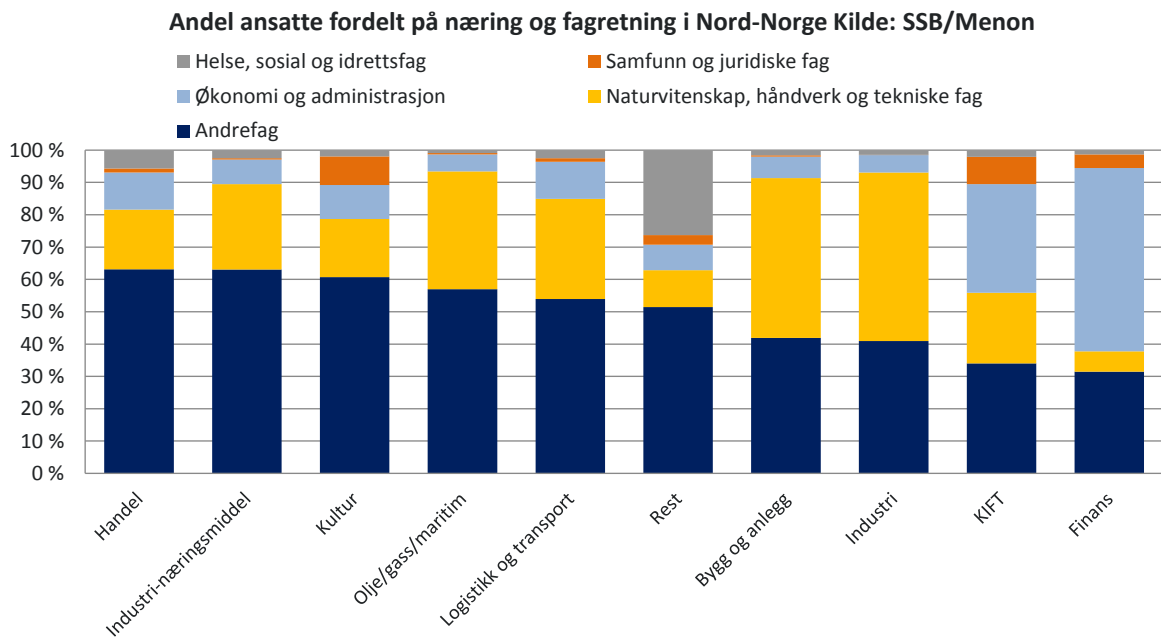
Figur 80 Ansatte fordelt på fagretninger

Fordeler vi de ansatte på fagretning og næring i Nord-Norge ser vi tydelig forskjeller. Andre fag er den dominerende utdannelsesretningen innen seks av ti næringer,³⁸ der over 50 prosent av de ansatte har denne fagretningen som sin utdanning. Naturvitenskap, håndverk og tekniske fag dominerer ikke overraskende innen bygg og anlegg og industrien. Også innen olje/gass/maritim virksomhet og logistikk og transport finner vi en større andel av de ansatte med denne fagbakgrunnen. Økonomi og administrasjon er sterk representert i finansnæringen i tillegg til i KIFT-næringen. Helsefaglig bakgrunn er sterkest representert i restkategorien.

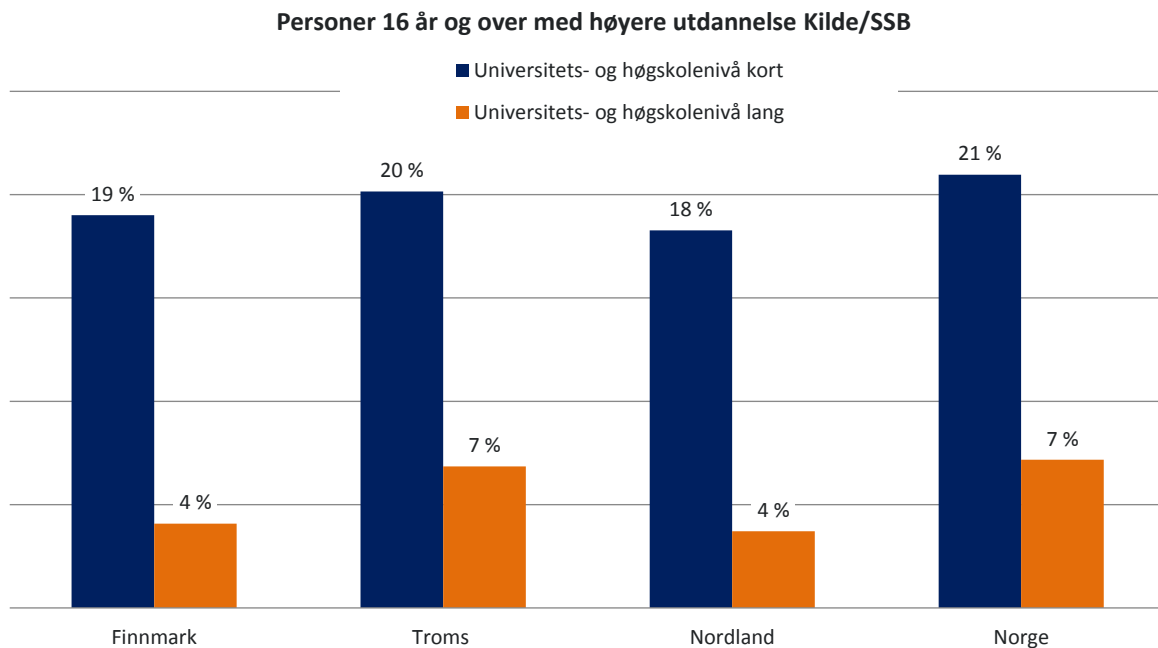
³⁸ Siden vi har skilt ut næringsmiddelindustrien fra industri, har vi her ti næringer og ikke ni som vi opererer med ellers i rapporten.

Figur 81 Fagretninger fordelt på næringer

Fordeler vi ansatte med høyere kompetanse på fylker i Nord-Norge er antall personer over 16 år og med høyere utdanning størst i Troms. Dette illustrerer poenget fra NOU:13 som sier at veksten i kompetansearbeidsplasser er ujevnt fordelt mellom sentrale strøk og andre regioner. Det er grunn til å tro at Tromsø trekker snittet opp for Troms fylke. Dette datamaterialet viser blant annet at KIFT-næringen, som er typisk kunnskapsintensiv, har hatt sterk vekst i Tromsø-regionen.

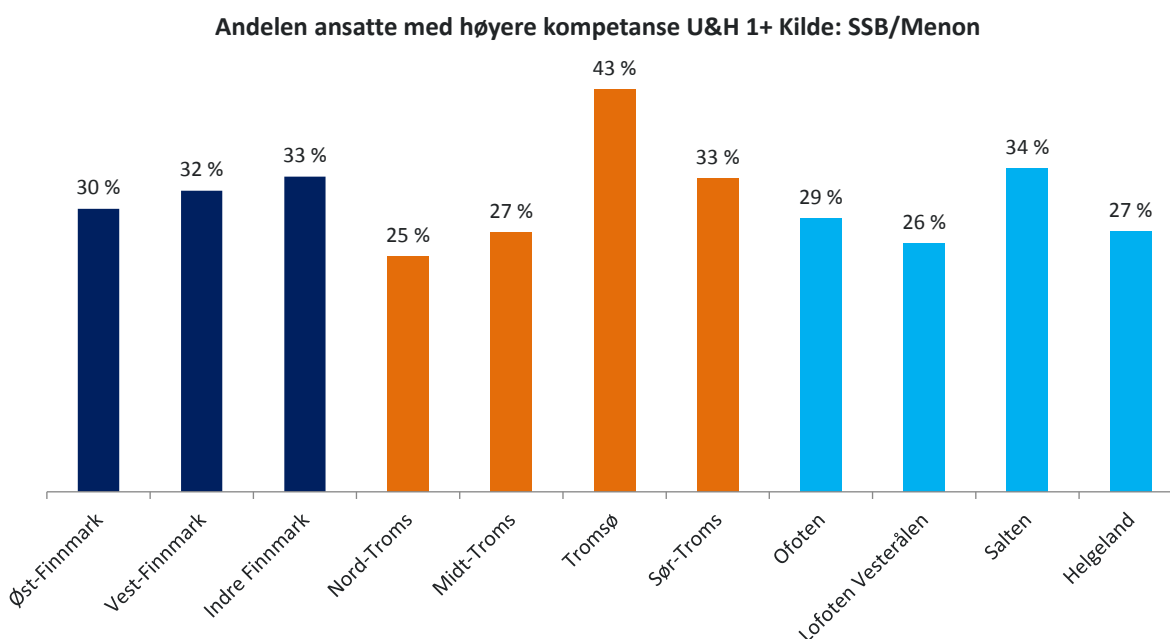
Figur 82 Andel med høyere utdanning

I figuren under kommer poenget med at kunnskapsmedarbeidere tenderer til å samle seg i sentrale strøk enda tydeligere frem. Andelen med høyere utdanning er høyere i regioner med større byer, slik som Tromsø, Bodø i Salten, Alta og Hammerfest i Indre Finnmark. Avvikene mellom regionen er betydelige når vi skreller bort

ansatte med uoppgitt, videregående og grunnskole³⁹ for ansatte innen annen industri og næringsvirksomhet. Beregner vi vekst i andel ansatte med høy utdanning (mer enn 1 år fra U&H) finner vi ingen større vekst i sentrumsregionene. Snarere er veksten i andel ansatte med høyere utdanning høyere i regioner som består av mindre sentrale strøk. Dette kan selv være et resultat av at antallet med høyere utdanning i mindre sentrale strøk starter fra et lavt nivå slik at vektprosenten blir høy. Grafen kan studeres i vedlegg 2. Et positivt trekk er at andelen ansatte med høyere utdanning har vokst i alle regionene fra 2008 til 2011.

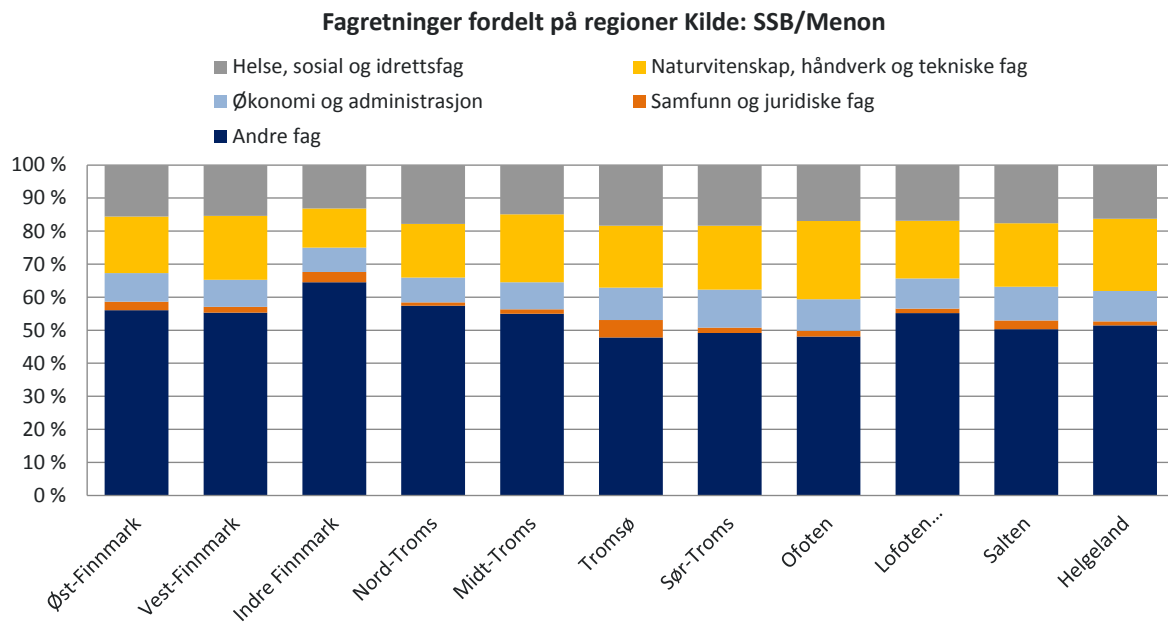
Figur 83 Andel med høyere utdanning fordelt på regioner

Fordeler vi fagretninger på regioner finner vi marginale forskjeller mellom disse. Andelen ansatte med andre fag er noe høyere i Indre Finnmark enn i resten av Nord-Norge. Helse, sosial og idrettsfag er relativt likt i hele regionen. vi ville tro at andelen skulle vært noe høyere i regioner der Universitetssykehuset har avdelinger, slik som Tromsø, Narvik og Harstad, men disse gir et marginalt utslag. Andelen med samfunns- og juridiske fag er høyest i Tromsø. Ansatte med kompetanse innen økonomiske og administrative fag ser ut til å være spredt jevnt over regionen.

³⁹ Se vedlegg 2 for fordeling av alle utdannelser på regioner.

Figur 84 Fagretninger fordelt på regioner

10. Samarbeid og FoU

En sterk trend innen utviklingen av norsk næringsliv er at lokaliseringskonkurransen mellom land og regioner stadig blir hardere. De som har de ledende kunnskapsmiljøene har i mange tilfeller et fortrinn. Gjennom å differensiere seg fra andre og dyrke sin særegenhet kan regioner bygge opp attraktive miljøer med potensiale for selvforsterkende vekst og en sterk posisjon nasjonalt og/eller internasjonalt. Regional konsentrasjon og samlokalisering av bedrifter som enten konkurrerer med hverandre eller er i kunde leverandørforhold kan legge grunnlaget for en utvikling av kunnskapsmiljøer og klynger. Andre sentrale elementer er tilstedeværelsen av ledende kunnskapsmiljøer med unik og spesialisert kompetanse. Et tredje forhold, helt særegent for Nord-Norge, er rik tilgang på naturressurser og særegne forhold knyttet til et arktisk klima.⁴⁰ Siden annen industri og næringsvirksomhet består av næringer som i varierende grad har noe med hverandre å gjøre, må vi se på tilstedeværelsen av lokale klynger og samarbeid mellom næringene på en litt annerledes måte enn i de andre sektoranalysene. Med 80 prosent av næringslivet å kartlegge har det ikke vært ressurser til å gå i dybden på hvordan alle samarbeider med hverandre. I dette kapittelet skal vi se på betydningen av det lokale markedet og allianser. Til slutt skal vi se på FoU i regionen.

10.1. Samarbeid

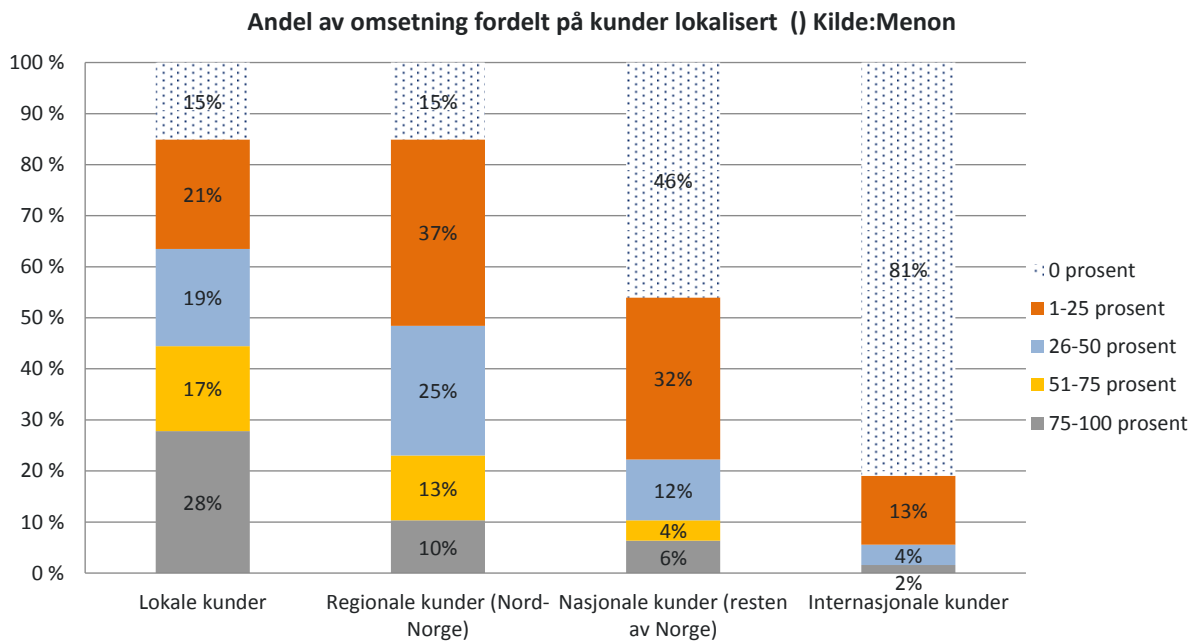
Samarbeid er viktig for å fremme utvikling av ny kunnskap og nye ideer, men også får utnytte eksternaliteter og samordningsgevinster. Tidligere undersøkelser, spesielt for maritime næringer, viser at det er en sterk sammenheng mellom lokalt samarbeid og utviklingen av sterke lokale næringsmiljøer (Hervik og Jakobsen, 2001). Jo mer samarbeid regionalt, desto større er innovasjonstakten og veksten blant bedriftene i den samme regionen. Det kan være ulike årsaker til at bedrifter velger å inngå samarbeid/allianser med andre når de leverer. Ved siden av innovasjonstakt kan samarbeid være motivert av helt andre årsaker. Ressursbeskränkninger kan føre til at man ikke alene klare å legge inn anbud på større oppdrag, hvilket igjen motiverer til samarbeid. Et annet motiv kan være at bedriftene har komplementær kompetanse. Krav om at et enkelt oppdrag ikke kan utgjøre mer enn tjue prosent av omsetningen til en bedrift gjør at flere må samarbeide. Samarbeid kan også motiveres av at man ønsker innpass i et marked man tidligere ikke har hatt kunder i. Dette kan gå alle veier – både innpass i markedet i Nord-Norge, resten av Norge eller i utlandet.

De nordnorske kundene er de viktigste

Flere av næringene vi har undersøkt i annen industri og næringsvirksomhet er lokal tjenesteyting, der nærmarkedet og lokale kunder er det viktigste markedet. Dette kommer til syne gjennom spørreundersøkelsen. De fleste oppgir at de leverer lokalt og/eller regionalt, mens en mindre andel har leveranser nasjonalt og internasjonalt. At næringslivet i denne sektoranalysen er svært diversifisert ser vi tydelig i figuren under.

⁴⁰ Definisjonen av arktisk klima er at middeltemperaturen (normaltemperaturen) ligger under +10 °C i årets varmeste måned. Ifølge Köppens klimaklassifikasjoner defineres arktisk klima (og polarklima) som *områder med så lave temperaturer at det ikke naturlig vokser trær der*. Det betyr i praksis at tregrensen mot sør er grenselinjen for det arktiske klimaet i Norge (Kilde: Wikipedia).

Figur 85 Omsetning fordelt på lokalisering av kundene

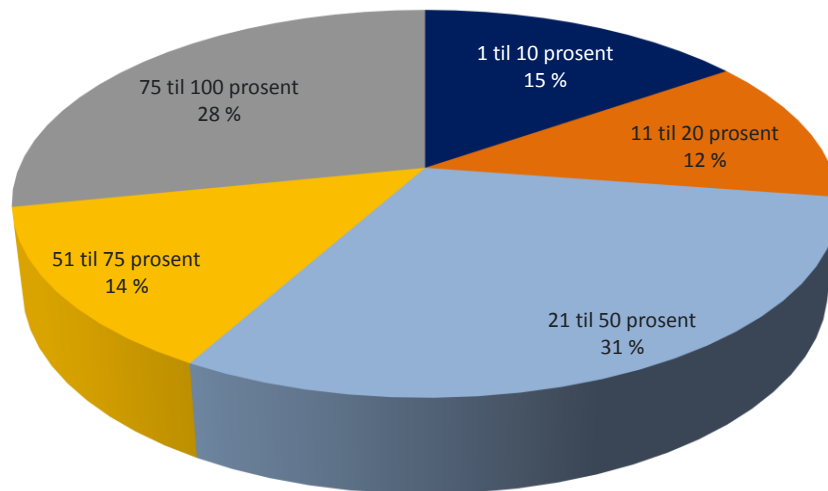
På spørsmål om regional tilstedeværelse oppfattes som et viktig konkurransefortrinn trekker de vi har intervjuet frem at problemstillingen er sammensatt. Mens det lokale markedet er viktig, gjennom blant annet nærhet til markedet, ligger volumene i andre markeder. En større utfordring er at bedriftene i noen tilfeller er for små til å påta seg oppdrag over en viss størrelse, noe som er uavhengig hvor oppdraget/kunden er. Krav om deltakelse fra lokale partnere og oppsplitting av større jobber kan bidra til at flere kan være med å konkurrere om de større jobbene lokalt.

Nordnorske leverandører er viktige, men ikke fullt så viktige som nordnorske kunder

Hvem man leverer til er en side av saken, hvem man kjøper tjenester fra kan være en helt annen. Vi spurte derfor bedriftene om hvor stor andel av deres innkjøp som kommer fra leverandører i Nord-Norge. Ved valg av leverandører spiller flere faktorer inn. Pris og kvalitet veies opp mot rask levering og etablerte kundeforhold. I næringer der presise og korrekte leveranser er av stor betydning for lønnsomheten i prosjektene, eksempelvis i byggenæringen, er valg av leverandører spesielt viktig. På lik linje med etableringen av allianser oppga bedriftene vi snakket med at de benyttet den beste leverandøren og at dette var viktigere enn hvor denne var etablert. Figuren under viser at nordnorske bedrifter i mindre grad kjøper lokalt enn de selger lokalt. 28 prosent av bedriftene som deltok i spørreundersøkelsen oppgir at de i størst grad kjøper lokalt. I og med at vi ikke kan vise til en tidsserie kan vi ikke si noe om dette er en trend eller om tilfeldige utslag i 2012 gir dette resultatet. Uansett er det interessant å se at bedriftene i større grad selger lokalt, mens leverandørene deres i mindre grad er lokale.

Figur 86 Andel av bedriftens innkjøp i Nord-Norge

Andel av bedriftens innkjøp som kommer fra leverandører i Nord-Norge Kilde: Menon

Allianser er viktige, men ikke avgjørende

Viktigheten av lokale allianser varierer mellom næringer. Et naturlig skille kan gå mellom eksportrettede bedrifter og lokal tjenesteyting. Et annet skille kan gå mellom de bedriftene som vinner anbud i konkurranse med andre, eksempelvis bygg og anlegg, KIFT og transport, og de bedriftene der kundene aktivt oppsøker bedriften, eksempelvis lokal handel og finansnæringen.

Mange bedrifter velger å inngå samarbeid/allianser med andre når de leverer. Vi spurte bedriftene om de var avhengig av allianser for å være konkurransedyktige. 44 prosent av respondentene svarte ja på dette. Av disse oppga 59 prosent at den viktigste alliansepartneren var lokalisert i Nord-Norge. Gjennom intervjuene oppga noen bedriftene at det viktigste var å finne den rette alliansepartneren. Fant de ikke denne, var det bedre å være uten allianser.

Det kunne vært interessant og sett på om allianser var viktige i de delene av næringslivet som er rettet mot eksport kontra lokal tjenesteyting. Datagrunnlaget fra spørreundersøkelsen egner seg imidlertid ikke til å dele inn i mindre grupper.

10.2. FoU og innovasjon⁴¹

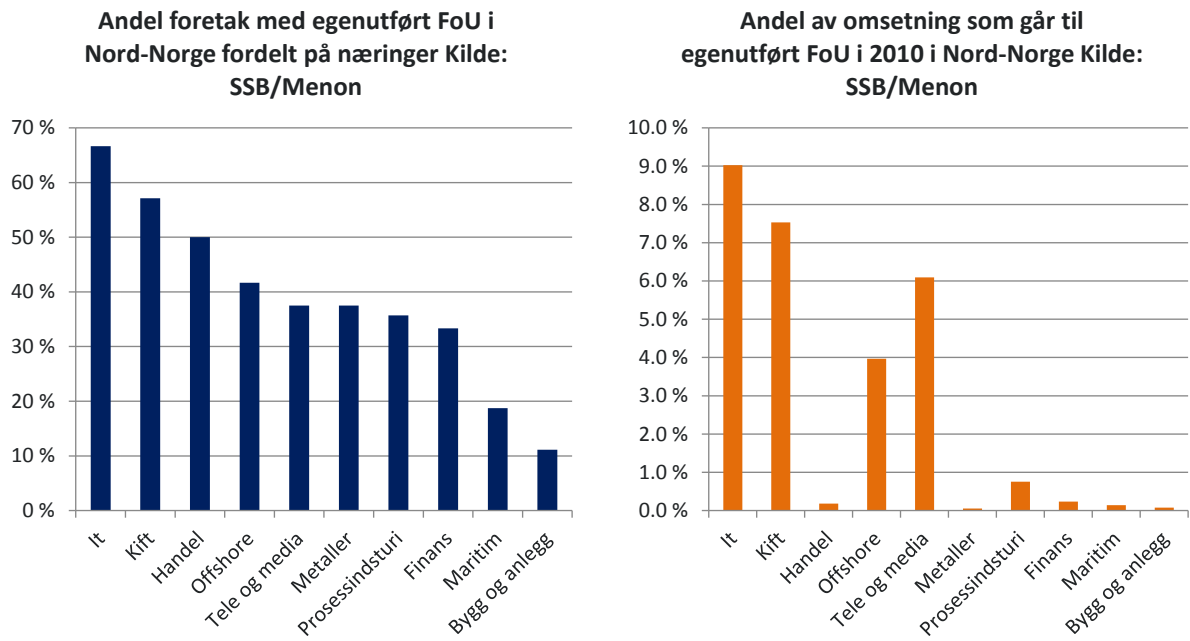
Forskning og utvikling er en viktig kilde til innovasjon, selv om det ikke er den eneste. Internasjonale studier har vist at den samfunnsøkonomiske avkastningen av forskning er svært høy⁴². Innovasjon er en sentral faktor for å lykkes i fremtidens næringsliv. Forskning og utvikling legger grunnlaget for fremtidige innovasjoner. Det er støttenæringer, som kunnskapstjenester og IT, som er de mest FoU-intensive næringene i Nord-Norge (Arena, framtidens næringer i nord, 2012). Disse næringene bruker fra åtte til elleve prosent av inntektene sine på FoU. Næringer som bygg og anlegg og handel er svært lite FoU-intensive.

⁴¹ Datagrunnlaget er basert på en spørreundersøkelse og FoU-data fra SSB.

⁴² Se for eksempel Jones & Williams, 1998

Flere av bedriftene oppgir gjennom FoU-undersøkelsen til SSB at de har egenutført FoU. Litt overraskende er det at halvparten av handelsbedriftene oppgir at de har egenutført FoU. Volumet er derimot liten. KIFT, tele og media (kultur) og offshore fremstår som spesielt FoU-intensive i regionen, med en høy andel av bedrifter med egenutført FoU og en høy andel av omsetningen som benyttes til dette.

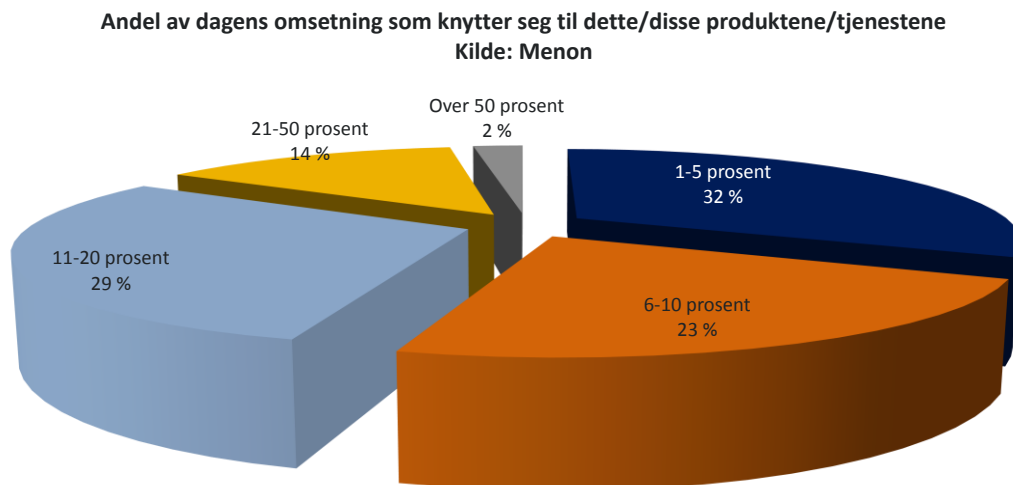
Figur 87 FoU i Nord-Norge fordelt på næringer

Nye produkter og tjenester utviklet de siste tre årene utgjør under 20 prosent av inntektene til bedriftene

36 prosent av bedriftene oppga at bedriften hadde utviklet et eller flere produkter/tjenester i løpet av de siste 3 årene som er nytt/nye i markedet. Figuren under fordeler inntektene fra disse som andel av dagens omsetning til bedriften. 32 prosent av bedriftene oppgir at inntektene fra nye produkter og tjenester utgjør mindre enn fem prosent av dagens omsetning. 84 prosent av respondentene oppgir at inntekter fra nye produkter og tjenester utgjør under 20 prosent av den totale omsetningen.

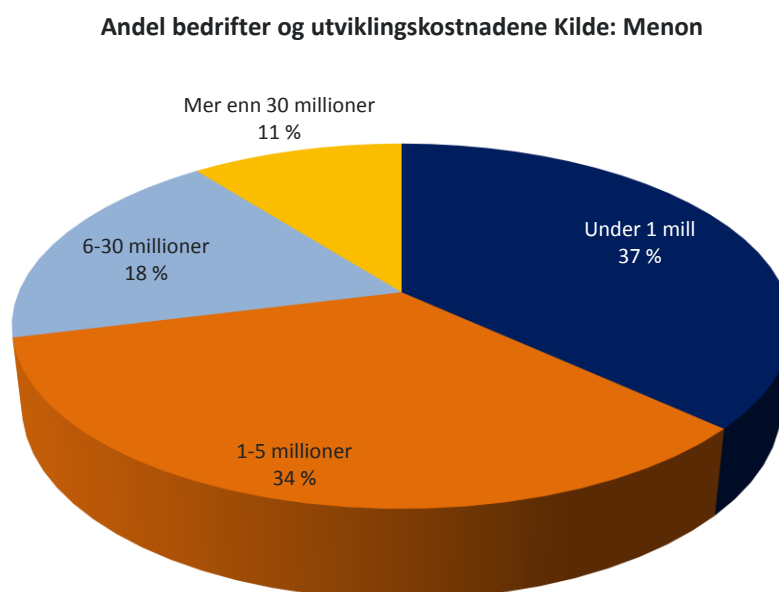
Figur 88 Andel av omsetningen som kan knyttes til utviklingen av nye produkter/tjenester

437,4 millioner i FoU-kostnader er knyttet til utviklingen av produkter og tjenester

Bedriftene som svarte på undersøkelsen oppga at de i 2012 til sammen hadde benyttet 437,4 millioner kroner i utviklingskostnadene knyttet til utviklingen av produkter og tjenester. 71 prosent av bedriftene oppga at utviklingskostnadene var på under fem millioner. Overraskende mange bedrifter oppgir at de har til dels store utviklingskostnader knyttet til utviklingen av nye produkter og tjenester. Elleve prosent av respondentene oppga at utviklingskostnadene var på mer enn 30 millioner. Fler av informantene i prosjektet oppgir at de har ansatte med forskerkompetanse i bedriften som jobber med FoU. Videre sier bedriftene at de får tilgang til FoU utviklet av avdelinger utenfor regionen. At FoU-arbeidet utføres i andre regioner oppfattes ikke som negativt.

Figur 89 Grovt estimat for hvor mye bedriftene benytter i utviklingskostnader

Om Nordområdenes sårbarhet krever særskilt satsning på FoU er det delte meninger om. De fleste vi har snakket med oppgir at dette ikke er relevant for egen næring med unntak av bedrifter innen olje/gassnæringen. En av utfordringene som nevnes er oppsamling av oljesøl. Med dagens teknologi tar man opp olje som flyter på havet, i tillegg til at man sikrer havaristen. Håndtering av oljesøl inkluderer oppsamling i lenser, spraying og brenning. Uten vind og store bølger flyter halvparten av oljesølet på havet og halvparten under vann. Ved brytende bølger og sterk vind kan 2/3 av oljen slås under vann. Her er man i ferd med å utvikle separasjonsteknologier som kan håndtere dette. Det er behov for å utvikle teknologier som kan styrke den arktiske oljeberedskapen. Her har få aktører kommet lengre enn til kartleggings- og utredningsfasen. Metoder og teknologier som utvikles vil dreie seg om fartøy, lenser og annet utstyr som kan håndtere oljesøl i kalde forhold, isfylte og isbelagte farvann (Espelien & Holmen, 2012).

Innen maritim næring vil vi spesielt trekke frem SARiNOR som et eksempel på særskilte behov for FoU i arktiske farvann. SARiNOR er foreløpig et prosjektforslag med en visjon om at Norge skal være verdensledende i å planlegge, koordinere og gjennomføre søk- og redningsoperasjoner til havs i Nordområdene.

11. 1,469 millioner tonn CO₂ utslipp fra næringen

Utslipp fra norske næringer beregnes på landsbasis av Statistisk Sentralbyrå⁴³. I følge SSB var de totale norske innenlandske klimagassutslippene på 60,194. millioner tonn CO₂-ekvivalenter⁴⁴ i 2011. Av dette utgjorde utslipp av CO₂ 86 prosent. Redusert fyring ga den største nedgangen i utslippene fra 2010, men også lavere utslipp fra blant annet industri, olje- og gassvirksomhet bidro.

De totale utslippene i norsk næringsliv inkluderer også utslipp knyttet til husholdninger og de andre sektoranalysene reiseliv, fiskeri og havbruk, fornybar energi og mineraler som studeres parallelt. Trekker vi fra utslipp knyttet til disse og husholdninger slipper annen industri og næringsvirksomhet ut 55,740 millioner tonn CO₂-ekvivalenter klimagasser hvorav 47,626 av disse er knyttet til utslipp av CO₂. Dette tilsvarer 85 prosent av de nasjonale utslippene i Norge.

Metode

SSB har i sin utslippsstatistikk grovt fordelt utslipp på 34 næringer⁴⁵. Disse korresponderer i noen grad med næringene som undersøkes her. Utslipp fra husholdninger og offentlig administrasjon og forsvar er ikke relevante for denne rapporten og er derfor ekskludert fra den videre analysen. Tilsvarende er utslipp fra de parallelle sektoranalysene. For å kunne knytte utslipp fra næringen med utslippsdata fra SSB har vi delt inn annen industri og næringsvirksomhet i den samme næringsinndelingen som SSB har benyttet. Basert på denne inndelingen har vi fordelt de totale nasjonale utslippene i norsk næringsliv etter hvor stor andel av total omsetning som bedriftene i Nord-Norge står for. Med andre ord har vi knyttet utslipp til omsetning og lokalisering av avdelingene til bedriften og på den måten fordelt utslippene mellom bedriftsaktivitet i Nord-Norge og i resten av landet. En forutsetning for beregningene er at bedrifter som opererer i samme næring har relativt lik utslippsprofil i Nord-Norge som i resten av landet.

En svakhet ved denne metoden er at bedrifter som har investert i miljøvennlige tiltak ikke tilgodeskrives dette i analysen. I prinsippet kan en versting ødelegge for alle bedrifter som leverer samme vare/tjeneste nasjonalt. På den annen side er nok ikke dette problemet særlig stort i Norge da alle er pliktige til å følge et strengt felles regelverk. Lokale utslippstillatelser kan gi avvik som ikke fanges opp i denne fremstillingen.

Klima og Forurensningsdirektoratet fører detaljert statistikk over punktutslipp fra inkludert årlige utslipp fra virksomheter med rapporteringsplikt til Klima- og forurensningsdirektoratet og Fylkesmannen. Denne statistikken benyttes til å synliggjøre utslipp knyttet til enkelte bedrifter innenfor de ulike næringene.

11.1. 90 prosent av CO₂-utslippene er fra olje/gass/maritim og industri

Figuren under fordeler de nasjonale utslippene av CO₂ (fratrukket utslipp knyttet til sektoranalysene, husholdninger, forsvar og offentlig administrasjon) fordelt på næringer. Fordi bedriftene i Nord-Norge har en liten andel av den totale nasjonale omsetningen i næringer med mye utslipp er de faktiske utslippene lavere enn hvis vi hadde lagt fem prosent av utslippene flatt til regionen. Totale utslipp fra næringsaktiviteten i Nord-Norge er derfor beregnet til 1,469 millioner tonn CO₂.

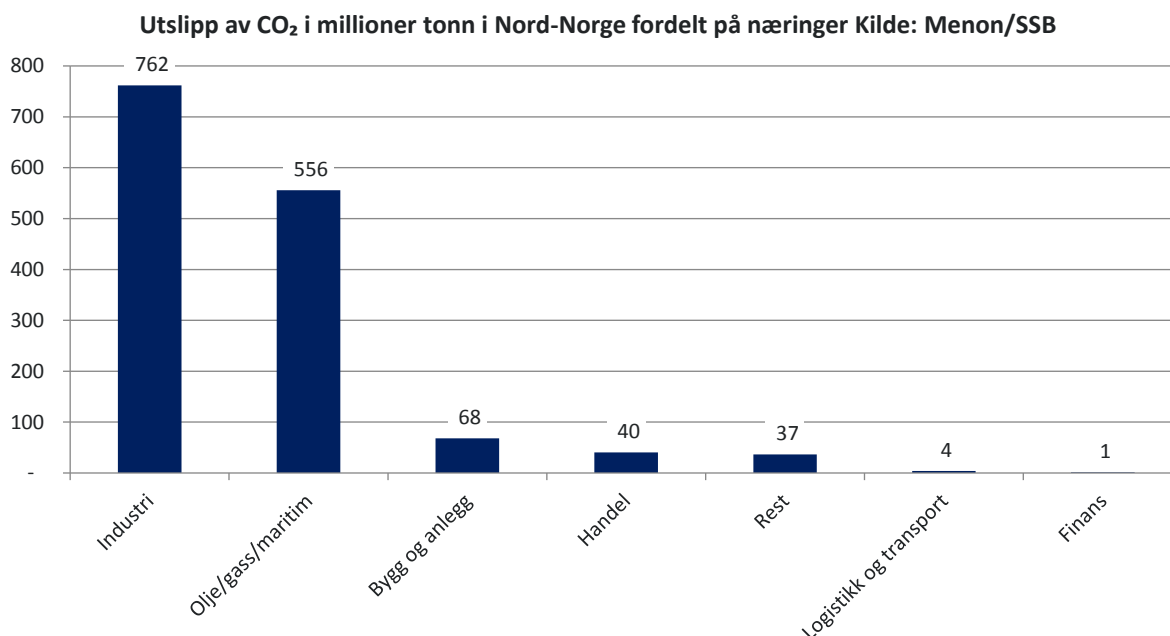
⁴³ Til 2012 har SSB ført statistikk over utslipp til luft på kommunenivå. Tallene som foreligger har imidlertid stor usikkerhet og vi har derfor ikke benyttet oss av disse i beregningene.

⁴⁴ Klimagasser bidrar til global oppvarming. Menneskelig aktivitet øker konsentrasjonen av klimagasser i atmosfæren. For å sammenligne klimagasser med ulik effekt på global oppvarming har man laget en felles enhet som tilsvarer effekten på global oppvarming fra ett tonn CO₂. Den felles enheten omtales som CO₂-ekvivalenter (kilde: klif.no)

⁴⁵ 09288: Klimagasser fra norsk økonomisk aktivitet, etter næring og komponent (1980 - 2011) Kilde. SSB

Industrien i Nord-Norge slipper klart mest ut CO₂. Legger vi til utslippene fra maritim, olje og gass tilsvarer dette 90 prosent av de totale utslippene i regionen⁴⁶.

Figur 90 Utslipp av CO₂ fra næringsvirksomhet i Nord-Norge

I det følgende diskuteres kort annen industri og næringsvirksomhets påvirkning av det ytre miljø hvorav utslipp av CO₂, som korresponderer med de åtte næringene vi har studert i denne rapporten, er synliggjort så langt dette lar seg gjøre.

11.2. Næringenes påvirkning av det ytre miljø

Annen industri og næringsvirksomhet består av vidt forskjellige næringer. Dette medfører at bransjenes påvirkning av det ytre miljøet må vurderes for hver enkelt av de åtte næringene, samt restkategorien. Gjennom beskrivelse av de viktigste utslippsfaktorene til hver av de åtte næringene har vi kort redegjort for miljøpåvirkningen til hver enkelt næring, samt redegjort for CO₂-utslipp knyttet til næringsvirksomhet i Nord-Norge.

11.2.1. Bygg og anlegg

Utslippene fra bygg og anleggsnæringen er knyttet til produksjon av innsatsfaktorer, transport, energien som bygget benytter seg av i sin levetid, miljøgifter i komponentene som benyttes i byggeprosessen, samt utslipp knyttet til avhending av bygninger. Utslipp fra bygg og anleggsnæringen er egen kategori i statistikken til SSB. Denne omfatter all næringsvirksomhet knyttet til oppføring av bygninger, anleggsvirksomhet og spesialisert bygge- og anleggsvirksomhet. Denne definisjonen er noe smalere enn næringsdefinisjonen vi opererer med. I tillegg finner vi statistikk for utslipp fra virksomhet knyttet til omsetning og drift av fast eiendom. Fra myndighetenes side er det et spesielt fokus på energieffektivisering i bygg og materialgjenvinning.

⁴⁶ Omsetningen i næringslivet i Nord-Norge står for fem prosent av total omsetning i norsk næringsliv. Legger vi omsetningstallene til grunn, slik vi har beskrevet ovenfor, blir de totale CO₂-utslippene knyttet til annen industri og næringsvirksomhet 2,381 millioner tonn CO₂-ekvivalenter i 2011, som er fem prosent av de totale nasjonale utslippene⁴⁶. Ved siden av CO₂, som utgjør det meste av klimagassutslippene, er det også utslipp knyttet til N₂O, HFK, PFK og SF₆⁴⁶.

Bygg og anleggsnæringen i Nord-Norge utgjør 8,5 prosent av den totale omsetningen til denne næringen i Norge. SSB beregner CO₂-utslipp fra bygg og anleggsnæringen til 0,794 millioner tonn CO₂. 8,5 prosent av dette er 0,067 millioner tonn CO₂ som tilskrives aktiviteten i denne næringen i Nord-Norge. CO₂-utslippene fra omsetning og drift av fast eiendom er lave på 0,024 millioner tonn CO₂ i 2011 nasjonalt. Fire prosent av næringsaktiviteten kan tilordnes Nord-Norge. Tretten bedrifter i Nord-Norge innen bygg og anlegg rapporterer årlig utslipp til luft og vann til KLIF og Fylkesmannen.

11.2.2. Handel

Utslipp fra handelsnæringen er i størst grad knyttet til produksjon av varene som selges og transport av disse. Disse leddene ligger forut for verdikjeden slik vi har definert den for handelsnæringen slik at utslipp knyttet til produksjon vil falle inn under industri eller utslipp i produksjonslandet. Handel omfatter engros- og detaljhandel av alt fra kiosk-varer, daglighandel, til biler og datamaskiner. I tillegg til de fysiske varene som produseres bidrar innpakning og transportemballasje til utslipp fra denne næringen, samt avhending av avfall når produktene er konsumert eller skal kastes. Sistnevnte ledd faller også utenfor handel slik det er definert her.

Utslipp fra handelsnæringen er egen kategori i utslippsstatistikken til SSB. Denne omfatter all næringsvirksomhet knyttet til handel med og reparasjon av motorvogner, agentur- og engroshandel unntatt med motorvogner og detaljhandel unntatt med motorvogner. Handelsnæringen er i stor grad definert likt i denne analysen og utslippsstatistikken.

Handelsnæringen i Nord-Norge utgjør 8 prosent av den totale omsetningen til denne næringen i Norge. SSB beregner CO₂-utslipp fra handel til 0,502 millioner tonn CO₂. Åtte prosent av dette er 0,040 millioner tonn CO₂ som tilskrives aktiviteten i denne næringen Nord-Norge.

11.2.3. Olje/gass/maritim

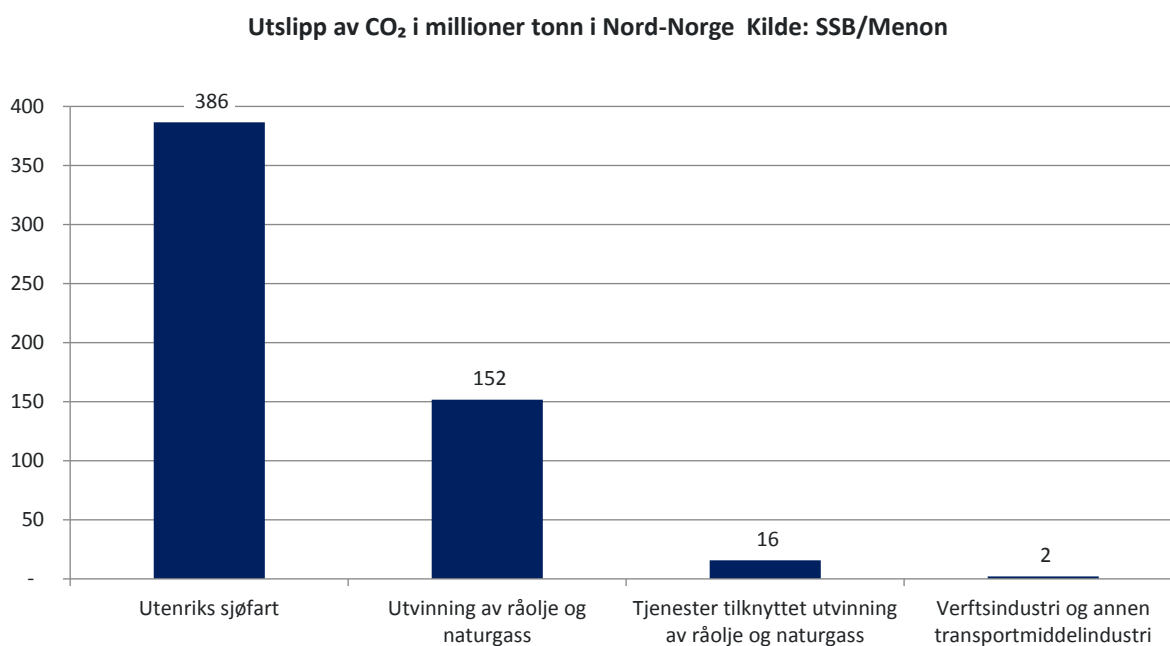
Olje- og gassnæringen er både Norges klart mest forurensende næring. Nasjonalt er det meste av utslippene knyttet til utvinning av olje og gass. I 2011 slapp denne næringen ut 12,884 millioner tonn CO₂ ifølge SSB. Fordi omsetningen til denne typen bedrifter i Nord-Norge er lav får landsdelen kun en liten andel av utslippene. Olje og gassnæringen i Nord-Norge utgjør en prosent av omsetningen til denne næringen nasjonalt. For tjenesteleverandørene er prosentandelen syv prosent.

Maritim næring omfatter rederier, verft, utstyrleverandører og tjenesteytere. I SSBs utslippsstatistikk er næringen definert som utenriks sjøfart med passasjerer og gods, samt forsyning og andre sjøtransporttjenester for offshore. En betydelig andel av utslipp av CO₂ i maritim virksomhet er drivstofforbruk. En trend i maritim næring er overgang til skip som drives med komprimert naturgass (CNG), flytende naturgass (LNG) og flytende våtgass (LPG), og Norge ligger i front i denne utviklingen. Tilsvarende blir bruk av destillater med innslag av biodrivstoff stadig mer vanlig. Bruk av destillater, CNG, LNG og LPG i fartøy innebærer relativt mindre utslipp av nitrogenoksider, svoveloksider og karbondioksider. Et virkemiddel som er spesielt for maritim næring er NOx-fondet som i økt grad stimulerer og støtter opp under utvikling av miljøvennlige løsninger. NOx-fondet har fungert som et effektivt virkemiddel for å få til utslippsreduksjoner, gjennom å subsidiere teknologifremmende tiltak ved skattlegging av mindre miljøvennlige løsninger. Fondet gjelder ikke bare til havs. I praksis står likevel skipsfarten særlig sentralt, idet større enheter som slipper ut NOx typisk er skip. Kvoteprisen på CO₂ kan i prinsippet bidra til at de mest lønnsomme miljøprosjektene realiseres internasjonalt, men driver i liten grad den teknologiske utviklingen nasjonalt fordi tiltakskostnadene i Norge er relativt høye.

Bedriftene i Nord-Norge står for fire prosent av den totale omsetningen til tilsvarende næring nasjonalt. Utslipp knyttet til verftsindustrien omfatter produksjon av motorvogner, tilhengere og andre transportmidler. Selv om denne kategorien er bredere definert enn maritim næring i dette prosjektet har vi vurdert den som mest relevant her. Fem bedrifter innen olje og gass og maritim virksomhet i Nord-Norge rapporterer årlig utslipp til luft og vann til KLIF og Fylkesmannen.

Totalt summerer utslipp fra olje, gass og maritim næringsvirksomhet i Nord-Norge seg til 0,556 millioner tonn CO₂. Figuren under fordeler utslippene på SSBs næringsinndeling. Utenriks sjøfart står for en betydelig del av utslippene fra denne næringen i Nord-Norge i 2011.

Figur 91 Utslipp fra olje, gass og maritim virksomhet i Nord-Norge

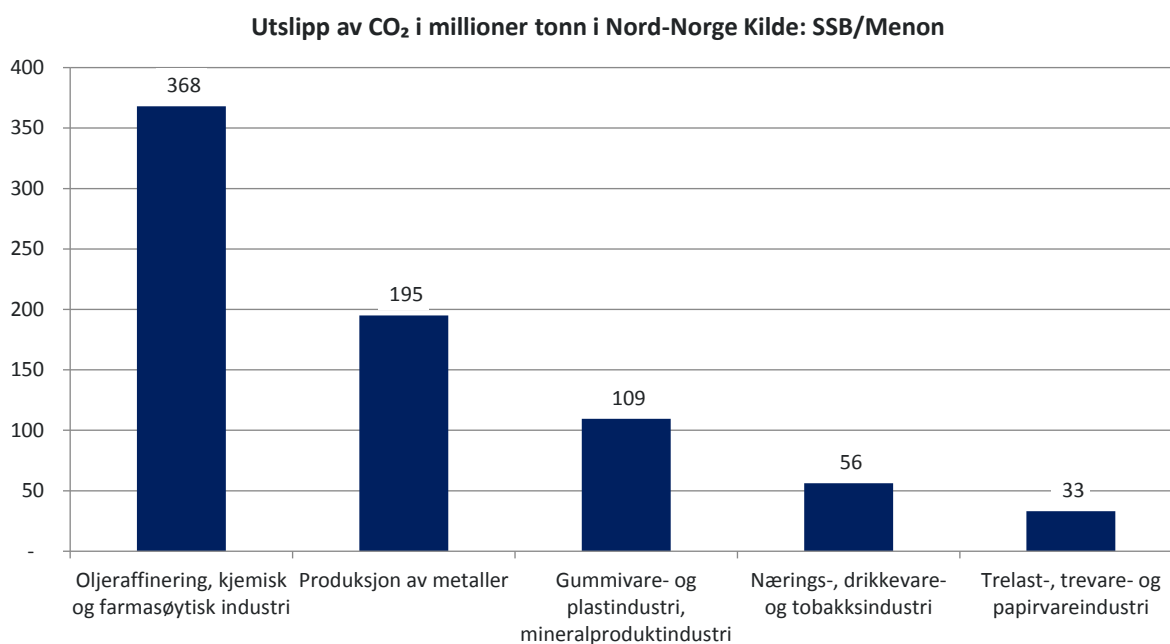

11.2.4. Industri

Industri dekker bredt, gjennom næringsmiddelproduksjon til produksjon av alle andre innsatsfaktorer og varer. I næringsanalysene er de industribedriftene som produserer varer til en bestemt næring knyttet opp til denne. I utslippsstatistikken fra SSB er industri definert etter hvem de leverer til.

Totalt summerer utslipp fra industrivirksomhet i Nord-Norge seg til 0,762 millioner tonn CO₂. Figuren under fordeler utslippene på SSBs næringsinndelinger knyttet til industrivirksomhet. Oljeraffinerier, kjemisk og farmasøytisk industri er miljøverstingen i denne næringen med nesten halvparten av de totale utslippene fra bedrifter i Nord-Norge.

Figur 92 Utslipp fra industri virksomhet i Nord-Norge

53 industribedrifter i Nord-Norge rapporterer årlig utslipp til luft og vann til KLIF og Fylkesmannen. Flere av disse driver innen produksjon av næringsmidler. Vi finner også aluminiumsprodusentene blant disse.

11.2.5. Finans

Det er lite direkte utslipp av CO₂ fra finansnæringen. I den grad utslipp kan knyttes til denne typen næringsvirksomhet må dette være forbruk av energi. Andre utslippskomponenter kan være produksjon av innsatsfaktorer som datautstyr og annet kontormateriell. I følge utslippsstatistikken til SSB slapp næringen ut 0,051 millioner tonn CO₂ i 2011. Næringens andel i Nord-Norge er på 0,001 millioner tonn CO₂.

11.2.6. Logistikk og transport

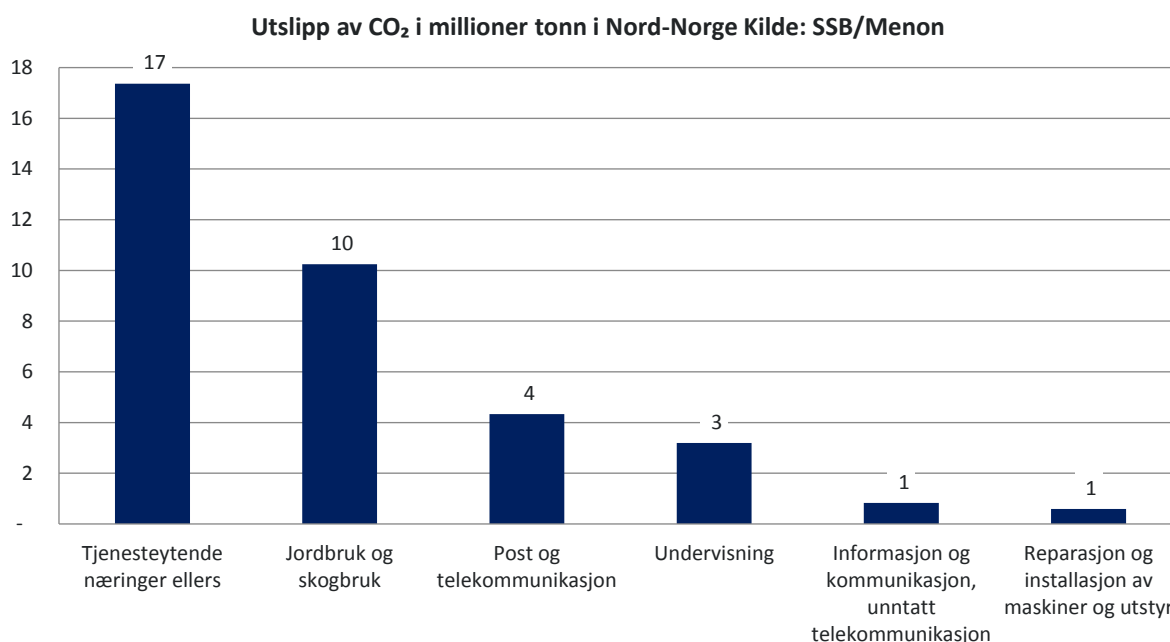
Transport er en sentral kilde for utslipp av CO₂. Utslippsstatistikken for transportnæringen omfatter passasjer- og godstransport med jernbane, annen landtransport med passasjerer, godstransport på vei, herunder flyttetransport, innenlandske kyststruter med passasjerer, innenriks sjøfart med gods, slepebåter, lufttransport og lagring og andre tjenester tilknyttet transport. Definisjonen av næringen omfatter dermed transport knyttet til reiselivsnæringen, men det er ikke mulig å skille ut her fordi inndelingen er for grovmasket.

I følge utslippsstatistikken til SSB slapp næringen ut 10,078 millioner tonn CO₂ i 2011. Næringens andel i Nord-Norge er på 0,004 millioner tonn CO₂. Trolig er dette tallet underestimert grunnet at få bedrifter innen transport av varer på vei er registret i Nord-Norge.

11.2.7. Resten av utslippene fordeler seg på flere næringer

Resten av CO₂-utslippene fra næringsaktiviteten i Nord-Norge er mindre utslipp knyttet til næringer som vanskelig lar seg korrespondere med vår inndeling av næringslivet. Tjenesteytende næringer står for størst andel av utslippene.

Figur 93 Utslipp fra resten av næringsaktiviteten i Nord-Norge

I tabellen under har vi regnet utslipp av CO₂ per verdiskapingskrone. Næringer som står for store utslipp nasjonalt og har næringsvirksomhet i Nord-Norge kommer ut med mest utslipp per verdiskapingskrone.

Tabell 13 Utslipp fordelt på verdiskaping

Næring	Utslipp av tonn CO ₂ per verdiskapingsenhet
Utenriks sjøfart	1910.1
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri	369.4
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	165.5
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	111.9
Produksjon av metaller	92.7
Trelast-, trevare- og papirvareindustri	77.0
Utvinning av råolje og naturgass	71.3
Jordbruk og skogbruk	53.6
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	15.2
Bygge- og anleggsvirksomhet	7.8
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	7.5
Undervisning	7.0
Varehandel og reparasjon av motorvogner	3.6
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	2.4
Post og telekommunikasjon	1.7
Tjenesteytende næringer ellers	1.1
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	0.7
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	0.7
Transport ellers	0.5
Informasjon og kommunikasjon, unntatt telekommunikasjon	0.5
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	0.2
Omsetning og drift av fast eiendom	0.2

12. Fremtidig potensial

Det fremtidige potensialet til annen industri og næringsvirksomhet kan sees på som en funksjon av dagens rammevilkår og fremtidige politiske virkemidler. I dette kapittelet ser vi først på utgangspunktet for det som er dagens rammevilkår for bedriftene og deretter på politiske tiltak som kan skape vekst i regionen.

12.1. Dagens rammevilkår for bedriftene i Nord-Norge

I dette avsnittet ser vi på særskilte rammevilkår for bedrifter i Nord Norge. Dette inkluderer Nordområdesatsingen, særskilte støtteordninger, og støtte til bedrifter i Nord-Norge gjennom virkemiddelapparatet.

Særskilte støtteordninger til bedrifter i Nord-Norge inkluderer:

- Tiltakssonen
- Fritak på merverdiavgift på elektrisk kraft
- Lavere arbeidsgiveravgift
- Næringsrettede midler til regional utvikling

Mye av støtten til bedrifter i Nord Norge går gjennom det ordinære virkemiddelapparatet. Tall fra SIVA, Innovasjon Norge og Norges Forskningsråd viser at nordnorske bedrifter får en relativt stor andel av støtten som går gjennom SIVA og Innovasjon Norge.

12.1.1. Nordområdesatsingen

Nordområdene er sentral i regjeringens næringspolitikk og det viktigste satsingsområde i utenrikspolitikken. Målet med nordområdesatsingen er å skape bærekraftig vekst og utvikling gjennom økt internasjonalt samarbeid om ressursutnyttelse, miljøforvaltning og forskning. Gjennom nordområdesatsingen satses det blant annet på infrastruktur, romvirksomhet, maritime næringer, marine næringer, reiseliv, arktisk landbruk og reindrift og mineralnæringen.

For maritim og olje og gass næringsvirksomhet i Nord-Norge er særlig regjeringens satsing på sjøsikkerhet og oljevernberedskap relevant. Midlene satt av til nordområdesatsingen fordeles via departementene og virkemiddelapparatet.

12.1.2. Bevilgninger i statsbudsjettet i 2013

Gjennom statsbudsjettet er det bevilget tilskudd til kai, bølgedempere, flytebrygger, mudring og moloer til diverse kommuner i Finnmark. Dette vil trolig styrke maritime næringer i regionen på lang sikt og bygg og anlegg på kort sikt.

Det er også satt av penger til utvidelse av Universitetet i Tromsø og Universitetet i Nordland. I tillegg er det satt av penger til å styrke teknologi- og ingeniørmiljøene i Troms og Nordland. I den anledning er det foreslått å bygge et nytt teknologibygg ved Universitetet i Tromsø og det er satt av 1 million kroner til investeringer i vitenskapelig utstyr ved Høgskolen i Narvik.

Fylkene i Nord-Norge er alle bevilget penger til regional utvikling. Det er bevilget 253,7 millioner kr til Nordland, 172,77 millioner kr til Troms og 128 millioner kr til Finnmark. Dette inkluderer midler til kommunale og regionale næringsfond, men også en skjønnsdeling til regioner og lokalsamfunn med store omstillingsutfordringer.

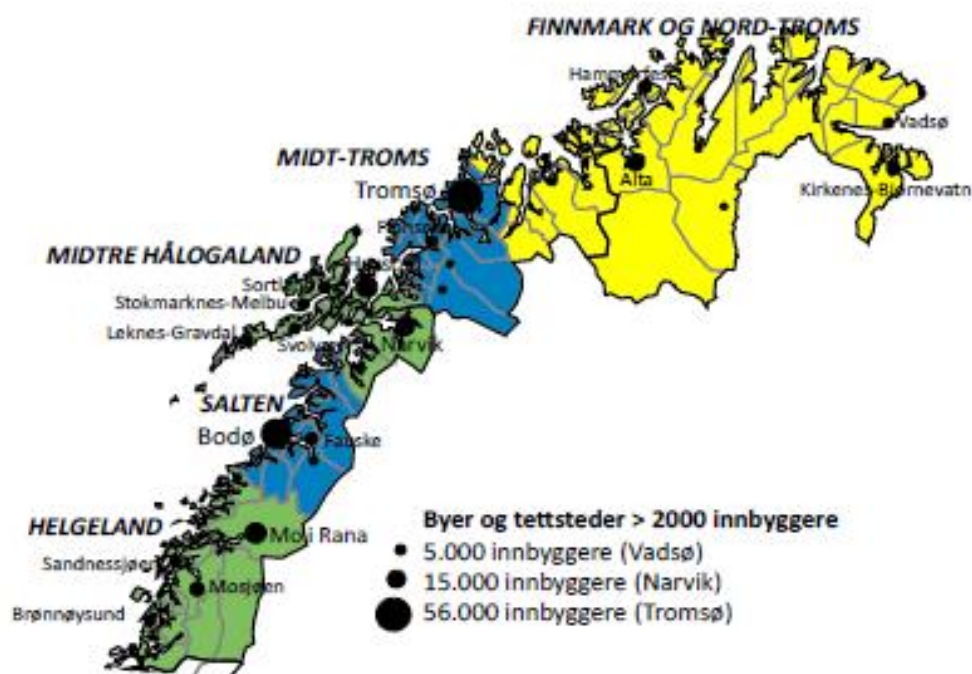
Statsbudsjettet for 2013 inkluderer også en økt satsing på kultur i alle tre fylker. I Finnmark er det en økning fra 22,8 millioner kroner til 24,7 millioner kr. I Troms er det en økning fra 103,6 millioner kr til 108,6 millioner kroner og i Nordland en økning fra 85,5 millioner til 89,8 millioner. Til Kulturkvartalet i Bodø er det foreslått et investeringstilskudd på 35 millioner kroner.

12.1.3. Særskilte støtteordninger til bedrifter i Nord Norge

Tiltakssonen

Tiltakssonen ble opprettet i 1990 som et svar på krisene i fiskeri og fiskeindustriene som rammet regionen på samme tidspunkt. Tiltakene skulle bøte på arbeidsledighet, fraflytting og generelt dårlige levekår for befolkningen.

Figur 94 Kart over Nord Norge, tiltakssonen i gult.

Kilde: Norut og Menon (2012)

Tiltakssonen består geografisk av Finnmark og de syv nordligste kommunene i Troms. Virkemidlene som brukes er både næringsrettede og personrettede. Det er også satt i gang tiltak for utbygging av kompetansemessig og fysisk infrastruktur. Det har midlertidig blitt gjort endringer av lover og regler⁴⁷ som kan virke negativt for etablering av næringsvirksomhet og vekst i eksisterende næringsliv.

⁴⁷Det ble gjort endringer i avskrivningsregler for LNG anlegg i petroleumsskatteloven i forkant av vedtak om Snøhvitutbyggingen. Endringen innebar at avskrivningen ble doblet og avskrevet på tre år i stedet for seks år. Saken ble klaget inn til ESA. For å få konkludert i tide endret Finansdepartementet avskrivningsreglene til å avgrenses geografisk til sone A i det geografiske virkeområdet for regionalpolitiske tiltak. Dette tilsier en annen avgrensning enn tiltakssonen.

En gjennomgang av tiltakssonen gjort av Norut i 2012 fant at de personrettede virkemidlene virker både rekrutterende og bo-stabiliserende for aldersgruppen 18-40 år. Dette gjaldt særlig for de med høyere utdanning. Norut fant at effekten virker stimulerende på sysselsettingen i tjenestenæringene på kort sikt, men er uklar på lang sikt. I industrisektoren tas fritak for avgift ut som økt lønn eller overskudd. Videre peker gjennomgangen på at næringslivet i regionen har hatt en omstrukturering med fremvekst av petroleumsrelatert virksomhet samtidig med en kraftig nedbygging av fiskeriene og fiskeindustrien (Norut og Menon, 2012).

Næringsrettede tiltak

De næringsrettede tiltakene består av fritak for arbeidsgiveravgift og redusert elavgift. I tillegg til dette er det også en selektiv støtte i form av investeringsstøtte og støtte til bedriftsutvikling.

- *Fritak for arbeidsgiveravgift.* Dette gjelder også for statlig og kommunal sektor. For resten av Nord-Norge (minus Bodø og Tromsø) er arbeidsgiveravgift på 5,1 prosent.
- *Redusert elsats.* Sats for elavgift er satt til 0,45 kWh for elektrisk kraft som leveres til næringsvirksomhet i tiltakssonen, mot en normal sats på 11,21 øre per kWh normalt.

Personrettede tiltak

Det er en rekke personrettede tiltak som skal gjøre det attraktivt å bo i tiltakssonen.. Det er også spesielle stimulerings tiltak for personer med høyere utdanning og barnefamilier. De personrettede tiltakene gir bosatte i området redusert personskatt, nedskrivning av studielån, økt barnetrygd og lønnskudd til førskolelærere.

- *Fritak for elavgift.* Husholdninger og offentlig forvaltning i tiltakssonen er fritatt for avgift på kraft
- *Redusert personskatt.* Det finnes særskilte inntektsfradrag for personer i skatteklasser 1 og 2. Fellesskatten er 3,5 prosentpoeng og toppskatten er to prosentpoeng lavere enn i resten av landet. Samlet utgjorde dette 753 millioner NOK i tapte inntekter for staten i 2011
- *Nedskrivning studielån.* Bosatte i tiltakssonen får ettergitt ti prosent av opprinnelig studielån, maksimalt 25 000 per år). Det kreves at de som får nedskrevet studielånet er bosatt i regionen, minst 50 prosent yrkesaktiv eller har omsorg for barn under ti år eller har særlige tyngende omsorgsplikter.
- *Økt barnetrygd.* En tilleggssats på 320 kr per måned eller 2840 per år

Differensiert arbeidsgiveravgift

Gjennom tiltakssonen har Finnmark og Nord-Troms fritak for arbeidsgiveravgift, men resten av Nord Norge har også differensiert arbeidsgiveravgift. Tromsø og Bodø har sats på 7,9 prosent og resten av Sør-Troms og Nordland har sats på 5,1 prosent. Høyeste sats i Norge er 14,1 prosent.

Næringsrettede midler til regional utvikling Bodø og Tromsø

Næringsrettede midler til regional utvikling (RDA-midler eller DA midler) er et sett av økonomiske virkemidler gitt som kompensasjon til områder som ikke fikk gjeninnført ordningen med en differensiert arbeidsgiveravgift, eller som fikk et høyere avgiftsnivå enn før 2004. For Nord Norge gjelder dette Tromsø og Bodø.

I Troms og Tromsø deles midlene ut gjennom tilretteleggende midler og bedriftsrettede midler. De tilretteleggende midlene skal komme fellesskapet til gode og består hovedsakelig av infrastrukturtiltak, studietilbud mot befolkningen eller profilering av en region. De bedriftsrettede midlene fordeles gjennom Innovasjon Norge. I 2012 var RDA rammen til Troms fylkeskommune på 183,01 millioner kr.

I Nordland og Bodø deles midlene ut til tre satsingsområder: Bedrifts- og bransjerettede tiltak, infrastruktur og byutviklingstiltak, samt de fire pilarene som er beskrevet under. Bedrifts- og bransjerettede tiltak deles ut gjennom Innovasjon Norge og den økonomiske rammen for dette var på 22 millioner per år i 2010 og 2011. Infrastruktur og byutviklingstiltak går til offentlige aktører, institusjoner og virksomheter og samarbeid mellom næringsliv og offentlige virksomheter. Søknader behandles av DA Bodø. I 2010 og 2011 var den økonomiske rammen på 55 millioner kroner per år. Ekstra midler er også satt av til fire pilarer som skal oppfylle DA Bodøs strategiske målsetninger. Disse er Universitet i Nordland, Bodøs nye kulturhus, utviklingsprogrammet Byen og Havna og tunnel gjennom Tjernfjellet. Økonomisk ramme for pilarene var i 2010 og 2011 på 64,6 millioner kr.

12.1.4. Støtte til bedrifter i Nord-Norge via virkemiddelapparatet

Mye av støtten til Nord-Norge går gjennom virkemiddelapparatet og deles ut av SIVA, Innovasjon Norge og Norges Forskningsråd. Vi vil her gå igjennom støtte som gis til Nord Norske bedrifter generelt og bedriftene i gruppen «annet næringsliv» spesielt. Innovasjon Norge og SIVA har i stor grad gitt støtte til gründerbedrifter, investeringstilskudd og bedriftsutviklingstilskudd.

SIVA

SIVA har som hovedoppgave å bidra til vekst og utvikling av næringslivet i distriktene. SIVA tilbyr kapital, kompetanse og nettverk. Dette inkluderer inkubatorer, forsknings- og kunnskapspark, næringshager og industri-inkubatorer. Det er også etablert flere investeringsselskaper sammen med andre investorer.

Mye av SIVAs støtte går til bedrifter i Nord-Norge. Dette skjer både ved å gi støtte til gründerbedrifter og ved å gi støtte til innovasjonsselskaper.

I 2011 ga SIVA støtte til 1 338 gründerbedrifter. 392 av disse befant seg i Nord-Norge. Av disse tilhørte 317 annet næringsliv. Totalt fikk gründerbedrifter innen gruppen «annet næringsliv» 10,9 mill. kroner i støtte.

Tabell 14 Støtte til gründerbedrifter i Norge og Nord Norge i 2011 fordelt på bransjer i kroner

	Nord-Norge	Norge
Bygg og anlegg	1 869 795	4 991 334
Industri	743 067	3 333 906
Handel	247 015	1 972 048
Olje og maritim	494 342	1 309 368
KIFT/ LS	1 893 506	6 691 524
Logistikk	72 750	72 750
Finans	69 732	412 113
Kultur	1 495 325	3 655 909
Resten	4 018 196	16 076 954
Totalt annen industri og næringsvirksomhet	10 903 728	38 515 906
De andre sektoranalysene	2 170 848	14 999 557
Totalt Nord-Norge	13 074 576	53 515 463

24 prosent av støtten som deles ut til gründerbedrifter går til gründerbedrifter i Nord-Norge, hvilket betyr at regionen. Næringsgruppen «andre næringer» i Nord Norge får 20 prosent av støtten som deles ut til gründerbedrifter i Norge.

SIVA gir også støtte til innovasjonsselskaper. I Nord-Norge inkluderer dette fem FoU inkubatorer, seks industriinkubatorer, en mat og naturinkubator (Kystens hus), og ti næringshager. Totalt utgjør dette 13,47 millioner kroner i støtte. Total støtte til næringshager og inkubatorer 47,9 millioner kroner. Dette betyr at Nord-Norge mottar 28 prosent av den totale nasjonale støtten til næringshager og inkubatorer.

Innovasjon Norge

Innovasjon Norge skal bidra til nyskaping i næringslivet, utvikling i distriktene og utvikling av konkurransedyktige norske bedrifter. Dette gjøres på flere ulike måter. Innovasjon Norge gir lån, tilskudd og garantier og jobber også med klyngeutvikling og innovasjonsnettverk. Innovasjon Norge satser spesielt på syv områder: reiseliv, sjømat, landbruk, maritim, olje og gass, helse og energi og miljø.

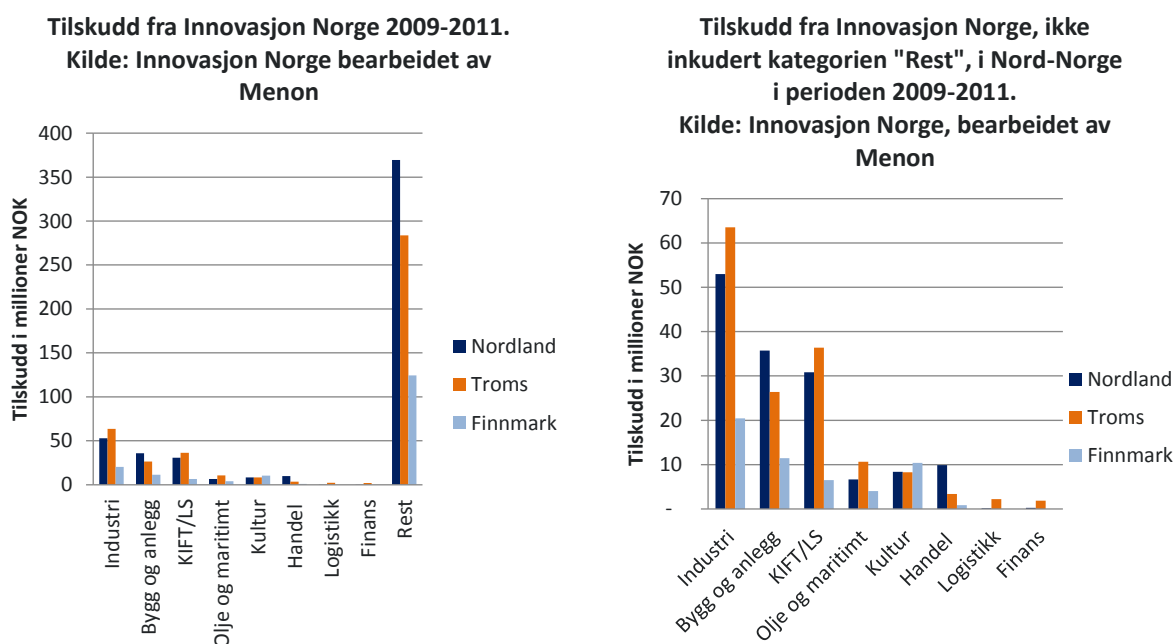
Bedrifter støttes gjennom tilskudd, lån og garantier. I denne sammenhengen har vi kun sett på tilskudd. I perioden 2009-2011 ble det delt ut 16 013 tilskudd av Innovasjon Norge, 2 946 ble delt ut til bedrifter i Nord-Norge og 1 856 av tilskuddene gikk til bedrifter i gruppen «annet næringsliv». Støtte deles særlig ut gjennom bedriftsutviklingstilskudd og investeringstilskudd i alle tre fylkene.

I perioden 2009-2011 delte Innovasjon Norge ut 8 814 millioner kroner som tilskudd, 1 587 millioner kroner gikk til bedrifter i Nord Norge. Dette utgjorde 18 prosent av tilskuddene. Av disse gikk 1 128 millioner kroner til bedrifter i gruppen «annet næringsliv». Dette utgjorde 13 prosent av alle tilskudd delt ut i Norge.

Mye av støtten i Nord Norge går til bedriftsutviklingstilskudd og investeringstilskudd. I 2011 ble det delt ut 91 millioner til bedrifter i Nord-Norge gjennom «Bedriftsutviklingstilskudd», 33 prosent av tildelingene som ble gitt til det distriktpolitiske virkeområdet i Norge. Dette deles ut til en bred gruppe av bedrifter, men særlig blir det delt ut til opplevelses-, arrangements- og aktivitetsarrangørvirksomheter. Det ble delt ut 80 millioner i investeringstilskudd til bedrifter i Nord-Norge, dette var 56 prosent av tildelingene i hele Norge. Tildelingene skjedde til en bred gruppe bedrifter. Det ble også delt ut investeringstilskudd særskilt til tradisjonelt jord- og hagebruk som gikk til bedrifter innen primærnæringene, 47 millioner ble delt ut til bedrifter i Nord-Norge, 17 prosent av tildelingene i Norge.

Som figuren under viser går det meste av tilskuddene til resten av næringslivet. Det meste av dette er støtte til landbruket. I tillegg til dette går mye av støtten til bygg og anlegg, industri og KIFT.

Figur 95 Tilskudd fra Innovasjon Norge

Norges Forskningsråd

Norges Forskningsråd er et nasjonalt forskningsstrategiske og forskningsfinansierende organ. Omtrent en tredjedel av offentlige bevilgninger til forskning går via Forskningsrådet.

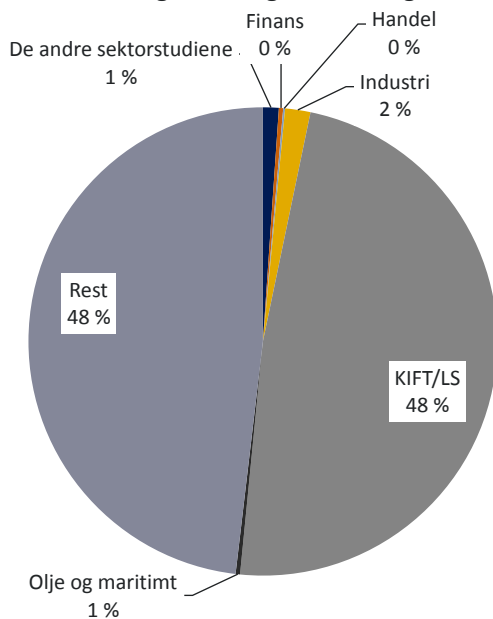
Totalt delte Norges Forskningsråd ut 449,6 millioner kr til bedrifter og institusjoner i Nord Norge i 2012⁴⁸. Av dette gikk 444,7 millioner kroner til næringsgruppen «andre næringer». Dette utgjorde 6,84 prosent av midlene Norges Forskningsråd delte ut i 2012.

Hovedmottakerne av midlene tilhørte kategoriene «Rest» og KIFT/LS. Innenfor kategorien «Rest» var dette hovedsakelig høyskoler, universiteter og sykehus. Kategorien «Rest» mottok 216 millioner kroner i 2012. KIFT/LS mottok 217 millioner kroner.

⁴⁸ Regionale forskningsfond er ikke inkludert i dette.

Figur 96 Fordeling av midler til Nord-Norge fra Norges Forskningsråd i 2012

Fordeling av midler til Nord-Norge fra Norges Forskningsråd i 2012

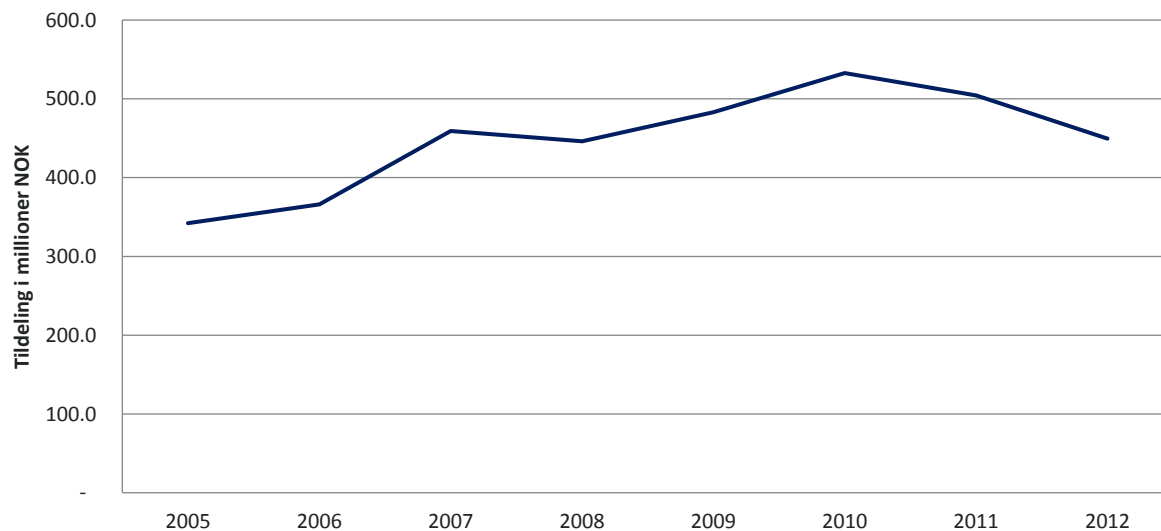

Kilde: Tall fra Norges Forskningsråd

Figur 97 Fordelinger fra Norges Forskningsråd til "Andre næringer» i Nord-Norge i perioden 2005-2012

Fordelinger fra Norges Forskningsråd til "Andre næringer» i Nord-Norge i perioden 2005-2012

Kilde: Norges Forskningsråd

Kilde: Tall fra Norges Forskningsråd

12.2. Framskrivninger mot 2030

Så langt har denne rapporten fokusert på dagens tilstand, samt utvikling i de næringer i Nord-Norge, som ikke dekkes av reiseliv, fornybar energi, fiskeri og havbruk og mineralnæringen. Det innebærer med andre ord at de aller fleste sysselsatte i næringslivet omtales i denne rapporten. I dette kapitlet dreier vi oppmerksomheten mot mulige utviklingstrekk fremover i tid. Vi presenterer enkle beregninger for den økonomiske utvikling i disse næringene frem mot 2030, gitt ulike næringspolitiske føringer. Vi ønsker med andre ord å foreta enkle og systematiske vurderinger av hvordan utvalgte politiske tiltak som retter seg mot næringene vil slå ut i endret sysselsetting og verdiskaping over tid. På denne måten vil vi kunne identifisere enkelte sentrale trekk og utfordringer som vil kunne dominere utviklingen fremover i Nord-Norge.

12.2.1. Perspektivmeldingen og nasjonale forutsetninger

Tradisjonelt har det vært Statistisk sentralbyrå (SSB) som gjennomfører slike langsiktige prognoser for norsk økonomi, ikke minst i sammenheng med utvikling av de såkalte Langtidsprogrammene eller Perspektivmeldingene til regjeringen (se Perspektivmeldingen 2013 for siste langsiktige framskrivning). I dette prosjektet legger vi til grunn de samme forutsetninger om nasjonal økonomisk utvikling som man har benyttet i Perspektivmeldingen. Disse forutsetningene er presentert i boksen nedenfor.

Forutsetninger i Perspektivmeldingen

- Prisene på tradisjonelle eksport- og importvarer øker med 1¼ pst. målt som årlig gjennomsnitt. –
- En realavkastning av kapitalen i Statens pensjonsfond utland på 4 pst. per år.
- En langsiktig olje- og gasspris på henholdsvis 525 kroner per fat og 1,93 kroner per Sm³ fra og med 2014, målt i faste 2013-kroner.
- Produksjonen av olje og gass anslås i 2060 å ligge på hhv. 14 pst. og 22 pst. av nivået i 2011.
- Etter en viss økning på helt kort sikt, anslås petroleumssektorens investeringsetterspørsel å avta til ¼ pst. av BNP for Fastlands-Norge i 2060. Nivået i 2011 var 6¼ pst.
- Befolkningen utvikler seg i tråd med mellomalternativet i Statistisk sentralbyrås befolkningsframskriving fra juni 2012.
- Yrkesfrekvensene for ulike demografiske undergrupper (kjønn, alder og innvandrerbakgrunn) videreføres på anslått nivå i 2015, som for undergrupper etter alder og kjønn ligger noe over nivåene i 2011.
- Uendret arbeidsledighetsrate og gjennomsnittlig arbeidstid per sysselsatt etter 2015.
- Korrigert for variasjoner i virkedager er gjennomsnittlig arbeidstid i 2015 noe lavere enn i 2011. Dette må ses i sammenheng med flere eldre i arbeidsstyrken.
- En årlig vekst i total faktorproduktivitet i bedriftene i fastlandsøkonomien på 1,6 pst.
- Budsjettpolitikken følger handlingsregelen for bruk av oljeinntekter.
- Dekningsgrader og antall timeverk per bruker i offentlig tjenesteyting videreføres. Dagens regler i folketrygden legges til grunn. Dette omtales også som uendret standard og dekningsgrad i offentlige velferdsordninger.
- Produktinnsatsen og investeringene i offentlig forvaltning vokser reelt sett noe raskere enn timeverkene i offentlig forvaltning, men avtar som andel av fastlands-BNP. Beholdningen av offentlig realkapital per innbygger øker gjennom framskrivingsperioden.
- Endringene i Norges samlede netto finansinvesteringer (overskuddet på driftsbalansen) er forutsatt å følge nettofinansinvesteringene i Statens pensjonsfond utland. Sammen med utviklingen i innenlandsk produksjon bestemmer forutsetningene om forløpet for driftsbalansen utviklingen i samlet innenlandsk bruk av varer og tjenester

Vi har som følge av like forutsetninger også valgt å legge til grunn de samme overordnede nasjonale utviklingstrekk som presenteres i Perspektivmeldingen. I tabellen under viser vi de mest sentrale størrelsene/prognosene for norsk økonomi frem mot 2060:

Tabell 15 Data fra Perspektivmeldingen

Perspektivmeldingen 2013	Årlig vekst i perioden	
	1971-2011	2012-2060
BNP per innbygger	2.4 %	1.3 %
Fastlands BNP per innbygger	2.1 %	1.6 %
TFP	1.7 %	1.6 %
Arbeidsproduktivitet	2.2 %	1.8 %

Det er viktig å merke seg at anslagene for vekst i perioden 2012 til 2030 og videre mot 2060 er betydelig lavere enn det norsk økonomi har erfart gjennom de siste 40 år. Veksten i BNP per innbygger forventes å utgjøre kun 55 prosent av veksten de siste 40 årene. Det er et markant skifte som på lang sikt vil prege norsk økonomisk vekst i negativ retning. Og dette gjelder ikke bare norsk økonomi totalt sett, men også økonomien i regionene. Med lavere arbeidsproduktivitet må vi forvente lavere vekst i reallønnene og sannsynligvis også høyere ledighet i hele landet.

- Vår modell mot 2030 tar bare delvis hensyn til disse lave/pessimistiske anslagene
- Det er først i våre framskrivinger mot 2050 og 2100 at disse prognosene slår sterkt inn.

12.2.2. En referansebane for våre analyser

Perspektivmeldingens framskrivinger av norsk økonomi danner grunnlag for det man betegner som en referansebane i våre analyser av næringspolitikkenes virkning på næringene og økonomien i Nord-Norge. Referansebanen illustrerer hvordan vi tror næringslivet i Nord-Norge vil se ut dersom man ikke foretar betydelige endringer i politikk og regulering. Vi snakker med andre ord om en type status-quo betraktning frem mot 2030. Men en referansebane for ulike næringer i Nord-Norge kan ikke utelukkende hvile på framskrivingene i Perspektivmeldingen. Meldingen sier lite om ulike typer næringer, og ingenting om den regionale fordelingen av næringsaktivitet i årene fremover. Det er derfor avgjørende å velge ut et utviklingsforløp som er sannsynlig for de ulike næringene i Nord-Norge. I dette del-kapittelet går vi nærmere inn på hvordan vi foretar disse valgene.

Samfunnsøkonomenes modellapparat

Samfunnsøkonomer bruker vanligvis såkalte langsiktige generelle likevektsmodeller når de skal beskrive den økonomiske utviklingen mange år fremover i tid. Forskningsavdelingen i SSB er det største miljøet for slike analyser i Norge, og disse forskerne benytter sitt langsiktige modellapparat til å beregne langsiktige velferdseffekter av ulike økonomiske reformer, gjerne av den typen reformer som må ses i et langsiktig perspektiv, som klimapolitikk, pensjonsreformer, innvandringspolitikk, offentlig sparing og helsepolitikk.

I SSBs arbeid står den generelle likevektsmodellen MSG (Multi Sector Growth) sentralt. Et sentralt kjennetegn ved denne modellen er at den baserer seg på at man på lang sikt får balanse i alle markeder (arbeidsmarkedet, kapitalmarkedet, ulike ressursmarkeder og handelsbalansen). Det finnes med andre ord ikke strukturelle ubalanser i denne økonomien som er varige. SSB benytter en annen type modellverktøy (KVARTS og MODAG) for å fremskrive den økonomiske utviklingen på kortere sikt (opp til 10-15 år fremover). I disse modellene blir økonomien i stor grad beskrevet av historiske sammenhenger og atferds-relasjoner som er økonometrisk testet og estimert. Modellene tillater derfor også midlertidige så vel som langsiktige ubalanser og begrensninger i økonomien. Dette skillet mellom to modell-verdener er viktig, fordi det tydeliggjør betydningen av tid for strukturell endring i økonomien og samfunnet generelt. På kort og mellomlang sikt er det ikke bare å flytte eller produsere nye ressurser som kapital, arbeidskraft og naturressurser. På lang sikt derimot kan tiden bidra til at ressursene flyttes dit de gir høyest avkastning, og slik at ledige ressurser alltid tas i bruk.

Skille mellom korte og lange framskrivinger

Våre prognoser tar dette skillet mellom kort/mellomlang sikt og lange forløp som utgangspunkt. Vi har derfor valgt å utføre to separate framskrivinger av næringsaktiviteten i Nord-Norge: En framskriving mot 2030 og en mer overordnet framskriving mot 2100. Våre framskrivinger baserer seg ikke på store økonomiske prognosemodeller, dels fordi vi av ressursmessige årsaker ikke har kapasitet til å foreta store modell-analyser, men kanskje like viktig er det at våre prognoser omhandler næringer i Nord-Norge. Til dette egner de store

nasjonale prognose-modellene seg dårlig.⁴⁹ Jo større modellene er, jo vanskeligere blir de også å tolke. Vi har følgelig valgt å foreta framskrivninger basert på en enkel modell som blir beskrevet i figuren nedenfor og i et sett med ligninger i vedlegg 5. Modellframskrivningen er i stor grad basert på samme oppsett for framskrivninger som ble anvendt i Menons analyse av utviklingen i Nordland og store deler av Troms fra 2012.⁵⁰

Våre framskrivninger tar som utgangspunkt at det ikke finner sted store strukturelle endringer i økonomien i regionene i årene frem mot 2030 og 2100. De endringene som finner sted avviker i liten grad fra endringene som er skissert i Perspektivmeldingen. Framskrivningene er med andre ord å anse som såkalte **referansebaner for den økonomiske utviklingen i regionene** i tiden fremover.

Usikkerhet i framskrivningene

Når dette er sagt er det viktig å presisere at prognoser som peker så langt frem i tid som til 2030 og 2100 vil preges av omfattende usikkerhet. Det er nokså stor mulighet for at den økonomiske utviklingen i regionene vil bli preget av nettopp store strukturelle endringer vi på ingen måte kan forutsi i dag. Historisk har fremtidsbilder i liten grad slått til, til tross for at analysene som ligger bak i mange tilfeller holder høy faglig kvalitet. Noe av bakgrunnen for dette er at uforutsigbare enkelthendelser eller strukturelle endringer i samfunnsforhold ofte vil ha svært stor innflytelse på den langsiktige utviklingen. Nye ressursfunn, store vitenskapelige oppdagelser, og nye forretningsmodeller er eksempler på slike uforutsigbare hendelser. Videre har forskere og konsulenter ofte en tendens til å undervurdere effekten av endring i teknologi og konkurranseforhold mellom regioner og land. The Economist (2011) viser ved en gjennomgang av flere scenarioanalyser at deres største svakhet er at de er for konservative i sine anslag både i positiv og negativ retning. For konservative anslag har blant annet medført at analysene i forkant ikke har klart å fange opp den betydning eksempelvis BRIC-landene⁵¹ nå har for global økonomi.

Videre er det slik at jo mer detaljerte prognosene er, jo større blir også usikkerheten. I dette kapittelet presenterer vi framskrivninger for spesifikke næringer. Med dette som bakgrunn er det viktig å hele tiden være bevisst på at slike anslag får et sterkt preg av usikkerhet. Det er derfor de prinsipielle vurderingene rundt de modellerte mekanismenes betydning som bør vies mest oppmerksomhet.

Om vår modell

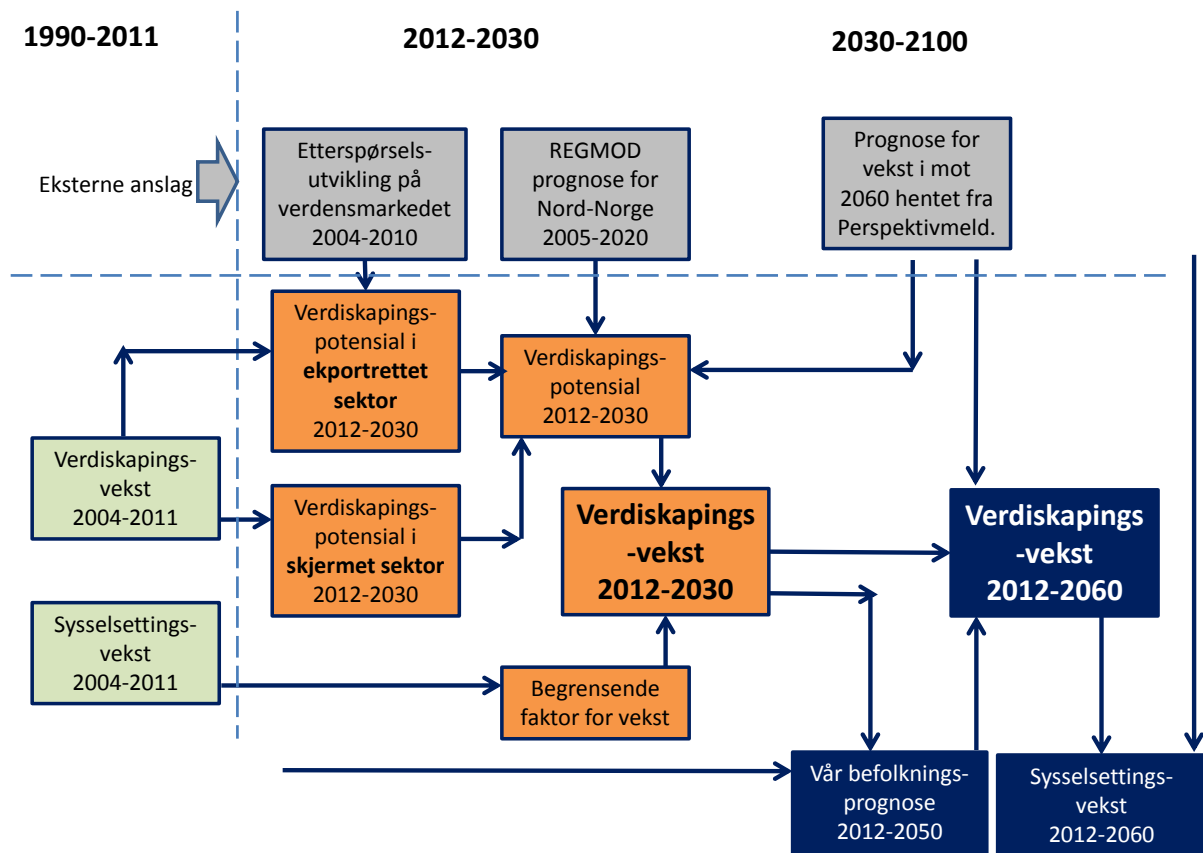
Hensikten med å utarbeide prognoser av den typen vi presenterer her må derfor primært være å danne et rammeverk basert på relativt stabile trender som det så er mulig å bygge videre analyser på i andre studier. Selv med uendrede strukturelle forhold ligger det tydelige trender i den økonomiske utviklingen som vil slå igjennom og prege utviklingen frem til 2030 og videre mot 2050 og 2100. Det er disse underliggende trendene vi tar tak i i våre prognoser. I den mest langsiktige framskrivningen mot 2100 lar vi likevektmekanismene i økonomien få lov til å fungere, men lar befolkningsutviklingen styres av Perspektivmeldingen. Prognosemodellen er kort beskrevet i figuren under. Den danner grunnlaget for referansebanens framskrivning av alle de 8 næringene som inngår i betegnelsen «andre næringer», samt gruppen vi betegner som «resten».

⁴⁹ I forbindelse med kunnskapsinnhenting blir det utviklet en generell likevektsmodell med regionalt fokus der Nord-Norge står sentralt. Denne modellen vil kunne belyse flere sider ved økonomisk politikk. Modellen forventes å være ferdigstilt i oktober 2013.

⁵⁰ Lofoten, Vesterålen og Senja: Statusbeskrivelse og framtidsutsikter for lokalt og regionalt nærings- og samfunnsliv, Menon-publikasjon nr. 33/2012

⁵¹ BRIC-landene er en samlebetegnelse for landene Brasil, Russland, India og Kina (China). Landene utmerker seg ved å være store økonomier med sterk vekst. Vekst i disse landene vil derfor i relativt stor grad påvirke global vekst.

Figur 98 Modell for framskrivning av økonomisk aktivitet i annen industri og næringsaktivitet i Nord-Norge

Lengst til venstre i figuren presenteres størrelser som baserer seg på utviklingstrekk fra 1990 til i dag. I midten presenteres prognoser for perioden 2012 til 2030 (altså mellomlangsigtede størrelser). Det sentrale målet her er årlig verdiskapingsvekst (vekst i bruttoprodukt) over perioden 2012-2030. Lengst til høyre presenteres størrelser som beskriver utviklingen mot 2100.

De øverste grå boksene i figuren inneholder størrelser som vi har tatt fra andre analyser og studier, deriblant prognoser basert på Perspektivmeldingen (MSG-modellen) og SSBs regionale prognosemodell REGARD. Dette kommer vi tilbake til nedenfor.

Ved første øyekast kan modellen fremstå som svært komplisert, men faktum er at dette rammeverket er det noe av det absolutt enkleste man kan anvende for å si noe substansielt om aktivitet fremover i tid. Den baserer seg på de mest sentrale driverne for økonomisk vekst, men det er også en rekke økonomiske mekanismer denne modellen ikke tar tak i og som svekker den sett opp mot modeller med generell likevekt.

La oss først fokusere på framskrivning av verdiskapingsvekst i referansebanen frem mot 2030 (oransje boks i midten). Denne prognosen baserer seg primært på veksten i næringene i de ulike regionene fra 2004 til 2011. I denne perioden har vi vært gjennom en markant konjunktursyklus med både oppgang og nedgang, noe som sikrer at vi ikke systematisk under- eller overvurderer det konjunkturrelle aspektet i veksten. Likevel skal det fremheves at veksten i nordnorsk næringsliv har vært sterk gjennom denne perioden ettersom finanskrisen i liten grad har berørt næringslivet i nord.

Verdiskapingsveksten fra 2004-2011 forklarer vekstpotensialet i både skjermede næringer pluss lokal tjenesteyting (bygg- og anlegg, logistikk, KIFT, kultur og finans) og i de eksportrettede sektorene (olje og gass, maritim/offshore og industri). I den eksporterende delen av næringslivet vil også våre prognoser for eksport spille en sentral rolle, noe som igjen styres av etterspørselen på verdensmarkedet. Her har vi benyttet oss av prognoser for eksportaktivitet utarbeidet i Menon (2012)⁵².

Prognosene for vekst i skjermet sektor og eksportrettet virksomhet danner sammen et anslag på vekstpotensialet i Nord-Norge (utenom reiseliv, mineraler, fornybar energi og fiskeri og havbruk). Ettersom vi på kort og mellomlang sikt opererer i en økonomi med tydelige skranker, ikke minst i arbeidsmarkedet, er prognosene for faktisk verdiskapingsvekst frem mot 2030 begrenset av de siste årenes sysselsettingsvekst. I tabellen nedenfor beskriver vi næringenes aktivitet gjennom perioden 2004 til 2011 for størrelsene omsetning, verdiskaping og antall ansatte.

Tabell 16 Tall for økonomisk aktivitet og vekst i de ulike næringene som inngår i studien

	Omsetning (Mrd kr)		Verdiskaping (Mrd Kr)		Ansatte	
	2011	Vekst 2004-2011	2011	Vekst 2004-2011	2011	Vekst 2004-2011
Bygg og anlegg	42	7.5 %	14	7.6 %	22 627	4.3 %
Handel	65	6.3 %	10	6.3 %	23 375	3.0 %
Industri	26	5.8 %	6	3.1 %	7 854	0.7 %
Maritim, olje og gass	16	14.1 %	6	12.2 %	7 869	3.3 %
Finans		9.1 %	4	8.5 %	2 561	0.4 %
KIFT	6	8.5 %	3	11.4 %	5 486	7.4 %
Logistikk og transport	5	9.1 %	2	8.5 %	3 098	2.9 %
Kultur	4	6.8 %	2	6.6 %	3 498	2.8 %
Rest	30	2.9 %	15	5.8 %	21 762	0.0 %
Andre næringer totalt	194		62		98 130	

Grunnlaget for prognosene frem mot 2030

Dersom den potensielle verdiskapingen i referansebanen vokser forttere enn det sysselsettingsveksten har vist i perioden 2004-2011, bremser modellen opp den potensielle veksten mot 2030 i referansebanen. Det er et sentralt poeng her at vi ikke tillater befolkningen å vokse frem til 2030. Dermed må næringene tiltrekke seg arbeidskraft fra andre deler av økonomien i regionen eller eventuelt klare å trekke personer inn i arbeidsstyrken fra de som ikke er yrkesaktive. Her oppstår det en form for ubalanse ettersom sysselsettingen i næringslivet i Nord-Norge har opplevd betydelig vekst siden 2004. I vår prognose må vi legge til grunn og delvis ta høyde for denne utviklingen, noe som gir høy vekst fremover. I modellen ligger det implisitt at jo høyere vekst sektoren i en region har hatt, jo lettere vil den klare å tiltrekke seg mer arbeidskraft. Vi antar med andre ord at den vil kunne øke arbeidskraftstilgangen gjennom økt lønn. Den endelige verdiskapingsveksten frem mot 2030 styres dermed av samspillet mellom potensialet og begrensende faktorer.

I tillegg har vi lagt inn at MSG-modellens prognoser (referansebanen) for offentlig sektor og de ulike sektorene i næringslivet fra Perspektivmelding er med på å styre de endelige prognosene i referansebanen for aktivitet frem mot 2030. Vi har valgt å ikke modellere offentlig sektor eksplisitt, men heller baserer oss på SSBs framskrivninger for offentlig sektor med utgangspunkt i MSG-prognoser for Perspektivmeldingen (2013)⁵³. Utgangspunktet for dette valget er at offentlig sektors aktiviteter på regionalt nivå i stor grad er styrt av

⁵² Menon (2012): Eksport fra norske regioner: Hvorfor så store forskjeller? Menon-publikasjon nr 2/2012. Oslo

⁵³ Stortingsmelding nr. 9 (2008/2009): Perspektivmeldingen. Meldingen er utarbeidet av Finansdepartementet og er en videreføring av de tidligere langtidsprogrammene. Våre beregninger hviler primært på anslag som er presentert i meldingens kapittel 7.

offentlige finanser på nasjonalt nivå. Beregning av offentlige inntekter og utgifter på nasjonalt nivå ligger utenfor våre prognoseambisjoner og bør følgelig baseres på andres beregninger.

Sist, men ikke minst, har vi gitt noe vekt til de referanse-prognoser man fra SSBs side har produsert for Nordland, Troms og Finnmark frem mot 2020 i Stambøl (2002)⁵⁴ der modellene REGARD og MSG er benyttet for å lage regionale framskrivninger for norsk økonomi.

Grunnlaget for prognosene frem mot 2050 og 2100

For verdiskapingsvekst mot 2100 i referansebanen (blå boks), ser modellstrukturen litt annerledes ut. Her vil veksten styres av den beregnede veksten frem mot 2030, samt den demografiske utvikling frem mot 2060 og videreført mot 2100, slik den er benyttet i Perspektivmeldingen (2013). I tillegg til disse faktorene har vi også for prognoser mot 2100 valgt å ta fullt hensyn til Perspektivmeldingens langsiktige referansebane for økonomisk vekst i Norge basert på MSG-modellen. Vi legger med andre ord bare indirekte vekt på utviklingen i perioden 2004 til 2011 når vi beregner utviklingen på lang sikt mot 2100. Dette sikrer at våre langsiktige anslag for referansebanen ikke skjærer ut fra det forløp man ser som rimelig på et nasjonalt nivå i perspektivmeldingen. Til sist løses modellens anslag for sysselsettingsvekst frem mot 2100 ved å ta utgangspunkt i verdiskapingsveksten og så justere ned med veksten i arbeidskraftens produktivetsvekst, som anslås til 1,8 prosent per år.

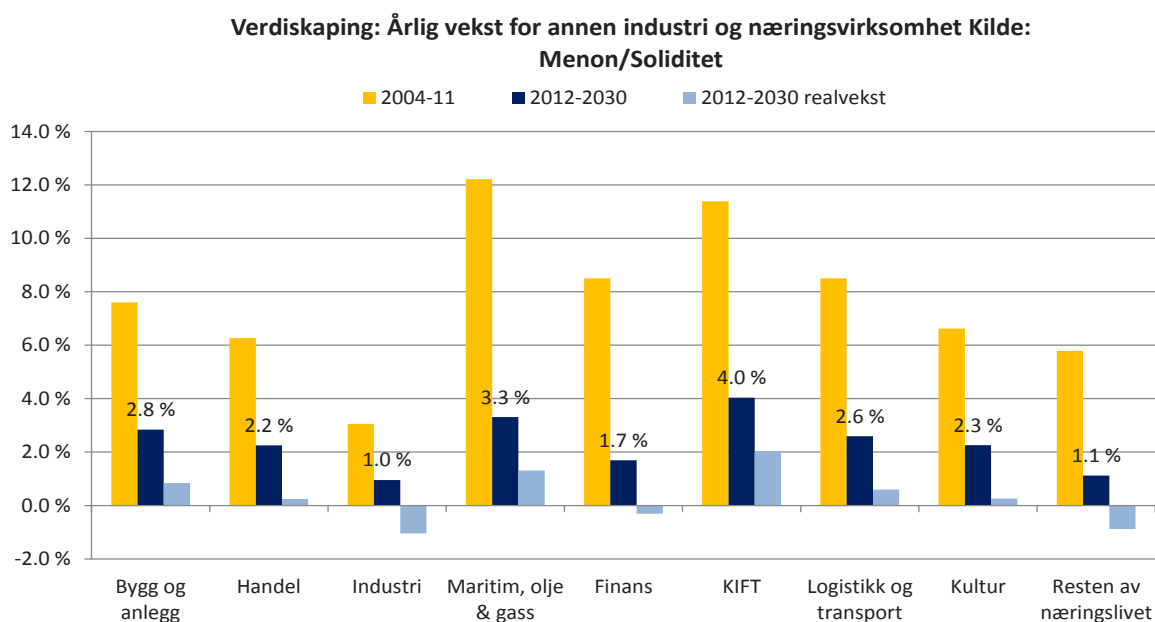
I vedlegg 4 til denne rapporten har vi beskrevet modellen mer formelt med notasjon og ligninger.

12.2.3. Referansebanen mot 2030

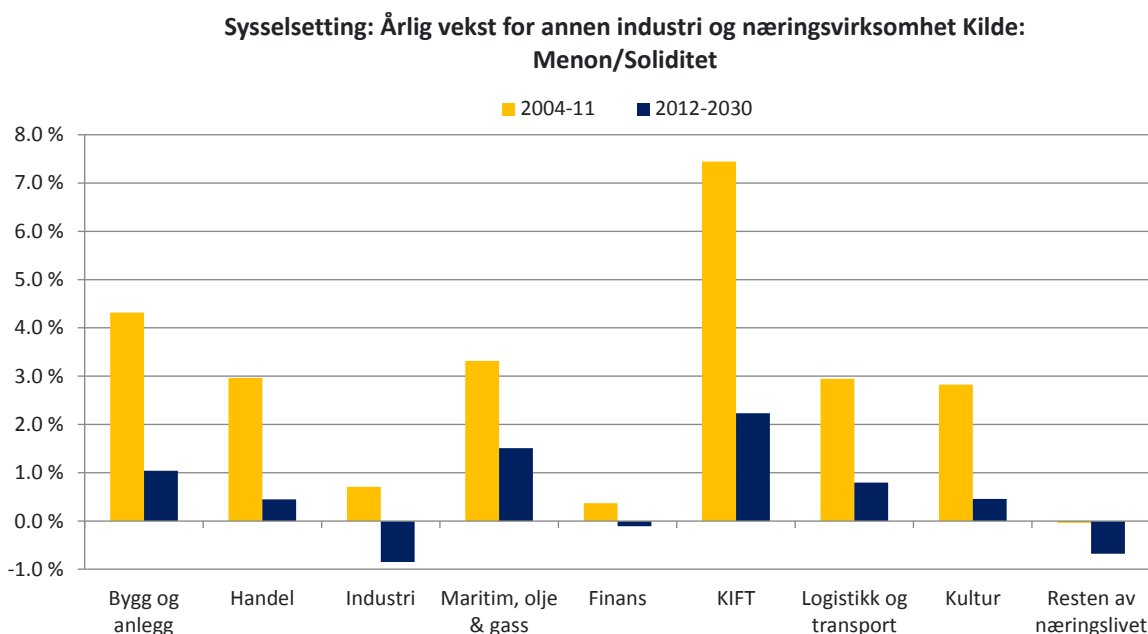
I dette kapitlet går vi kort gjennom veksten i referansebanen. I figuren nedenfor presenterer framskrivninger av verdiskaping og sysselsetting i de ulike næringene. I tillegg viser vi veksttall for reell verdiskaping, der vi trekker fra prisvekst. Det er viktig å merke seg at alle verdi-tall vi har presentert tidligere i rapporten er nominelle tall der prisvekst ikke er tatt hensyn til.

⁵⁴ Stambøl, L. S. (2002): Regionale framskrivninger av sysselsetting og bruttoprodukt ved hjelp av SSBs modellsystem REGARD: Regionale framskrivninger basert på nasjonale anslag med modellene MODAG (1997-2005) og MSG (1995-2020), Notater nr 9/2002, Statistisk sentralbyrå, Oslo

Figur 99 Årlig vekst verdiskaping i ulike næringer i Nord Norge

Figur 100 Årlig vekst sysselsetting i referansebanen i ulike næringer i Nord Norge

Den øverste figuren viser at den årlige veksten frem mot 2030 forventes å bli høyest i maritim/offshore og KIFT. Det forventes også en betydelig vekst innen bygg- og anlegg og logistikk og transport. For å forstå prognosene er det viktig å huske at det særlig er to effekter som styrer utviklingen. For det første styres prognosene av den utvikling som vi har sett siden 2004. Dette bildet er grundig omtalt i tidligere kapitler. For det andre styres utviklingen av forventet eksportetterspørsel. I tabellen under presenterer vi forventninger til eksportvekst fra Menon (2012). Vi gir også en kort omtale av de viktigste drivkreftene i tabellen. Av tabellen under ser vi at nettopp maritim/offshore forventes å møte kraftig internasjonal etterspørselsvekst i tiden fremover.

Tabell 17: Forventninger for eksport i ulike næringer i prosentvis årlig vekst

Næring	Drivkraft	Prognose
Maritim og offshore leverandørindustri	Internasjonal vekst, utvikling i oljepris og offshore vs onshore	5,0
Prosessindustri m.m	Internasjonal økonomisk utvikling og befolkningsvekst	2
Reiseliv	Internasjonal økonomisk utvikling. Utvikling i norsk konkurranseevne	3,0
Utenriks sjøfart	Internasjonal økonomisk utvikling. Utvikling i norsk konkurranseevne	-0,7
Finans	Nasjonal vekst. Vekst i norske internasjonaliserte næringer	3,1
Bygg og anlegg	Nasjonal vekst	2,5
Handel	Nasjonal vekst	2,5
IT	Internasjonal vekst	2,5
Resten av næringslivet	Nasjonal vekst	2,5

I våre simuleringer ligger vi inne med en relativt høy vekst i sysselsettingen i næringene frem mot 2030. Dette er en direkte følge av at noen næringer har vist sterk sysselsettingsvekst gjennom perioden 2004-2011. Denne veksten krever at næringene i årene fremover mot 2030 klarer å trekke til seg arbeidskraft fra offentlig sektor eller fra de som ikke er sysselsatte i dag. En viss økning kan også komme gjennom lavere ledighet. Det er likevel vesentlig å få frem at våre anslag for utviklingen i referansebanen fra 2012 og frem til 2030 i stor grad er blitt dempet som følge av arbeidskraft som begrensende faktor. Det er gjennomgående få næringer som klarer å oppnå noe særlig mer enn 2 prosent i realvekst gjennom denne perioden. Unntakene er Maritim/offshore og KIFT. I disse næringene er det naturlig å forvente at både sterkt tilstrømming av arbeidskraft (mer utdannet) og kapital (investeringer i oljerelatert aktivitet) vil trekke opp veksttallene. Innen de relativt store næringene industri, handel, og resten, vil veksten preges av at arbeidsstyrken har lav vekstevne.

12.3. Referansebane mot 2100 – Kun langsiktige trender

På lang sikt (mot 2100) vil næringsutviklingen i større grad styres av tilgang på ressurser, som kompetent arbeidskraft, kapital og tilgang på naturressurser. Tilgang på arbeidskraft styres av befolkningsutviklingen og migrasjon og må derfor vurderes i et demografisk perspektiv der langsiktig bostedsattraktivitet spiller en viktig rolle.

Som nevnt i modellbeskrivelsen over vil vekstprognosene i vår modell frem mot 2050 og 2100 i større grad styres av befolkningsutviklingen. Vi vektlegger derfor dette elementet sterkest i drøftingen av de langsiktige prognosene. Referansebanen for beregningene frem mot 2050 og 2100 baserer seg som nevnt på perspektivmeldingens anslag for befolkningsvekst som igjen hviler på SSBs mellomalternativ for befolkningsutvikling.

Et middel-anslag baseres på at SSBs demografiske framskrivning for de nordnorske fylkene slår til frem mot 2050. Her har vi valgt å benytte det såkalte MMMM-scenariet til SSBs befolkningsprognoser.⁵⁵ I SSBs befolkningsprognoser er det fire faktorer som spiller en sentral rolle: utviklingen i fertilitet, levealder, innenlandsk mobilitet og netto innflytting til Norge. SSB utvikler tre scenarier for hver av disse fire faktorene: Et lavvekst (L), middels (M) og et høyvekst-scenario (H). Scenariet MMMM innebærer at fertiliteten øker moderat fra 1.75 barn per kvinne i 2002 til 1.8 i 2050. Forventet levealder øker med knappe åtte år for menn og syv år for kvinner frem mot 2050. Det forventes at personer flytter to ganger i løpet av levetiden og at netto årlig innvandring på 13000 personer. Dette innebærer at befolkningen vokser med 0,1 prosent årlig i Nord-Norge. Vi snakker med andre ord om nærmest 0-vekst.

⁵⁵ Statistisk sentralbyrå (2004): Framskrivning av folkemengden 2002-2050: Nasjonale og regionale tall, Norges offisielle statistikk, D319, Statistisk sentralbyrå, Oslo

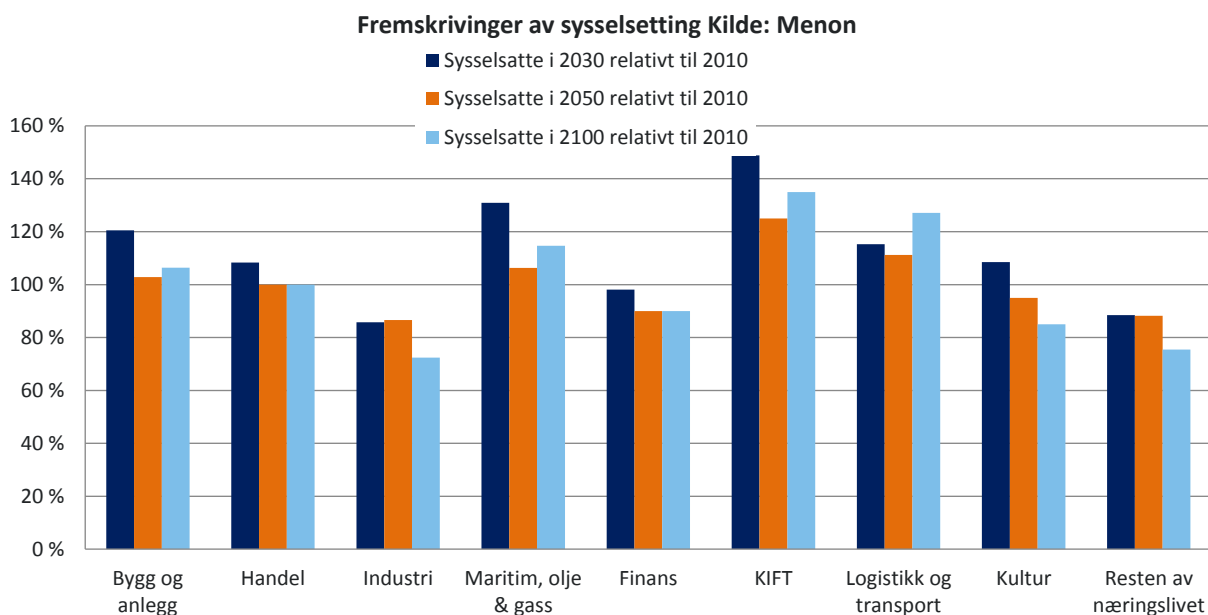
Det er et svært viktig poeng at befolkningsveksten gjennomgående er lav sammenlignet med den historiske så vel som den forventede veksten i produktiviteten i økonomien (gjerner rundt en prosent). Dette betyr at de langsiktige prognosene blir sterkt preget av våre forutsetninger om produktivitetsvekst. Vi har i våre modellberegninger valgt å benytte Perspektivmeldingens anslag for arbeidsproduktivitetsvekst på ca 1,8 prosent årlig.

12.3.1. Verdiskaping og sysselsetting mot 2100 i følge referansebanen

I referansebanen mot 2050 og 2100 påvirkes tallene sterkt av begrensningene på tilgang til arbeidskraft i Perspektivmeldingen, samt relativt lave tall for produktivitetsvekst. Dette bidrar til å trekke sysselsettingstallene ned fra det vi har lagt til grunn for prognosen for 2030. I våre prognoser for 2030 har vi som tidligere nevnt lagt til grunn utviklingen i sysselsetting de seneste 7 årene. Ettersom disse tallene viser sterkt vekst, står vi igjen med et bilde der den samlede sysselsettingen i andre næringer er lavere i 2100 enn i 2030.

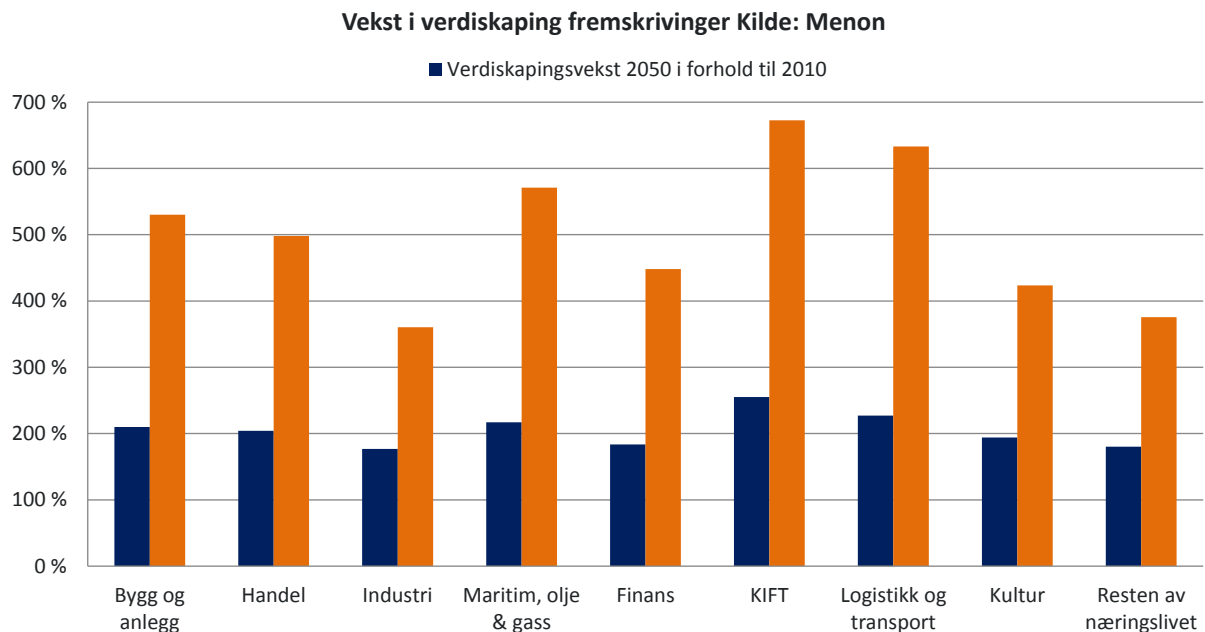
Som en følge av høyere vekst innen kunnskapsintensiv tjenesteyting, får vi særlig kraftig vekst i denne næringen. Logistikk og transportnæringen får også betydelig vekst i sysselsettingen, primært drevet av at annen økonomisk aktivitet øker.

Figur 101 Sysselsetting i 2030, 2050 og 2100 sett opp mot 2010

I likhet med Perspektivmeldingen har vi lagt inn en bane for produktivitetsvekst som tilsier at verdiskapingen i reelle termer øker kraftig over tid. I figuren under ser vi at det særlig må forventes kraftig vekst i KIFT og logistikk i tiden fremover mot århundreskiftet.

Figur 102 Verdiskaping i 2050 og 2100 sett opp mot 2010

12.4. Forslag til politiske virkemidler rettet mot næringene

Ettersom denne studien omfatter en stor andel av næringsaktiviteten i Nord-Norge, åpner det seg et stort antall mulige virkemidler som kan studeres. Vi har valgt ut noen som er relativt generiske i sin utforming og derfor vil berøre mange av næringene. Dette er

- Liberalisering av arbeidsinnvandring fra land utenfor EØS
- Økt olje- og gassutvinning utenfor Nord-Norge
- Regional satsning på høyere utdanning
- Skatteinsentiver for økt FoU i bedriftene

I tillegg til disse fire tiltakene kan man også argumentere for at økte investeringer i infrastruktur i Nord-Norge vil inneholde et stort potensial for økt sysselsetting og verdiskaping i Nord-Norge. Her finnes det imidlertid et omfattende utfallsrom. Hvor mye man skal investere, i hva og hvor sterke effektene er, er både usikkert og udokumentert. Vi velger derfor å overlate infrastruktur-analyser til de deler av kunnskapsinnhentingene som dekker dette feltet grundigere.

12.4.1. Liberalisert innvandring fra land utenfor EØS

De seneste årene har det vært en betydelig økning i innflytting til Nord-Norge. Finnmark kan vise til den største økningen, men også de andre fylkene kan vise til høyere tall. I Nordland stod innflyttingen i 2011 for litt under 3 prosent av befolkningen, men tallet for Finnmark var nærmere 4.5 prosent, noe som er over landsgjennomsnittet. Norge har opplevd en formidabel økning i innvandringen de seneste årene, ikke minst drevet av økt innvandring fra nye EØS-land. I 2012 kom det 80.000 nye innvandrere til Norge. Samtidig hentet Norge inn 80.000 nye med midlertidig opphold. Sistnevnte gruppe blir stadig større og utgjør en voksende andel av arbeidsstyrken.

Det er fullt mulig å øke arbeidsstyrken i Nord-Norge gjennom økt innvandring. Tallene viser at den økte innvandringen til landet de siste årene har resultert i vekst i innflyttingen til Nord-Norge. En mer liberal

innvandringspolitikk vil derfor med sannsynlighet øke arbeidsstyrken i nord. Særlig gjelder dette dersom innvandringspolitikken i større grad retter seg mot arbeidsinnvandring fra Russland og Ukraina. Man har allerede et betydelig innslag av innvandrere med russisk-språklig bakgrunn i landsdelen, og erfaringer tilsier at det er lettere å tiltrekke seg relevant og produktiv arbeidskraft til steder der det allerede befinner seg arbeidstakere fra samme land. Det er vanskelig å anslå hvor mange som vil innvandre fra disse landene som følge av en mer liberal innvandringspolitikk. Arbeidsstyrken i disse landene er stor og setter derfor i liten grad begrensninger på tilbudet. Det er heller etterspørselen og typen kompetanse som setter grensene for innvandring. Vi antar at det er mulig å doble innflyttingen til Nord-Norge fra dagens nivå gjennom en slik politikkendring. Dersom en stor andel av disse personene er i yrkesaktiv alder, vil det være mulig å bevege seg fra dagens situasjon der arbeidsstyrken ikke er i vekst i Nord-Norge, til en situasjon der styrken vokser med så mye som to prosent årlig.

Politikkanalyse i modellen: Vi studerer effekter av å øke sysselsettingen i Nord-Norge med 7500 arbeidstakere gjennom innvandring (tilsvarende drøye tre prosent av arbeidsstyrken). Ca 35 prosent av disse antas å kanaliseres til andre næringer. Resten går til offentlig sektor, reiseliv, sjømatnæringen og mineralnæringen. Vi forutsetter at alle arbeidsinnvandrere blir sysselsatt.

12.4.2. Økt olje og gass-utvinning

Annet næringsliv i Nord-Norge vil kunne oppleve betydelig vekst dersom man åpner for mer olje- og gassutvinning på felter som i dag ikke er åpnet for produksjon. Det er derfor naturlig å vurdere økt olje- og gassutvinning som et framtidsscenario.

I Olje- og energidepartementets prognoser knyttet til utvikling av olje- og gassfeltene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja, samt åpning av Barentshavet Øst og Jan Mayen, ble det foretatt eksplisitte beregninger av ringvirkningseffekter for ulike næringer i Nord-Norge, i form av sysselsetting og verdiskaping. Det er naturlig å legge disse anslagene til grunn for en studie av langsiktige effekter for regionen.

I beregningene knyttet til åpning av feltene Nordland 6 og 7 og Troms 2, fant Menon (2012) at man kan forvente opp mot 1 100 arbeidsplasser i snitt frem mot 2046. For årene etter dette er det ikke utført analyser ettersom man da forventer at produksjonsaktiviteten fases ut. Pöyry har foretatt tilsvarende analyser av sysselsettingseffekter knyttet til Barentshavet og ender opp med tall som ligger nærmere 6 ganger så høyt.⁵⁶ Disse anslagene anser vi som urimelig optimistiske ettersom de ikke korresponderer med erfaringene fra tidligere utbygginger og heller ikke står i forhold til nasjonale prognoser (SSB) eller tidligere regionale prognoser. Vi justerer sysselsettingstallene fra Barentshavet ned til 1 000 per år som følge av nye felter.

Det aller meste av sysselsettingsveksten vil komme i de næringene som faller inn under annet næringsliv, men vi må også forvente at offentlig sektor tar en del av de nye jobbene.

Politikkanalyse i modellen: Vi studerer effekter av 2100 flere sysselsatte i Nord-Norge per år på verdiskaping.

12.4.3. Tung regional satsning på høyere utdanning

I dag studerer ca. 10 prosent av studentene i Norge ved høyskoler og universiteter i Nord-Norge. Samtidig vet vi at om lag 8 prosent av befolkningen med høyere utdanning befinner seg i de tre nordligste fylkene. Det er med andre ord ingen underproduksjon av studenter i regionene for tiden. Dette er dog ikke noe hinder for at man kan øke utdanningen i regionen ytterligere for å stimulere til å øke kompetansen i den fremtidige arbeidsstyrken. En slik regional økning i utdanningsproduksjonen er kanskje særlig relevant i Nord-Norge fordi

⁵⁶ Pöyry Management Consulting (2012):

studier viser at så mange som 75 prosent av studentene ved universiteter velger å bli i landsdelen etter ferdigstilt utdanning. I følge en studie fra NIFU (2003) er det grunn til å forvente at dette dels kan knyttes til den gunstige ordningen med nedskrivning av studielån i regionen.

Vi legger til grunn at trenden der 75 prosent av studentene blir værende i regionen fortsetter og at dette legger grunnlaget for framskrivningen av arbeidsstyrken frem mot 2100. I vårt forslag legger vi opp til at produksjonen av studenter økes med 25 prosent i regionen, sammenlignet med referansebanen. Dette innebærer at det slippes ut ca 1 000 flere studenter ut fra universitetene og høyskolene i Nord-Norge og at andelen med høyere utdanning i Nord-Norge vil bli høyere enn i resten av landet i løpet av en tiårsperiode. Vi legger til grunn at gevinsten i form av verdiskaping per ansatt er på 20 prosent dersom man bytter ut en arbeidstaker uten høyere utdanning med en med høyere utdanning.⁵⁷

Politikkanalyse i modellen: Effekten av at 1000 flere i arbeidsstyrken får høyere utdanning og tilbyr 20 prosent mer effektiv arbeidskraft i forhold til referansebanen.

12.4.4. Kraftig økning i skattefradrag for FoU-investeringer

Det er mulig å stimulere til økt verdiskaping og sysselsetting i næringslivet gjennom å subsidiere forskning og utvikling som er innovasjonsrettet. Evalueringen av SkatteFUNN-ordningen viser med tydelighet at slike subsidier har en effekt. Vi har sett et mønster der FoU-intensiteten er relativt lav i landsdelen, noe som isolert sett skulle trekke i retning av at avkastningen på ytterligere FoU-investeringer er betydelig. Logikken knyttet til avkastning på FoU er mer komplisert enn som så. For å kunne nyttiggjøre seg FoU-investeringer er bedriftene nødt til å ha en kunnskapsbase å jobbe ut fra. Dette kalles gjerne for bedriftenes absorberingsevne. Man kan ikke lære uten å kunne mye på forhånd. Næringer og regioner med lite FoU-aktivitet i utgangspunktet vil derfor ofte slite med lav avkastning på investeringene i FoU.

Basert på tall fra internasjonal og norsk litteratur har vi lagt til grunn en årlig avkastning på FoU-investeringer i næringslivet på 10 prosent. Dette er en gjennomsnittsbetraktning for hele næringslivet i landet. Under antakelse om at avkastningen er noe lavere i flere av de sektorene vi ser på har vi lagt oss på et noe mer moderat tall på 7 prosent.

Ved å øke skattefradraget i Nord-Norge gjennom SkatteFUNN fra 20 til 50 prosent og øke øvre grense fra 5.5 mill. kroner til 20 mill. kroner vil man kunne øke innovasjon og vekst over tid i næringslivet. Det er nødvendigvis komplisert og usikkert hvor stor FoU-aktiviteten blir som følge av slike bedre insentiver. Det er heller ikke foretatt analyser tidligere som gir grunnlag for å anslå denne effekten.

SkatteFUNN-midler til Nord Norge beløp seg til 1.3 mrd kroner over perioden 2003 til 2011. Dette utgjør ca 8 prosent av budsjettet. Under antakelse om dette beløpet utgjør 20 prosent av FoU-investeringene, og at vi får en økning på 25 prosent i aktiviteten som følge av bedre incentiver, vil dette tiltaket gi om lag 500 millioner i ekstra FoU-investeringer.

Politikkanalyse i modellen: Vi studerer effekter av å øke FoU-investeringene med 500 mill kroner per med en årlig avkastning på verdiskaping på 7 prosent.

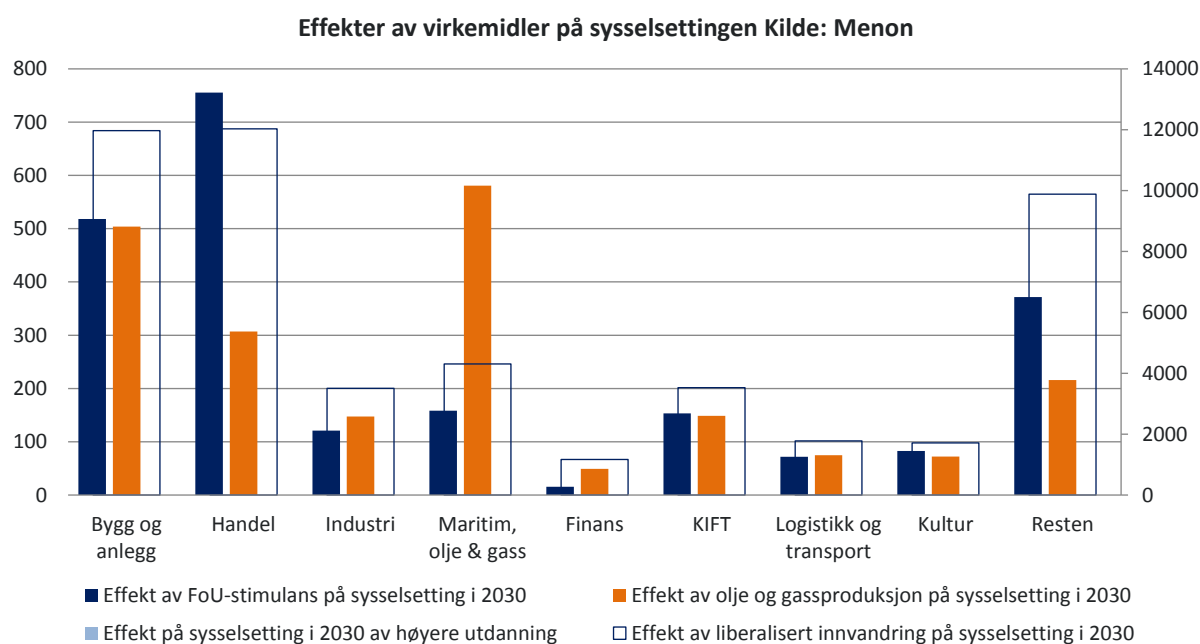
57

Se Hægeland og Møen (2000): Betydningen av høyere utdanning og akademiskforskning for økonomisk vekst: En oversikt over teori og empiri, Rapport nr 10/2000, Statistisk sentralbyrå

12.5. Virkninger av næringsrettet politikk mot 2030, 2050 og 2100

I figurene nedenfor har vi illustrert effektene på sysselsetting og verdiskaping av de fire tiltakene vi har gått gjennom ovenfor. Effekten av en liberalisert innvandringspolitikk er betydelig sterkere enn de andre tiltakene. Vi har derfor valgt å rapportere effekten av dette tiltaket langs den høyre akse i de to figurene. De tre andre tiltakene er rapportert langs den venstre akse. Denne forskjellen illustrerer hvor viktig tilbudet av arbeidskraft er for langsiktig vekst. Ettersom vi i dette tiltaket åpner for kontinuerlig høyere tilbud av arbeidskraft får vi også en mye større effekt på økonomien, sett opp mot tiltak som bare varer i ett år.

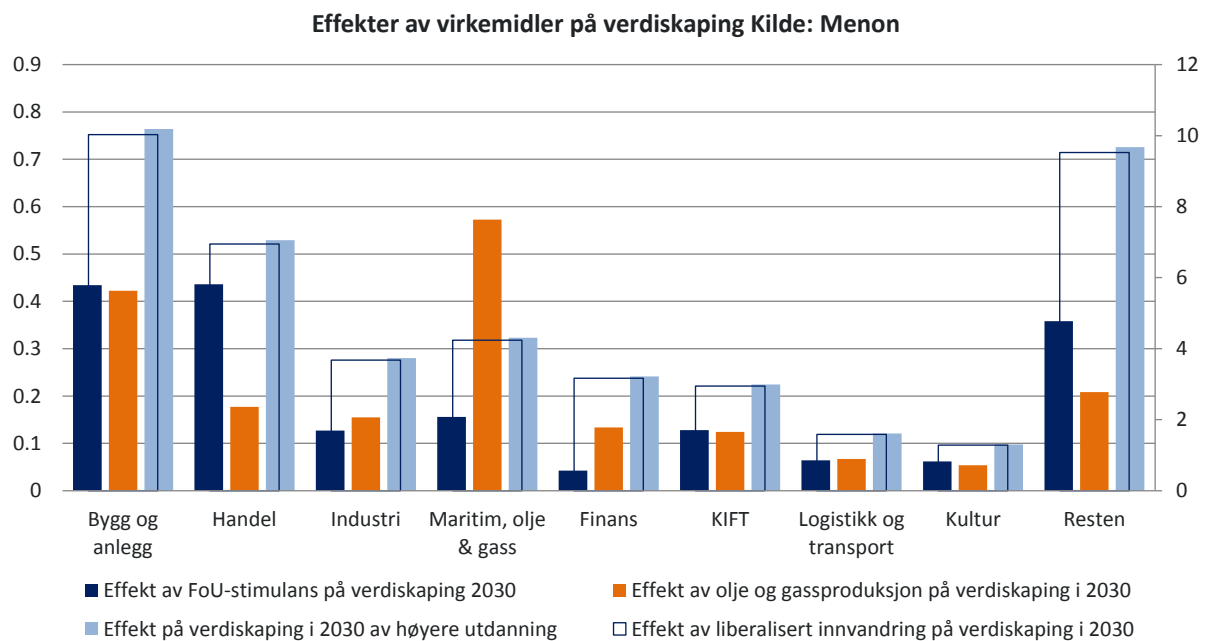
Figur 103 Effekter på sysselsetting i 2030 av ulike politiske tiltak

Effekten på sysselsetting av høyere utdanning er satt lik null ettersom dette tiltaket handler om å skifte ut arbeidstakere med lavere utdanning med de med høyere utdanning. I vår analyse av økte FoU-insentiver ser vi at sysselsettingseffekten blir nesten like stor som effekten av økt olje og gassutvinning i 2030. Her må vi nok være tydelige på at beregningsmetodene er svært ulike. Våre tall for økt sysselsetting knyttet til olje og gassproduksjon er hentet fra andre studier og tar inn over seg foretningseffekter. Det gjør ikke vurderingen av sysselsettings og verdiskapingseffekter fra økt FoU-aktivitet.

Økt migrasjon vil i 2030 gi en samlet økning i sysselsetting i andre næringer på 50.000. Vi snakker med andre ord om 50 prosent av dagens sysselsettingsnivå.

Figur 104 Effekter på verdiskaping av ulike politiske tiltak

Effekten av flere med høyere utdanning slår tydelig ut i tallene for verdiskaping. Her ser vi at dette tiltaket er det som skaper størst verdier i 2030 sammenlignet med de andre to tiltakene målt langs venstre akse.

De fire tiltakene kan også studeres i et perspektiv helt ut mot 2100. Effektene av tiltakene vil ikke endre seg over tid. Dette innebærer at de tiltakene som gir størst utslag på sysselsetting og verdiskaping vil få en enda tydeligere effekt når vi ser lenger frem i tid. Dette gjelder i første rekke økt FoU, utdanning og innvandring. Olje og gassproduksjonen forventes å avta markant etter 2040 og vil derfor ikke gi store effekter mot 2050 og 2100.

13. Vedlegg 1 – Verdiskaping, omsetning, ansatte per næring

13.1. Bygg og anlegg

Utvikling i verdiskaping (i tusen)

Delregioner	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Øst-Finnmark	267 746	339 944	363 221	458 639	524 836	604 673	540 270	655 811
Vest-Finnmark	576 705	870 508	882 573	1 149 588	1 144 259	1 006 571	987 434	1 198 189
Indre Finnmark	55 257	65 438	107 212	121 820	128 318	150 477	125 566	130 258
Midt-Troms	580 403	447 650	614 596	688 549	849 184	647 607	835 169	921 823
Nord-Troms	118 162	141 549	157 676	203 167	189 911	188 745	202 041	237 889
Tromsø	1 631 741	1 887 834	2 107 876	2 408 205	2 197 122	2 051 676	2 252 730	2 669 693
Sør-Troms	566 236	633 158	641 737	725 392	705 985	689 295	683 407	751 461
Ofoten	578 706	680 993	820 633	941 354	964 161	904 994	900 339	1 033 398
Lofoten/Vesterålen	693 975	947 625	1 049 178	1 321 300	1 421 796	1 322 415	1 431 863	1 521 277
Salten	1 841 584	1 818 031	1 982 104	2 245 209	2 437 205	2 501 489	2 321 956	2 487 902
Helgeland	1 349 372	1 560 396	1 988 670	2 528 512	2 622 386	1 736 522	2 101 123	2 185 214
	8 259 887	9 393 127	10 715 477	12 791 736	13 185 165	11 804 464	12 381 899	13 792 915

Utvikling i antall ansatte

Delregioner	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Øst-Finnmark	688.5	825.5	814	882	1094	1142	963	1120
Vest-Finnmark	1310	1803	1674.5	1967	2022.5	2044.5	2016	1990
Indre Finnmark	118	160.5	222.5	251	275	248	250	251
Midt-Troms	1075	1112	1119	1189.5	1358	1275	1332	1371
Nord-Troms	337	431	429.5	468	479.5	465	475	506
Tromsø	2954.5	3279.5	3225	3506	3789	3534.5	3678.5	3961
Sør-Troms	1208	1297	1295	1347	1435.5	1384	1455	1428
Ofoten	1105	1239.5	1299.5	1370.5	1460	1357.5	1399	1501
Lofoten/Vesterålen	1633.5	1811.5	1954.5	2164.5	2327	2330.5	2497	2579
Salten	3607.5	3452	3401.5	3644	3834.5	3784.5	3953	4099
Helgeland	2797.5	3399.5	3533.5	3721	4169	4163	3998	3821
	16 835	18 811	18 969	20 511	22 244	21 729	22 017	22 627

Utvikling i omsetning (i tusen)

Delregioner	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Øst-Finnmark	965 415	1 189 063	1 280 570	1 593 979	1 777 032	1 913 162	1 868 485	2 203 479
Vest-Finnmark	1 534 921	2 238 671	2 418 233	3 021 711	3 165 421	2 815 360	2 778 486	3 237 341
Indre Finnmark	130 222	149 642	234 687	274 768	272 826	294 842	275 816	288 625
Midt-Troms	1 813 974	1 623 238	1 625 264	1 999 696	2 635 462	1 918 722	2 448 078	2 868 562
Nord-Troms	338 568	379 860	399 539	522 254	536 213	528 758	561 883	610 144
Tromsø	5 198 501	5 957 807	7 131 483	8 054 309	7 243 592	6 136 415	7 241 909	8 531 917
Sør-Troms	1 716 369	1 974 318	1 886 319	2 258 552	2 249 768	2 024 009	2 021 794	2 188 935
Ofoten	1 626 842	1 916 577	2 397 437	2 709 791	2 754 158	2 290 504	2 444 028	2 894 249
Lofoten/Vesterålen	2 066 188	2 742 581	3 151 246	3 775 276	4 417 230	4 027 254	4 220 751	4 546 906
Salten	5 260 847	5 121 925	5 616 457	6 471 570	7 719 268	6 922 697	6 278 131	6 537 875
Helgeland	4 698 956	6 232 099	7 136 439	8 562 924	9 408 609	7 452 689	7 533 857	8 020 734
	25 350 803	29 525 779	33 277 673	39 244 832	42 179 578	36 324 412	37 673 217	41 928 765

13.2. Industri

Utvikling i verdiskaping (i tusen)

Delregioner	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Øst-Finnmark	54 126	68 946	80 622	80 044	100 272	125 920	105 432	128 847
Vest-Finnmark	101 617	146 390	156 731	202 686	217 699	179 728	178 669	183 082
Indre Finnmark	12 358	13 624	25 373	33 109	37 731	38 906	33 896	32 028
Midt-Troms	281 168	164 741	366 615	339 974	411 695	316 158	463 527	459 785
Nord-Troms	30 402	43 081	48 307	55 794	65 046	74 043	87 072	85 623
Tromsø	369 385	401 310	434 480	513 096	468 907	510 037	515 695	647 773
Sør-Troms	158 429	198 225	278 934	322 663	323 092	275 553	375 454	428 334
Ofoten	188 635	252 144	287 710	372 861	397 552	330 795	323 098	378 892
Lofoten/Vesterålen	190 453	140 615	185 021	214 753	179 533	182 923	167 679	152 911
Salten	1 019 328	932 612	1 141 530	1 294 620	1 942 652	1 010 197	1 100 353	1 529 992
Helgeland	2 429 115	1 710 670	2 426 693	2 501 304	2 445 844	1 084 053	1 847 193	1 941 498
	4 835 013	4 072 357	5 432 017	5 930 903	6 590 023	4 128 313	5 198 068	5 968 764

Utvikling i antall ansatte

Delregioner	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Øst-Finnmark	177	214	201	238	281	281	257	219
Vest-Finnmark	252	355	304	362	370	370	387	330
Indre Finnmark	85	95	79	94	86	86	92	96
Midt-Troms	624	561	652.5	669	679	679	618	654
Nord-Troms	83	116	112	115	140	140	151	192
Tromsø	959	859	849	932	998	998	988	1057
Sør-Troms	534	585	563	610	659	659	549	562
Ofoten	367	428	410	415	454	454	422	451
Lofoten/Vesterålen	425.5	443	440	416	400	400	369	311
Salten	1417.5	1306	1460.5	1404	1474	1474	1350	1458
Helgeland	2551.5	2697.5	3031.5	2800	2946	2946	2750	2528
	7 476	7 660	8 103	8 055	8 487	8 487	7 933	7 858

Utvikling i omsetning (i tusen)

Delregioner	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Øst-Finnmark	231 101	281 780	311 070	349 314	398 806	421 132	332 845	417 447
Vest-Finnmark	261 049	443 511	482 493	606 006	615 319	591 128	519 368	543 763
Indre Finnmark	31 115	34 733	93 024	136 579	166 623	136 265	127 036	107 967
Midt-Troms	970 823	757 908	1 218 414	1 264 076	1 658 174	1 240 302	1 565 913	1 755 529
Nord-Troms	114 605	152 891	171 657	185 526	214 277	236 336	276 028	276 248
Tromsø	1 314 621	1 409 809	1 551 558	1 802 237	1 956 583	2 031 617	1 908 533	2 407 120
Sør-Troms	892 813	1 036 513	1 491 037	1 622 689	1 754 033	1 494 071	1 427 290	1 666 973
Ofoten	592 097	684 967	823 121	935 698	1 061 392	912 355	943 855	1 099 300
Lofoten/Vesterålen	882 771	500 000	728 646	818 553	725 021	698 235	627 057	615 745
Salten	4 411 096	4 134 970	5 109 991	5 552 867	6 778 183	4 782 466	5 858 372	7 166 728
Helgeland	7 687 252	7 531 226	9 599 460	9 885 832	11 364 335	8 269 080	8 927 133	9 735 985
	17 389 342	16 968 308	21 580 472	23 159 377	26 692 746	20 812 988	22 513 429	25 792 803

13.3. Handel

Utvikling i verdiskaping (i tusen)

Delregioner	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Øst-Finnmark	304 758	316 018	359 494	395 811	438 989	467 335	511 701	507 363
Vest-Finnmark	499 753	564 297	625 494	686 718	688 625	712 171	744 084	799 253
Indre Finnmark	76 645	80 297	91 397	103 019	114 408	115 922	102 563	127 392
Midt-Troms	355 891	398 802	421 416	488 865	494 137	537 170	558 699	549 321
Nord-Troms	111 829	112 153	122 667	135 472	139 348	151 691	150 943	150 790
Tromsø	1 316 427	1 485 979	1 607 435	1 917 333	1 892 585	1 953 118	2 057 408	2 056 628
Sør-Troms	536 911	538 348	592 180	673 999	667 686	702 405	731 784	718 018
Ofoten	501 554	540 209	528 023	626 531	603 737	639 343	592 179	643 912
Lofoten/Vesterålen	721 333	784 472	891 525	963 548	1 030 941	1 128 607	1 121 920	1 152 734
Salten	1 133 875	1 306 530	1 383 411	1 593 499	1 583 340	1 676 851	1 821 717	1 801 971
Helgeland	848 638	930 903	1 011 195	1 179 408	1 253 830	1 315 664	1 344 270	1 296 017
	6 407 615	7 058 008	7 634 236	8 764 204	8 907 626	9 400 277	9 737 267	9 803 399

Utvikling i antall ansatte

Delregioner	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Øst-Finnmark	1 017	1 019	1 003	1 057	1 149	1 202	1 198	1 168
Vest-Finnmark	1 701	1 833	1 753	1 829	2 019	1 969	2 008	1 934
Indre Finnmark	319	391	346	358	389	396	384	359
Midt-Troms	1 170	1 278	1 279	1 276	1 330	1 343	1 424	1 381
Nord-Troms	403	468	484	499	493	505	506	431
Tromsø	3 342	4 339	4 134	4 396	4 510	4 566	4 759	4 595
Sør-Troms	1 551	1 806	1 660	1 763	1 797	1 779	1 838	1 762
Ofoten	1 348	1 484	1 377	1 433	1 463	1 493	1 512	1 604
Lofoten/Vesterålen	2 209	2 331	2 409	2 380	2 556	2 637	2 673	2 562
Salten	3 431	3 967	3 735	3 809	3 919	4 002	4 218	4 198
Helgeland	2 568	3 115	3 039	3 243	3 324	3 298	3 370	3 381
	19 056	22 029	21 217	22 042	22 948	23 188	23 889	23 375

Utvikling i omsetning (i tusen)

Delregioner	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Øst-Finnmark	2 026 446	2 126 129	2 442 057	2 712 919	3 079 073	3 154 474	3 472 462	3 619 887
Vest-Finnmark	2 995 225	3 518 288	3 746 643	4 043 053	4 285 659	4 258 295	4 491 825	4 991 792
Indre Finnmark	529 524	565 912	651 386	693 868	818 897	764 438	719 957	791 263
Midt-Troms	2 421 414	2 682 924	2 896 600	3 330 450	3 481 494	3 431 788	3 700 425	3 740 694
Nord-Troms	718 833	729 886	761 250	843 284	902 246	961 725	976 186	930 022
Tromsø	9 181 961	10 566 954	11 648 067	13 236 129	14 061 735	13 759 828	14 629 322	15 223 585
Sør-Troms	3 574 638	3 262 077	3 716 876	3 805 751	3 961 860	4 033 124	4 140 789	4 138 718
Ofoten	4 622 617	4 684 772	4 481 205	5 135 598	5 009 980	4 692 003	5 091 644	5 685 915
Lofoten/Vesterålen	4 333 937	4 798 510	5 535 934	5 933 303	6 536 699	6 798 396	7 132 164	7 334 637
Salten	7 079 199	7 972 837	8 381 351	9 389 527	9 869 169	10 157 886	10 497 012	10 624 812
Helgeland	4 683 578	5 323 423	5 629 921	6 552 234	7 113 175	6 998 211	7 302 774	7 582 718
	42 167 371	46 231 713	49 891 291	55 676 116	59 119 986	59 010 170	62 154 560	64 664 044

13.4. Maritim, olje og gass

Utvikling i verdiskaping (i tusen)

Delregioner	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Øst-Finnmark	100 801	114 193	164 365	220 717	250 537	297 311	212 792	312 495
Vest-Finnmark	233 536	452 679	370 166	802 148	785 752	756 868	738 724	900 858
Indre Finnmark	12 911	19 272	24 473	31 159	33 211	31 153	30 362	46 378
Midt-Troms	15 260	24 323	23 060	33 461	43 683	34 143	22 490	23 759
Nord-Troms	54 479	46 352	47 174	77 942	107 206	136 221	107 712	92 369
Tromsø	194 733	262 939	316 264	406 946	475 127	373 954	406 473	488 608
Sør-Troms	189 984	236 948	269 131	371 009	418 707	378 543	414 939	512 575
Ofoten	681 835	610 834	1 438 982	1 480 860	1 380 338	1 267 499	1 468 090	1 059 683
Lofoten/Vesterålen	248 848	305 193	407 514	506 824	574 948	601 595	570 246	584 692
Salten	315 198	337 745	410 569	614 406	662 578	572 617	504 838	583 666
Helgeland	473 683	720 354	869 337	971 300	1 340 202	919 106	993 748	1 044 870
	2 521 268	3 130 832	4 341 036	5 516 772	6 072 289	5 369 009	5 470 414	5 649 952

Utvikling i antall ansatte

Delregioner	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Øst-Finnmark	243	272	360	429	554	606	342	468
Vest-Finnmark	513	1004	786	1177	1235	1375	1280	1066
Indre Finnmark	27	49	53	49	55	51	47	48
Midt-Troms	43	73	55	75	78	79	42	39
Nord-Troms	41	82	62	117	164	186	153	138
Tromsø	432.5	608	517.5	703	653	670	717	611
Sør-Troms	369	486	458	529	597	632.5	677	668
Ofoten	1269	2708	2708.5	2748	2411	1691.5	1788	1659
Lofoten/Vesterålen	572	669.5	697	718	831	843	830	892
Salten	552	714	600.5	714	722	770	755	756
Helgeland	900	1290	1225	1370	1641	1770	1647	1524
	4 962	7 956	7 523	8 629	8 941	8 674	8 278	7 869

Utvikling i omsetning (i tusen)

Delregioner	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Øst-Finnmark	269 552	318 573	405 906	540 283	620 566	689 035	478 944	688 932
Vest-Finnmark	494 454	1 038 437	1 134 532	1 810 682	1 747 933	1 632 180	1 687 438	2 250 053
Indre Finnmark	34 197	47 422	62 049	82 405	93 623	85 157	80 744	123 494
Midt-Troms	34 729	46 982	52 963	71 429	88 505	78 717	59 242	62 143
Nord-Troms	84 570	75 555	78 891	128 413	174 876	244 824	222 130	234 810
Tromsø	729 922	1 069 319	1 392 614	1 513 015	1 938 438	1 610 960	1 856 698	2 195 508
Sør-Troms	615 372	748 442	892 583	1 148 560	1 294 346	1 154 944	1 274 332	1 376 001
Ofoten	1 457 561	1 379 184	2 919 192	3 381 781	3 683 071	2 967 128	3 143 968	3 099 702
Lofoten/Vesterålen	625 461	868 945	1 193 361	1 394 030	1 661 070	1 600 494	1 496 367	1 763 535
Salten	968 406	1 107 377	1 394 039	1 820 769	2 033 969	1 909 856	1 728 419	1 857 630
Helgeland	972 134	1 956 113	2 326 607	2 780 174	3 521 564	2 812 339	2 445 284	2 140 643
	6 286 358	8 656 349	11 852 736	14 671 540	16 857 961	14 785 633	14 473 566	15 792 451

13.5. Kunnskapsintensive tjenester og life science

Utvikling i verdiskaping (i tusen)

Delregioner	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Øst-Finnmark	31 287	29 693	71 705	83 490	96 836	121 879	102 404	103 931
Vest-Finnmark	79 746	244 075	221 235	497 462	431 024	384 098	337 706	399 973
Indre Finnmark	3 376	7 340	6 352	8 355	25 762	27 657	24 205	25 073
Midt-Troms	32 965	49 036	64 177	77 968	75 202	89 415	88 780	84 378
Nord-Troms	7 114	7 041	12 442	30 230	49 217	74 800	29 374	28 032
Tromsø	489 745	533 508	610 587	754 570	782 460	812 238	801 396	989 019
Sør-Troms	104 819	124 416	159 633	211 405	225 781	214 803	193 890	233 825
Ofoten	80 619	87 586	113 163	173 537	186 665	191 584	193 851	226 994
Lofoten/Vesterålen	137 374	122 417	173 162	184 362	244 530	246 496	253 818	236 202
Salten	370 903	355 851	475 285	523 126	573 608	584 452	577 504	585 987
Helgeland	233 820	245 089	297 149	352 397	406 131	415 308	400 154	430 020
	1 571 767	1 806 052	2 204 889	2 896 900	3 097 215	3 162 729	3 003 084	3 343 434

Utvikling i antall ansatte

Delregioner	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Øst-Finnmark	76	89	168	166	201	218	148	153
Vest-Finnmark	211	527	431	633	664.5	843	768	735
Indre Finnmark	10	17	15	17	38	39	36	32
Midt-Troms	92	123	118.5	139	165.5	222	225	182
Nord-Troms	16	18	24	55	109	118	88	70
Tromsø	1149	1205	1206	1270	1617	1718	1558	1621
Sør-Troms	256.5	272	307.5	338.5	409.5	431	458	349
Ofoten	154.5	167	180.5	213	285	273.5	298	347
Lofoten/Vesterålen	178.5	195.5	215.5	237	316	315	335	334
Salten	720	785	811.5	813	958.5	962	974	994
Helgeland	455.5	502	478.5	573	635	723	674	669
	3 319	3 901	3 956	4 455	5 399	5 863	5 562	5 486

Utvikling i omsetning (i tusen)

Delregioner	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Øst-Finnmark	92 599	62 647	113 375	131 346	177 714	191 391	179 295	178 332
Vest-Finnmark	138 560	473 083	749 910	902 655	666 331	610 714	583 439	645 326
Indre Finnmark	5 195	11 941	10 238	14 896	44 892	45 042	39 008	39 297
Midt-Troms	63 073	80 110	103 827	118 646	114 989	137 216	136 682	133 164
Nord-Troms	21 546	26 338	41 524	61 223	93 250	123 342	94 405	100 919
Tromsø	1 212 359	1 304 655	1 495 001	1 962 979	1 766 970	1 787 450	1 819 523	1 891 368
Sør-Troms	235 057	247 192	312 319	381 484	434 179	400 591	427 024	412 505
Ofoten	135 960	151 442	186 366	261 071	301 470	299 398	321 461	370 298
Lofoten/Vesterålen	246 161	248 390	317 650	390 037	546 167	467 274	512 696	520 115
Salten	736 006	693 154	902 189	959 608	1 045 849	1 025 192	990 934	1 014 409
Helgeland	522 964	460 826	547 930	644 252	673 361	664 728	669 024	726 372
	3 409 479	3 759 777	4 780 330	5 828 196	5 865 172	5 752 337	5 773 491	6 032 104

13.6. Resten av næringslivet

Utvikling i verdiskaping (i tusen)

Delregioner	2 004	2 005	2 006	2 007	2 008	2 009	2 010	2 011
Øst-Finnmark	545 370	443 362	463 248	607 063	586 245	649 605	684 097	780 467
Vest-Finnmark	887 604	803 854	930 389	988 479	1 039 176	1 046 564	1 110 120	1 217 411
Indre Finnmark	150 574	163 090	151 164	171 684	156 353	155 796	169 784	169 262
Midt-Troms	940 638	830 219	1 090 903	947 227	953 732	509 784	744 158	791 694
Nord-Troms	155 697	167 576	158 975	197 433	182 053	212 026	223 197	379 790
Tromsø	1 851 664	2 017 209	2 210 755	2 385 308	2 708 282	3 038 084	2 707 143	3 231 672
Sør-Troms	761 873	719 162	839 946	898 557	909 212	1 143 746	1 074 965	1 077 646
Ofoten	480 817	469 272	525 929	580 038	552 266	563 407	653 396	663 538
Lofoten/Vesterålen	1 007 998	900 360	1 038 511	1 085 576	1 104 226	1 148 090	1 273 593	1 404 309
Salten	2 309 776	2 285 024	2 472 152	2 778 295	2 714 684	3 448 466	3 423 644	3 716 885
Helgeland	1 146 684	1 086 782	1 207 013	1 385 950	1 410 930	1 492 389	1 662 208	1 750 363
	10 238 694	9 885 909	11 088 983	12 025 610	12 317 159	13 407 959	13 726 306	15 183 037

Utvikling i antall ansatte

Delregioner	2 004	2 005	2 006	2 007	2 008	2 009	2 010	2 011
Øst-Finnmark	1 164	1 000	992	1 106	977	1 036	1 066	1 168
Vest-Finnmark	2 026	1 829	1 916	1 864	1 968	1 868	1 936	2 039
Indre Finnmark	374	391	357	378	298	273	301	300
Midt-Troms	1 276	1 093	1 218	1 079	993	1 067	1 196	1 135
Nord-Troms	538	575	520	535	485	551	548	595
Tromsø	3 908	4 077	4 072	4 102	4 124	4 344	4 314	4 304
Sør-Troms	1 492	1 532	1 526	1 477	1 440	1 448	1 468	1 432
Ofoten	1 209	1 351	1 201	1 185	1 113	1 067	1 046	1 105
Lofoten/Vesterålen	2 415	2 173	2 168	1 964	1 955	1 877	2 015	1 933
Salten	4 499	4 336	4 168	4 229	4 483	4 695	4 731	4 652
Helgeland	2 924	2 824	2 834	2 736	2 802	2 920	3 199	3 099
	21 824	21 179	20 971	20 653	20 636	21 145	21 818	21 762

Utvikling i omsetning (i tusen)

Delregioner	2 004	2 005	2 006	2 007	2 008	2 009	2 010	2 011
Øst-Finnmark	1 256 741	1 009 740	1 174 987	1 297 591	1 188 849	1 369 107	1 474 226	1 761 990
Vest-Finnmark	2 074 646	1 638 026	1 973 613	1 999 134	2 020 130	1 985 024	2 138 084	2 298 233
Indre Finnmark	316 351	427 120	413 038	427 447	378 995	392 094	416 375	333 861
Midt-Troms	2 333 511	2 009 199	2 419 664	2 229 690	2 050 296	961 720	1 403 949	1 523 332
Nord-Troms	385 988	382 003	343 558	409 357	357 095	409 357	433 229	783 858
Tromsø	5 056 846	5 006 053	5 343 429	5 480 826	5 859 095	6 464 856	5 557 982	6 614 233
Sør-Troms	1 798 688	1 624 066	1 814 328	1 928 211	1 923 835	2 266 925	2 110 510	2 139 606
Ofoten	1 094 763	1 167 252	1 125 002	1 271 738	1 058 319	1 037 237	1 326 060	1 386 274
Lofoten/Vesterålen	2 546 704	2 009 632	2 272 197	2 406 842	2 034 198	2 116 687	2 298 462	2 491 982
Salten	5 047 742	5 133 989	5 334 898	5 543 514	6 069 026	7 326 838	7 214 191	7 158 337
Helgeland	2 883 544	2 436 545	2 765 654	3 855 216	3 029 509	3 136 686	3 457 863	3 834 756
	24 795 524	22 843 626	24 980 368	26 849 565	25 969 347	27 466 529	27 830 930	30 326 462

13.7. Kultur

Utvikling i verdiskaping (i tusen)

Delregioner	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Øst-Finnmark	37 574	56 248	60 933	74 523	68 617	70 495	81 774	78 353
Vest-Finnmark	88 999	86 926	97 721	110 403	105 528	102 204	96 828	99 749
Indre Finnmark	70 659	79 260	80 538	103 561	111 303	125 726	130 617	140 441
Midt-Troms	40 878	45 609	42 184	47 034	58 190	51 663	51 977	52 641
Nord-Troms	6 657	8 129	8 677	9 235	9 943	10 155	10 945	10 523
Tromsø	287 118	338 665	343 107	394 592	371 223	373 653	421 180	424 462
Sør-Troms	112 264	125 103	137 828	158 339	177 145	172 012	176 084	182 612
Ofoten	40 249	47 735	51 128	54 525	52 516	50 202	55 653	56 400
Lofoten/Vesterålen	84 313	89 468	101 782	112 865	112 564	115 122	119 112	123 019
Salten	190 175	212 528	232 478	264 108	274 173	293 905	299 607	321 539
Helgeland	255 682	250 752	274 818	330 934	339 546	335 377	372 328	413 252
	1 214 570	1 340 422	1 431 193	1 660 119	1 680 748	1 700 514	1 816 103	1 902 990

Utvikling i antall ansatte

Delregioner	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Øst-Finnmark	148	161	155	158	156	157	175	173
Vest-Finnmark	336	370	369	374	366	263	276	271
Indre Finnmark	189	189	186	205	225.5	237	262	249
Midt-Troms	108	139	103	108	141	123	120	117
Nord-Troms	17	19	22	24	21	20	24	23
Tromsø	573	631	617.5	678	633.5	662	676	701
Sør-Troms	239	262.5	250.5	260.5	308	311	319	307
Ofoten	102	114	120	115	110	131	120	117
Lofoten/Vesterålen	261	244.5	238	255	267	293	292	291
Salten	380	446	450.5	477	494	503	537	542
Helgeland	525	576	582	629	645	644	691	707
	2 878	3 152	3 094	3 284	3 367	3 344	3 492	3 498

Utvikling i omsetning (i tusen)

Delregioner	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Øst-Finnmark	85 305	117 576	127 105	146 542	143 209	147 096	160 969	162 278
Vest-Finnmark	199 921	195 664	212 902	251 407	243 328	236 005	236 663	276 656
Indre Finnmark	133 950	147 670	152 582	178 138	203 636	229 234	247 556	258 582
Midt-Troms	93 135	104 839	99 044	112 604	130 414	120 654	119 287	115 859
Nord-Troms	15 682	18 264	21 903	24 548	26 929	27 873	35 313	38 677
Tromsø	616 586	704 337	746 339	846 768	833 486	827 402	910 147	927 001
Sør-Troms	268 533	295 377	334 685	364 712	412 069	391 028	394 613	399 109
Ofoten	89 982	109 646	123 395	125 884	130 503	126 837	123 550	126 860
Lofoten/Vesterålen	205 411	230 328	254 034	270 456	280 033	289 300	289 459	300 195
Salten	441 903	492 800	543 194	639 585	670 272	686 176	697 081	750 298
Helgeland	491 892	500 322	550 250	643 411	682 771	709 848	747 349	844 128
	2 642 300	2 916 824	3 165 432	3 604 056	3 756 650	3 791 453	3 961 987	4 199 645

13.8. Logistikk og transport

Utvikling i verdiskaping (i tusen)

Delregioner	2 004	2 005	2 006	2 007	2 008	2 009	2 010	2 011
Øst-Finnmark	56 921	67 190	74 228	91 081	95 575	100 751	89 757	116 992
Vest-Finnmark	78 435	113 455	121 510	148 626	164 469	133 309	123 954	159 871
Indre Finnmark	10 345	7 499	9 229	10 292	15 568	16 546	23 310	26 750
Midt-Troms	62 859	64 520	65 106	63 175	75 963	65 017	73 315	77 868
Nord-Troms	20 878	20 630	23 739	27 626	32 924	37 147	39 639	47 926
Tromsø	163 610	178 177	167 152	211 319	219 967	208 407	223 134	217 562
Sør-Troms	97 689	90 008	102 138	134 221	154 191	164 715	176 183	182 892
Ofoten	145 634	159 632	240 953	367 637	366 527	359 833	484 028	467 749
Lofoten/Vesterålen	91 042	88 360	104 849	119 173	124 287	115 078	126 963	128 324
Salten	154 981	124 199	183 356	206 616	234 971	248 199	230 735	239 900
Helgeland	256 738	231 715	256 446	340 718	399 331	365 998	343 270	350 626
	1 139 131	1 145 385	1 348 707	1 720 485	1 883 773	1 814 999	1 934 287	2 016 460

Utvikling i antall ansatte

Delregioner	2 004	2 005	2 006	2 007	2 008	2 009	2 010	2 011
Øst-Finnmark	153	153	158	155	184	179	168	188
Vest-Finnmark	156	243	244	283	271	227	235	245
Indre Finnmark	24	14	17	27	34	43	44	57
Midt-Troms	159	146	102	109	122	119	136	128
Nord-Troms	52	59	58	61	101	95	66	62
Tromsø	358	437	401	412	413	371	388	339
Sør-Troms	198	172	193	232	254	282	294	284
Ofoten	259	447	450	476	459	442	454	453
Lofoten/Vesterålen	227	192	190	211	236	222	260	255
Salten	398	376	417	417	417	493	464	442
Helgeland	545	531	532	626	694	678	630	645
	2 528	2 770	2 760	3 009	3 185	3 150	3 139	3 098

Utvikling i omsetning (i tusen)

Delregioner	2 004	2 005	2 006	2 007	2 008	2 009	2 010	2 011
Øst-Finnmark	161 023	205 798	225 484	252 406	285 138	282 614	278 792	341 251
Vest-Finnmark	229 504	321 061	343 045	440 880	473 976	385 021	396 586	478 964
Indre Finnmark	24 941	20 920	22 255	30 135	39 038	44 618	54 264	68 093
Midt-Troms	173 993	176 017	180 000	174 679	215 205	196 224	224 710	244 728
Nord-Troms	70 341	91 558	95 923	103 900	131 673	114 106	120 926	148 817
Tromsø	414 791	606 492	475 182	689 229	712 897	645 386	679 458	632 908
Sør-Troms	229 678	233 032	261 317	367 209	395 348	400 707	418 467	429 125
Ofoten	353 401	374 398	588 397	833 419	882 359	871 508	1 118 522	1 131 380
Lofoten/Vesterålen	274 885	278 123	302 607	361 096	367 937	338 545	404 192	411 169
Salten	464 531	364 567	522 244	634 890	806 760	747 955	703 889	720 313
Helgeland	549 574	491 823	549 510	750 092	908 478	833 306	789 108	816 736
	2 946 661	3 163 789	3 565 964	4 637 934	5 218 809	4 859 990	5 188 914	5 423 485

13.9. Finans

Utvikling i verdiskaping (i millioner)

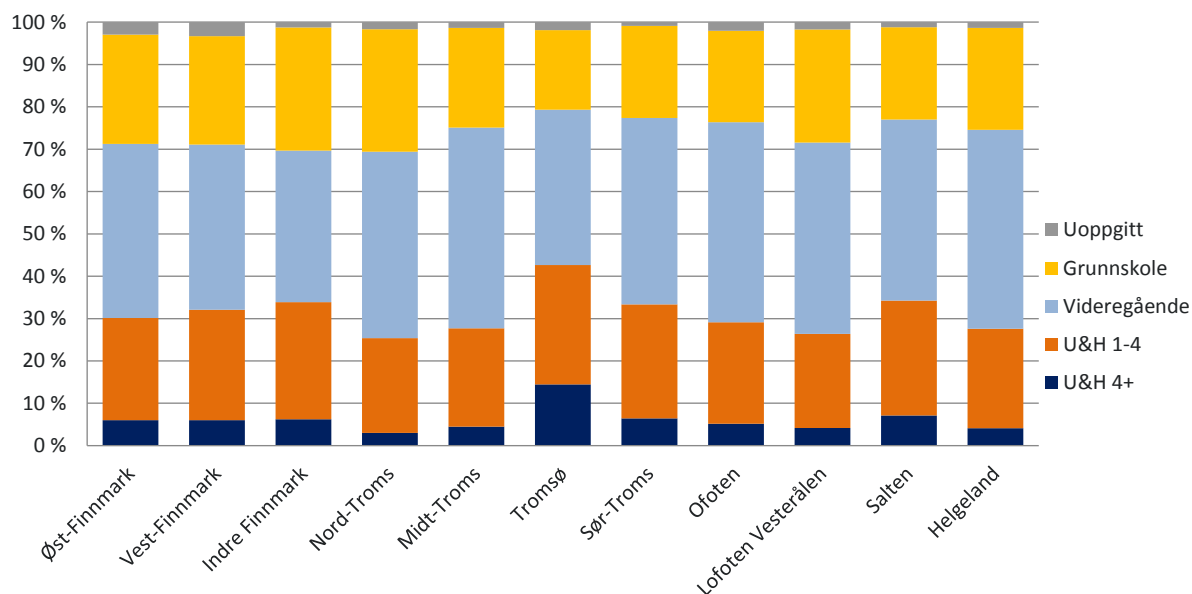
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Nordland	1518	1498	1343	1540	1503	1815	2102	2093
Troms	1320	1298	1178	1397	1263	1699	1849	1822
Finnmark	385	422	310	322	265	416	292	302
Total	3223	3218	2831	3259	3031	3930	4243	4217

Utvikling i antall ansatte

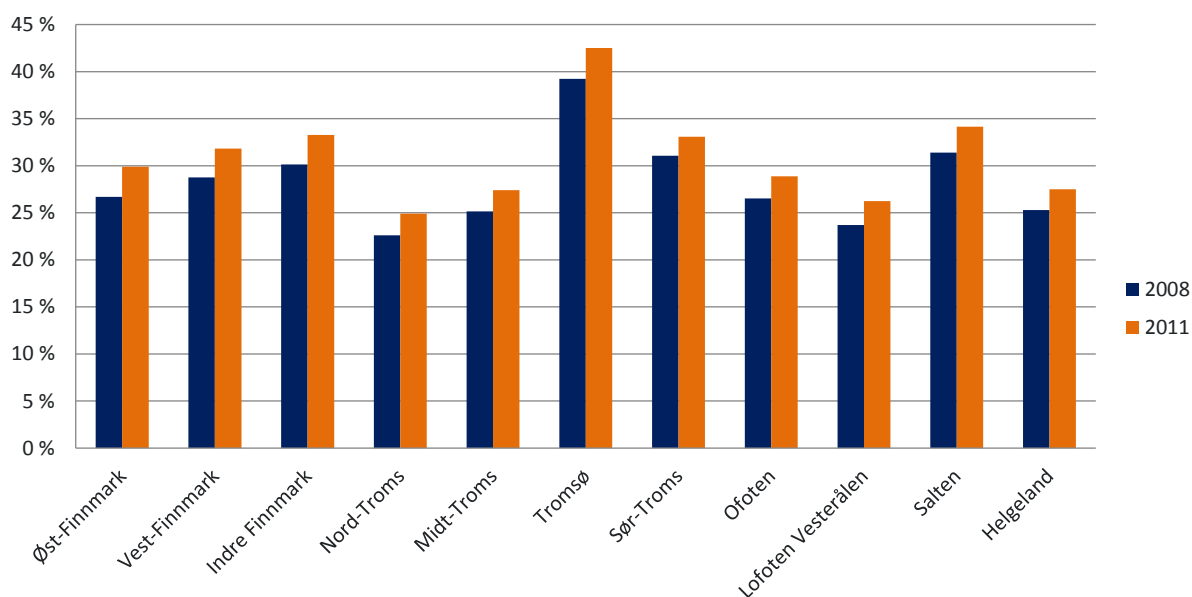
Delregioner	2 004	2 005	2 006	2 007	2 008	2 009	2 010	2 011
Øst-Finnmark	91	69	68	69	67	58	61	56
Vest-Finnmark	133	128	126	136	136	133	124	121
Indre Finnmark	25	24	21	23	26	23	21	20
Midt-Troms	101	83	84	80	84	82	78	66
Nord-Troms	56	48	48	48	45	42	39	36
Tromsø	805	762	756	779	815	768	795	790
Sør-Troms	155	168	157	169	170	152	131	131
Ofoten	153	181	142	172	169	167	157	147
Lofoten/Vesterålen	231	188	194	190	206	183	177	230
Salten	414	576	510	522	565	588	574	561
Helgeland	441	431	420	388	395	421	421	403
Total	2 605	2 658	2 526	2 576	2 678	2 617	2 578	2 561

14. Vedlegg 2 - Kompetanse fordelt på regioner

Utdanningsnivå fordelt på regioner Kilde: SSB/Menon

Andel ansatte med høyere utdanning (U&H) fordelt på regioner Kilde: SSB/Menon

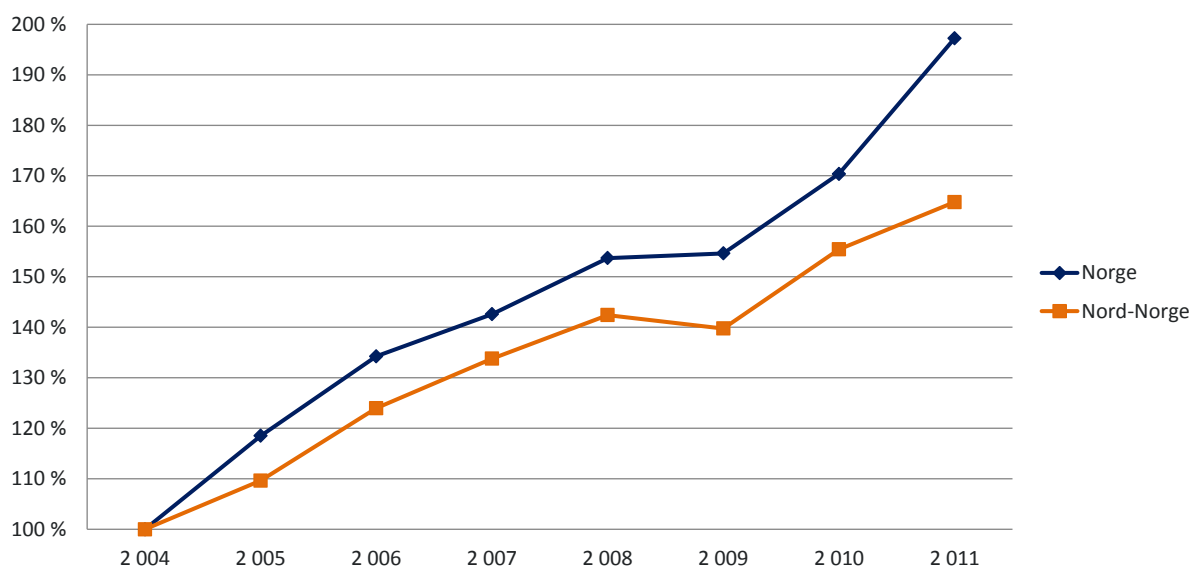

15. Vedlegg 3 – Nøkkeltall fordelt på region og næring

16. Vedlegg 4 – Andre figurer

Figuren under viser indeksert vekst i verdiskaping i det private næringslivet i Nord-Norge⁵⁸ og nasjonalt.

Indeksert vekst i verdiskaping nasjonalt og i Nord-Norge 2004 - 2011 Kilde: Menon/Soliditet

⁵⁸ Utvinning av olje og gass er holdt utenom.

17. Vedlegg 5 - Modell og notasjon for referansebane til 2030 og 2100

i = indeks for næring (8 næringer pluss resten)

$X_{2020,i}$ = Årlig vekst i verdiskaping (bruttoprodukt) i perioden 2012 til 2030, for næring i

$X_{04-10,i}$ = Årlig vekst i verdiskaping (bruttoprodukt) i perioden 2004 til 2012

$X_{MSG,i}$ = Årlig vekst i verdiskaping frem til 2050 for næring i basert på MSG-beregninger

X_{Regard} = Årlig vekst i verdiskaping i perioden 2005 til 2030 for Nordland basert på Regard

$X_{2050,i}$ = Årlig vekst i verdiskaping (bruttoprodukt) i perioden 2012 til 2050, for næring i

$S_{04-10,i}$ = Årlig vekst i sysselsetting (antall ansatte) i perioden 2004 til 2011, for næring i

$S_{2020,i}$ = Årlig vekst i sysselsetting (antall ansatte) i perioden 2012 til 2030, for næring i

$S_{2050,i}$ = Årlig vekst i sysselsetting (antall ansatte) i perioden 2012 til 2050, for næring i

$Y_{2020,i}$ = Årlig vekstpotensial mot 2030 for næringen i i regionen

$B_{2020,i}$ = Indikator for begrensninger i vekstpotensial 2030 for næringen i i regionen

$EXPint_i$ = Næringens eksportintensitet (høy eller lav)

$EXP\text{-}vekst_i$ = Beregnet årlig eksportvekst for næringen (Menon/KRD-anslag)

Bef_{2050} = Årlig befolkningsvekst i regionen

$SSBdemreg$ = SSBs fremskrivning av årlig befolkningsvekst i Nordland mot 2050, Scenario MMMM

$Lprod$ = Estimert årlig vekst i arbeidsproduktivitet mot 2050 (MSG-beregning = 1,8%)

Modell for vekst mot 2030 :

(A): Vekst i verdiskaping:

$$X_{2030,i} = Y_{2030,i} - B_{2030,i}$$

(B): Vekstpotensial:

$$Y_{2030,i} = (EXPint_i * EXP\text{-}vekst_i) + (1 - EXPint_i)(0,5 * X_{04-10,i} + 0,25 * X_{MSG,i} + 0,25 * X_{Regard})$$

(C): Vekstbegrensninger knyttet ressurstilgang

$$B_{2030,i} = \max\{0, -0,5 * (S_{04-10,i} - Y_{2030,i})\}$$

(D): Sysselsettingsvekst

$$S_{2030,i} = S_{04-10,i}$$

Modell for vekst mot 2100:

(E): Vekst i verdiskaping:

$$X_{2100,i} = 0,33 * X_{2030,i} + 0,33 * X_{MSG,i} + 0,33 * Bef_{2100}$$

(F): Befolkningsvekst

$$Bef_{2100} = SSBdemreg * (X_{2030,i} / X_{MSG})$$

(G): Sysselsettingsvekst

$$S_{2100,i} = X_{2100,i} - Lprod$$

18. Vedlegg 6 - Datakilder og begrepsforklaringer

Kartleggingen av industri og næringsvirksomhet er ambisiøs og omfattende. I dette kapittelet er de ulike inndelingene vi har benyttet beskrevet. Alle begreper som er brukt i rapporten er også definert her, samt at datakildene som er benyttet er beskrevet.

18.1. Inndelinger

I analysen er det benyttet tre inndelinger. To er knyttet til inndeling av næringslivet og en til inndeling av Nord-Norge i regioner.

18.1.1. Åtte næringer og en restkategori

Annen industri og næringsvirksomhet er delt inn i åtte næringer og en restkategori. Næringene er definert med utgangspunkt i Menons bedriftspopulasjoner. Menon har gjennom mange år arbeidet tett med norsk næringsliv for utarbeidelse av statistikk for næringer som går på tvers av offisiell næringsstatistikk. Dette er en viktig jobb fordi mange næringer ikke kjenner seg igjen i næringsstatistikk fra SSB ettersom sterkt relatert aktivitet blir plassert i helt ulike næringskoder (eksempelvis maritim sektor, offshore leverandørindustri og bygg og anlegg). I Menons bedriftsdatabase er bedriftene delt inn i den næringen der de naturlig hører hjemme.

Kunnskapsinnhentingene omfatter egne analyser av næringene fisk og havbruk, reiseliv, fornybar energi og mineralnæringen. Definisjonen av annen industri og næringsvirksomhet utelukker derfor bedrifter som naturlig hører hjemme i disse næringene. Så langt det har latt seg gjøre har vi søkt å unngå overlapp mellom de åtte næringene som beskrives i denne rapporten. Med dette mener vi bedrifter som naturlig hører hjemme i to næringer er lagt til en næring. Et eksempel er byggevarehandel som er tatt ut av handel og inn i bygg og anleggsnæringen. Dette betyr at nøkkeltallene kan avvike med andre analyser som Menon gjør norsk næringsliv. I tabellen under er annen industri og næringsvirksomhet definert i åtte næringer og en restkategori. I det følgende defineres hver næring kort. Næringen med flest ansatte er presentert først:

Tabell 18 Definisjon av åtte næringer og en restkategori

Næring	Beskrivelse av næringen
Handel	Næringen omfatter bedrifter innen detaljhandel, agentur- og engroshandel. I kunnskapsinnhenting har det vært et ønske at næringene i minst mulig grad overlapper. Byggevarerhandel er derfor ikke inkludert i handelsvirksomhet da dette er en naturlig del av bygg- og anleggsbransjen.
Bygg og anlegg	Bygg og anleggsnæringen består av produksjons-, handels- og utleiebedrifter som leverer til byggenæringen, utførende virksomhet, arkitekter, rådgivere og eiendomsselskaper – både de som drifter og forvalter eiendom og de som driver salg og utleie.
Resten av næringslivet	Resten av næringslivet består hovedsakelig av tjenesteleverandører som vakt- og servicetjenester, private barnehager, rengjøringsfirmaer samt større infrastrukturleverandører som tele og flyplassaktørene Telenor og Avinor.
Maritim næring og offshore leverandørindustri	Næringen omfatter alle virksomheter som eier, opererer, designer, bygger, leverer utstyr eller spesialiserte tjenester til alle typer skip og andre flytende enheter. Næringen omfatter også bedrifter med aktiviteter knyttet til boring og brønntjenester, feltutvikling (subsea og topside), geologi og seismikk, operasjoner og tjenester og nedstrøms aktiviteter, som raffinering og rørtransport. Oljeselskapene er tatt ut av analysen. Det samme er fiskebåtredereier som omfattes av sektoranalysen for fisk og havbruk.
Industri	Her finner vi bedrifter innen prosessindustri, som er bedrifter innen metall-, kjemisk, miljøteknologi-, papir- og farmasøytisk industri, teknologiindustri som er produsenter av teknologi, maskiner og avansert utstyr og forbruksvareindustri som er næringsmiddelindustrien.
Kunnskaps-tjenester (KIFT)	Næringen omfatter bedrifter innen administrativ rådgivning, arbeidsformidling, IT-tjenester, juridisk tjenesteyting, PR, teknisk tjenesteyting og vitenskapelige tjenesteyting. Helse relatert life science ligger også her. Definisjonen av næringen er snevert definert fordi kunnskapsleverandører til definerte næringer er lagt til disse.
Kultur	Næringen omfatter alle kultur- og mediebransjer, kulturlivet og mediene, pluss reklame. Næringen overlapper i noen grad med reiselivsnæringen da museer, festivaler, kulturhistoriske bygninger og kulturrelaterte opplevelser og arrangementer er en sentral del i begge næringer.
Transport og logistikk	Næringen omfatter bedrifter som sikrer at transport av varer håndteres effektivt. Næringen består av bedrifter innen transportformidling, godsbehandling, lagring og andre hjelpetjenester.
Finans	Dette er all finansiell virksomhet som bankvirksomhet, forsikring, revisjon, annen kredittgivning, forsikringsformidling, aktive eierfond, tjenesteleverandører tilknyttet finansvirksomhet, forsikringsvirksomhet og pensjonskasser. I tillegg til inkassobyrå, verdipapirmeglere og pensjonskasser.

18.1.2. Lokal tjenesteyting og eksportrettet næringsliv

I tillegg til inndelingen av næringslivet i åtte næringer og en restkategori benytter vi noen steder en todeling av næringslivet i henholdsvis næringer som er eksportrettede og næringer som er rettet mot lokal tjenesteyting. Tabellen under oppsummerer hvor hvilke næringer inngår.

To-delning av annen industri og næringsvirksomhet	Næringene
LOKAL TJENESTYTING	Finans, bygg og anlegg, KIFT, handel, transport, kulturnæringen og annen personlig tjenesteyting
EKSPORTINTENSIVT NÆRINGSLEV	Maritim, olje og gass og industri

18.1.3. Regioner

Ved siden av Nord-Norge er landsdelen delt inn i elleve regioner. Disse er konsistente i alle sektoranalysene. Fra nord til sør finner vi følgende regioner:

Tabell 19 Regioninndeling Finnmark

Region kunnskapsinnhenting	Kommuner som inngår
Øst-Finnmark	2030 Sør-Varanger 2028 Båtsfjord 2027 Unjárga Nesseby 2025 Deatnu Tana 2024 Berlevåg 2023 Gamvik 2022 Lebesby 2003 Vadsø 2002 Vardø
Vest-Finnmark	2019 Nordkapp 2018 Måsøy 2017 Kvalsund 2015 Hasvik 2014 Loppa 2012 Alta 2004 Hammerfest
Indre Finnmark	2021 Kárásjohka Karasjok 2020 Porsanger Porsángu Porsanki 2011 Guovdageaidnu Kautokeino

Tabell 20 Regioninndeling Troms

Region kunnskapsinnhenting	Kommuner som inngår
Nord-Troms	1943 Kvænangen 1942 Nordreisa 1941 Skjervøy 1940 Gáivuotna Kåfjord 1939 Storfjord 1938 Lyngen
Tromsø	1936 Karlsøy 1933 Balsfjord 1902 Tromsø
Midt-Troms	1931 Lenvik 1929 Berg 1928 Torsken 1927 Tranøy 1926 Dyrøy 1925 Sørreisa 1924 Målselv 1922 Bardu
Sør-Troms	1923 Salangen 1920 Lavangen 1919 Gratangen 1917 Ibestad

	1915	Bjarkøy
	1913	Skånland
	1911	Kvæfjord
	1901	Harstad

Tabell 21 Regioninndeling Nordland

Region kunnskapsinnhenting	Kommuner som inngår
Lofoten/Vesterålen	1874 Moskenes 1871 Andøy 1870 Sortland 1868 Øksnes 1867 Bø (Nordl.) 1866 Hadsel 1865 Vågan 1860 Vestvågøy 1859 Flakstad 1857 Værøy 1856 Røst
Ofoten	1854 Ballangen 1853 Evenes 1852 Tjeldsund 1851 Lødingen 1850 Tysfjord 1805 Narvik
Salten	1849 Hamarøy 1848 Steigen 1845 Sørfold 1841 Fauske 1840 Saltdal 1839 Beiarn 1838 Gildeskål 1837 Meløy 1836 Rødøy 1804 Bodø
Helgeland	1835 Træna 1834 Lurøy 1833 Rana 1832 Hemnes 1828 Nesna 1827 Dønna 1826 Hattfjelldal 1825 Grane 1824 Vefsn 1822 Leirfjord 1820 Alstahaug

1818	Herøy (Nordl.)
1816	Vevelstad
1815	Vega
1813	Brønnøy
1812	Sømna
1811	Bindal

18.2. Datakilder

I utredningen er følgende metoder tatt i bruk; en kvantitativ spørreundersøkelse blant bedrifter med 20 ansatte eller fler, dybdeintervju med bedrifter, universiteter, høyskoler, næringshager og andre. Data knyttet til kompetanse og FoU er levert av Statistisk Sentralbyrå, mens alle nøkkeltall er basert på Menons regnskapsdatabase. De ulike datakildene er beskrevet under:

18.2.1. Regnskapsdata

For å få fram tall for verdiskaping, sysselsetting og lønnsomhet har vi benyttet Menons regnskapsdatabase. Den inneholder regnskapsinformasjon for alle foretak i Norge med plikt til å levere regnskap til Brønnøysundregistrene, det vil i praksis si alle bedrifter med mer enn 5 millioner kroner i omsetning. At regnskapsdatabasen kun inneholder bedrifter som er regnskapspliktige til Brønnøysund, innebærer at det er en del mindre bedrifter som ikke fanges opp. De små bedriftenes andel av den totale verdiskaping er imidlertid liten, slik at dette ikke vil gi de store utslagene for den helhetlige vurderingen. En stor fordel med databasen er at den inneholder avdelingsdata, det vil si at bedrifter som har avdelinger registrert i Nord-Norge, men som eventuelt har hovedkontor i landsdeler, også er inkludert. På denne måten får vi synliggjort den verdiskapingen og sysselsettingen som faktisk finner sted i Nord-Norge, uavhengig av hvor foretaket har valgt å lokalisere hovedkontoret. I tillegg blir sysselsetting og verdiskaping fordelt på fylker og regioner innad i Nord-Norge på en riktigere måte.

18.2.2. Eierskapsdata

Datagrunnlaget baserer seg på aksjonærdata for alle norske regnskapspliktige foretak. Gjennom å kartlegge både det direkte eierskapet og det indirekte eierskapet i norske bedrifter finner vi den ultimate eieren til foretaket. Vi kategoriserer de ultimate eierne i fire ulike typer: 1) personlig, 2) utenlandsk, 3) offentlig eller 4) samvirker, stiftelser ol.

En bedrift kan ha flere eiere, både ulike personer, og ulike eiertyper (personlig, utenlandsk, offentlig), men de aller fleste bedriftene har kun en eier. I de tilfeller hvor en bedrift har flere eiertyper blir aktivitetene i selskaper fordelt på ulike eiergrupper etter hvor store eierandeler av foretaket den enkelte eiergruppe representerer.

18.2.3. Tall fra SSB

I tillegg har vi mottatt egne kjøringar fra SSB knyttet til hvilken kompetanse de ansatte har, hvilken fagretning utdannelsen er knyttet til, samt FoU-data. Data knyttet til klimautslipp fra næringen er også basert på tall fra SSB.

Verdiskaping og omsetningstall knyttet til finansnæringen er hentet fra SSB. Årsaken til dette er at regnskapstallene for finansnæringen i mye mindre grad illustrerer faktiske aktivitet enn andre næringer da bankvirksomhetens finansielle inntekter og kostnader gir et feil bilde av aktørens skapte verdier. I tillegg er en rekke av forsikringsselskaper og banker registrert som Norsk Utenlandsk Foretak (NUF) og det er ikke da mulig

å skille mellom norsk aktivitet og utenlandsk i regnskapene da disse har andre regnskapsregler enn norskregistrerte foretak. Eksempel på dette er Handelsbanken. Sysselsettingstallene er, som andre data i disse næringsbeskrivelsene, basert på Statistisk sentralbyrås Bedrifts- og foretaksregister (BoF) som viser registrerte sysselsatte på hver enkelt registrerte juridiske enhet.

18.2.4. Spørreundersøkelse

Spørreundersøkelsen ble sendt til alle bedrifter i utvalget med flere enn 20 ansatte gjennom en nettbasert løsning. Totalt ble det sendt ut 430 invitasjoner hvorav 129 svarte på undersøkelsen. Utvalget av bedrifter ble basert på foretaksdata. Dette vil si at foretak med flere avdelinger mottok ett skjema som gikk til e-postadressen på hjemmesiden til bedriften. Noen av selskapene fant vi ikke e-postadresse til. 129 svar gir en svarprosent på 30 prosent. Totalt var det 7 000 ansatte i selskapene som svarte på undersøkelsen.

18.2.5. Dybdeintervjuer

Det er gjennomført 30 intervjuer med bedrifter, universiteter, høyskoler og næringshager. Vinklingen på intervjuene var noe forskjellig, men gjennomgående temaer var kompetanse, samarbeid, FoU, tilgang på kapital, samt trender og drivkrefter for vekst i regionen.

18.3. Definisjoner av økonomiske nøkkeltall

Nøkkeltall for næringene er basert på status og utvikling i det private næringslivet. All offentlig virksomhet er definert ut av datamaterialet. Ved siden av kommunal og fylke administrasjon er også sykehusene tatt ut av datamaterialet. I tillegg har vi tatt ut lisenshavere for utvinning av olje siden det foreløpig ikke er verdiskaping knyttet til utvinning av olje i Nord-Norge.

Regnskapsdataene er fordelt etter antall ansatte i fysiske avdelinger lokalisert i landsdelen og ikke konserndata. Dette betyr at større konsern ikke rapporteres samlet, men at de ansatte spres utover på der avdelingen i selskapet de jobber i er lokalisert. Siden vi er opptatt av den faktiske aktiviteten i Nord-Norge vil det komme skjevt ut hvis vi rapporterer ansatte tall på konsernivå.

Nøkkeltallene er definert som følger:

18.3.1. Verdiskaping

Verdiskaping er definert som driftsresultat (før avskrivninger og nedskrivninger) pluss lønnskostnader utgjør bedriftens verdiskaping (bruttoprodukt). Det regnskapsmessige uttrykket er EBITDA + lønnskostnader. Verdiskaping er et godt egnet til å måle en nærings størrelse og betydning. Vi vil også rapportere separat for lønnskostnader og EBITDA.

18.3.2. Antall ansatte

Nøkkeltallet tar utgangspunkt i antall sysselsatte og ikke antall årsverk. Dette betyr at antall sysselsatte overvurderes der antall sysselsatte er høyere enn antall årsverk.

18.3.3. Balassa

En nærings tilstedeværelse i en region kan måles gjennom balassaindeksen. Formålet med indeksen er å måle hvorvidt en næring er over- eller underrepresentert i regionen relativt til landet som helhet – med andre ord et konsentrasjonsmål. Målet beregnes gjennom følgende formel:

Formel 1 Balassa

$$\frac{\frac{\text{Verdiskaping}_{X\text{Regional}}}{\text{Verdiskaping}_{\text{AlleRegional}}}}{\frac{\text{Verdiskaping}_{X\text{Nasjonal}}}{\text{Verdiskaping}_{\text{AlleNasjonal}}}}$$

Denne formelen beregner næring X's andel av total verdiskaping i en region (den øverste brøken) og dividerer dette på den aktuelle næringens andel av total verdiskaping på nasjonalt nivå (den nederste brøken).

Hvis næringens andel av verdiskapingen er like stor på landsbasis som i regionen, vil den få verdien 1. Lokale næringer, som dagligvarehandel, bensinstasjoner og frisører vil normalt ha en konsentrasjons-indeks på 1. Konsentrasjon av en næring i en region må ikke forveksles med at denne næringen er størst målt i verdiskaping eller at det er flest sysselsatte her. Regionskonsentrasjon er et mål på hvor konsentrert en næring er i en region sett opp mot hvor konsentrert den er i landet for øvrig. Er næringen liten i den nasjonale økonomien vil den trolig være liten i regionen selv om konsentrasjonsmålet er høyt.

18.3.4. Omsetning

Nøkkeltallet viser sum solgte varer og tjenester. Det er ikke beregnet omsetning for offentlig sektor. Det er heller ikke beregnet omsetning i enkeltpersons foretakene og de ansvarlige selskapene. Siden flesteparten av disse ikke er regnskapspliktige innrapporteres ikke omsetning til myndighetene.

18.3.5. Lønnsnivå

Lønnsnivå er beregnet som totale lønnskostnader delt på antall ansatte. Lønnsnivå er et godt uttrykk for de ansattes produktivitet så fremt bedriftene opererer i velfungerende markeder. Lønnsnivået i en næring påvirker det generelle arbeidsmarkedet i en region gjennom tilbud og etterspørsel.

18.3.6. Driftsmargin

Driftsmargin er driftsresultat over omsetning. Hvor lønnsom en næring er gir implikasjoner for vekstrater. Er en næring lønnsom vil den trolig vokse i fremtiden med tilsvarende fall for mer ulønnsomme næringer. Lønnsomheten må sees i sammenheng med lønnsomheten i norsk økonomi.

18.3.7. Totalkapitalrentabilitet

Totalkapitalrentabilitet tar hensyn til den investerte kapitalen i virksomheten. Nøkkeltallet kan sees på som et mål for hvor effektivt bedriften utnytter kapitalen og kan derfor sammenliknes på tvers av næringer. Totalkapitalrentabilitet beregnes etter følgende formel:

$$\text{Totalkapitalrentabilitet} = \frac{\text{ordinært resultat før skattekostnad} + \text{rentekostander}}{\text{gjennomsnittlig total kapital}}$$

19. Vedlegg 7 – Nøkkeltall fordelt på elleve regioner

Øst-Finnmark

	Antall sysselsatte 2011	Antall bedrifter 2011	Totale inntekter 2011 (i mill. kr)	Lønnskostnader 2011 (i mill. kr)	Verdiskaping 2011 (i mill. kr)
Bygg og anlegg	1 120	201	2 203	510	656
Industri	206	32	417	91	129
Handel	1 168	221	3 620	388	507
Olje, gass og maritim	468	41	689	280	312
Kunnskapsintensive tjenester og life science	153	57	178	93	104
Kultur	173	25	162	70	78
Logistikk og transport	188	35	341	79	117
Finans	56	14			
Resten av næringslivet	1 168	404	1 762	576	780
	4 700	1 030	9 373	2 087	2 684

Vest-Finnmark

	Antall sysselsatte 2011	Antall bedrifter 2011	Totale inntekter 2011 (i mill. kr)	Lønnskostnader 2011 (i mill. kr)	Verdiskaping 2011 (i mill. kr)
Bygg og anlegg	1 990	290	3 237	871	1 198
Industri	314	33	544	130	183
Handel	1 934	304	4 992	604	799
Olje, gass og maritim	1 066	79	2 250	713	901
Kunnskapsintensive tjenester og life science	735	94	645	371	400
Kultur	271	50	277	93	100
Logistikk og transport	245	59	479	108	160
Finans	121	19			
Resten av næringslivet	2 039	640	2 298	824	1 217
	8 715	1 568	14 723	3 713	4 958

Indre Finnmark

	Antall sysselsatte 2011	Antall bedrifter 2011	Totale inntekter 2011 (i mill. kr)	Lønnskostnader 2011 (i mill. kr)	Verdiskaping 2011 (i mill. kr)
Bygg og anlegg	251	59	289	103	130
Industri	74	20	108	27	32
Handel	359	64	791	93	127
Olje, gass og maritim	48	2	123	37	46
Kunnskapsintensive tjenester og life science	32	13	39	20	25
Kultur	249	26	259	128	140
Logistikk og transport	57	13	68	17	27
Finans	20	7			
Resten av næringslivet	300	130	334	134	169
	1 390	334	2 011	559	697

Nord-Troms

	Antall sysselsatte 2011	Antall bedrifter 2011	Totale inntekter 2011 (i mill. kr)	Lønnskostnader 2011 (i mill. kr)	Verdiskaping 2011 (i mill. kr)
Bygg og anlegg	506	100	610	171	238
Industri	174	24	276	60	86
Handel	431	91	930	125	151
Olje, gass og maritim	138	10	235	64	92
Kunnskapsintensive tjenester og life science	70	25	101	32	28
Kultur	23	8	39	11	11
Logistikk og transport	62	13	149	28	48
Finans	36	8			
Resten av næringslivet	595	197	784	242	380
	2 035	476	3 123	733	1 034

Tromsø

	Antall sysselsatte 2011	Antall bedrifter 2011	Totale inntekter 2011 (i mill. kr)	Lønnskostnader 2011 (i mill. kr)	Verdiskaping 2011 (i mill. kr)
Bygg og anlegg	3 961	505	8 532	1 959	2 670
Industri	998	81	2 407	459	648
Handel	4 595	521	15 224	1 557	2 057
Olje, gass og maritim	611	71	2 196	383	489
Kunnskapsintensive tjenester og life science	1 621	248	1 891	849	989
Kultur	701	83	927	354	424
Logistikk og transport	339	42	633	160	218
Finans	790	41			
Resten av næringslivet	4 304	1 260	6 614	1 932	3 232
	17 920	2 852	38 424	7 653	10 726

Midt-Troms

	Antall sysselsatte 2011	Antall bedrifter 2011	Totale inntekter 2011 (i mill. kr)	Lønnskostnader 2011 (i mill. kr)	Verdiskaping 2011 (i mill. kr)
Bygg og anlegg	1 371	203	2 869	630	922
Industri	643	46	1 756	303	460
Handel	1 381	221	3 741	410	549
Olje, gass og maritim	39	11	62	19	24
Kunnskapsintensive tjenester og life science	182	53	133	70	84
Kultur	117	21	116	47	53
Logistikk og transport	128	23	245	61	78
Finans	66	12			
Resten av næringslivet	1 135	399	1 523	450	792
	5 062	989	10 444	1 990	2 961

Sør-Troms

	Antall sysselsatte 2011	Antall bedrifter 2011	Totale inntekter 2011 (i mill. kr)	Lønnskostnader 2011 (i mill. kr)	Verdiskaping 2011 (i mill. kr)
Bygg og anlegg	1 428	243	2 189	598	751
Industri	612	44	1 667	289	428
Handel	1 762	275	4 139	548	718
Olje, gass og maritim	668	58	1 376	402	513
Kunnskapsintensive tjenester og life science	349	91	413	198	234
Kultur	307	39	399	140	183
Logistikk og transport	284	32	429	132	183
Finans	131	16			
Resten av næringslivet	1 432	573	2 140	571	1 078
	6 973	1 371	12 751	2 877	4 087

Lofoten/Vesterålen

	Antall sysselsatte 2011	Antall bedrifter 2011	Totale inntekter 2011 (i mill. kr)	Lønnskostnader 2011 (i mill. kr)	Verdiskaping 2011 (i mill. kr)
Bygg og anlegg	2 579	388	4 547	1 181	1 521
Industri	264	47	616	120	153
Handel	2 562	451	7 335	845	1 153
Olje, gass og maritim	892	99	1 764	459	585
Kunnskapsintensive tjenester og life science	334	105	520	173	236
Kultur	291	58	300	113	123
Logistikk og transport	255	35	411	104	128
Finans	230	32			
Resten av næringslivet	1 933	934	2 492	818	1 404
	9 340	2 149	17 985	3 812	5 304

Ofoten

	Antall sysselsatte 2011	Antall bedrifter 2011	Totale inntekter 2011 (i mill. kr)	Lønnskostnader 2011 (i mill. kr)	Verdiskaping 2011 (i mill. kr)
Bygg og anlegg	1 501	211	2 894	686	1 033
Industri	440	28	1 099	227	379
Handel	1 604	202	5 686	490	644
Olje, gass og maritim	1 659	25	3 100	808	1 060
Kunnskapsintensive tjenester og life science	347	61	370	187	227
Kultur	117	25	127	51	56
Logistikk og transport	453	23	1 131	314	468
Finans	125	22			
Resten av næringslivet	1 105	464	1 386	431	664
	7 351	1 061	15 794	3 194	4 531

Salten

	Antall sysselsatte 2011	Antall bedrifter 2011	Totale inntekter 2011 (i mill. kr)	Lønnskostnader 2011 (i mill. kr)	Verdiskaping 2011 (i mill. kr)
Bygg og anlegg	4 099	508	6 538	1 892	2 488
Industri	1 519	77	7 167	851	1 530
Handel	4 198	597	10 625	1 330	1 802
Olje, gass og maritim	756	75	1 858	457	584
Kunnskapsintensive tjenester og life science	994	187	1 014	524	586
Kultur	542	93	750	250	322
Logistikk og transport	442	61	720	181	240
Finans	561	43			
Resten av næringslivet	4 652	1 481	7 158	2 152	3 717
	17 763	3 122	35 831	7 637	11 268

Helgeland

	Antall sysselsatte 2011	Antall bedrifter 2011	Totale inntekter 2011 (i mill. kr)	Lønnskostnader 2011 (i mill. kr)	Verdiskaping 2011 (i mill. kr)
Bygg og anlegg	3 821	501	8 021	1 665	2 185
Industri	2 610	117	9 736	1 226	1 941
Handel	3 381	496	7 583	1 049	1 296
Olje, gass og maritim	1 524	109	2 141	837	1 045
Kunnskapsintensive tjenester og life science	669	147	726	340	430
Kultur	707	73	844	330	413
Logistikk og transport	645	66	817	289	351
Finans	388	46			
Resten av næringslivet	3 099	1 121	3 835	1 133	1 750
	16 844	2 676	33 702	6 870	9 411

20. Vedlegg 8 - Referanseliste

- Anand, N., Gardner, H. K., & Morris, T. 2007. *Knowledge-based innovation: Emergence and embedding of new practice areas in management consulting firms*. *Academy of Management Journal*, 50(2): 406-428.
- Balassa, B. (1965): "Trade liberalization and "revealed" comparative advantage". *The Manchester School* XXXIII
- Bygballe & Goldeng: En kunnskapsbasert bygg og anleggsnæring, Handelshøyskolen BI, rapport nr. 5 (2011)
- Espelien, A & Reve, T: *Hva skal vi leve av i fremtiden – en verdiskapende bygg-, anlegg og eiendomsnæring*, Handelshøyskolen BI, Forskningsrapport nr 5 – 2007
- Espelien, A. & Gran, A: *Kulturnæringens betydning for norsk økonomi: Status og utvikling 2000-2009* Menon publikasjon nr 9/2011
- Espelien, A. & Holmen, R.: *Regelverksendringer som krever utvikling av nye miljøteknologier*. Menon publikasjon nr. 43/2012
- Espelien, A., & al. (33/2012). Lofoten, Vesterålen og Senja. Statusbeskrivelse og framtidsutsikter for lokalt og regionalt nærings- og samfunnsliv. Menon Business Economics.
- Faulconbridge, J. R. 2006. *Stretching tacit knowledge beyond a local fix? Global spaces of learning in advertising professional service firms*. *Journal of Economic Geography*, 6(4): 517-540.
- Fosstenløyen, S. M., Løwendahl, B. R., & Revang, Ø. 2003. *Knowledge development through client interaction: A comparative study*. *Organization Studies*, 24(6): 859-879.
- Grünfeld et al.: *En kunnskapsbasert Finansnæring*, Menon/BI 2011.
- Hægeland og Møen (2000): Betydningen av høyere utdanning og akademiskforskning for økonomisk vekst: En oversikt over teori og empiri, Rapport nr 10/2000, Statistisk sentralbyrå.
- Jones, C. I. & J. C. Williams (1998) Measuring the Social Return to R&D. *Quarterly Journal of Economics*, vol. 113, issue 4.
- Jakobsen, E. W., Fjose, S., Mellbye, C., Grünfeld, L., & Blomgren, A. (2/2012). Eksport fra norske regioner. Hvorfor så store forskjeller? Oslo: Menon Business Economics.
- Kålshaugen, R.: *Kunnskapsbaserte tjenester*, Handelshøyskolen BI, rapport nr. 10, 2011.
- Menon 2012, Arenabilaget (Konjunkturbarometeret)
- Nygaard, A. og Utgård, J.: *En kunnskapsbasert handelsnæring*, Handelshøyskolen BI, rapport nr. 12, 2011
- Meld. St. 12 Perspektivmeldingen. (2013). *Meld. St. 12 Perspektivmeldingen*. Finansdepartementet.
- Norut og Menon: *Tiltakssonen for Finnmark og Nord-Troms - utviklingstrekk og gjennomgang av virkemidlene* rapport nr. 2 (2012).
- NOU 2011:3 Kompetansearbeidsplasser – drivkraft for vekst i hele landet, Regjeringen 2011
- Reve, T. & Sasson, A. (2011): «Et kunnskapsbasert Norge», Universitetsforlaget

Skjølsvik, T., Løwendahl, B. R., Kvålshaugen, R., & Fosstenløyken, S. M. 2007. *Choosing to learn and learning to choose: Strategies for client co-production and knowledge development*. California Management Review, 49 (3): 110-128.

Statistisk sentralbyrå (2004): Framskrivning av folkemengden 2002-2050: Nasjonale og regionale tall, Norges offisielle statistikk, D319, Statistisk sentralbyrå, Oslo

Stambøl, L. S. (2002): Regionale framskrivinger av sysselsetting og bruttoprodukt ved hjelp av SSBs modellsystem REGARD: Regionale framskrivinger basert på nasjonale anslag med modellene MODAG (1997-2005) og MSG (1995-2020), Notater nr 9/2002, Statistisk sentralbyrå, Oslo

Pöyry Management Consulting (2012):

Vareide K. og Kobro L.: *Skaper kultur attraktive steder?* TF-notat nr. 1/2012